

dr. Békés Ádám

**AZ EURÓPAI BÜNTETŐJOG – LUXEMBURGI ÉS
STRASBOURGI BÜNTETŐ ÍTÉLKEZÉS**

doktori értekezés

Témavezető: Dr. Belovics Ervin Ph.D., egyetemi docens

A kézirat lezárva: 2010. június 15.

**Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és
Allamtudományi Kar
Doktori Iskola**

Budapest, 2010.

I. EURÓPA JOGA, AZ EURÓPAI JOG

I.1. Az európai jog történelmi és kulturális alapjai a múltban és a jelenben

„Valamely nemzet jogi kultúráját meghatározza általános kultúrája, történelmi tradíciói, az a politikai rendszer, melynek uralma alatt él illetve élt, a külállamok iránti nyitottsága. A jogi kultúra keretében kerülnek megalkotásra a törvénykönyvek; ezek visszahatnak a jogtudományi gondolkodásra, a rendszeralkotásra, a módszertanra és a fogalomképzésre.”¹

Ez a nyitott és modern dogmatikus megközelítés különösen fontos, ha a magyar jogalkalmazás helyét keressük az európai jogi kultúrában. A rendszerváltást követően nem vagyunk abban a helyzetben, hogy nemzeti jogrendszerünket, amely a jogalkalmazás visszahatásai folytán is fejlődik, teljesen intakt egységként tekintsük. A különböző nemzetközi egyezményekhez és szupranacionális szervezetekhez történt csatlakozásaink, ha nem is vették el nemzeti jogunk függetlenségét, de mindenképpen egy olyan koordináta rendszerbe foglalták, amelynek elemei egymásra néha egészen erős kölcsönhatást gyakorolnak. Különösen igazak ezek a gondolatok, ha az Európai Unió szerveinek jogalkalmazói tevékenységére és az Európa Tanács keretei között működő Emberi Jogok Európai Bíróságának működésére gondolunk. Az említett függetlenség részleges elvesztése nem az értékek csorbulását, hanem éppen értékek megszerzését tette lehetővé. Talán történelmünk során kevés alkalom volt, hogy valaminek a feladását büszkén vállaltuk és az Alkotmányunkban is rögzítettük. Alkotmányunk 2/A. §-a ugyanis az Európai Közösségek/Unió jogához való igazodást rendeli, nyilvánvalóan annak érdekében, hogy az egyetemes jogállami alapelvek és az európai jogi gondolkodás rendszerében az európai jogalkalmazás akadálymentesen tudjon hatást gyakorolni a magyar jogrendszerre.²

A magyar jogalkalmazó persze az egymást követő munkanapok monotonitásában nem érzékeli, vagy nem azonosítja a változást, amelynek folyamánya, hogy gondolatvilágából hiányzik a nyitottság a nemzeti jogtól eltérő, vagy afeletti jogi normák és alkalmazások megismerésére. Bár statisztikai számokkal nem tudom igazolni állításomat, és csupán személyes jogalkalmazói tapasztalásom, hogy húsz évvel a rendszerváltás után és hat év uniós tagságot követően a magyar jogalkalmazó még mindig nem keresi a közösségi joggal illetve a strasbourgi joggyakorlattal való mélyebb együttélés lehetőségét.

¹ Békés Imre: A jogállami büntetőjog bűncselekménytani alakjai, in.: Nyugat-európai hatások a magyar jogrendszer fejlődésében, ELTE ÁJK 1994. Budapest, 9. p.

² 1949. XX. törvény, 2/A. § (1) bek.: A Magyar Köztársaság az Európai Unióban tagállamként való részvétele érdekében nemzetközi szerződés alapján - az Európai Uniót, illetőleg az Európai Közösségeket (a továbbiakban: Európai Unió) alapító szerződésekből fakadó jogok gyakorlásához és kötelezettségek teljesítéséhez szükséges mértékig - egyes, Alkotmányból eredő hatásköreit a többi tagállammal közösen gyakorolhatja; e hatáskörgyakorlás megvalósulhat önállóan, az Európai Unió intézményei útján is.

Mindez annak tükrében tűnik igazán elgondolkodtatónak, hogy a szubszidiaritás elve folytán minden bíró, ügyész, ügyvéd egyszemélyben magyar és uniós jogalkalmazó. Az Európai Bíróság több ítéletében is kifejezte, hogy a nemzeti bíróságok egyidejűleg a közösségi jog alkalmazói is. Mindezek alapján az érinthetlenség csak illúzió, ahogy azt Karsai Krisztina egy tanulmányának az elején oly plasztikusan megfogalmazta.³

A második Világháborút követő európai jogi gondolkodás fokozatosan nyitott az alapvető emberi és szabadságjogok meghatározása, alkalmazási körének kidolgozása irányába és fogadta be a precedensek által formálódó kvázi bírói alkotta jogot. Persze nem egyirányú folyamatokról van szó, hiszen akár az Emberi Jogok Európai Bírósága, akár pedig a Luxemburg-i székhelyű Európai Bíróság⁴ joggyakorlatát tekintjük, egyértelmű a megállapítás, hogy a pozitív írott jog bírói jogalkalmazáson keresztül értelmezése, továbbgondolása visszahat a jogpolitikára, ezáltal kikényszerítve az alapot jelentő írott jog további fejlődését.

Korszakunk – a XXI. század korai évei – épp annyira tekinthető történelmi fontosságúaknak, mint az '50-es, '60-as évek nyugat-európai fejlődési hulláma. Egy kialakuló politikai és társadalmi rendnek vagyunk a szemtanúi, amelynek a játékszabályait most alkotják, illetve finomítják, és amely egyben determinálja jövőnket. Gondoljunk csak az uniós jogon belül kialakuló bűnügyi normákra és elvekre.

A törekvés az egységes európai büntetőjog kidolgozására azonban világosan kifejezett akarat, amely egyáltalán nem titkolt. Némi humorral még azt is megállapíthatjuk, hogy az Európai Bizottság, az Európai Tanács és az Európai Bíróság a határozott akarásuk közben még a mázat is elfelejtették felkenni az európai büntetőjog kialakításának eszközeire, amely máz oly sokszor próbálta fájdalommentessé tenni az uniós jog harmonizációját, ennél sokkal kevésbé markáns esetekben is.

Nagy Ferenc fontos különbségtételre hívta fel azonban a figyelmet egy tanulmányában: „(...)indokolt különbséget tenni egyrészt a nemzeti jogok egységesítésére, illetve harmonizációjára irányuló törekvések, másrészt a nemzetek feletti saját, sui generis európai büntetőjog kialakítására vonatkozó igyekezet között.”⁵

Értekezésem az Európai Unió jogának történelmi és kulturális alapját, előzményeit, a tágabb értelemben vett „jelen” kategóriájában tárgyalja. Tágabb értelemben, mert kitekint a közelmúltra is, és figyelembe veszi az egészen közeli holnapot is, választ keresve arra, hogy nemzeti jogunk és az belül a büntetőjog milyen folyamatok és hatások előtt áll. Nyilvánvalóan az uniós jogot nem lehet tisztán a jelenben felfogni, mert nem a „van”,

³ Karsai Krisztina: Az érinthetlenség illúziója, avagy gondolatok az európai közösségi jog és a nemzeti büntetőjog közötti kapcsolatokról, In: Európai jog 2004. évi 4. szám, 13-22. p.

⁴ 2009. december 01. napjától a hivatalos megnevezése: Európai Unió Bírósága, ld. bővebben: EUSZ 19. cikk, és az Európai Bíróság 104/09. számú sajtóközleményét (2009. november 30.)

⁵ Nagy Ferenc: Az európai büntetőjog fogalmáról, In: Európai Jog, 2011/1. szám, 6. p.

hanem a „lett” kategóriájában helyezkedik el, figyelemmel arra is, hogy a jelen csak a múlt és a jövő intervallumában értelmezhető el.

Az első kérdés, tehát, hogy hogyan alakult ki az Európai Unió joga, mint a jelenben létező valóság. Ez a valóság csak az európai jogrendszerek létezése alapján tudott létrejönni. Ez visszavezet az európai jogrendszerekre, mint előzményekre való kitekintésre.

A jelenség, amit így nevezünk: „európai jogrendszer” nem önfényű, mert fényét idegen fények visszatükrözéséből nyeri. Ez a fény pedig maga az európai történelem. Nem kívánok történészként fellépni, és egy szoros értelemben vett történelmi vagy oknyomozó történelmi bevezetést készíteni. Úgyszintén nem tekintem magamat jogtörténésznek sem, aki a messzi múltból kutatja ki és vezeti le a működő jogot. Mindazonáltal napjainkban elvesz az elméleti – de nem jogpozitivistá - megalapozása annak, hogy mi is a kulturális és politikai alapja az uniós jognak. Az értekezés jelen fejezete kétlépcsős visszatekintéssel segít a válaszok megkeresésében. A két lépcső: az európai történelemből származó gyökerek és az európai történelemben kialakult európai jogrendszerek.

I.1.1. A TÖRTÉNELMI MÚLT, MINT AZ EURÓPAI JOGRENDSZEREK LÉTREJÖTTÉNEK ALAPJA

Amikor ezt a kifejezést használjuk, hogy Európa, tulajdonképpen nem csak földrajzi fogalomra gondolunk. A történelem számos eseménye, amelyet sokan az egész földgolyóra kiterjesztettek, valójában csak európai jelenség. Így például az a kategorizálás, hogy a történelemben az ókor, a középkor, az újkor, és a legújabb kor a fejlődés egymás utáni lépcsői, csak Európára érvényes. Ám az is igaz, hogy Európa – mint nem földrajzi fogalom – történelmileg magában foglalta az észak-amerikai kontinenst is. Az USA és Kanada területe eredetileg spanyol, angol, francia és holland terület volt, számos város elnevezése ma is tükrözi a spanyol vagy éppen a francia múltat, nem szólva az uralkodó angol nyelvről. A lakosság is Európából származott: az őshazából spanyolok, angolok, franciák, hollandok, írek, skótok érkeztek. Csak az Európán kívülről érkezett befogadottak és felszabadított rabszolgák tömegei, illetőleg az anyaországoktól elszakadás politikai igénye szakította el Amerikát Európától.

Európa tehát nem tisztán földrajzi fogalom. Születése arra a területre esik, amelyen az ókori Római Birodalom jött létre. Az egyre terjeszkedő birodalom becsült lakossága (az egymást követő időszakokat összeadva) meghaladta a 400 milliót, a benne élő emberöltők száma a 40-et. Ebben a kohóban született meg a római jog, mint az európai jogi kultúra máig fénylő és valóságot is hordozó alapja. Az intézmények máig ható létezésén túl a nemzetközi gyakorlatban is érvényesülő jogi fogalmak szinte kivétel nélkül latin eredetűek.

A Római birodalom fénykorában felölelte a Földközi tenger teljes partvidékét a mai Portugáliától, Spanyolországtól, Dél-Franciaországtól, Itáliától, a Balkán-félszigettől

haladva, a Földközi tenger keleti medencéjét, továbbá a teljes Észak-Afrikai partvidéket. A Római Birodalomból azonban a mai Európa területének csak egy része maradt meg, mert a teljes keleti medence és Észak-Afrika elszakadt. Az európai jogi kultúra a birodalomnak csak egy szűk területére korlátozódik. Az elszakadás lényeges állomása a balkán félsziget és Anatólia kiválása volt már az ókorban, amikor is az 1054-es egyházszakadás következtében Bizánc és lassan a bizánci jog elvált a nyugat-európai kultúrától.

Bizánc és a keleti egyház nem egyszerűen hitbéli különbséget jelent a nyugati kereszténységhez képest, hanem jelenti az eltérő írásmódot, és azt az eltérő társadalmi szervezést, amelynek következtében az ortodox egyház népei kimaradtak az európai fejlődés alapvető állomásaiból. Így a humanizmus, a reneszánsz, a reformáció, a felvilágosodás kora, a francia forradalom és a polgárság győzelmének korszaka a „nyugati” értelemben vett Európa kizárólagossága maradt. Az európaiság a felvilágosodás világképére nyúlik vissza, az ész hatalmának korában felfedezett és elfogadott értékek hordozója.⁶ Ugyanez igaz az építészeti és művészeti stílusokra is: a gótika, a barokk, a rokokó, az empire vagy éppen a szecesszió stílusa Európa sajátja maradt. A zeneművészet, a festészet és a szobrászat alkotásai is messze elhagyták Bizáncnak a román kori építészetben megrekedt ikonjait. Európa eszerint nem egyszerűen földrajzi, hanem kulturális térség is. Ez a kultúra vette át illetve fejlesztette ki a római jogot, az ókori építészetet.

Az európai kultúra számára ez a római jogi múlt teremtette meg (legalábbis a római polgárok tekintetében) a szabadságot, a tulajdont, a tulajdonnal való szabad rendelkezést, a mások iránti tapintatot, mások jogainak elismerését és a jogbiztonságot. Jelentette a partikuláris széttagoltság helyett az Európára szétterjedő egységes „európai” jogot. Az ókori római jog Justinianus-tól eredő kodifikálása, majd felfedezése a középkorban eredményezte ennek a jognak az európai jogi kultúrában való újbóli kifejlődését. Az európai jog alapjai: a római jog, a katolikus egyház tanai által kifejlesztett kánonjog, továbbá a bolognai egyetem mintájára létrehozott (középkori egyetemek). A XIII. századtól uralkodói divattá vált az egyetemalapítás, és széles körben elterjedt a diákok vándorlása Európában, aki magukkal vitték ugyanannak az univerzális európai jognak a tanait. Eszerint a római jog első tündöklését követően a középkorban részben a római jog, részben az általa igényelt latin nyelv közvetítésével létrejött másodsor is az univerzális európai jog. Ez a jog a reneszánsz és a reformáció létrejöttével nem veszítette el univerzális hatását.

Az európai kultúra fölényét mutatta minden más kultúrával szemben, hogy az európaiak voltak csak képesek a földrajzi felfedezésekre, új kontinensek meghódítására, gyarmat-birodalmak létrehozására.

Az univerzális európai jog a nemzetállamok megszületésével töredezett szét. Először Anglia szakadt el, még a reformáció korszakában. A nagy nemzetállamok gondolata azonban a harmincéves háborút követően fejlődött ki. A nemzetállamok önálló kodifikációs törekvései

⁶ Bárd Károly: Az Európai Emberi Jogi Egyezmény szerepe az „európai” büntetőjog kialakításában, in: Büntetőjogi Kodifikáció, 2003/3. 4. p.

valamivel később érvényesültek, ennek következtében szétszakadt az addig egységes európai jog. Az ideál a jog nemzeti kódexekbe foglalása lett, nemzeti büntető törvénykönyveket, polgári törvénykönyveket és egymástól elkülönülő közhatalmi bíróságokat hoztak létre. Megjelent a jogbiztonság és a jogállamiság gondolata és szertefoszlott az addig egységes európai jog képe. Az a felfedezés, hogy a nemzetközi gazdasági kapcsolatok és a nemzetközi bűnözés kialakulása egyaránt a nemzeti jogok és az államok együttműködését igényli, vezetett később a tudomány előrehaladására. A felvilágosodás korában meglelt ésszerűség együtt járt az emberi jogok felértékelődésével és elismerésével, amely a büntetőjog területén is hatott, és az önkény kizárásához, a büntetőjog ultima ratio tételéhez vezetett.⁷

Franz List alapította meg 1883-ban a Nemzetközi Büntetőjogi Egyesületet (NBE)⁸, amely a nemzeti tudományos eredményeket kívánta közkinccsé tenni és kifejezte a nemzeti büntetőpolitikák, ennek következtében pedig az alapvető kodifikációk összehangolását. A NBE működését először az első Világháború zilálta szét, majd az európai győztesek privilégiuma lett. A fasizmus hatalomra jutása után a hitleri Németország megszakította kapcsolatát az NBE az utódjával, az AIDP-vel. Az NBE jogutódjaként 1924-ben Párizsban alakult meg a Nemzetközi Büntetőjogi Társaság (AIDP)⁹. Az AIDP a II. Világháborút követően törekedett a tudományos nézetek és kodifikációk összehangolására. A nemzetközi együttműködést mindinkább igényelte a nemzetközi terrorizmus megjelenése, a légi kalózkodás, a merényletek sora.

Az európai jogi együttműködés mégsem a nemzetközi büntetőjogi együttműködés területén született meg. Az első lényeges lépést az 1950. november 4-i Római Egyezmény jelentette az Emberi Jogok és Alapvető Szabadságok Védelméről. Az Egyezmény részesei csak az Európa Tanács tagállamai lehettek, következésképpen ez az intézmény európai intézmény lett.

Elsőként a világtörténelemben az Emberi Jogok és Alapvető Szabadságok védelméről szóló Egyezmény (EJEE) teremtette meg azt a lehetőséget, hogy az Emberi Jogok Európai Bizottsága illetve az Emberi Jogok Európai Bíróság előtti eljárásra tett állami alávetési nyilatkozat alapján magánszemélyek, magánszemélyek csoportjai illetve nem kormányzati

⁷ Uo. 4. p.

⁸ (Internationale Kriminalistische Vereinigung; Union Internationale de Droit Penal), Az NBE alapelve az a meggyőződés, hogy a büntetés nemcsak jogi, hanem társadalmi (szociológiai) szempontból is méltányolni kell. Az NBE. által megfogalmazott alapelvek: 1. a büntetés feladata küzdelem a bűntett mint társadalmi tünemény ellen; 2. a büntetőjog-tudomány és törvényhozás az antropológiai és a szociológiai kutatásoknak eredményeit tartozik tekintetbe venni; 3. a büntetés a leghatályosabb, de nem az egyedüli eszköz a bűntettnek leküzdésére; azért összefüggésben áll a bűntettek megakadályozására szolgáló egyéb preventív eszközökkel; 4. az alkalmi és a szokásos büntetéseket között fenn forgó különbség alapvető jelentőséggel bír; 5. a büntető igazságszolgáltatásnak és a büntetés végrehajtásának a mai büntetőjogot jellemző különválasztása helytelen; 6. a rövid tartalmú szabadságvesztés büntetések helytelenek és károsak, azoknak helyettesítése más hasonló hatályú büntetésekkal azért kívánatos, de lehetséges is; 7. hosszú tartamú szabadságvesztés büntetéseknél a büntetés tartamát nemcsak a bűnvádi eljárásnak, hanem a büntetés végrehajtásának eredményétől is kell függővé tenni; 8. javíthatatlan büntetettek lehetőleg hosszú időre ártalmatlanokká teendők és pedig akkor is, ha csekély jelentőségű vétség gyakori ismétléséről van szó.

⁹ Association Internationale de Droit pénal, ld. bővebben: www.penal.org honlap

szervek panaszt emeljenek valamely állam, azaz Magas Szerződő Fél ellen, arra hivatkozással, hogy az megsértette a katalógusszerűen felsorolt emberi jogok valamelyikét a sérelmére, mint „victim” sérelmére. Ezzel megkezdődött Európában a nemzetközi bírászkodásnak egy olyan formája, amelyet Európán kívül sehol a világon nem ismernek. Lehetősége van „Dávidnak”, hogy harcra keljen „Góliát” ellen és őt legyőzze.

Mindazonáltal az Európai Unió joga nem az (EJEE) folyamatként jött létre. Első állomásaként a második Világháborút követően a háborúban súlyosan érintett és egymással ellenségként harcoló államok közeledését indította meg, a Schuman doktrína¹⁰. A kezdetet a Szén-és Acélközösség (ESZAK) 1951. április 18-i létrehozása jelentette. Az ezt követő évek és Paul-Henri Spaak által vezetett bizottság munkájának eredménye, hogy 1957. március 25. napján Rómában az ESZAK hat alapító állama aláírta az Európai Gazdasági Közösséget (EGK, később EK)¹¹, továbbá az Európai Atomenergia Közösséget (Euratom) létrehozó Római szerződéseket.

A Közösségek tagjai elsősorban a vámhatárok liberalizálásával és eltörlésével alakították a „közös piacot”. A siker következtében később Nagy-Britannia, Dánia, és Írország csatlakozott a Közösséghez. A kilenc tag végül Portugália, Spanyolország és Görögország csatlakozással vált teljessé. Így jött létre a tizenketek Európája. A további csatlakozást Ausztria, Svédország, és Finnország eszközölte. Az utolsó előtti lépcsőben 10 állam, köztük Magyarország csatlakozása folytán az Unió 25 tagú lett. Ezidáig az utolsó lépcsőfokot Románia és Bulgária csatlakozása jelentette.

Az ESZAK, EGK és Euratom szerződéseket 1967-ben az Egyesülési Szerződés összevonta, így a párhuzamos igazgatási rendszerek elkerülésével, brüsszeli székhellyel létrejött az Európai Közösségek Bizottsága és ez Európai Közösségek Tanácsa. Ettől az időponttól használható az Európai Közösségek elnevezés is.

1986. februárban a Tizenketek aláírják az Egységes Európai Okmányt, amely megteremtette az egységes belső piac kialakítását. A tagállamok 1992. februári csúcstalálkozójuk alkalmával Maastricht-ban aláírták az Európai Unióról szóló Szerződést (EUSZ). Ezáltal a tagállamok létrehoztak egy három pilléres szerkezetet, amelynek első pillére magába foglalja az Európai Gazdasági Közösséget - amely elnevezésében inentől már csak Európai Közösségek –, továbbá a másik két közösséget; míg a másik két pillér a kormányközi alapokon nyugvó kül- és biztonságpolitikát, valamint a bel- és igazságügyi együttműködés rendelkezéseit tartalmazta. Ezen időponttól beszélhetünk uniós jogról, amely azonban nem szinonimája a közösségi jognak, lévén utóbbi csak az első pilléres joganyagot jelenti.

¹⁰ Ld. Jenev Petra, Kende Tamás, Löwenberg Viktória: Európai Közösségi Jog, Novissima Könyvkiadó, Budapest, 2005., 5. o.

¹¹ Hatok Európája: a Benelux államok, a Német Szövetségi Köztársaság, Franciaország és Olaszország

Az Európai Unió hivatott megteremteni egy vámhatárok nélküli gazdaságot, az áruk, a tőke, a szolgáltatások és a polgárok szabad áramlását. Ugyanezek a gondolatok jellemezték az ókori Római Birodalmat, ahol is a római polgár Rómából bármikor áttelepülhetett engedély nélkül Hispániába vagy Galliába. Arról, hogy van-e az Uniónak valamilyen meghatározó közös eszménye a tizenkét csillagú zászlón és a himnuszt jelentő Örömdán kívül, megoszlanak a vélemények. Így van olyan álláspont, amely szerint a 12 csillag azt a korszakot szimbolizálja, amikor Portugália, Spanyolország és Görögország, vagyis a Földközi tengeri karéj csatlakozott. A katolikus egyház szent Szűz Mária koronáját 12 csillag alkotja, amelyek egyesek szerint ezért került rá az Unió zászlójára. (Mint ismeretes az Unió visszautasít minden utalást bármely vallásra.)

Végül létezik olyan okfejtés, amely szerint a 12 egy kabalisztikus szám. Jézusnak 12 apostola volt; a római jog alapvető forrása a 12 táblás törvény volt; az évnek 12 hónapja van; az óra számlapján 12 órát különböztetünk meg. A szerző álláspontja szerint ez a romantikus kép illik leginkább az Unió felemelő gondolataihoz, továbbá az a tény, hogy az Európa Tanács zászlója már akkor is 12 csillagos volt, amikor még nem alakult ki a „tizenkettek” Európája.

Az értekezés folytatása szempontjából fontos megjegyzést kell tennem a további részekre vonatkozóan. A büntetőjogász számára ugyanis az uniós jog és a közösségi jog közötti különbségtétel nem tűnik lényegesnek, pedig fogalmi zavarokat és téves hivatkozásokat lehet ezáltal elkerülni. A hazai szakirodalom is ritkán szentel figyelmet a helyes elnevezésre, amely persze a nemzetközi közjogtól eltérő diszciplína esetében nem tűnik elsődleges fontosságúnak, illetve nem is érzékelhető plasztikusan a különbség.

Értekezésemben igyekszem hangsúlyt fektetni arra, hogy a közösségi és uniós jogra való hivatkozás megkülönböztetett legyen, amennyiben az az adott témánál releváns. Mindazonáltal, mivel értekezésem mégis a büntetőjog világába tartozik, e diszciplínához szeretnék hű maradni és figyelmem fókuszát erre irányítom. A nemzetközi közjog fogalmi tisztaságát a közösségi és uniós jog közötti különbségtételt az európai büntetőjog vizsgálata során – a téma specialitása, és szerkezetileg harmadik pilléres természete folytán – nem tudom visszaadni, illetve más jogágak tudósainak munkáját nem bitorolva, nem is vállalhatom fel. Éppen ezen indokokra tekintettel, értekezésemben általánosan az „uniós jog” megnevezést fogom alkalmazni, amely így egységesen utal az Európai Közösségek és az Európai Unió jogára. Fogalomhasználati megfontolásomat erősítette az a tény is, hogy 2009. december 01. napján hatályba lépett a Lisszaboni Szerződés, amely megszünteti a hárompilléres szerkezetet, továbbá 1. cikkének harmadik bekezdésében deklarálja, hogy az Európai Unió az Európai Közösség helyébe lép és annak jogutódja.¹²

¹² „Az Unió e szerződésen és az Európai Unió működéséről szóló szerződésen alapul. E két szerződés azonos jogi kötőerővel bír. Az Unió az Európai Közösség helyébe lép és annak jogutódja.”

I.1.2. A NEMZETÁLLAMI HATÁROKON TÚLTERJEDŐ BÜNTETŐJOG-TUDOMÁNY

Az „Európa jog” és az azzal szemben megszülető nemzetállami jog a maga teljességében a jelen értekezés keretei között nem tárgyalható. Az értekezésem ugyanis nem jogfilozófiai mű, és nem is jogtörténeti alkotás. A témát csak a büntetőjog alapján tárgyalom, ebben az összefüggésben a nemzeti kódexek a büntetőtörvénykönyvek, a tudományos módszerek pedig a büntetőjog tudományának módszerei.

A nemzetállamok létrejöttével megszűnt az addig szokásjogi alapjaiban és partikuláris megosztottságában létező, létezett Európa jog. A nemzetállamok a jogot az államhatárokon belül alakították ki, kodifikálták. Ennek a jognak a széttagoltság ellenére számos előnye volt. A felvilágosodás korában Voltaire, Rosseau, Montesquieu írásaiban jelent meg az írott és egységes jog igénye, hivatkozással arra, hogy a szokások és a bírói rögtönzésen alapuló igazságszolgáltatást egységes törvényeken alapuló ítélkezésnek kell felváltania. A tisztán elvont, filozófiai alapon tárgyalt igényt Cesare Beccaria gondolatai foglalták rendszerbe. 1762-ben Toulouse városában halálra ítélték és kivégeztek egy ártatlan városi polgárt, akinek neve Voltaire írásában és perújítást kezdeményező tevékenységében vált ismerté. Jean Calas protestáns volt egy túlnyomóan katolikus hitű városban. Fia öngyilkos lett (az előző napi kártyavesztesége miatt). Az öngyilkosság elismerése helyett a katolikus polgárság körében elterjedt az a hír, hogy az apa ölte meg fiát. A gyilkosság oka: meg akarta büntetni a protestánsról katolikus hitre való áttérés miatt a fiát. Az egyre erősödő indulatok miatt a város polgármestere elrendelte Calas letartóztatását és a beismerő vallomás kicsikarása érdekében kínzását. Halálra ítélték és a bíróság az ítélet végrehajtást súlyos kínzással kívánta teljesíteni, azzal az igénnyel, hogy halála előtt Calas vallja be: tettét családjával együtt követte el. A hős apa meghalt, de nem terhelte vallomásával ártatlan családját. Voltaire Párizsban értesült a szörnyűségről és röpiratában vádolta Toulouse vezetőségét és hitet tett az elítélt ártatlansága mellett, akinek ügyében perújítást kezdeményezett. Jean Calas-t ebben az eljárásban felmentették.

Az ügyről beszámoló röpirat egész Európában ismerté vált. Eljutott Milánóba is, ahol a „Le Caffé” kávézóban a rendszeresen összejáró fiatalok kezébe került. Végül is ők az asztaltársaság egyik tagját: Cesare Beccaria-t kérték fel egy egységes program megszövegezésére. A programban össze kellett foglalni a felvilágosodás korának igényeit a helyes büntetőjogról és eljárásról. Így született meg Beccaria műve „A büntettekéről és büntetésekről”, amelyben rendszerbe foglalta azokat az igényeket, amelyek korábban már másoknál is megjelentek, de túlterjeszkedett Voltaire-en Rousseau-on és Montesquieu-n. A rendszerében jelenik meg a kínzás és a halálbüntetés eltörlése, az az elv, hogy a büntetéseknek nem súlyosaknak kell lenniük a visszatartás érdekében, hanem elkerülhetetlenek. Az elkerülhetetlenség tudata lesz majd visszatartó hatású a potenciális elkövetőkre. A mű 1764-ben jelent meg és terjedt el egész Európában. Európai uralkodók hívták meg Beccaria-t, művében jelent meg a bűncselekmények és a büntetések előre

meghatározásának gondolata, vagyis a nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege elve. Az 1791. évi francia büntető törvénykönyv tette elsőként magáévá ezeket az elveket.

A nemzetállamok határain belüli kodifikációk igazi kezdetei a Napoleon-i kódexek, a Code Civil és a Code Pénal. A XIX. században elterjedt a nemzetállami kodifikációk igénye és, a kontinentális Európa minden állama kodifikálta büntetőjogát. Érdeemes megjegyezni, hogy bár a nemzeti büntetőjogok ugyanazon iskolák tanításai fejlődtek, azonos elveket vallottak, és sok esetben az egyes nemzeti kodifikációk egymást tekintették modellértékűnek, mégis a kodifikációk és az annak eredményeként alakuló igazságszolgáltatás már szorosan kötődött a nemzeti hagyományokhoz és kultúrához.

A büntetőjog kodifikálása jelentette az egyes cselekmények bűncselekménnyé nyilvánításának előzetes ismeretét és a büntetések előre láthatóságának és előre kiszámíthatóságának lehetőségét. A büntetőjog a jogállam alapjává lett, mert megteremtette a jogbiztonságot. Ez a jogbiztonság éppen a büntetések előre láthatóságának és előre kiszámíthatóságának lehetősége folytán a bűnözők „Magna Charta”-ja lett Franz List szavai szerint. A megéri – nem éri meg gondolata ugyanis nem a becsületes emberek világában jut jelentőséghez, hanem a bűnözők gondolatában.

A nemzetállami kereteken belül a kodifikáció középpontjában a nullum crimen sine lege és a nulla poena sine lege elvek jelentek meg. A törvénynek, „lex-nek” előre kell meghatároznia a bűncselekménynek minősülő cselekményeket és ugyancsak a lex-nek kell meghatároznia előre a kiszabható büntetések neveit és mértékét. Eredetileg az a kérdés, hogy a lex jó-e vagy rossz, fel sem merült. A XIX. századi monarchiák korában a lex az uralkodó (a rex) alkotása volt, a rex lex tekintetében fel sem merült annak helyes vagy helytelen volta. A helyes törvény gondolata csak a parlamentek működésével vált legitimé, amikor is a választópolgárok (a nép) által választott képviselők alkották a törvényt. Így a büntetőjog elnyerte legitimációs bázisát. Ez a legitimitás mindaddig érvényben volt, amíg a törvény be nem bizonyította, hogy a parlamenti intézmények is tudnak embertelen törvényeket alkotni. Ez a tény, amely a fasiszta és az eredeti bolsevik államokban vált ismertté, vezetett olyan kritikai tartalmakhoz, amelyek tükrében a tételes jognak meg kell állnia a helyét. Így jött a kritikai gondolkodás következményként Gustav Radbruch elmélete a tételes jog és az igazság összeütközéséről és annak feloldásáról. Az Ő álláspontja szerint az igazság hordozza a helytelen pozitív jog kritikáját, mégpedig azzal a tartalommal, hogy az embertelen jogot az igazság érvényteleníti, mert az elviselhetetlen jog már nem is jog.

Radbruch-nál a jognak igazságosnak, megismerhetőnek és célszerűnek kell lennie. Ez a sorrend napjaink jogalkotásában megváltozik, a célszerűség kerül az első helyre. Wiener A. Imre jegyzi meg a Radbruch-i formula kapcsán, hogy a „törvényes jogtalanság kategóriája egyfajta „negatív természetjog”, ami nem mondja meg, hogy mi az abszolút helyes jog, hanem csak azt, hogy mi az abszolút jogtalan. ... A formula ilyen jellege az emberi jogi klauzulákhoz hasonló. Azt egyszerűbben meg tudjuk mondani, mi az, ami az emberi jogokat

sérti, vagy igazságtalan, mint azt, hogy mik az emberi jogok, vagy mi az, ami igazságos.¹³ Napjainkban a Radbruch-nál kialakított azt a kritikai tartalmat, amit igazságosságnak nevez, az Emberi Jogok Európai Bíróságának ítélezésében az emberi jogok váltják fel.

I.1.3. A BÜNTETŐJOG-TUDOMÁNY MÓDSZERTANA.

A büntetőjog tudomány módszertani szempontból három időalakra terjed ki: a múltra, a jelenre és a jövőre. A múlttal a büntetőjog története, a jelenrel a büntetőjog dogmatikája, a jövővel a büntetőjog politikája foglalkozik. Valójában ezek az időalakok egymásba belefolyanak. A büntetőjog és a büntetőjog tudomány múltja sem nélkülözi a dogmatikai elemzést, - a jelen dogmatikája sem nélkülözheti a múlt ismeretét.

A büntetőjog története a büntetőjog-tudományi gondolkodás keretei között csak a felvilágosodást követő kodifikációig nyúlik vissza. (Az azt megelőző időre kiterjedő kutatás már a jogtörténet és nem a büntetőjog tudomány keretibe tartozik.) A büntetőjog történetét alkotó európai kódexek elemzése sem nélkülözheti a dogmatikai módszerét miatt is az egyik időalak behatol a másik világába is. A büntetőpolitika önmagában három dimenziót ölel fel, befolyásolni kívánja a jelenkori büntető ítélezést és büntetés-végrehajtást, irányítani akarja a jövőbeni törvényhozást és mind a jelenre, mind a jövőre vonatkozóan kifejezi igényét a büntető jogalkotásra. A *de lege ferenda* körében a dogmatika és jogpolitika összekapcsolódik, hiszen a hatályos jogból levezetett dogmatikai következtetések behatolnak a jogpolitika törekvéseibe.

Módszertani szempontból a büntetőjog története a történelmi módszert, a jogpolitika a kriminológiai módszert igényli. A hatályos jogra épülő módszer a dogmatika. A dogmatika célja a hatályos joganyag fogalmi megragadása és a jogi fogalmak logikailag ellentmondásmentes rendszerének a kiépítése azzal az igénnyel, hogy a mindennapi ítélezés áttekinthető és kiszámítható legyen. A dogmatika a büntetőjogi fogalmak általánosítása és e fogalmakból levont következtetések útján kivonja az ítélezést a bírói rögtönzés és a bírói önkény köréből¹⁴, mert a jogkövetkezményeket előre láthatóvá és előre kiszámíthatóvá teszi. A dogmatika hatása a bírói ítélezésre abban nyilvánul meg, hogy előre kialakított gondolati típusai alapján a bíróval megosztja a lelkiismereti felelősség terhét és az ítélezést bizonyos értelemben tipizálja. A dogmatika eredményeként beszélhetünk ítélezési gyakorlatról.

A kontinentális európai nemzeti büntetőtörvénykönyvek fogalomrendszerének hasonlósága vagy azonossága a dogmatikát kiemeli a nemzeti jog keretei közül és egy uniformizált fogalmi hierarchia kiépítésével lehetővé teszi a jog-összehasonlítást, illetőleg a törvényi harmonizációs törekvéseket.

¹³ Wiener A Imre: Büntetendőség büntethetőség, Jog és jogtudomány 13., KJK, Budapest 1999, 20-21. p.

¹⁴ Belovics E., Békés I., Busch B., Domokos A., Gellér B., Margitán É., Molnár G., Sinku P., Büntetőjog Általános Rész, HVG-ORAC, Budapest, 2009. 34. p.

A dogmatika a XIX. században mint a nemzeti kodifikációk ösztönzője, illetőleg a megalkotott törvénykönyvek szabályainak „dogmatikai” elemzője jelentős szerepet játszott és ma is játszik a törvényesség megteremtésében. Létezése és hatása összekapcsolódik a nullum crimen sine lege elvével, hisz a dogmatika tárja fel a lex tartalmát. Mivel pedig a nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege elv – amely áttételesen a visszaható hatály tilalmát is hordozza – a jogbiztonság egyik feltétele, a dogmatika jelentős szerephez jut a jogbiztonság megteremtésében.

Meggyőződésem, hogy a büntetőjog tudománya a dogmatikára „féltekenyen” öröklik. A XIX. század során, illetőleg a század végére a dogmatika a bűncselekmény fogalom kiépítése során azt három pillérre építette: 1) a bűncselekmény tényállásszerű, 2) jogellenes, és 3) bűnös cselekmény¹⁵. A főfogalom a cselekmény és annak mintegy jelzői a tényállásszerűség, a jogellenesség és a bűnösség.

A jogellenesség fogalom egy eléggé bonyolult absztrakció, amelynek jelentése többször változott. A bűnösség jelentése, úgyis mint pszichológiai fogalom és úgyis mint axiológiai kategória, ugyancsak változott. A legegyszerűbbnek a tényállásszerűség fogalma látszik, amely összefügg a törvényi tényállással, és ami azt fejezi ki, hogy az a cselekmény bűncselekmény, amely kimeríti a törvényi tényállást. (Ehhez társul a jogellenesség és a bűnösség.)

Sokáig az a felfogás élt, hogy a törvényi tényállási elemek csak bírói felismerésre szorulnak és nem igényelnek értékelést. (Vagyis descriptiv és nem axiológiai=normatív ismérvek. Értékelés alá csak a bűncselekmény fogalom másik két ismérve esik: a jogellenesség és a bűnösség.) Ebben a megközelítésben a törvényi tényállásban szereplő szavak, vagyis fogalmak könnyen felismerhetők: dolog, ember, kár, betegség, stb. olyan kategóriák, amelyeket a bírónak nem értékelés útján kell megállapítania, hanem egyszerűen csak fel kell ismernie.

Ám ez a tétel hamarosan megdőlt, mert a tudomány észrevette, hogy a törvényi tényállásban szereplő fogalmak igenis értékelésre szorulnak, vagyis látszólagos egyszerűségük ellenére is axiológiai=normatív kategóriák. Így pl.: a legegyszerűbbnek tűnő fogalom az élet elleni bűncselekmények törvényi tényállásaiban szereplő „halál” sem egyszerűen felismerésre szoruló, hanem normatív kategória. Mikor hal meg az ember? Vajon akkor, ha megáll a szíve? A válasz „nem”, hanem csak akkor, ha az agyműködése is megállt. Ennek a látszólag elméleti problémának gyakorlati jelentősége van egy a vízből kimentett vagy áramütött olyan személy újraélesztésében, akinek megállt a szíve. Ennek elmulasztása adott esetben a segítségnyújtás halált okozó elmulasztása büntetnének a megállapítására vezethet. Ugyanígy értelmezést igényel pl.: a testi sértés törvényi tényállásában szereplő gyógytartam, maradandó fogyatékoság, súlyos egészség romlás, életveszély, - vagy a nemi

¹⁵ Ld. bővebben: Gellér Balázs József: A Magyar Büntetőjog tankönyve I., Általános tanok, Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest 2008, 100-119. p.

bűncselekmények körében szereplő közösülés vagy a fajtalanság fogalma is. Állítható, hogy a törvényi tényállásokban szereplő fogalmak szinte kivétel nélkül értékelés alá eső fogalmak.

A büntetőjog normarendszere nem állandó, hanem a törvényalkotás folytán folyamatosan változó. E változások következtében a jogi fogalmak jelentéstartalma módosul. A különböző tudományos büntetőjogi irányzatokban mást jelent a cselekmény, az okozati összefüggés, a jogellenesség és bűnösség fogalma. Kérdés, hogy a jogdogmatika hogyan viseli le az alapjául szolgáló törvényi változásokat, mégpedig a nemzetállami kódexek határain kívül is. A térbeli és időbeli változások ellenére hogyan állítható, hogy a jogtudomány egy minden változatra kiterjedő tudományos módszert alkalmaz.

A dogmatika teherbíró képessége éppen abban nyilvánul meg, hogy képes ugyanazt a jelenséget különbözőképpen ábrázolni úgy, hogy ezek az ábrázolások végül összesimulnak. Olyan orgona, amelynek különböző sípjain szólaltatható meg az a dallam, amely végülis egyetlen zeneműben simul össze.

I.2. Az Emberi Jogok Európai Egyezménye, mint a nemzetállamok joga fölé emelkedő egységes Európa-jog alapja

Európában ma több nemzetközi bíróság működik. Az egyik a Hágai Nemzetközi Bíróság¹⁶, amelynek joghatósága túlterjed Európán, és amely államok egymás közötti vitáiban hoz döntéseket. A másik az Európai Unió Bírósága, amelynek székhelye Luxemburg. Ez a bíróság az Uniós joggal összefüggésben Európára kiterjedő joghatósággal rendelkezik. Ennek a bíróságnak a működését és határozatait a jelen értekezés fontossági sorrendjének megfelelően külön tárgyalja.

A harmadik az Emberi Jogok Európai Bírósága, amely Strasbourg-i székhellyel működik. Ügkörét a későbbiekben külön tárgyalom. A három nagy bíróságon kívül, Hága-i székhellyel működnek nemzetközi jellegű ítélkezésre hivatott ad hoc bíróságok. Közülük

¹⁶ A hágai Nemzetközi Bíróság (angolul International Court of Justice, franciául Cour internationale de Justice) az Egyesült Nemzetek Szervezetének elsődleges bírói szerve. A Bíróságot 1945-ben alapította az Egyesült Nemzetek Alapokmánya, a munkáját 1946-ban kezdte meg, mint az Állandó Nemzetközi Bíróság utódja. A Nemzetközi Bíróság Alapszabálya, amely hasonló az elődjéhez, a bíróságot alkotó és szabályozó alapvető dokumentum. A Bíróság ügyei szerteágazóak, fő feladata a tagállamok által elé tárt jogviták eldöntése és a megfelelően felhatalmazott nemzetközi szervek, ügynökségek és az ENSZ Közgyűlése által elé küldött jogi kérdésekben tanácsadó vélemények hozása. A Bíróság relatíve kevés ügygel foglalkozott a történelme során, de egyértelműen megerősödött a bíróság használata iránti hajlandóság az 1980-as évek óta, különösen a fejlődő országokban. A Nemzetközi Bíróság nem tévesztendő össze a Nemzetközi Büntetőbírósággal. Hivatalos honlapja: <http://www.icj-cij.org>

kiemelkedik a Jugoszláv háború tömeges gyilkolásait megtorolni hivatott bíróság.¹⁷ Működése ad hoc jellegű, mert időben és térben körülhatárolt. Térben, mert a Jugoszlávia szétesése következtében kitört háborúkra terjedt ki, időben pedig azért, mert e háborúk kezdetétől a befejezésig tartó időszakot foglalja magában. (1991-1995.)

Ennek az ad hoc bíróságnak a legismertebb vádlottjai az eljárás során meghalt Milosevic egykori Jugoszláv miniszterelnök, Karasic a „szerb” Bosznia miniszterelnöke, Csecsen vajda, a háborúban részt vett és kegyetlenségeket elkövető szerb népfelkelők vezetője, továbbá a horvát Ante Gotovina. Az ad hoc bíróságnak az az eljárásjogi deficitje, hogy nem „törvény” alapította. Az Emberi Jogok Európai Egyezményének 6. cikke szerint ugyanis *”mindenkinek joga van arra, hogy ügyét a törvény által létrehozott független és pártatlan bíróság... tárgyalja és hozzon határozatot polgári jogi jogai és kötelezettségei tárgyában, illetőleg az ellene felhozott büntetőjogi vádak megalapozottságát illetően.”* Törvényt azonban csak valamely állam törvényhozása alkothat, ilyen törvény hiányában hiányzik az eljárás legitimitációja. Az ad hoc bíróságot az ENSZ biztonsági Tanácsa hozta létre, ez pedig mind jogállását, mind funkcióját tekintve messze eltér a tagállamok törvényhozásától.

Ezt a vitatható, de a gyakorlat által a mai napig figyelembe nem vehető szabályt a Nemzetközi Bíróság Statútuma kívánta kiküszöbölni. Hatályba lépését ugyanis legalább hatvan állam törvényi ratifikációjától tette lehetővé, mégpedig azzal a tartalommal, hogy ítékezése nem rendelkezik visszaható hatállyal, hanem csak a statútum hatályba lépést követő időpontban elkövetett bűncselekményekre érvényesül.

Szükséges megemlíteni továbbá a Nemzetközi Büntetőbíróságot (International Criminal Court), amely a Római Statútum hatályba lépésével 2002. július 01. napja óta működik, Hága-i székhellyel.¹⁸ A Nemzetközi Büntető Bíróság Statútuma elvileg a világ összes tagállamára kiterjedhet (elsősorban természetesen az Egyezményt ratifikáló országokra) és így nem vonható nem vonható az Európai bíróságok körébe.

Visszatérve az Emberi Jogok Európai Egyezményéhez, létrehozója és működtetője a strasbourgi székhelyű Európa Tanács.

Az Emberi Jogok Európai Egyezményét az 1950. november 4-én aláírásra letett egyezmény képezi. Az Emberi Jogok és az Alapvető Szabadságok védelméről szóló Egyezmény feltétele az volt, hogy azt az Európa Tanács legalább tíz tagállama ratifikálja. Működésében tehát csak európai állam vehet részt, bár joghatósága olyan személyekre is kiterjed, akik nem európai állam polgárai, feltéve, hogy ők jogaiban, az Egyezményben részes valamely Magas

¹⁷ A volt Jugoszlávia területén 1991 óta elkövetett, a nemzetközi humanitárius jogot súlyosan sértő cselekményekért felelős személyek megbüntetésére létrejött Nemzetközi Törvényszék (angol rövidítéssel ICTY, a köznyelvben gyakran Hágai Nemzetközi Törvényszék) az Egyesült Nemzetek Szervezetének egy szerve, amelyet a volt Jugoszlávia területén a konfliktusok során elkövetett súlyos bűncselekmények kivizsgálása és az elkövetésükkel gyanúsított személyek elleni bírósági eljárások lefolytatása céljából hoztak létre. A Törvényszék egy esetei, nem állandó bírói fórum, amely Hágában található. Hivatalos honlapja: <http://www.icty.org/>

¹⁸ hivatalos honlapja: <http://www.icc-cpi.int/>

Szerződő fél sértette meg. Az Egyezmény ratifikálása elvben három lehetőséget foglalt magában: a) tagállam csak az Egyezményben felsorolt emberi jogokat ratifikálja, vagyis azokat elismeri. b) az ennél szélesebb körű ratifikáció azt jelentette, hogy a tagállam ezen túl elismeri az Egyezmény által létrehozott Bizottság (az Emberi Jogok Európai Bizottsága) jogát arra, hogy vele kapcsolatban eljárást folytasson valamely magánszemély, magánszemélyek csoportja vagy nem kormányzati szerv panasza alapján. A panasz tartalma szerint a Bizottsághoz forduló azt állítja, hogy a Magas Szerződő fél az Egyezményben jellemzett valamely jogát sértette az ő sérelmére, mint victim sérelmére. Ez a nyilatkozat tulajdonképpen az Egyezmény eredeti (25. cikke értelmében) alávetési nyilatkozatot jelent. c) Ennél is szélesebb körű a ratifikáció, ha a tagállam elismeri az Emberi Jogok Európai Bíróságának (a Bíróság) joghatóságát az ellene kezdeményezett ügyekben.

Az európaiak számára sokáig hihetetlen volt, hogy victimként egy állam ellen felléphetnek. Az Egyezmény a maga teljességében csak lebegett. Az első panasz (Olaszország ellen) 1956-ban érkezett a Bizottsághoz. Tekintettel arra, hogy csak a Bizottság által már elbírált ügy juthatott a Bíróság elé, 1958-ig a Bíróság előtti alávetési nyilatkozatra nem kerülhetett sor. A lassan kibontakozó ügyforgalom következményeként a joggyakorlatot elsőként tartalmazó kiadvány 1971-ben látott napvilágot.

A Bizottság 1954-ben szerveződött és működése 1999. október 31-én szűnt meg. A Bíróság eredeti formájában 1958-tól 1998. október 31-ig működött. A Bizottság tehát egy esztendővel élte túl a Bíróság működését. A lényeges változást az okozta, hogy az Egyezményt, amelynek szövegéhez több kiegészítő jegyzőkönyv csatlakozott, végülis alapvetően módosította a 11. számú kiegészítő jegyzőkönyv. A kiegészítő jegyzőkönyv megszüntette a Bizottságot és a „régit” Bíróságot és helyettük egyetlen új szervezetet hozott létre: a Bíróságot, mint állandó Bíróságot. Az eredetileg lassan kialakuló működés során (az 1950-es években) lehetetlen lett volna egy állandó bizottságot vagy egy állandó bíróságot létrehozni. A nem állandó jelleg azt jelentette, hogy a bizottság tagjai és a bírák esetenként lettek összehívva Strasbourgba.

Történelmiségében az 1950. november 04-i Egyezmény 1953. szeptember 03-án lépett hatályba. Bevezető szövege gyönyörű.¹⁹ Utal arra, hogy az Egyezmény figyelembe veszi az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatát, amelyet az Egyesült Nemzetek Közgyűlése 1948. december 10-én hirdetett ki. Tekintetbe veszi, hogy ez Nyilatkozat, a benne lefektetett jogok általános és hatékony elismerésének és megtartásának biztosítását célozza. Figyelembe véve, hogy az Európa Tanács célja a tagjai közötti szorosabb egység kialakítása és hogy e cél elérésének egyik módszere emberi jogok és alapvető szabadságok megóvását és további fejlesztését célozza. Mélységes az a hitük, hogy az alapvető szabadságok a béke alapjai a világon és eszközei a hatékony politikai demokráciának. Végül a preambulum legszebb gondolata, hogy a tagállamok kormányai, „mint az európai országok hasonló felfogású kormányai *melyek a politikai hagyományok, eszmények, a szabadság és a jog uralma közös*

¹⁹ Az Egyezmény szövege megtalálható magyarul: <http://www.lb.hu/egyezmény.html>

örökségével rendelkeznek – megteszik az első lépéseket egyes az egyetemes nyilatkozatban foglalt jogok közös biztosítására.

A fennkölt szöveg tartalmazza a politikai hagyományok, eszmények, a szabadság és a jog uralma közös szerepét. Ebben a fennkölt szövegben azonban hamis hangok is felsejlenek. Spanyolország, mint az egyezményben részes tagállam történelme magában foglalja a spanyol inkvizíciót, a máglyán elégetéseket, az afrikai feketék behurcolását az amerikai kontinensre és a rabszolgaságot, az 1936-1939 polgárháborút és az azzal összefüggő embertelenségeket. Anglia Amerikába áttelepült polgárai még az elszakadást megelőző időben kialakították a gyapottermesztéssel összefüggő rabszolgaságot. A későbbiekben a gyarmati hódítások és a gyarmatbirodalom fenntartása körében a nemzeti függetlenség és szabadság elnyomását. A búr háborúban az őslakosság szabadságának súlyos megsértését. Franciaország történelmében az emberek tömeges mészárlása történt a *terreure* időszakában és a rémuralmat ma is ezzel a fogalommal illetjük. A francia gyarmati uralom idején 1935-ig Vietnámban ismerték a rabszolgaságot. Franciaország a II. Világháborút követően véres harcot vívott Vietnámban a gyarmati uralom fenntartásáért. Ez az uralom 1954-ben az Evian-i békében szűnt meg. Franciaország 1956-tól véres háborút folytatott a szabadságát kereső Algériai nép ellen.

Németország 1933-tól a hitleri uralom alatt a faji diszkrimináción túl, végső megoldásként egy emberi faj kiirtásán fáradozott. A német nemzet ezért természetesen nem felelős. Ám a faji diszkriminációt nem vetette el.

Magyarország ennek a történelmi múltnak ebben a sötét formában nem volt részese. A II. Világháború során az ország 1944. március 19-i megszállásáig lényegében nem volt faji diszkrimináció. Az azt követő időszakban a magyar kormány sajnos állampolgárok tömegeit adta át idegen hatalom hóhérjainak, akik az áldozatokat koncentrációs táborokba szállították. E tekintetben a Magyar Állam legfeljebb bűnsegéd volt, de a tettes szerepét nem ő játszotta. Az országban az emberi jogokat súlyosan és önállóan magyarok a diszkrimináció keretében csak az 1944. október 15-ét követő nyilas uralom alatt sértették meg súlyosan. Végül 1956-os forradalmat követően lépett fel a sortűzek során a hatalom az emberi jogokat sértő módon.

Az előzőekben az Európa Tanács tagállamait és az Egyezmény megalapítóit egy bizonyos szempontból és negatíve ábrázoltam. Ez a kép önmagában hamis. Ha felérünk a hegytetőre és a csúcstről körbetekintünk, a hegynek más-más oldalát látjuk. A kritizált oldal csak egy bizonyos nézőpontból látható. A csúcsmásik oldaláról letekintve ismételtelen megjelenik az a kép, amelyet már többször ábrázoltunk a rómaiaktól a reneszánszon és a reformáción át a felvilágosodás koráig, a jogbiztonság és a jogállamiság gondolatáig terjedően egészen napjainkig.

A preambulumban jellemzett magasztos elveket eredetileg 10 állam ratifikálta (Belgium, Dánia, Egyesült Királyság, Franciaország, Hollandia Írország, Luxemburg, Norvégia, Olaszország, Svédország) Az Egyezményben részes európai államok száma azonban nem

limitált. A Magas Szerződő Felek száma ez idő szerint eléri a 47, teljes népessége meghaladja a 800 milliót. A ratifikáció szempontjából nagyon jelentős a 11. számú Kiegészítő Jegyzőkönyv. Nemcsak azért mert átalakította a jogalkalmazás szervezetét, hanem azért is, mert magába olvasztotta az Egyezményt és a Kiegészítő Jegyzőkönyvek teljes sorát. Ez azzal a következménnyel járt, hogy a 11. számú Kiegészítő Jegyzőkönyvet ratifikáló régi és az újonnan csatlakozó országok egyaránt elismerik a tartalmilag kialakult új Egyezmény teljes anyagát, amely magában foglalja az összes megelőzően alkotott Kiegészítő Jegyzőkönyvet, például a halálbüntetés eltörléséről szóló 6. számú Kiegészítő Jegyzőkönyvet is.

A legújabb csatlakozók (Oroszország, Ukrajna, Macedónia, stb.) számára a fenntartásnak csak egy olyan eszköze áll rendelkezésre, hogy ennek vagy annak a rendelkezésnek a hatályba léptetéséhez a ratifikációt meghaladó időre pontosan meghatározott időpontot jelölhetnek meg a teljesítéshez. Így Oroszország és Ukrajna számára a halálbüntetés eltörlése jelentett olyan problémát, amelynek teljesítésére meghatározott idejű haladékokat kértek.

II. AZ EURÓPAI BÜNTETŐJOG FOGALMA

II.1. Az európai büntetőjog meghatározása

Ha egy szerző az európai büntetőjogot jelöli meg értékezése központi tárgyának, még az Unióhoz való csatlakozást követő hat évvel is kételkedő kérdések tömegére kell válaszolnia, mentetve témaválasztásának okait, megalapozottságát és létjogosultságát. Mindez persze érthető, hiszen a büntetőjogászok világa nehezen engedi el nemzeti joga által dédelgetett büntetőjog kezét, hogy egy szupranacionális hatalom vegye át alkotása és fejlesztése felett a hatalmat. Alapvető kérdés tehát, hogy létezik-e európai büntetőjog, illetve mit foglal magában.

„Az európai bűnelkövető európai területen euro-bűncselekményt követ el, amely miatt európai rendőrség nyomoz, majd európai ügyészség vádat emel az európai büntetőbíróság előtt, és az ott született elmarasztaló ítéletet európai büntetés-végrehajtás foganatosítja.”²⁰ Ez az utópisztikus kép némileg talán furcsa, ahogyan Nagy Ferenc professzor ezt kiválóan érzékelteti. Jelentése ugyanis az lenne, hogy az Európai Unió átveszi a tagállami büntetőhatalom minden apró részletét, és egységes bűnügyi tudományrendszert és büntető igazságszolgáltatást alkot. Erre a véleményre azonban a jogalkalmazó megnyugodva, és sóhajtás után csak legyint, mondván, ez a kép olyannyira utópisztikus, hogy megvalósulása a közeljövőben nem várható. Ezt a véleményt nem tudom osztani, és nem is kívánok megkönnyebbülve felsóhajtani, mert a fent megrajzolt kép egyáltalán nem tartozik az utópia körébe. Európai bűnelkövetőt nem nehéz találni, csak a határokon átnyúló bűnözésre kell gondolni. Igaz ugyan, hogy ezeket a terhelteket egyelőre, mint olasz, német, magyar vagy szlovák állampolgárként nevesítjük, ugyanakkor azzal a tudattal, hogy mindnyájan európai állampolgárok.

Nagy professzor arra a következtetésre jut, hogy az európai büntetőjog magába olvasztja az Európai Unió büntetőjogi jellegű normáit, valamint az Európa Tanács büntetőjogi tárgyú egyezményeit. E heterogén halmazra leginkább, mint az európai jogi gondolkodás szupranacionális eredményeként lehet hivatkozni.

Valóban nincs még euro-bűncselekmény, de ha az 1995 évben megkezdett – Delmas-Marty professzor asszony által vezetett munkacsoport – európai büntetőtörvénykönyv koncepciójára gondolunk, találunk néhány modell bűncselekményt az 1997. évben megjelent Corpus Juris-ban, vagy éppen a környezetvédelmi büntetésekre vonatkozó 2005/35/EK irányelvben, és a sor még folytatható lenne. Európai rendőrségre vonatkozó

²⁰ Nagy Ferenc, Az Európai büntetőjog fogalmáról, in. Európai Jog, 2001/1. szám, 5-7. p.

kezdemény létezik az Europol formájában, az európai ügyészség létrehozásának lehetőségét pedig már a Lisszaboni Szerződés is tartalmazza az Eurojust vonatkozásában.²¹

Intézményi szempontból európai büntetőbíróság nem létezik, de értekezésem későbbi részében éppen azt kívánom majd bemutatni, hogy önmagában az Európai Bíróság képes a nemzeti büntetőjogokba, és büntetésvégrehatás-jogi rendszerekbe jogalkalmazóként beleavatkozni. Arra a megállapításra pedig, hogy a büntetésvégrehajtási-jogot elkerüli az uniós dömping, a válasz megint csak nemleges. Nemzeti jogunkban is hatályban van az európai elfogatóparancs, illetve a mindennapok során alkalmaznunk kell azokat az ajánlásokat és előírásokat, amelyeket az uniós intézmények a végrehajtás tekintetében számunkra előírnak.

De mit jelent valójában az Európai Unió a bűnügyi tudományok számára? Létezik az Európai Uniónak büntetőjoga? Beszélhetünk európai büntetőjogról? Ezekre a kérdésekre nem tudunk egyértelmű és megnyugtató választ adni. Az Európai Uniónak nyilvánvalóan van büntetőpolitikája, amellyel a tagállamok gondolkodását, látásmódját koordinálni kívánja. Azonban európai büntetőjogról, mint homogén tárgyú rendelkezések jogágot képező halmazáról nem lehet szó. Amint azt Karsai Krisztina kiemelte: „bár politikailag jól cseng, nem felel meg a jog által támasztott egzaktusági követelményeknek, már amennyiben ezt a kifejezést jogi kategóriaként kívánjuk alkalmazni”²², így formáljogi értelemben európai büntetőjogról nem lehet beszélni.

Ha az európai büntetőjogot nem a nemzeti jog pozitivista tesztjének vetjük alá, hanem mint az Európai Unió büntetőpolitikájának célját és egyben eszközét tekintjük, akkor helyes lesz az a megállapítás, hogy az európai büntetőjog leginkább az Európai Unión belüli bűnügyi és rendőrségi együttműködést szabályozó normák halmaza. Ezt a halmazt az Unió büntetőpolitikája motíválja és irányítja. Bárd kiemeli²³, hogy európai büntetőjog létezésre csak akkor adhatunk igenlő választ, amennyiben a büntetőjog nem kötődik a nemzeti tradíciókhoz, egy ország, egy nép jogi kultúrájához, hogy az egységesítés vagy regionális harmonizáció eleve kudarcra lenne ítélve.

II.2. Az európai büntetőjog elméleti megalapozottsága

Az Európai Közösségek és később az Európai Unió büntetőpolitikáját gyakorlati indokok teremtették, ahogy azt Ligeti Katalin is hangsúlyozza.²⁴ A büntetőpolitika nem öncélúan alakult az Európai Közösségek és Unió politikai fórumain. A bűnözés nemzetközivé válása szükségessé tette a tagállamok feletti bűnügyi együttműködés elmélyítését, hiszen a határon

²¹ 86. cikk (1) Az Unió pénzügyi érdekeit sértő bűncselekmények üldözésére a Tanács különleges jogalkotási eljárás keretében elfogadott rendeletekben az Eurojust-ból Európai Ügyészséget hozhat létre. A Tanács az Európai Parlament egyetértését követően, egyhangúlag határoz.

²² Karsai Krisztina: Magyar büntetőjog az európai integráció sodrában, Jogtudományi Közlöny, 2001/3. sz.

²³ Bárd Károly: Az Európai Emberi Jogi Egyezmény szerepe az „európai” büntetőjog kialakításában, in: Büntetőjogi Kodifikáció, 2003/3. 4. p.

²⁴ Ligeti Katalin: Az Európai Unió büntetőpolitikája, in: Állam- és Jogtudomány, XLIII. évf. 2002, 73-97. p

átívelő bűnözés jelentős lépéselőnybe került a belső piac és a határok nélküli Európa kialakulásával. Ezt az ütemet a nemzeti bűnüldözés és büntető igazságszolgáltatás nem volt képes követni. Ahogyan Ligeti helyesen megállapítja, létrejöttek új dimenziójú bűncselekmények és elkövetési módok, amelyekre nem lehetett a meglévő eszközökkel reagálni. Tudomásul kellett venni, hogy a nemzetközi bűnügyi együttműködés intézményei nem tudják már kiszolgálni a fokozottabb bűnözés miatti elvárásokat. Nyilvánvaló indok volt továbbá az is, hogy a tagállamok nem helyeztek kellő hangsúlyt a Közösségek jogtárgyainak védelmére. A nemzeti hatóságok vagy nem, vagy csak alacsonyabb hatékonysággal léptek fel a közösségi szintű – lásd közösségi költségvetés – vívmányok és jogtárgyak védelmében.

Senki sem vitatja azt a tényt, hogy az Európai Közösségek/Unió költségvetése ellen elkövetett csalások (tagállamban, határokon átívelő, vagy szervezett elkövetési formában) mind számukban, mind pedig elkövetési értékükben hosszú ideje átlépték a „lélektani tűréshatárt”. Az Unió pénzügyi érdekeinek (büntetőjogi) védelme tehát nem lehetett kérdés, bármilyen politikai álláspontról legyen is szó. A megoldás keresése már egyértelműen csak a hogyanra koncentrált, nem pedig arra, hogy egyáltalán szükség van-e szupranacionális intézményi szinten az ilyen cselekményekkel szemben jogi – és nem csak politikai – lépéseket tenni.

Az európai büntetőjog fejlődése azonban a nemzeti szuverenitás részleges feladásának az elfogadásával is jár. Amennyiben elfogadjuk, hogy a büntetőjog, mint az állami büntetőmonopólium alapjaként is felfogható, akkor a büntetőjog az állami szuverenitás megjelenési formájaként is megfogalmazható. Márpedig egy állam a szuverenitását nem szívesen áldozza fel, még ha a célok kellően magasztosak is, és az okok pedig megkérdőjelezhetetlenül helyesnek tűnnek. Jakab András részletesen fejtette ki alternatívákat is felvázoló tanulmányában²⁵, hogy sok esetben a tagállamok nem hajlandóak tudomást venni nemzeti szuverenitásuk „európai” kihívásairól. Hajlamosak a politikusok elhítni önmagukkal, hogy az Európai Unió fejlődésével nemzetállamuk szuverenitása tekintetében nem történt semmi. Ezt különösen azért is tehetik meg, mivel a szuverenitás nem formáljogi formában jelenik meg, hanem politikai tartalommal telítve, politikai nézetek összecsapásának területeként. Jól mutatja ezt a problémát az európai ügyészség alapításának elodázása a nagyobb, nettó befizető tagállamok részéről, akiknek elvileg a közösségi költségvetés védelme fontosabb lehetett volna. Az euro szkepticizmustól függetlenül azonban az Unió intézményeinek jogfejlesztése számos lépést tett az európai büntetőjog megalapozása végett.

Persze maga az Unió is hezitált, hogy meddig terjedhet az európai büntetőjog kialakítása iránti hatásköre. Számos alkalommal tesztelték az Európai Unió intézményei a jogalkotás – és persze a tagállamok tűrőképességének – határait. A szakma nagy várakozással tekintett a példaként most itt elemzett Európai Bírósági ítéletre, amelyet az Európai Közösségek Bizottsága kontra Európai Unió Tanácsa ügyben 2005. szeptember 13-án hozott a Bíróság.²⁶

²⁵ Jakab András, A szuverenitás fogalmához kapcsolódó kompromisszumos stratégiák, különös tekintettel az európai integrációra, In: Európai Jog, 2006/2. 3-14. p.

²⁶ C-176/03, Európai Közösségek Bizottsága kontra Európai Unió Tanácsa, 2005. szeptember 13.

Bár a Bíróság a Tanács 2003. január 27. 2003/80/IB kerethatározatát²⁷ megsemmisítette, kimondta az uniós jogalkotó büntetőjogi jellegű normaalkotási lehetőségét. A felületes szemlélő azt gondolhatná, hogy a környezetkárosító tevékenységek büntetőjogi eszközökkel történő visszaszorítása érdekében hozott Tanácsi kerethatározat megsemmisítése azért történt, mert a közösségi jogintézmények büntetőjogi norma alkotására nem jogosultak, de ekkor a felületes olvasó figyelmét az ítélet 48. pontjára kell irányítanom.

Miközben a Bíróság ugyanis visszautal a C-203/80. számú Casati-ügyre illetve a C-226/97. számú Lemmens-ügyre, - tudniillik főszabályként a büntetőjogszabályok alkotása nem tartoznak a Közösségek hatáskörébe, bár ezen ítéletekben a Bíróság hangsúlyozza a közösségi jog primátusát és a harmonizáció szükségességét - addig egy bekezdéssel lejjebb erős véleményfinomítást végez el. A Bíróság szerint ugyanis *„nem akadályozhatja meg a közösségi jogalkotót abban, hogy amikor a hatékony, arányos és visszatartó erejű büntetőjogi szankciónak a hatáskörrel rendelkező nemzeti hatóság általi alkalmazása a súlyos környezetkárosítások leküzdésének elengedhetetlen eszköze, a tagállamok büntetőjogával kapcsolatban megtegye a környezetvédelem tárgy körében alkotott jogi normák teljes érvényesülésének biztosításához szükségesnek tartott intézkedéseket”*.

Mondhatnánk persze, hogy ez a büntetőjogi tárgyú szükségesnek tartott normaalkotás csak a környezetvédelmi normák kikényszerítésére való, de ez esetben rövidlátóságunk megbosszulhatja önmagát. Ha a büntetőjogot jogrendszerünkben elhelyezzük, akkor azt a nyilvánvaló eredményt kapjuk, hogy a büntetőjog alapvetően a jogrendszer más normáinak megszegését kívánja szankcionálni. A büntetőjog önállóan sohasem állhat, hiszen érvényesüléséhez szükséges a társadalmi, erkölcsi, jogi vagy akár vallási norma megszegése. Eképpen tehát a büntetőjog mindig valamely normának, vagy norma által biztosított célnak érvényesülése érdekében létezik, el nem felejtve ultima ratio-s jellegét.

E nézőpontból vizsgálva a hivatkozott ítéleti 48. bekezdést, arra a következtetésre kell jutnunk, hogy az Európai Bíróság részlegesen ugyan, de szabad utat nyitott a közösségi jogalkotó által kodifikált büntetőjognak. E következtetést nem nehéz visszaellenőrizni, hiszen a hatályba lépett Lisszaboni Szerződés kifejezetten megengedi a bűnügyi tárgyú uniós jogalkotást, egészen törvényi tényállások és büntetési tételekig bezárólag.²⁸

²⁷ A környezet büntetőjog általi védelméről szóló 2003/80 kerethatározat

²⁸ Lisszaboni szerződés, 69/B cikk (1) bek.: Az Európai Parlament és a Tanács rendes jogalkotási eljárás keretében elfogadott irányelvekben szabályozási minimumokat állapíthat meg a bűncselekményi tényállások és a büntetési tételek meghatározására vonatkozóan az olyan különösen súlyos bűncselekmények esetében, amelyek jellegüknél vagy hatásuknál fogva a több államra kiterjedő vonatkozásúak, illetve amelyek esetében különösen szükséges, hogy az ellenük folytatott küzdelem közös alapokon nyugodjék. Ezek a bűncselekményi területek a következők: terrorizmus, emberkereskedelem és a nők és gyermekek szexuális kizsákmányolása, tiltott kábítószer-kereskedelem, tiltott fegyverkereskedelem, pénzmosás, korrupció, pénz és egyéb fizetőeszközök hamisítása, számítógépes bűnözés és szervezett bűnözés. A bűnözés alakulásának függvényében a Tanács határozatban egyéb bűncselekményi területekről állapíthatja meg, hogy azok megfelelnek az e bekezdésben meghatározott feltételeknek. Erről a Tanács az Európai Parlament egyetértését követően, egyhangúlag határoz.

Ha ehhez vesszük az intézményi fejlődést és az Európai Ügyészség létrehozásának szándékát, úgy nem tűnik túlzónak, ha azt mondjuk, hogy az európai büntetőjog erődtímenyének vizes árkot átívelő hídjára felléptünk. A kapun való belépés ideje csak a tagállamok döntésén múlik, de a belépés már eldöntött tény.

II.3. Optimizmus kontra pesszimizmus az európai büntetőjoggal kapcsolatban

Valószínűnek tartom, hogy néhány olvasó itt várná tőlem a nemzetek feletti büntetőjog rémképétől való félelmek és aggályok felsorolását, valamint a nemzeti büntetőjog önállóságának elvesztése miatti aggodalmakat. Ezzel ellentétben az értekezésem elején hangsúlyozott módon a fejlődés lehetőségét, és nem a visszafejlődés determinációját látom az uniós jogalkotó kodifikációs munkájában.

Ha ugyanis törekszünk megismerni az Európai Bíróság döntéseit, akkor egyértelműen látható az 1950. november 4-én Rómában aláírt az Emberi Jogokról és Alapvető Szabadságokról szóló Egyezmény, valamint a 2007. decemberében közzétett Alapjogi Charta teljes körű elfogadása. Márpedig vitathatatlan, hogy a nemzeti büntetőjogunk és büntetőeljárás jogunk sokat profitált az emberi jogok katalógusaiból, és azok alkalmazásaiból. Könnyű megállapítani, hogy milyen közel áll egymáshoz az Emberi Jogok Európai Egyezménye, és az Alapjogi Charta, hiszen utóbbi 52. cikkének 3. bekezdése lényegében alávetést tartalmaz, amikor úgy rendelkezik: *„Amennyiben e Charta olyan jogokat tartalmaz, amelyek megfelelnek az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló európai egyezményben biztosított jogoknak, akkor e jogok tartalmát és terjedelmét azonosnak kell tekinteni azokéval, amelyek az említett egyezményben szerepelnek. Ez a rendelkezés nem akadályozza meg azt, hogy az Unió joga kiterjedtebb védelmet nyújtson”*.

Nyilvánvaló, hogy az Emberi Jogok Európai Egyezménye teljes körű elfogadása egyben az Európa Tanács Emberi Jogi Bírósági gyakorlatának az elfogadását is jelenti. Ez az eredmény persze nem meglepő, hiszen az Európai Uniót képező 27 tagállam egyben Európa Tanácsi tagállam is, az Emberi Jogi Bíróságra vonatkozó alávetési nyilatkozattal.

A Corpus Juris kidolgozásakor Delmas-Marty professzor asszony világosan leszögezte a modell lehetőségének a határait.²⁹ Fontosnak tartotta kiemelni, hogy az uniós jogalkotásnak egyetlen célja lehet, hogy a nemzeti büntetőjogok közelítését csak a legszükségesebb tárgykörökben és a legkisebb közös többszörös megkeresésével valósíthatja meg. Az eltérő nemzeti hagyományok alapján kialakult nemzeti büntetőjogok ugyanis jelentős eltéréseket mutatnak a részletkérdésekben, legyen az, az anyagi jog vagy az eljárásjog világa. A professzor asszony nem csupán a kisebb ellenállás irányába kívánt elindulni, hanem azt

²⁹ Delmas-Marty, Mireille, A Corpus Juris szükségessége, legitimitása és megvalósíthatósága, in: Magyar Jog, 2000. 11., 641-645

tűzte ki célul, hogy a jogközelítés végrehajtásakor az államok ne kényszerüljenek nemzeti joguk egyik legszuverénebb jogágát akár részlegesen feladni.

Különösen érthető ez, ha a büntetőjogot és a büntetőhatalmat mint állami monopóliumot tekintjük. Talán nincs még egy olyan jogág, amely ennyire intakt lenne, hiszen a büntetőhatalom kiszervezése, privatizációja, vagy a magánszféra legkisebb bevonása is elképzelhetetlen lenne. Ez az állami büntetőmonopólium a büntetőpolitikában a büntetőjogi kodifikációban és a büntető igazságszolgáltatásban testesül meg. Ha ehhez a büntetőjogi világhoz hozzákapcsoljuk a nyomozóhatóságoknak az állami rendszerét, akkor rendkívül plasztikusan érzékelhető, hogy az állam miért ragaszkodik a nemzeti büntetőjoghoz, amely így a nemzeti szuverenitás egyik legfőbb alkotóeleme, és pillére.

Kérdés persze, hogy az említett legkisebb közös többszörös, vagy a tanácsi kerethatározatok által kijelölt célok megvalósítása mennyiben jelenthet valódi többletet a nemzeti büntetőjoghoz képest. Ennek a kérdésnek számos megközelítése lehetséges, s a válaszok rendkívül színes tárházat képeznek különösen aszerint, hogy európarti, vagy euroszeptikus a választ kereső tudós, jogász.

A már általánosan ismert görög kukorica-csalási ügyben került a fókuszba az a probléma, hogy a nemzeti büntető igazságszolgáltatás valóban ugyanolyan elszántsággal jár-e el a bűnüldözés és a bűnmegelőzés terén akkor is, amikor saját állami érdeksérelme nem mutatható ki. A válasz akkor nemleges volt, de éppen ez a nemlegesség lett az egyik katalizátora a Közösség rendszerén belüli bűnügyi együttműködés kiépítésének, elmélyítésének és az egységes európai büntetőtörvény előkészítésének.

Nem tekinthetünk el azonban az euroszeptikusok oly sokszor említett demokrácia deficit elméletétől sem, amelyet Ligeti Katalin aprólékos műgonddal dolgozott fel.³⁰ Ligeti kiemelte, hogy az Európai Unió Parlamentjének képviselőválasztásai, valamint az Európai Alkotmány elutasítása segítik e demokrácia deficit megértését a legjobban. Állandó probléma, hogy az Európai unió és annak intézményei messze vannak, de nem földrajzi értelemben. Az állampolgárok számára az Európai Unió, mint nemzetállamok szövetsége, és e szövetség intézményei nem kézzelfoghatóak a mindennapok során. Ha ezt összevetjük a szubszidiaritás elvével, azaz hogy az uniós normák tartalmi megjelenése nemzeti szinten történik, akkor meglepettségre semmi okunk.

Ha valamely tagállami nemzet állampolgára azt a kérdést teszi fel, hogy az Európai Unió valódi döntéshozóinak kiválasztásába beleszólást nyerhet-e, akkor a válasz bizonyára nem lesz kielégítő. Az Európai Parlament még a kibővített hatásköreivel sem közelíti meg a nemzeti parlamentek irányítási hatáskörét, és ezáltal a népképviselőlet nemzeti parlamenti szintjét. Ehelyett az Unió egy közvetett legitimitációt nyújt az állampolgároknak, amely leginkább az Európai Tanács összetételében nyilvánul meg azzal, hogy a nemzeti szinten

³⁰ Ligeti Katalin, Az európai büntetőjog legitimitációja, in. Györgyi Kálmán ünnepi kötet, KJK-Kerszöv, Budapest, 2004., 373-387. p.

választott kormányok képviselőiből áll fel a testület. Mindez csak közvetett legitimációt tud eredményezni, amelyből következnek a demokratikus mechanizmusok csökevényességei. A kormányok intenzív képvisellete folytán a végrehajtó hatalom irányába mozdult el az Európai Unió működése, egy jóhiszeműen tervezett bürokratikus rendszer kiépítésével.

Ennek a túlbürokratizált rendszernek az eredménye az állampolgár számára való áttekinthetőség és megismerhetőség korlátozottsága. Legalább mi, gyakorló jogászok legyünk őszinték magunkhoz, hogy mennyire ismerjük az uniós jogot, és egy probléma felmerültekor mennyire tudunk komfortosan mozogni az uniós jog labirintusában. A válasz itt sem lenne éppen szívdertítő.

Az említett aggályok és deficit tényezők talán még hatványozottabban igazak a bünygyi területekre. Az uniós jog jelenlegi rendszere Janus arcú. Egyfelől hirdette a Maastrichti Szerződés által létrehozott három pilléres rendszer szilárd létét, illetve már a Lisszaboni Szerződéssel a teljeskörű normaalkotást, ezzel szemben pedig a kötelező erejű büntetőjogi uniós jogalkotás tagadását. A másik oldalon a már korábban bemutatott Bizottság kontra Tanács ítélet 48. bekezdése az uniós jogalkotó felhatalmazására hivatkozik a szükséges büntetőjogi intézkedések érdekében.

Pedig tagadhatatlan, hogy a Tanácsi kerethatározatok nélkül is az uniós jog kezdettől fogva beépült a büntetőjog világába. Ez a következmény nem az uniós jogalkotó akaratával függ össze, hanem a nemzeti büntetőjog kodifikációs technikájának az eredménye. A keretdiszpozíció ugyanis, mint jogtechnikai megoldás magába szívja a más jogterületek normáit, amelyek nyilvánvalóan a büntetőjogtól különböző tartalmúak. Ha a bírói gyakorlatban visszatekintünk, akkor már a '70-es évektől kezdődően találunk olyan eseti döntéseket, amelyek kihatással voltak a nemzeti büntetőnorma alkalmazására, bár ezek a döntések szinte maradéktalanul a büntetőjogi felelősség elenyészését eredményezték.³¹

A demokratikus deficittel kapcsolatos kritikai gondolatok az európai büntetőjog jogállamiságát támadják, kétségbe vonva annak jogállami alapelvekkel való összeegyeztethetőségét. Kérdés, hogy az európai büntetőjog néven emlegetett jelenlegi normaösszesség összeegyeztethető-e a legalapvetőbbnek tekinthető jogállami alapelvvel, a nullum crimen sine lege elvével. E jogelméleti kérdésnek a megválaszolása nagy merészséget igényel a jelen értekezés szerzőjétől. A nullum crimen sine lege elve ugyanis igényli a legitim hatalom által alkotott büntető törvényt, annak dogmatikailag egyértelmű rendelkezéseit, és ezek időben való teljes körű megismerhetőségét. De mindenek előtt kérdés, hogy van-e egyáltalán „lege” a jelenlegi uniós jogrendszerben?

Ennek megválaszolása elsődlegesen magának a kérdés létjogosultságának megkérdőjelezésével kezdődik. Fel lehet-e tenni egyáltalán ezt az uniós jog és a nullum crimen sine lege elvre vonatkozóan. A kérdés első része ugyanis, hogy az uniós jog részét képező európai büntetőjog létezik-e egyáltalán.

³¹ Ld. bővebben: Karsai Krisztina: Az európai büntetőjogi integráció alapkérdései, KJK Kerszöv Budapest, 2004. 261. p.

A nullum crimen sine lege elve terminológiájában európai büntetőjog bizonyára nem létezik. Nincs európai büntetőtörvény, nincs olyan egyértelmű anyagi szabályozás, amelyet az uniós szervek legitim módon alkottak volna, és amely a tagállamok állampolgárai számára közvetlenül alkalmazhatóak lennének. Ellenkező válasz esetén szembekerülnénk az Európai Unió jogrendszerének jelenlegi felépítésével. Ha tehát a kérdést úgy tették fel, mintha a nullum crimen sine lege elvét egy nemzeti jellegű büntetőjogra értelmeznénk, úgy a válasz az, hogy maga a kérdés helytelen.

Ha más megközelítést alkalmazunk és kérdésünket úgy árnyaljuk, hogy a jelenlegi bűnügyi tárgyú normák a jogállami büntetőjog elveinek tág értelemben megfelelnek-e, úgy a válasz igenlő lesz. Nem vitatható ugyanis, hogy az Európai Tanács az Európai Unióról Szóló Szerződés 31. cikke³² alapján jogosult volt kerethatározatot alkotni; hogy ezt a kerethatározatot az Európai Bíróság a 35. cikkely szerint jogosult vizsgálni; és az sem vitatható, hogy az Európai Bíróság legitim bírói testület, amelynek ítéletei kötelező érvényűek. A Lisszaboni Szerződés pedig a normaalkotásra kifejezetten meg is adta. (Ennek kifejtését lásd a III.4. pont alatt.)

Ha saját magam kritikusa akarnék lenni, akkor rögtön vitatkoznék azzal, hogy mindezt „tág értelemben” hogyan lehet megközelíteni, mi ennek az értelme, mit jelent a „tág” fogalom. Bár a kritikai kérdés tetszetős, értelme csupán annyiban van, mintha azt kérdeznénk mennyire cselekvőképes, élő ember a magzat. Születése után, megfelelő kor elteltével a magzataból is cselekvőképes ember lesz, kinek sorsát magzati korban nem illik megkérdőjelezni. Az európai büntetőjog is magzati korban van. Aki tehát egy kiérlelt és évszázados szerves fejlődésen átment anyagi büntetőjogra értelmezhető kérdést kíván nekiszegezni a születő európai büntetőjognak, az helyes eredményre nem juthat.

II.2. Az uniós jog alapelvei

³² EUSZ 31. cikk: A büntetőügyekben folytatott igazságügyi együttműködésre vonatkozó közös fellépés magában foglalja: a) a tagállamok hatáskörrel rendelkező minisztériumai és igazságügyi vagy annak megfelelő hatóságai közötti együttműködés megkönnyítését és meggyorsítását az eljárások lefolytatása és a határozatok végrehajtása terén, beleértve — amikor az helyénvalónak bizonyul — az Eurojuston keresztül történő együttműködést is; b) a kiadatás megkönnyítését a tagállamok között; c) a tagállamokban alkalmazandó szabályok olyan mértékű összeegyeztethetőségének biztosítását, amely az ilyen együttműködés javításához szükséges; d) a tagállamok közötti joghatósági összeütközések megelőzését; e) olyan intézkedések fokozatos elfogadását, amelyek a szervezett bűnözés, a terrorizmus, valamint a tiltott kábítószer-kereskedelem területén szabályozási minimumokat határoznak meg a bűncselekmények tényállási elemeire és a büntetési tételekre vonatkozóan.

(2) A Tanács ösztönzi az Eurojuston keresztül folytatott együttműködést azáltal, hogy: a) lehetővé teszi az Eurojust számára, hogy a tagállamok nemzeti bűnüldöző hatóságai közötti megfelelő koordinációhoz hozzájáruljon; b) támogatja az Eurojust közreműködését a határokon átnyúló súlyosabb bűnügyek, különösen a szervezett bűnözéssel kapcsolatos bűncselekmények ügyében folytatott nyomozásokban, figyelembe véve különösen az Europol által végzett elemzéseket; c) megkönnyíti az Eurojust és az Európai Igazságügyi Hálózat közötti szoros együttműködést, különösen a jogsegélykérelmek és a kiadatási kérelmek teljesítésének megkönnyítése érdekében.

Az Európai Unió törekvése egyértelmű a büntető politikájának meghatározására és erre tekintettel a hatékony szabályozás megteremtésére. Ennek kialakításához számos eszköz rendelkezésre állt és áll, hiszen a közösségi és uniós jog folyamatos fejlődése és fejlesztése biztosította a kereteket a jogalkotás és a norma szintjén. Tény, hogy az európai büntetőjog vizsgálatakor elkerülhetetlen a közösségi/uniós jog valamivel mélyrehatóbb – és természetesen a téma szempontjából irányított – ismertetése. Elengedhetetlennek tartom, hogy az európai büntetőjog fejlődési irányának megértéséhez – terjedelmileg az értekezés egységének megőrzése mellett -, kitérjek a közösségi/uniós jog forrásaira, hatályára, alkalmazhatóságára és néhány fontosabb alapelveire.

Különbséget kell tenni elsődleges (primer) és másodlagos (szekunder) jogforrások között. A közösségi jog elsődleges és másodlagos forrása a jogilag kötelező normákat foglalja magába, míg ehhez képest az *aquis communautaire* (közösségi vívmányok) fogalma ennél tágabb kategória. Magába foglal minden jogszabályt, alapelvet, egyezményt, határozatot, célkitűzést és gyakorlatot, amely a Közösségekre vonatkozik, tekintet nélkül arra, hogy az adott norma kötelező-e vagy sem. A Maastricht-i szerződés óta pedig uniós *aquis* is létezik, amely e szerződés alapján létrejött kötelező és nem kötelező normák halmazát képezi.

Az elsődleges jogforrásoknak tekinthetőek az alapszerződések, ezek módosításai, illetve az ezekre épülő, egyéb kiegészítő szerződések, de az elsődleges jogforrások közé tartoznak az általános jogelvek is. Az alapszerződések határozzák meg azokat a politikákat és célokat, amelyek érdekében kerülnek megalkotásra a másodlagos közösségi jogforrások.

Másodlagos jogforrásoknak tekinthetőek azok az aktusok, amelyeket a Közösség/Unió illetve azok szervei bocsátanak ki.³³ A rendelettel jellemzően a közösségi célok tekintetében alapvető fontosságú tárgykörök kerülnek szabályozásra. A rendelet közvetlenül alkalmazandó (külön nemzeti jogi átültetés nélkül válnak az egyes nemzeti jogrendszerek részévé) illetve általános hatályú (minden részletében minden tagállamban kötelező). Az irányelv célkitűzéseket és elérendő eredményeket, követendő szabályozást irányoz elő a jogalkalmazóknak, amelyek végrehajtására általában határidőt jelöl meg. Az irányelvek átvétele a nemzeti jogba adaptációt igényel (új jogszabály alkotása vagy a már meglévő módosítása), így nemzeti jogszabály születik, amelyben meghatározásra kerülnek a cél leghatékonyabb eléréséhez szükséges részletszabályok. A határozat meghatározott címzetteknek (tagállamok, egyes állampolgári csoportok, vállalkozások) szól, így kötelező erővel is csak e címzettek vonatkozásában rendelkezik. A rendelethez hasonlóan közvetlenül alkalmazható, vagyis nincs szükség külön jogi intézkedésre az átvételéhez.

Szükséges az értekezés témája szempontjából kiemelni a kerethatározat jelentőségét, amely azonban a Lisszaboni Szerződés hatályba lépésével funkcióját veszítette a jövőbeni jogalkotás esetében. A kerethatározatot, mint alaki jogforrási lehetőséget az Amszterdami

³³ Ld. bővebben Lisszaboni Szerződés 288. cikk

Szerződés³⁴ alkotta meg, eszközt adva ezáltal a Tanács számára a bűnügyi együttműködés területére, a tagállamok bűnügyi együttműködésének, anyagi és eljárásjogi szabályainak közelítésére.

Fontos azonban kiemelni, hogy a Lisszaboni Szerződéshez hatálybalépésével kapcsolatban megjelent, az átmeneti rendelkezésekről szóló jegyzőkönyv³⁵. Eszerint a korábbi harmadik pillér keretén belül elfogadott jogszabályok – különös tekintettel a kerethatározatokra - hatályban maradnak, és jogerejük is változatlan, amíg az Unió intézményei vissza nem vonják, módosítják, vagy meg nem semmisítik azokat. A korábbi harmadik pilléres jogszabályok kormányközi karaktere a Lisszaboni Szerződés hatálybalépését követő maximum öt évig hatályban maradhat, azaz a Bizottság nem kezdeményezhet jogsértési eljárást, és az Európai Bíróság hatásköre is korlátozott. A tagállamok kormányai azonban a Lisszaboni Szerződés szövegének elfogadásakor nyilatkozatot tettek arról a törekvésről, hogy ezen öt éves periódusban mindent megtesznek annak érdekében, hogy a szükséges jogalkotási feladatokat végrehajtsák.

Meg kell említeni továbbá az ajánlást és a véleményt, amelyek azonban nem minősülnek a közösségi/uniós jog forrásának, mivel nincs kötelező erejük. Szükséges azonban, hogy a tagállamok figyelemmel kísérik ezen jogforrások tartalmát, tekintettel azok orientáló jellegére. Az ajánlás általában a címzettől bizonyos magatartást, intézkedést vár el, míg a vélemény egy-egy témával kapcsolatos álláspontot fejt ki, általában felkérésre.

Amennyiben az említett jogforrások közötti *hierarchiát* tekintjük, akkor annak csúcán az alapítószerződéseket és az általános jogelveket együttesen találjuk, miután az alapítószerződések adják az intézmények jogalkotási hatáskörét.

Az ezt követő szinten, a másodlagos jogforrások vonatkozásában nincs egyértelmű hierarchikus viszony, mivel sem a kibocsátó, sem pedig az aktus típusa alapján nem képezhető alá és fölé rendeletségi viszony.

A közösségi/uniós jog és a nemzeti jog viszonyában sajátos elvként érvényesül, hogy léteznek a közösségi/unió jog számára fenntartott kizárólagos hatáskörök, a Közösségek/Unió és a tagállam párhuzamos hatáskörei és úgynevezett versengő

³⁴ EUSZ 34. cikk: Ebből a célból a Tanács bármely tagállam vagy a Bizottság kezdeményezésére egyhangúlag eljárva: (...) b) kerethatározatokat fogadhat el a tagállamok törvényi, rendeleti és közigazgatási rendelkezéseinek közelítése céljából. A kerethatározatok az elérendő célokat illetően kötelezőek a tagállamokra, azonban a forma és az eszközök megválasztását a nemzeti hatóságokra hagyják. A kerethatározatoknak nincs közvetlen hatálya (...)

³⁵ Jegyzőkönyv az átmeneti rendelkezésekről (HL C 115., 2008.5.9., 322-326. o.), amelyhez a Tagállamok Kormányképviselőinek Konferenciája - amelyet 2007. július 23-án Brüsszelben abból a célból hívtak össze, hogy közös megegyezéssel elfogadja az Európai Unióról szóló szerződésre, az Európai Közösséget létrehozó szerződésre, valamint az Európai Atomenergia-közösséget létrehozó szerződésre vonatkozó módosításokat - a következő 50. számú nyilatkozatot tette a jegyzőkönyv 10. cikkelyéhez: „A Konferencia felkéri az Európai Parlamentet, a Tanácsot és a Bizottságot, hogy hatáskörükön belül törekedjenek arra, hogy a megfelelő esetben, és lehetőség szerint az átmeneti rendelkezésekről szóló jegyzőkönyv 10. cikkének (3) bekezdésében említett ötéves határidőn belül elfogadják az említett jegyzőkönyv 10. cikkének (1) bekezdésében említett aktusokat módosító vagy felváltó jogi aktusokat.”

hatáskörök. Mindezen hatáskör megosztások alapja, hogy az Európai Közösségek, az Európai Unió és a tagállamok alapszerződésekben rendezett viszonyára a korlátozott felhatalmazás elve érvényesül. Ennek megfelelően, a Közösségek – és ezáltal az Unió - az alapszerződésekben ráruházott hatáskörök, és kijelölt célkitűzések keretén belül járhat el.

Azon területek, amelyek nem tartoznak a kizárólagos hatáskörbe, a szubszidiaritás elvére épülnek, annak megfontolása eredményeként, hogy a Közösségek/Unió csak akkor és olyan mértékben alkosson normát, amennyiben a kívánt célt a tagállamok nem tudják megfelelően megvalósítani.

Egészen 2009. december 1-jéig, azt az általános elvet lehetett megállapítani, hogy a büntügyi és a rendőrségi együttműködés, mint harmadik pilléres joganyag, teljes mértékben kívül van az átruházott hatáskörök területén, és éppen azt lehet hangsúlyozni, hogy az Európai Közösségek, illetve az Európai Unió semmilyen hatáskörrel nem bír a nemzetállami büntetőjog területén. Mint ahogy azt értekezésem későbbi részében kifejtem, a Lisszaboni Szerződés hatálybalépésével egyértelműen megváltozott, és a büntetőjog imént leírt érinthetlensége darabjaira fozlott. Miután a Lisszaboni Szerződés a büntügyi és rendőrségi együttműködést az Unió rendes jogalkotásának tárgyává tette, szükségszerűen adódik az uniós jog alkalmazhatóságának kérdése, hiszen előbb vagy utóbb találkozunk kell az uniós büntetőnorma közvetlen hatályának és alkalmazhatóságának kérdésével.

Túl azon, hogy az említett szubszidiaritás elve változatlanul önmérsékletet szab az Unió rendes jogalkotása számára, említést kell tenni az arányosság (proporcionalitás) elvéről is. Eszerint az uniós normának a lehető legegyszerűbbnek kell lennie - amely lehetővé teszi az intézkedés céljának megfelelő megvalósítását – egyben előírva, hogy a Közösség csak a szükséges mértékben alkosson jogszabályokat.

Tekintettel arra, hogy 2009. év végéig a büntetőjog területe lényegében érintetlen maradt, a nemzeti büntető anyagi és eljárásjogok a teljeskörű szabályozás elvén alapulnak – azaz minden a nemzeti jog szintjén szabályozott -, az említett szubszidiaritás és arányosság elve, mindenképpen kiemelt fontosságú. Mind az Európai Tanácstól, Parlamenttől és az Európai Bizottságtól önmérsékletet igényel, hogy a Lisszaboni Szerződés által megnyitott lehetőségeket az uniós jog ne reagálja túl, és ne kezdődjön meg a rendőrségi és büntügyi együttműködés területén egy kodifikációs dömping. Ezt azért is érdemes kihangsúlyozni, mert a tanácsi kerethatározatok, és a 2009. decemberében elfogadott Stockholmi Program³⁶ plasztikusan érzékeltetik az Unió hangsúlyos és markáns igényét az európai, vagy ha úgy tetszik, szupranacionális büntetőhatalom kialakítása iránt. Talán nem jelent alaptalan merészséget, arra számítani, hogy ismételten az Európai Bíróság, mint az uniós jog egyedüli értelmezője, lesz azon intézmény, amely a jogalkotás kereteit, és némileg tartalmát döntéseivel meghatározza, amint ezt a hatály és az elvek vonatkozásában is tette.

³⁶ COM(2009) 262, a Bizottság végleges szövegváltozata

Az említett megfontolásra lehet példa az, hogy az Európai Bíróság döntéseinek eredménye a közösségi jog elsőbbségének az elve³⁷, és az előfoglalás intézménye³⁸. De az Európai Bíróság jogértelmezése vezetett el a közösségi jog közvetlen hatályának elvéhez is. A Bíróság a közvetlen hatály elvét a van Gend & Loos³⁹ ügyben mondta ki először⁴⁰. A közvetlen hatály abban nyilvánul meg, hogy amennyiben a közösségi jogi rendelkezés az egyén számára jogokat, a tagállamok számára pedig kötelezettségeket írnak elő, úgy ezen normák, tagállami szinten azonnal végrehajthatóvá válnak. A közvetlen hatály lehetőséget biztosít arra, hogy az egyén jogérvényesítése során, a közösségi jogot a tagállamok igazságszolgáltatási rendszerében is érvényesíteni tudja. A van Gend & Loos-ügy óta, a közvetlen hatály elve jócskán kiterjesztésre került, megtartva azonban egyetlen feltételt, hogy a nem egyértelmű rendelkezés, amely túlon túl általános jellegű, tartalma nem egyértelműen meghatározható, közvetlen hatállyal nem bírhat.

A közvetlen hatály, azonban nem csak az egyértelműség szabályától függ, hanem attól is, hogy milyen típusú jogforrást veszünk vizsgálatunk fókuszába. A Bíróság a rendeleteket kiemelt súllyal kezelte, és óvakodott az olyan gyakorlattól, hogy a rendeletek alkalmazhatóságához további nemzeti jogi aktusok társuljanak, ugyanis utóbbiak szükségessége esetén, a közösségi jog érvényesülése partikulárisává válik. Így a Bíróság, a rendelet, mint jogszabálytípus sajátosságai alapján kimondta a rendeletek közvetlen hatályát. Büntetőjogi szempontú vizsgálatunk hangsúlyt kell, hogy fektessen az irányelvek közvetlen hatályának elvére.

A Bíróság gyakorlata az irányelvek közvetlen hatályát akként határozta meg, hogy csak abban az esetben válhatnak közvetlenül hatályossá, ha az irányelv nemzeti jogba történő átültetésére kitűzött határidő eredménytelenül telt el. Ez tehát azt jelenti, hogy az irányelvek transzpozíciós határidejének lejárta előtt közvetlen hatályról nem beszélhetünk, azonban ezt követően, a nemzeti jogba való átültetés nélkül is az irányelv közvetlen hatálya feléled. Miután a Lisszaboni Szerződés hatálybalépésével várhatóan az irányelv a legfőbb alaki jogforrás a büntetőjogi együttműködés terén, úgy tűnik, hogy az Európai Unió rendkívül jelentős jogalkotási potenciállal gazdagodott.

A közvetlen hatály elve nem tévesztendő össze, a közvetlen alkalmazhatóság elvével. A közvetlen alkalmazhatóság jelentése, hogy a közösségi norma egy tagállami végrehajtó intézkedés nélkül is a belső jog részévé válik, azaz a közösségi norma közvetlenül érvényesül. Ez alól tipikusan kivétel általában az irányelv, amely külön tagállami jogalkotást kíván meg. A közvetlen alkalmazhatóság azonban szintén azt a célt szolgálja, hogy a

³⁷ A közösségi jog elsőbbségének elve: a közösségi jog a nemzeti joggal (annak bármilyen szintű korábbi, vagy későbbi jogszabályával) szemben elsőbbséget élvez, a nemzeti jog nem akadályozhatja a közösségi jog érvényesülését, alkalmazását. (lásd bővebben a II.3. pont alatt)

³⁸ Azon területeken, ahol a közösségi jog már kimerítően szabályoz, illetve kizárólagos a hatásköre, tilos minden további tagállami jogalkotás. Az ilyen területeken a szabályozás eszköze általában a közösségi rendelet.

³⁹ 1963. február 5., 26-62. számú ítélet, N. V. Algemene Transport- en Expeditie Onderneming van Gend & Loos társaság

⁴⁰ idézet az ítélet rendelkező részéből: „ 1) Az Európai Gazdasági Közösséget létrehozó szerződés 12. cikke közvetlen hatállyal bír, és a jogalanyok számára olyan egyéni jogokat keletkeztet, amelyeket a nemzeti bíróságoknak védelemben kell részesíteniük.”

közösségi norma érvényessége ne függjön külön tagállami aktustól, így ne lehessenek fekete foltok a tagállamok között, egy-egy közösségi jogi intézmény alkalmazása terén.

Az Európai Bíróság ítéleteiben értelmezte az EKSZ. 5. cikkét⁴¹ oly módon, hogy kimondta a közösségi hűség elvét. Eszerint a tagállamok minden alkalmas – általános vagy különleges – intézkedést megtesznek, hogy biztosítsák a Közösség szerződésből vagy a Közösség szerveinek működéséből reájuk háruló kötelezettségek teljesítését. Ennek megfelelően a tagállamoknak tartózkodniuk kell minden olyan intézkedéstől, amely alkalmas lehet a közösségi jog céljai megvalósulásának veszélyeztetésére.

A Bíróság a közösségi hűség elvét a kerethatározatok alkalmazására és értelmezésére is kiterjesztette a Maria Pupino ügyben⁴². Ítéletében kimondta, hogy az „EUSZ 34. cikk (2) bekezdésének b) pontja⁴³ és az Unió iránti hűség elve alapján a kerethatározatok a nemzeti bíróságokat arra kötelezik, hogy a nemzeti jog értelmezése során – akár a kerethatározat előtt, akár a kerethatározat után elfogadott rendelkezésekről van szó – amennyire csak lehetséges, tekintetbe vegyék a kerethatározat szövegét és célját a kerethatározat által követett cél elérése érdekében.”

II.4. A nemzetközi, az uniós és a nemzeti jog egymáshoz való viszonya

A büntetőjog tudományának léteznek olyan területei, amelyekről azt gondolhatja a jogász, hogy a mozdulatlanság és az érintetlenség szigetei, amelyek oktatása és alkalmazása az évtizedek során akkor sem változik, ha a büntetőpolitika még akár 180 fokos fordulatot is produkál. Gondolhatnánk, hogy a büntető jogtudományban a jogszabálytan tipikusan ezen esetkörhöz tartozik, és talán fel sem merül e terület újragondolásának jelentősége, lehetősége. Márpedig tény, hogy a jogszabálytan jogforrásokkal és azok hierarchiájával foglalkozó része változásokon ment keresztül Magyarország uniós csatlakozását követően. Tény azonban, hogy sem a büntető jogalkalmazás, sem pedig a büntetőjog felsőoktatása nem barátkozott meg azzal a ténnyel, hogy a jogforrási hierarchia az uniós jog beékelődésével megváltozott.

Azt lehet tapasztalni, hogy a jogszabálytan oktatásakor a tudomány képviselői az uniós jogot, mint jogforrást egyszerűen beolvasztották a nemzetközi jogba, mint a jogforrási hierarchia csúcsán elhelyezkedő alaki jogforrásba, talán a kérdés gyakorlati jelentőségének

⁴¹ 5. cikk: „A tagállamok az e szerződésből, illetve a Közösség intézményeinek intézkedéseiből eredő kötelezettségek teljesítésének biztosítása érdekében megteszik a megfelelő általános vagy különös intézkedéseket. A tagállamok elősegítik a Közösség feladatainak teljesítését. A tagállamok tartózkodnak minden olyan intézkedéstől, amely veszélyeztetheti e szerződés célkitűzéseinek megvalósítását.”

⁴² C-105/03, Maria Pupino ügy

⁴³ idézet EUSZ 34. cikk (2) bek. b) pontja: „kerethatározatokat fogadhat el a tagállamok törvényi, rendeleti és közigazgatási rendelkezéseinek közelítése céljából. A kerethatározatok az elérendő célokat illetően kötelezőek a tagállamokra, azonban a forma és az eszközök megválasztását a nemzeti hatóságokra hagyják. A kerethatározatoknak nincs közvetlen hatálya”

felismerése hiányában. Márpedig a nemzetközi jog és az uniós jog alapvető különbségeket hordoz alaki és anyagi értelemben is, így az azonos jogforrási ranghelyen való kezelésük biztosan nem felel meg a pozitivista jogfelfogásnak, és a jogforrási hierarchia elveinek.

A nemzetközi jog és uniós jog különbözőségeként a teljesség igénye nélkül említhetőek olyan tulajdonságok, amelyekben egyértelműen ellentétes jelleggel bírnak. Így példaként lehet említeni, hogy míg a nemzetközi jog alapvetően multilaterális egyezményeken alapul, és a jogalkotás nemzetek illetve nemzetek szövetsége által történik, addig a közösségi/uniós jog az Európai Közösségek és az Unió intézményei által alkotott, a nemzetek felett álló jog. A nemzetközi jog tipikusan a nemzeti jog részévé, annak törvény általi kihirdetésével válik, míg az uniós jog a transzformáció nélküli, a közvetlen alkalmazhatóság elvén alapul. Míg a nemzetközi jogra tipikusan államok viszonylatában lehet hivatkozni, addig az uniós jog állam és állampolgárok, valamint az állampolgárok közötti jogviszonyában is alkalmazható és alkalmazott. További különbség, hogy a nemzetközi jog értelmezése az egyes részes államok joga és feladata, míg az uniós jog viszonylatában az uniós jog értelmezésére és kontrolljára kizárólag az Európai Bíróság van felhatalmazva. Különbséget lehet találni vertikális értelemben is, hiszen míg a nemzetközi jogot egymásnak mellérendelt államok jogi aktusai hozzák létre, addig a közösségi jogot az Európai Közösségek, illetve az Unió, mint önálló jogi személy intézményrendszere alkotja, fölérendeltségi viszonyban a tagállamokhoz képest.⁴⁴

A közösségi jog szabályai elsőbbséget élveznek a nemzeti jogrendszer szabályaival szemben, amely normakollízió esetén a közösségi jog érvényesülését eredményezi. Ezt először az Európai Bíróság a van Gend & Loos ügyben mondta ki.⁴⁵

A Costa v. Enel ügyben pedig az Európai Bíróság megerősítette a közösségi jog nemzetközi jogtól eltérő jellegét⁴⁶.

A fenti példálózó felsorolás alapján könnyű belátni, hogy a jogforrási hierarchiában a nemzetközi jog és a közösségi jog összemossa már csak a pozitivista jogtechnika szempontjából alakilag is aggályos megoldás. Azonban a megoldás tartalmi szempontból is hibás, mivel a nemzetközi jog és az uniós jog egymásra való viszonya is külön vizsgálendő. Az Európai Közösségeket létrehozó szerződések és a 2009. december 1-jén hatályba lépett Lisszaboni Szerződés egyértelműen deklarálja, hogy az uniós jog elfogadja és tiszteletben tartja a nemzetállamok és az emberiség közös értékeit, gondoljunk csak az Emberi Jogok Európai Egyezményére, amelyhez az Európai Unió formálisan a Lisszaboni Szerződés 9. számú jegyzőkönyvével csatlakozott.

Ennek megfelelően elvileg nem merülhet fel olyan eset, amikor az uniós jog az emberi jogokat szűkebb körben tartaná alkalmazhatónak, mint amit például az Emberi Jogi Egyezmény vagy amelyet az Emberi Jogok Európai Bírósága meghatározott. Hozzá kell fűzni persze, hogy ezt a fajta alávetést az Európai Unió Alapjogi Chartája preambuluma *expressis verbis* tartalmazza⁴⁷.

⁴⁴ Ld. bővebben: Jeney Petra, Kende Tamás, Lövenberg Viktória: Európai Közösségi Jog, Novissima Könyvkiadó, Budapest, 2005., 117-118. p.

⁴⁵ 26/62 Van Gend & Loos (1963), idézet: „Az EGK-Szerződés célkitűzése, hogy olyan közös piacot hozzon létre, amelynek a működése közvetlenül érinti a Közösség jogalanyait, egyúttal azt is jelenti, hogy ez a Szerződés több mint olyan megállapodás, amely csak a szerződő államok közötti kölcsönös kötelezettségeket hoz létre. Ezt a koncepciót megerősíti egyrészt a Szerződés preambuluma, mely a kormányok mellett a népeket is említi, másrészt még egyértelműbben az olyan szuverén jogokkal felruházott intézmények létrehozása, mely jogok gyakorlása a tagállamokat, valamint azok állampolgárait egyaránt érinti. Másfelől meg kell jegyezni, hogy az Európai Parlament és a Gazdasági és Szociális Bizottság közvetítésével a Közösségben egyesült államok állampolgárait a Közösség működésében való együttműködésre hívták fel. Továbbá a Bíróságnak a 177. cikk keretében játszott szerepe, melynek célja, hogy biztosítsa a Szerződés nemzeti bíróságok általi értelmezésének egységességét, megerősíti, hogy az államok elismerték azt a lehetőséget, hogy a közösségi jogra állampolgáraik hivatkozhatnak a bíróságok előtt. Ebből azt a következtetést kell levonni, hogy a Közösség a nemzetközi jog új jogrendjét képezi, melynek javára az államok, bár szűk területeken, de korlátozták szuverén jogaikat, és amelynek alanyai nemcsak a tagállamok, hanem azok állampolgárai is. Ennélfogva a tagállamok jogszabályaitól független közösségi jog mellett, hogy a magánszemélyekre kötelezettségeket állapít meg, arra is szolgál, hogy számukra jogokat keletkeztessen, amelyek az őket megillető jogok összességének részévé válnak. E jogok nemcsak akkor keletkeznek, amikor a Szerződés ezeket kifejezetten előírja, hanem azokból a kötelezettségekből eredően is, amelyeket a Szerződés egyértelműen rögzít a magánszemélyek, a tagállamok és a közösségi intézmények számára.”

⁴⁶ 6/64 Costa v. Enel (1964), idézet, amely fordítása megtalálható Jeney P., Kende T., Lövenberg V., Európai Közösségi Jog, Novissima Könyvkiadó, Budapest, 2005., 120. p.: „A hagyományos nemzetközi szerződésektől eltérően az EGK-Szerződés önálló jogrendszert hozott létre, amely a Szerződés hatálybalépésétől a tagállamok jogrendszerébe illeszkedik, s amely azok bíróságaira nézve kötelező. Egy saját intézményekkel, jogi személyiséggel bíró, jogképes, nemzetközi képviseleti joggal és különösen az államok hatáskörének korlátozásából eredő vagy az államok által a Közösségre átruházott, tényleges hatalommal felruházott Közösség határozatlan időre történő létrehozásával az államok, bár korlátozott területeken, de korlátozták a szuverén jogaikat, és így a saját állampolgáraikra alkalmazandó joganyagot hoztak létre.”

⁴⁷ 2007/C 303/01, 2. p.: „E Charta, tiszteletben tartva az Unió hatásköreit és feladatait, valamint a szubszidiaritás elvét, újfólag megerősíti azokat a jogokat, amelyek különösen a tagállamok közös alkotmányos hagyományaiból és nemzetközi kötelezettségeiből, az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló európai egyezményből, az Unió és az Európa Tanács által elfogadott szociális chartákból, valamint az Európai Unió Bíróságának és az Emberi Jogok Európai Bíróságának esetjogából következnek. Ebben az összefüggésben a Charta értelmezése során az Unió és a tagállamok bíróságai kellően figyelembe veszik a Chartát megszövegező Konvent elnökségének irányítása alatt készített és az Európai Konvent elnökségének felelőssége mellett naprakésszé tett magyarázatokat.”

Könnyen belátható az is, hogy az Európai Unió tagállamai általában egységesen érintettek multilaterális szerződésekből, nemzetközi egyezményekben, hiszen éppen a közös történelmi múlt és demokratikus szemlélet az Európai Közösség, illetve az Európai Unió bázisa. Mindezek alapján tehát az állapítható meg, hogy a nemzetközi jog és az uniós jog kollíziója esetén a nemzetközi jog primátusát kell elismerni. Márpedig ezen elv kimondásával egyidejűleg azt is állítjuk, hogy a nemzetközi jog és az uniós jog nem jelentheti ugyanazt a jogforrást, ugyanazon hierarchikus ranghellyel, azaz nem tekinthetők egyenértékűnek.

A 1053/E/2005.⁴⁸ számú alkotmánybíróági határozatban foglaltakon túlmenően, a 32/2008. (III. 11.) számú határozat III. rész 2.4. pontjában az Alkotmánybíróság világosan deklarálja a nemzetközi jog és a közösségi jog különbözőségéhez való viszonyát: „Az Alkotmánybíróság az elmúlt években hozott határozataiban rámutatott arra, hogy az Európai Unió jogrendszere nemzetközi jogi eredete ellenére önálló jogrendszer, amelyben az Alkotmánybíróság az ún. eredeti jogot, azaz „szerződési eredetük dacára, az Európai Unió alapító és módosító szerződéseit nem nemzetközi szerződésként kívánja kezelni” (1053/E/2005. AB határozat, ABH, 2006, 1824, 1828.), és ezek a „szerződések, mint elsődleges jogforrások és az Irányelv, mint másodlagos jogforrás közösségi jogként a belső jog részei, mivel a Magyar Köztársaság 2004. május 1-jétől az Európai Unió tagja. Az Alkotmánybíróság hatáskörének szempontjából a közösségi jog nem minősül az Alkotmány 7. § (1) bekezdésében meghatározott nemzetközi jognak.” [72/2006. (XII. 15.) AB határozat, ABH 2006, 819, 861.]. (...)”

A fentiek következményeként a jogforrási hierarchiáról alkotott elméletet akképpen kell átformálni, hogy a nemzetközi jog és az Alkotmány jogforrási hierarchiában elfoglalt helyei közé az uniós jog önálló jogforrásként beékelődik.

A Lisszaboni Szerződés a pilléres rendszer megszüntetésével talán egyszerűsíti a nemzeti jog és az uniós jog közötti viszonyt. Ugyanakkor a két jogrend közötti érintkezések újabb és újabb problémákat vetnek fel érintve az alkotmányjog és témám szempontjából a büntetőjog területeit.

A Lisszaboni Szerződés hatálybalépésével egyidejűleg a magyar Alkotmány 57. § (4) bekezdése is módosult. Az Alkotmány hivatkozott bekezdése eredendően a nullum crimen sine lege és a nulla poena sine lege elvét fejezte ki, a jogállami büntetőjog alapvető elvének, a visszaható hatály tilalmának a normatív megfogalmazásával. E bekezdés a Lisszaboni Szerződés hatálybalépésével akképpen módosult, hogy a hivatkozott bekezdés immár közvetlen utalást tesz az Európai Unió jogi aktusaira és az Európai Unió tagállamainak közösségére. Eszerint „senkit nem lehet bűnösnek nyilvánítani és büntetéssel sújtani olyan

⁴⁸ 1053/E/2005. ABH III. rész 2. pont utolsó bekezdése: Az Alkotmánybíróság ezért a nemzetközi szerződésbe ütközés hivatalbóli vizsgálatára irányuló indítványt – függetlenül attól, hogy szerződési eredetük dacára, az Európai Unió alapító és módosító szerződéseit nem nemzetközi szerződésként kívánja kezelni – az Alkotmánybíróság ideiglenes ügyrendjéről és annak közzétételéről szóló, módosított és egységes szerkezetbe foglalt 3/2001. (XII. 3.) Tü. határozata 29. § c) pontja alapján (ABH 2003, 2065.) visszautasította.

cselekmény miatt, amely az elkövetés idején a magyar jog, vagy – a határozatok kölcsönös elismerése elvének érvényesülése céljából az Európai Unió jogi aktusai által meghatározott körben, az alapvető jogok lényeges tartalmát nem korlátozva – a szabadságon, a biztonságon, és a jog érvényesülésén alapuló térség létrehozásában közreműködő más állam joga szerint nem volt bűncselekmény”.

Mielőtt az idézett bekezdés kritikai elemzésébe kezdenék, hangsúlyozni kell a szemléletváltás nagyságrendjét. A jogalkotó egyértelműen és alkotmányi szinten kifejezte azon egyértelmű szándékát, hogy a magyar büntetőjogot az uniós joghoz hozzáigazítja. Mindezt nem egy marginális területen és nem korlátozott mértékben tette, hanem a jogállami büntetőjog alapelveit érintően és általános erővel. A nemzeti jogalkalmazónak tudomásul kell vennie, hogy a nemzeti büntetőjog a jogforrási hierarchiában lecsúszott a dobogós harmadik helyről a negyedik helyre, mert felette az Alkotmány, az uniós jog és első helyen pedig a nemzetközi jog áll. Az Alkotmány idézett bekezdése implicite a közvetlen alkalmazhatóságot is tartalmazza.

A hivatkozott bekezdés kritikai elemzése a következő megállapításokra vezet:

1. Ahogyan azt a már hivatkozott 32/2008. (III. 11.) számú Alkotmánybírósági Határozatban a Testület kifejtette, az Alkotmány 57. § (4) bekezdése tágabb a büntetőjogi értelemben vett *nullum crimen sine lege* elvénél.⁴⁹ A büntető törvényi tényállások vizsgálatán túlmenően az időbeli hatály és elévülés intézményei alapján teszi azt vizsgálata tárgyává, hogy az elkövetéskor hatályban lévő büntetőtörvény alapján a cselekmény bűncselekmény volt-e. Azonban az 57. § (4) bekezdésének új szövegezése látszólag ezen túllép, és a vizsgálatot nem csupán nemzeti szinten, hanem az uniós jog – vagy a tagállamok joga - szintjén is el kellene végezni.

Az alkotmányozó országgyűlés az Alkotmány módosításával a *nullum crimen sine lege* elvének való nemzeti és uniós jogi megfelelést, mint vélelmezett célt – ahogyan erre Karsai Krisztina a BOT alkalmával elhangzott előadásában utalt, amely a tanulmányként Ligeti Katalinnal való társszerzőségben is megjelent⁵⁰ - nem tudta megfelelően kifejezni, mert az uniós jogra való kiterjesztés helyett a más állam joga kifejezést használja, amely így az Európai Unió tagállamainak összes büntető törvényét jelenti. Mivel azonban e rendelkezés a Lisszaboni Szerződéssel összefüggésben került a magyar Alkotmányba, a teleologikus és a nyelvtani értelmezés egymással teljesen ellentétes következtetésre vezet.

⁴⁹ Az Alkotmány 57. § (4) bekezdése többet jelent, mint a törvényi jogforrási szint hagyományos előírása, mert nemcsak azt követeli meg az Alkotmány, hogy csak az a cselekmény lehet büntetendő, amely cselekmény bűncselekmény a magyar jog szerint, hanem azt is, hogy „bűnösnek nyilvánítani” mindenkit csak az „elkövetés idején” hatályos jog szerint lehet. Vagyis az Alkotmány előírja, hogy nemcsak a büntetendőség, hanem a konkrét személy büntethetősége (bűnösnek nyilvánítása) kérdésében is az elkövetéskor, és nem máskor hatályos magyar jog alapján kell és lehet állást foglalni. Ez az Alkotmány szövegén alapuló értelmezés tágabb, mint a történeti *nullum crimen* szabály: A Btk. különös részi törvényi tényállásai mellett (amelyek a büntetendő cselekményekről szólnak) az elkövetés időpontjában „rögzülnek” a büntethetőségnek az általános - akár anyagi jogi, akár eljárásjogi - feltételei is.

⁵⁰ Karsai Krisztina, Ligeti Katalin: Magyar alkotmányosság a bünyügyi jogsegély útvesztőiben, in. Magyar Jog, 2008/6., 399-408. p.

Gondoljunk csak arra, hogy a Lisszaboni Szerződés – 83. cikk (1) bekezdése - az Európai Uniót felruházta a *ius puniendi* körébe tartozó jogalkotással, így tehát várhatóan meg fog jelenni az uniós jogban egy-egy törvényi tényállás megfogalmazása, és az ehhez tartozó büntetés típusának és tételének hozzárendelése. Nyilvánvaló, hogy az erre való reakció vezette a magyar jogalkotót, és nem pedig az, hogy a magyar büntetőjog forrásává tegye a portugál, lengyel, vagy görög, stb. büntető törvénykönyvek különös részi tényállásait. Ezt már csak azért sem teheti meg - a rendelkezés groteszk jellegén túlmenően –, mivel az elkövető számára az elkövetés időpillanatában az összes tagállami büntetőtörvénykönyvnek megismerhetőnek kellene lennie. A potenciális elkövetőnek nem csak azt róná fel ezáltal a jogalkalmazás, hogy a magyar törvényekkel ellentétesen cselekedett, hanem egyidejűleg valamely más tagállam normájának megszegését is büntetni rendelné.

2. Másik következtetés, hogy a jogalkotó megnyitotta annak útját, hogy az Európai Unió rendes jogalkotási folyamatában alkotott büntetőjogi tárgyú rendelkezések közvetlen alkalmazhatóságára felkészüljön. Immár az uniós jog, nemcsak mint negatív korlát fog szerepet játszani, hanem *sui generis* képes lesz törvényi tényállás meghatározására. Ezzel a büntető jogalkalmazás két dimenzióssá válik, hiszen a jogalkalmazó kénytelen lesz a tényállásszerűség vizsgálatakor a magyar büntető törvényen kívül az uniós normát is vizsgálni.

Amennyiben mindkét dimenzió arra vezet, hogy a cselekmény bűncselekmény, de a két norma között kollízió mutatkozik, úgy nyilvánvalóan az uniós normát kell alkalmazni. Ezzel viszont a jogalkotó azt üzeni az állampolgárnak, hogy a nemzeti büntető normatömegén kívül az uniós jogot is ismernie kell, és ennek nem tudására érdemben és eredményesen nem hivatkozhat.

3. Új értelmet nyernek a jogállami büntetőjog alapelvei, hiszen ennek minden eleme kitágul az uniós jogi vetülettel. A *nullum crimen sine lege* elve innentől kezdődően nemcsak a magyar büntetőtörvény viszonylatában értelmezhető, hanem egyidejűleg az uniós jogra is vonatkoztatható. Az *ultima ratio*-s elv az állam büntető hatalmának szükséges és arányos gyakorlásán túlmutat az uniós jogrendszer védelme érdekében. Az időbeli hatály értelmezése jóval összetettebb feladatot hárít a jogalkalmazóra. A relevánsnak tekinthető jogban való tévedés – társadalomra veszélyességben való tévedés – esetei vélhetően halmozódást mutatnak az uniós jog értelmezési nehézségei miatt. Az analógia tilalmát vertikálisan az uniós jogra is ki kell terjeszteni.

A fentiekben kifejtettek egyértelművé teszik a nemzeti büntetőjogász számára, hogy az európai büntetőjog megszületésének ideje – félreérthetetlenül – eljött. A büntetőjogász nemzeti színű elefántcsonttoronyát az Európai Parlament, az Európai Bizottság, illetve a Tanács hatékonyan ostromolja.

III. AZ EURÓPAI UNIÓ BÜNTETŐPOLITIKÁJÁNAK FEJLŐDÉSE

III.1. Rómától az út Nizzába

Az európai büntetőjoggal foglalkozó értekezések – legyen az magyar vagy külföldi – elmaradhatatlanul felsorolják az Európai Közösségeket illetőleg az Európai Uniót alapító szerződéseket, és azok lényeges reformjait. Véleményem szerint a szerződések katalógusszerű felsorolása és ismertetése önmagában nem fog segítséget nyújtani annak megértésében, hogy a közösségi és uniós jog alapjain fejlődő büntetőjog milyen célkitűzések mentén halad előre, illetőleg alakulásának mérföldkövei milyen okokra vezethetőek vissza. A jelen fejezetben az a célom, hogy az alapító szerződéseket a büntetőpolitika lencséjén vizsgálva felvázolhassam a közösségi, illetve uniós jog fejlődésének az ívét, amelynek végén a lehetséges következtetéseket és jövőképet is ismertetem.

Bár büntetőjogi szempontból semmilyen rendelkezést nem tartalmaz, mindazonáltal a büntetőpolitika fejlődésének az útját az Európai Gazdasági Közösséget létrehozó 1957. március 25. napján elfogadott Római Szerződés (RSZ) áttekintésével kell kezdeni. A RSZ-sel a tagállamok megalapozták az áruk, szolgáltatások, tőke és személyek szabad mozgását, meghatározva az elkövetkezendő évtizedek közösségi politikáját és a tagállamok társadalmi és gazdasági fejlődésének irányát. A RSZ olyan dimenziókat nyitott meg, amely az európai térségben a nemzetállami konstrukció meghaladását eredményezi hosszútávon, létrehozva szupranacionális intézményeket és jogrendszert.

A szorosabb együttműködés, a négy fő szabadság érvényesülése a társadalmi fejlődés minden szintjén újabb lehetőségeket nyit meg, és ez alól a bűnözés sem kivétel. Az Európai Közösségek önálló költségvetése, a közösségi politikák érvényesülését biztosító támogatási rendszere – ha szabad így mondani – új elkövetési tárgyakat képez a bűnelkövetők számára. Ha a mai tudással visszatekintünk a RSZ-re, akkor úgy értékelhetjük, hogy egy olyan szupranacionális jogrendszer alapjait valósította meg, amely ekkor még a saját védelmét, és normáinak megszegését sem önállóan felderíteni, sem pedig szankcionálni nem volt képes. Bár a tagállamok csak meghatározott keretek között és meghatározott tárgyakban helyezik a nemzeti szinttel szemben előtérbe a közösségi együttműködést, önmagában ez is elegendő, hogy determinálja a közösségi jogot a későbbiekben megjelenő közösségi szintű büntetőpolitika kialakítására és majd a jövőben egy európai büntetőjog megszületésére. A görög kukoricacsalási ügyként⁵¹ elhíresült eset világított rá arra, hogy a közösségi politikák

⁵¹ Case 68/88. Commission v. Greece (1989) ECR 2965. o: 1989-ben egy görög vállalat Jugoszláviából származó kukoricát exportált Belgiumba úgy, hogy származási helyként Görögországot tüntették fel. A cég a mezőgazdasági termékek exportjára vonatkozó rendelkezések megsértésével sértette a közösségi költségvetés szabályait, azonban a görög hatóságok nem indítottak a cég ellen büntetőeljárást. A Bíróság ennek hiányára figyelemmel elmarasztalta Görögországot

védelmére a nemzeti jogrendszerek büntető-igazságszolgáltatása nem nyújt hatékony védelmet. Egyértelművé vált, hogy a nemzetállam büntetőhatalma nem mutat érzékenységet a nemzeti szinten kívül, vagy afelett megtörténő jogsértésekre. Várható volt tehát, hogy az Európai Közösségek bővülésével, gazdasági szerepének megnövekedésével és a szupranacionális közösségi jog teljesebbé válásával egyidejűleg, szükséges lesz a nemzetközi bűnügyi együttműködés rendszerét tovább fejleszteni, és a tagállamok határain átívelő, de a közösség szintjét érintő bűncselekményekkel szemben fellépni.

Az '50-es évektől kezdődően a nyugat európai térségben a közösségi jog fejlődésével párhuzamosan az Európa Tanács és az Emberi Jogok Európai Egyezményének elfogadása is hatást gyakorol a nemzetközi bűnügyi együttműködésre, és a büntetőjog fejlődésére, azonban mindez nem növelte a tagállamok bűnüldözési hatékonyságát vagy annak eszközeit. Tény, hogy az Emberi Jogok Európai Bizottsága és Bírósága joggyakorlata rendkívül nagy hatást gyakorolt mind a nemzeti anyagi és eljárásjogokra, mind pedig az emberi jogok nemzeti szinten megvalósuló védelmére. A párhuzamosság és egymásra hatás pedig éppen azzal a ténnyel magyarázható, hogy az Európai Közösségek tagállamai és az Európa Tanács tagállamai egymást átfedő halmazt képeztek. Úgy vélem, hogy az Emberi Jogok Európai Egyezményének rendelkezésein felépülő bírósági joggyakorlat hatást gyakorol és gyakorolt mind a közösségi jog fejlődésére, mind pedig az Európai Bíróság eseti joggyakorlatára. Ezen álláspontomra tekintettel értekezésem külön fejezetet szán a strasbourgi joggyakorlat jelen értekezés szempontjából relevánsnak tekinthető ítéletei részletes ismertetésére, továbbá az Európai Bíróság jogfejlesztő munkájának bemutatására.

A bűnügyi együttműködés terén 1976-ban tapasztalhatunk előrelépést a TREVI Egyezménnyel⁵², amely a terrorizmus elleni fellépés, és a rendőri együttműködés előrelépését szolgálta. A TREVI Együttműködés alapvetően elzárt volt a nyilvánosság elől, így megítélése nehézséget jelent. Visszatekintve azonban valószínűsíthető, hogy a későbbi harmadik pillér rendelkezéseiben a TREVI Együttműködés számos rendelkezése megfogalmazásra került. 1986-ban a tagállamok elfogadták az Egységes Európai Okmányt, amely célként jelölte meg a terrorizmus, a kábítószer-kereskedelem, illetve a műalkotások és régiségek tiltott kereskedelmén alapuló bűnözés visszaszorítását. Ezen célkitűzések gyakorlati megvalósulásának eredménye majd 1995-ben az Europol megalapítása, és egy évre rá az antimaffia csoport megszervezése. Mindazonáltal sem a TREVI Együttműködés, sem pedig a '70-es években az Európai Tanács által – a Davignon jelentés alapján⁵³ – életre hívott Európai Politikai Együttműködés (EPC) nem hozta meg a várt sikert a bűnügyi együttműködés terén. Ezzel szemben a határokat eltüntető Közös Piac a határon átívelő bűnözés élénkülését, és új elkövetési formák megjelenését eredményezte.

1985. június 14-én Belgium, Hollandia, Luxemburg, Franciaország és az akkori Német Szövetségi Köztársaság megállapodást írt alá a résztvevő államok közötti közös határokon

⁵² a TREVI Programmal kapcsolatban lásd részletesebben: Vókó György: Európai büntetés-végrehajtási jog, Budapest-Pécs, 2006.

⁵³ 1970-es jelentés a külpolitika jövőbeli koordinációjáról, amelyet Etienne Davignonról, a belga külügyi hivatal igazgatójáról, a bizottság egykori elnökhelyetteséről neveztek el.

gyakorolt ellenőrzés fokozatos megszüntetéséről. A megállapodást 1990. június 19-én kibővítették a Schengeni Végrehajtási Egyezményvel.

A megállapodás és az egyezmény teljes mértékben csak 1995-ben lépett hatályba, akkor már Spanyolország és Portugália részvételével. A schengeni térségben a határon történő személy ellenőrzések megszűntek, azonban a külső határok ellenőrzése megerősödött, és egyidejűleg új intézmények is alakultak. strasbourgi székhellyel létrejött a Schengeni Információs Rendszer (SIS), amely a tagországok rendőri és bírói szerveitől beszerzett információkkal rendelkezik körözött személyekről és tárgyokról. Nyilvánvalóan a SIS rendszer az Europol működését is segítette, hiszen az európai rendőri szerv a szükséges adatok hiányában működésképtelen lenne. Az egymásra hatás eredménye az is, hogy az információ feldolgozásával az Europol hatékonysága, és ezáltal fontossága is megnőhetett, különösen a kábítószer és a szervezett bűnözés elleni akciók során. Érdemes megjegyezni, hogy a Schengeni Egyezmény nem a közösségi jog részeként jött létre, hanem olyan nemzetközi szerződés volt, amelyhez harmadik országok szabadon csatlakozhattak. Ennek a jelentősége kettős volt, hiszen így nem kellett azzal a nehézséggel megküzdenie, hogy a közösségi jog nem léphet a büntetőjog területére, illetőleg lehetővé tette a nem tagország minősülő Norvégia és Izland – mint északi uniós államok – csatlakozását. Előrelépésként értékelhető a Schengeni Egyezmény III. címének 2. Fejezete, amely szabályozza a kölcsönös bűnügyi jogsegélyt, majd a ne bis in idem elv alkalmazását, a kiadatást, továbbá büntetőítéletek végrehajtásának átadását.

A téma szempontjából jelentős mérföldkövet jelent az 1992-ben elfogadott Maastrichti Szerződés, amely létrehozta a közösségi jog három-pilléres rendszerét. A három pillér felépítése szerint jelentette a közösségi, vagy szupranacionális pillérnek tekinthető három eredeti közösséget (Európai Szén- és Acélközösség, Európai Atomenergia Közösség és Európai Gazdasági Közösség), a második pillér a közös kül- és biztonságpolitikát, valamint a harmadik pillérben a bel- és igazságügyi együttműködést.

A három pillér közötti különbség jogtechnikailag leginkább akként jelentkezett, hogy az első pillér normái a nemzeti szuverenitást meghaladó szupranacionális szintre kerültek, lehetővé téve a kötelező jellegű normaalkotást a tagállamok feletti szinten. Ezzel szemben a második és harmadik pillér alapvetően államközi együttműködésnek volt a területe. Mégis óriási jelentőségű a harmadik pillér megalkotása is, hiszen látható, hogy az 1957 és 1992 közötti időszakban csupán törekvések vannak a közösségi igazságügyi együttműködésre, de csak 1992 után kerül ez a terület az alapszerződés által meghatározott szintre. A Maastrichti Szerződés VI. Címe tételesen felsorolja a bel- és igazságügyi együttműködésre vonatkozó területeket, így a menekültpolitikát, határellenőrzésre vonatkozó szabályokat, bevándorláspolitikát, kábítószer-bűnözés elleni küzdelmet, nemzetközi csalások elleni küzdelmet, igazságügyi együttműködést polgári ügyekben, igazságügyi együttműködést büntetőügyekben, vámügyi együttműködést, továbbá a rendőrségi együttműködést, amelyen belül külön kiemeli az Europol intézményét.

Érdemes megjegyezni, hogy a közösségi intézmények (Tanács, Bizottság, Parlament és Bíróság) mindegyike szerephez jut a harmadik pilléres joganyag vonatkozásában, azonban

feladataik és jogaik merőben eltérnek az első pillér szabályozásához képest. Egyértelmű, hogy az Európai Tanács a harmadik pillér központi szerve, amely együttes álláspontokat, vagy együttes fellépést fogadtak el az Európai Unió célkitűzéseinek megvalósításához. A szerződés biztosította továbbá a Tanács számára, hogy olyan egyezményeket dolgozzon ki, amelyek segítik a célkitűzések megvalósítását, és a tagállamok alkotmányos követelményeinek is megfelel. A Parlament csupán véleménynyilvánítási és ellenőrzési jogot kapott, míg a Bizottságnak a javaslattevési joga volt meg a harmadik pillér keretei között. A döntéshozatal monopóliuma a tagállamokat illette meg, míg az Európai Bíróság pedig csak abban az értelemben volt jogosult a harmadik pilléres egyezmények értelmezésére, amennyiben arra az adott egyezmény külön felhatalmazást adott.

Az 1997. évben elfogadott Amsterdami Szerződés jelentősen módosította a harmadik pillért. A módosítás nem csupán jogtechnikai volt, hanem hatalmas fordulatot jelentett az európai büntetőjog tovább fejlődésének irányába. Amsterdam előtt a harmadik pillérbe tartozó bel- és igazságügyi együttműködés alapvetően azt az űrt kívánta kitölteni, amelyet a határok eltűnése és az egységes európai büntetés szemponyjából jelentkező sebezhetősége eredményezett. Az Amsterdami Szerződés azonban nemcsak az említett űrt célozta kitölteni, hanem már egy önálló büntetőjogi együttműködést kereteit kívánta megalkotni.⁵⁴

A fent említett maastrichti deficit meghaladásának a bizonyítéka a 29. cikk további rendelkezése, amely szerint a rendőrség, vámhatóság és a tagállamok igazságügyi hatóságai tágabb és meghatározott területeken törekednek az együttműködésre, így a terrorizmus, az emberkereskedelem, gyermekek elleni bűncselekmények, a tiltott fegyver és kábítószer-kereskedelem, a korrupció és a csalás területein. A szerződés szorgalmazza olyan intézkedések fokozatos elfogadását, amelyek az említett területeken bűncselekmények tényállási elemeire és büntetési tételek meghatározására vonatkoznak, egységesítendő a nemzeti büntetőjogok rendelkezéseit.

Az Amsterdami Szerződés kiemelt figyelmet szentel az Europol-ra, mint a rendőrségi együttműködés keretét adó szervezetre. Felhatalmazza, hogy a tagállami rendőrségek és egyéb büntetőügyi szakszolgálatok operatív együttműködésében részt vegyen, a beszerzett információkat feldolgozza, nyomozási technikákat dolgozzon ki és képzést biztosítson a tagállami szakszolgálatok részére. A harmadik pillér eszközeként, a közös fellépést teszi lehetővé az Amsterdami Szerződés a kiadatás megkönnyítése, a joghatósági összeütközések megelőzése és a büntető anyagi jogi jogharmonizáció érdekében.

Az egységes szerkezetbe foglalt Európai Unióról Szóló Szerződés (EUSZ) 34. Cikke létrehozta az Európai Tanács leghatékonyabb eszközét, azaz a kerethatározatot. Eszerint a Tanács – bármely tagállam vagy a Bizottság kezdeményezésére, egyhangúan eljárva –

⁵⁴ Ennek köszönhető, hogy az Amsterdami Szerződés létrehozta a szabadság, biztonság és a jog térségét. Ezt a célt fogalmazza meg az egységes szerkezetbe foglalt Európai Unióról Szóló Szerződés 29. cikke: „Az Unió célja, hogy a büntetőügyekben folytatott rendőrségi és igazságügyi együttműködés területei a tagállamok közös fellépésének kidolgozásával, valamint a rasszizmus és idegengyűlölet megelőzésével, és az ezek elleni küzdelemmel biztosítsa a polgárok magas szintű biztonságát egy olyan térségben, amely a szabadságon, a biztonságon és a jog érvényesülésén alapul.”

kerethatározatot fogadhat el a tagállamok törvényi, rendeleti és közigazgatási rendelkezéseinek közelítése céljából. Rendkívül fontos, hogy szemben a közösségi jog más jogi normáival, a kerethatározatnak nincs közvetlen hatálya, azaz a kerethatározatok az elérendő célokat illetően kötelezőek a tagállamokra, azonban a forma és az eszközök megválasztása a nemzeti jogalkotó feladata.

További előrelépést jelentett a büntetőjogi tárgyú jogalkotás gyakorlatának és eredményeinek alkalmazása tekintetében, hogy az EUSZ 35. Cikke az Európai Bíróság hatásköréről rendelkezett a kerethatározatok és határozatok érvényességének és értelmezésének körére kiterjedően. Értekezésem későbbi részében részletesen ki fogom fejteni, hogy a harmadik pilléres joganyag fejlődésében milyen hatást gyakorolt az Európai Bíróság esetjoga. Az EUSZ 35. Cikk 2. bekezdése az említett körben az előzetes döntéshozatali eljárás engedélyezésével megnyitotta az igazságügyi együttműködés területén a közösségű jogértelmezés lehetőségét. Az első pilléres joganyag felülbírálatához képest azonban az Európai Bíróság 35. Cikk szerinti hatásköre ahhoz kötött, hogy az előzetes döntéshozatallal érintett állam megtette-e a szükséges alávetési nyilatkozatot.

Ha a kerethatározatot, mint jogi normát és annak joghatását kellene értelmezni, akkor leginkább az irányelvvel hozható párhuzamba. Markáns különbség mutatkozik azonban a kerethatározat és az irányelv között, hogy utóbbi nem igényel az elfogadásához egyhangúságot, és tagállami transzformáció nélkül is a meghatározott határidő elteltével a nemzeti jog részévé válik. Az EUSZ 34. Cikk 2. bekezdésének b.) pontjába foglaltan a közvetlen hatály tilalmával az uniós jogalkotó akként rendelkezett, hogy az akkor sem válik a nemzeti jog részévé, ha a nemzeti jogi transzformációra előírt határidő eltelt.

Bár a Maastrichti Szerződés kiemelt jelentőséget tulajdonított a harmadik pillérbe tartozó egyezményeknek, azonban elfogadásuknak az egyhangú szavazathoz való kötése lényegében ellehetetlenítette ezt a típusú normát. Az Amsterdami Szerződés – bár a kerethatározatra helyezi a hangsúlyt – a harmadik pilléres egyezménynek oly módon adott új lehetőséget, hogy lehetővé tette annak hatályba lépését akkor is, ha a tagállamok fele ratifikálta az egyezményt. Természetesen ekkor is kizárólag a ratifikáló államok vonatkozásában történt meg a hatálybalépés. További rendelkezésként megengedte az egyezmény előzetes alkalmazását, amely szerint a ratifikáló tagállamok külön egyoldalú kötelezettségvállalással magukra nézve kötelezően alkalmazhatták az adott egyezményt.

Miután az Amsterdami Szerződés a harmadik pillérben lehetővé tette közös álláspont, és az egyedi esetekre vonatkozó határozat elfogadását, a továbbiakban szükségtelenné vált az együttes fellépés, mint jogi eszköz.

Az Amsterdami Szerződés kiegészítő jegyzőkönyve rendelkezett a schengeni vívmányoknak az Európai Unió keretébe történő beillesztéséről⁵⁵. Ezzel a lépéssel a Schengeni Egyezményvel létrehozott bünyügi együttműködésre vonatkozó intézmények az uniós jog részévé váltak. Ennek különös jelentősége abban áll, hogy ezáltal az Európai Unióhoz csatlakozó országok egyidejűleg a schengeni térséghez is csatlakoztak. Mindezek eredményeként az uniós jogalkotó új távlatokat nyitott a bünyügi együttműködés intézményeinek, és a schengeni együttműködés alapjául szolgáló SIS rendszer feltöltésének⁵⁶. A jegyzőkönyv úgy rendelkezett, hogy az Európai Tanács döntésére bízva, hogy a schengeni joganyag mely része tartozzon az első, illetőleg a harmadik pillérbe. Így vált lehetségessé az, hogy a schengeni térséget szabályozó vízum és menekült politikával kapcsolatos ügyek az első pillérbe kerültek, míg a bünyügi és rendőri együttműködés szabályai a harmadik pillér joganyagát egészítették ki. Meg kell említeni azt a problémát, amely Ligeti Katalin is kiemel az intézményi keretekről szóló tanulmányában, nevezetesen, hogy a schengeni vívmányoknak az uniós jogba történő beépítése az Egyesült Királyság és Írország vonatkozásában problémát vetett fel.

E két állam nem volt részese a schengeni térségnek, és ahhoz nem is kívánt társulni. Ezzel szemben az uniós jog részeként kénytelen volt elismerni legalább részben a schengeni vívmányokat, amely részlegesség csupán a bünyügi és rendőri együttműködésre vonatkozott. Így az Egyesült Királyság és Írország részt vesznek külön alávétéssel az alábbi schengeni vívmányokban: jogsegély, rendőri információcsere, határon átnyúló megfigyelés, közvetlen kapcsolattartás, spontán tájékoztatás, összekötő tisztek, ellenőrzött szállítás, továbbá a SIS rendszer használata.

A 2001-ben elfogadott Nizzai Szerződés az Eurojust-ról kifejezetten említést tesz (a 31. cikket módosító rendelkezésében⁵⁷), amely annak ismeretében érdemel figyelmet, hogy ezt megelőzően jelent meg az Európai Ügyészség létrehozásáról szóló Zöld Könyv. Amint az később a Lisszaboni Szerződésben megerősítést fog nyerni, az uniós büntetőpolitika az Eurojust-ban látja a létrehozandó Európai Ügyészség alapjait. Mindezekon túlmenően a Nizzai Szerződés könnyítette a megerősített együttműködés lehetőségén azzal, hogy a harmadik pillér joganyaga tekintetében néhány tagállam részvételével a megerősített együttműködés alkalmazható legyen.

⁵⁵ Jegyzőkönyv a schengeni vívmányoknak az Európai Unió keretébe történő beillesztéséről: 2. cikk

(1)bekezdése: „Az Amsterdami Szerződés hatálybalépésének időpontjától kezdődően a schengeni vívmányokat, köztük a schengeni megállapodások által létrehozott Végrehajtó Bizottság ezen időpontot megelőzően elfogadott határozatait e cikk (2) bekezdése rendelkezéseinek sérelme nélkül azonnali hatállyal alkalmazni kell az 1. cikkben említett tizenhárom tagállamra. Ugyanezen időponttól az említett Végrehajtó Bizottság helyébe a Tanács lép.”

⁵⁶ Lásd bővebben: Holé Katalin: Europol és jogállam. Biztonságunk ára, Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2008. 232 p

⁵⁷ The Council shall encourage cooperation through **Eurojust** by:

- (a) enabling Eurojust to facilitate proper coordination between Member States' national prosecuting authorities;
- (b) promoting support by Eurojust for criminal investigations in cases of serious cross-border crime, particularly in the case of organised crime, taking account, in particular, of analyses carried out by Europol;
- (c) facilitating close cooperation between Eurojust and the European Judicial Network, particularly, in order to facilitate the execution of letters rogatory and the implementation of extradition requests.

III.2. Corpus Juris

Az egyes programok és az alapszerződések változásai mellett önálló és nagyon fontos epizódként kell említeni a Corpus Juris ambiciózus kísérletét. 1995-ben megindult Mireille Delmas-Marty professzorasszony vezetésével egy egységes „modell büntetőjogi kódex” kidolgozása Corpus Juris néven, amely azonban inkább csak a szakmai vita tárgya maradt. „A probléma adott: sokat vitatkozunk, de a vélemények erősen megoszlanak.”⁵⁸ Ezzel a mondattal jellemezte Mireille Delmas-Marty professzorasszony az egységes európai büntetőjog legitimitásának esélyeit.

A Corpus Juris első szövegtervezete 1996-ban jelent meg, míg a legutóbbi egységes szövegtervezet 1999-ben készült el (Corpus Juris Florence), azzal az igénnyel, hogy három év vizsgálatának a tapasztalatát is beépítve álljon össze egy finomított koncepció. Annak érdekében, hogy a Corpus Juris elfogadható legyen egy közös európai büntetőjog alapjaként, tisztázni kellett a szükségesség, legitimitás és megvalósíthatóság kérdéseit.⁵⁹

A szükségesség szempontjából Delmas-Marty négy indokot nevezett meg, így a titokvédelem harmonizált szabályozása, a horizontális (tagállamok közötti) és a vertikális (Unió intézmények közötti) kooperáció hézagainak eltüntetése, valamint a bizonyítási eljárás (bizonyítékok gyűjtése, elfogadása, értékelése) optimális mértékű egységesítése. Gyakorlatilag az itt leírt négy kérdéskör az, amelyeken a hatékony nemzetközi büntetőjogi együttműködés eddig elbukott.

A legitimitással összefüggésben a Corpus Juris megismétli a klasszikus alapeveket: törvényesség elve, a bűnösségen alapuló felelősség és az arányosság elve. A legitimitás keretein belül emeli ki a Corpus Juris a kontradiktórius eljárás fontosságát, amelyhez azonban szükséges egy megfelelő bűnügyi szervezetrendszer. Utóbbi alapjaként elengedhetetlen lenne az európai ügyészség megalapítása.

A javaslat tehát szorosan kapcsolódott az Európai Ügyészség felállításához, hiszen jogalkalmazó nélkül az alkotott norma csupán öncélú szabályozási halmaz marad csupán. Kezdetektől fogva a Corpus Juris megvalósíthatósága folytán feltett kérdések megválaszolása nagyon nehéz. Látszott ugyanis, hogy majdnem kizárólag jogpolitikai és politikai kérdés csupán a Corpus Juris létezése és továbbfejlesztése. 1995-től munkacsoport és a tudomány képviselői ésszerűen levezették, hogy miért van szükség egységes anyagi büntetőjogi szabályozásra, de legalábbis az anyagi jogszabályok jelentős harmonizálására és ennek eredményeként egy európai nyomozó- és vádhatóságra.

⁵⁸ A CORPUS JURIS szükségessége, legitimitása és megvalósíthatósága, Mireille Delmas-Marty, fordította Szűts Márton, Magyar Jog 2000/11.

⁵⁹ vö: Nagy Ferenc, Az európai büntetőjog fejlődési irányairól és jogállami irányairól, in. Európai Jog 2002/4. 3-8. p.

A tagállamok pedig hezitáltak, mintha a kivárás taktikájával élve, várnák a pillanatot amikor végleg meg kell hajolni egy merőben más büntetőpolitikai koncepció előtt. Delmas-Marty két feltételt fogalmazott meg, amelyek a megvalósíthatóságot segítették volna: „Nem szabad ragaszkodni olyasfajta egységesítéshez, amely nem minősül elengedhetetlennek. (...) A másik feltétel a közös jog pluralitásának megtartása.”⁶⁰

A Corpus Juris végleges változata 35 cikkből áll. Első része meghatározza azokat a bűncselekményeket, amelyeket a tagállami büntető törvénykönyvekbe kellene átemelni. 8 ilyen törvényi tényállás létezik: közösség költségvetése elleni csalás, verseny korlátozás, vesztegetés, hivatali visszaélés, (hivatali) hűtlen kezelés, gazdasági titok megsértése, pénzmosás, bűnszövetség létrehozása a közösségi költségvetés ellen. A 9. cikkelytől 17. cikkelyig terjedő részben a tervezet meghatározza a büntetések, büntethetőségi akadályok, elkövetők, halmazat szabályait, beleértve a jogi személy büntetőjogi felelősségéről szóló normákat. A Corpus Juris második része pedig az alapvető eljárásjogi minimum szabályokat tartalmazza, koncentrálva a bizonyítékok kölcsön elfogadhatóságának minimum szabályaira.

A Bizottság már 2000-ben javaslatot tett arra, hogy a másodlagos jogalkotás keretei között kerüljön szabályozásra az Unió pénzügyi érdekeit sértő cselekmények elleni intézményes fellépés. A Bizottság 2001. december 11-én tette közzé a közel száz oldal terjedelmű, „a Közösség pénzügyi érdekeinek védelméről és az Európai Ügyész megalapításáról”⁶¹ szóló Zöld Könyvet.⁶² A Zöld Könyv jelentősége az Európai Ügyészség létrehozásának gondolata és ennek fokozatos elfogadtatása a tagállamok politikai vezetőivel, még a heves politikai viták ellenére is.⁶³ A Zöld Könyvre tett észrevételeket feldolgozó 2003. március 19-én megjelent Összefoglaló Jelentés jól mutatta a tagállamok hozzáállását az Európai Ügyészség létrehozásával kapcsolatban.

A Jelentés tartalmazott egy érdekes összehasonlítást arra vonatkozóan, hogy mely tagállam miniszterei támogatják, vagy utasítják el a tervezetet.

Támogatja az Ügyészség felállítását:

*Belgium, Görögország, Spanyolország,
Hollandia, Portugália, és Olaszország*

A hezitálók csapata:

Németország, Luxemburg, és Svédország

Az elutasítók tábora:

*Dánia, Franciaország, Írország, Ausztria,
Finnország, és Nagy-Britannia.*

Érdekes, hogy a költségvetés „nettó befizetői” vagy hezitálnak vagy pedig kifejezetten ellenzik egy új Unió intézmény létét. Bár kétségtől aggasztó volt a csalási cselekmények

⁶⁰ A CORPUS JURIS szükségessége, legitimitása és megvalósíthatósága, Mireille Delmas-Marty, fordította Szűts Márton, Magyar Jog 2000/11.

⁶¹ Green Paper - on the criminal-law protection of the financial interests of the Community and the establishment of the European Prosecutor (presented by the Commission)

⁶² A Zöld Könyv formailag az Európa Bizottság által kiadott vitaindító irat, amely a tervezett jogszabályi változások és ágazati reformok előzetes megvitatása érdekében kerül széles körben kiadásra az adott ágazat érdekeltjei között. A Bizottság későbbi javaslatai a beérkező vélemények feldolgozását követően elkészülő jelentések figyelembe vételével készül el.

⁶³ Farkas Ákos: Büntetőjogi együttműködés az Európai Unióban, in: Belügyi Szemle, 2003/4., 132. p.

elszaporodottsága és az „elkövetési érték”, hiába minden igyekezet, ha a „nagy nettó befizető” tagállamok ellenzik a tervet.⁶⁴

III.3. Tampere és Hága

Az Európai Unió büntetőpolitikai programjairól szólva két városra szokás asszociálni, Tamperére és Hágára. 1999. október 15-én a tagállamok igazságügy miniszterei csúcstalálkozót tartottak, amelyen a menekült és bevándorlás politikával, a határon átívelő bűnözéssel, valamint a biztonság és jog térségének kialakításával kapcsolatban fogalmaztak meg alapelveket. Bár a csúcstalálkozó előkészítése során számos törekvés volt az egységes európai büntetőjogi terület kialakítására, végül is mindezek eredménytelenek maradtak. A tamperei csúcstalálkozó annyiban szolgált eredménnyel, hogy a tagállamok elmozdultak a polgári és a büntető igazságügyi együttműködésben a kölcsönös elismerés elve irányába. Bár ez csak részeredménynek tekinthető, mégis fontos lépés volt a bűnügyi együttműködés terén. A kölcsönös elismerés elve ugyanis az alapja a másik tagállam ítéleteinek, ügydöntő határozatainak elismerésére, a büntetőeljárás illetőleg büntetés-végrehajtás átadásának, átvételének. További eredménynek tekinthető, hogy a kölcsönös elismerés elve folytán, a nemzetközi bűnügyi együttműködésben háttérbe szorulhatott a kettős inkrimináció szigorú korlátja, megnyitva ezzel az utat az európai elfogatóparancs elfogadása előtt. További részeredménynek tekinthető a nemzeti ügyészségek uniós koordinációját jelentő Eurojust megalapítása, illetve az Európai Rendőr Akadémia (CEPOL) felállítása.

A tamperei csúcstalálkozót követően két esemény katalizátorként hatott a terrorizmus és szervezett bűnözés elleni fellépésben, nevezetesen a 2001. szeptember 11-ei terrortámadás, és a 2004. március 11-én történt madridi terrortámadás. Az Európai Tanács és a Bizottság egyetértett abban, hogy a nemzeti szabályozások önmagában nem képesek felvenni a versenyt a radikalizálódó terrorcsoportokkal és a szervezett bűnözéssel szemben. Ezzel párhuzamosan nemzetek feletti problémaként merült fel az Unió területére koncentráció illegális migráció, emberkereskedelem és embercsempészet.

Öt évvel Tampere után az Európai Tanács elfogadta a Hágai Programot⁶⁵, amely 2010-ig tartó menetrendet írt elő a korábban hivatkozott témakörökben. A Program elfogadásakor még úgy tűnt, hogy az Európai Alkotmány rövidesen hatályba fog lépni, így a Programot kifejezetten az alkotmányszerződéssel összhangban készítették elő. Bár a hágai stratégiák a kábítószer-kereskedelemmel kapcsolatos szabályokat nem tartalmazták, később kiegészült a 2005. és 2012. közötti drogstratégiával.

A Hágai Program fényében az Európai Tanács felkérte a Bizottságot arra, hogy nyújtson be a Tanács számára olyan cselekvési tervet, amely a program céljait és prioritásait konkrét

⁶⁴ vö: Békés Ádám: Az Európai Ügyészség alapításának problémái és lehetőségei, in: Európai Jog, 2003/6., 25-32. p.

⁶⁵ ld. bővebben: A Bizottság közleménye a Tanácsnak és az Európai Parlamentnek, A Hágai Program: Tíz prioritás a következő öt évre Partnerség Európának a szabadság, biztonság és jog területén való megújulásáért, COM 2005/0184

intézkedések formájában tartalmazza. Emellett a Bizottság évente jelentést készített a Program végrehajtásáról és előrehaladásáról. Fontos megjegyezni, hogy a Hágai Program utal az Emberi Jogok Európai Egyezményére és az eredetileg alkotmányos szerződés 2. részében rögzített Alapjogi Chartára. Álláspontom szerint, ezáltal az Európai Tanács ismételten megerősítette azt az álláspontját, hogy az Európai Unió jogalkotása és jogalkalmazása számára az emberi jogok és az ehhez kapcsolódó strasbourgi joggyakorlat kiemelt jelentőségű.

A jelen értekezésnek nem lehet célja a Hágai Program teljes ismertetése, hiszen az nem kizárólag a büntetőjog területére szorítkozott, másfelől részletes ismertetése az értekezés keretein túlnyúlna. Másfelől pedig, abban a szerencsés helyzetben vagyok, hogy a Programot már a lett világához viszonyíthatom, vizsgálva azt, hogy a célkitűzések mennyiben tudtak megvalósulni.

A Hágai Program a biztonság megerősítése érdekében elsődleges fontosságúnak tekintette a bűnüldözési információk határokon átnyúló cseréjét. Így kiemelte, hogy biztosítani kell az információk megőrzését, titkosítását, az erre jogosult szervek közötti megosztását és az adatvédelem tiszteletben tartása mellett, az információk feldolgozását. A Program ezt tekintette a terrorizmus és szervezett bűnözés elleni fellépés alapjának.

A terrorizmus elleni harc elemeként kiemelt fontosságúnak minősítette a terrorizmus áldozatainak megfelelő védelmét, a hírszerző szolgálatok tevékenységének harmonizációját és a terrorizmus anyagi utánpótlásának radikális mértékű csökkentését.

A rendőrségi együttműködés terén kiemelte az Europol és az Eurojust működésének teljesebbé tételét és működésük közötti összhang megteremtését. Látható, hogy ezen a téren a Hágai Program sikeres volt, hiszen mindkét szerv térhódítása egyértelmű, és a Lisszaboni Szerződésben megfelelően biztosított. A rendőrségi együttműködés keretein belül kiemelten foglalkozott a közös nyomozócsoportok létrehozásának szükségességével, amelynek eredménye a tagállamok közötti bűnügyi együttműködés szabályozását jelentő egyezményekben részletesen kidolgozásra került.

A Program prioritásként jelölte meg a bűnmegelőzést is, amely a biztonság térségének az alapját jelenti. Úgy tűnik, hogy ebben a tekintetben a nemzeti hatóságok együttműködése nem könnyelhet el nagyobb sikereket. Az Európai Tanács a határokon átnyúló szervezett bűnözés uniós kezelésére vonatkozóan a Bizottságot kérte fel egy stratégiai koncepció kialakítására, szoros együttműködésben az Europol-lal és az Eurojust-tal. A jog érvényesülésének megerősítését az Európai Bíróság útján látta kivitelezhetőnek az Európai Tanács, kiemelve ezzel az Európai Bíróság fontos szerepét a harmadik pilléres joganyag tekintetében. Ez a tanácsi elismerés azért is bír nagy jelentőséggel, mivel az Európai Bíróság az EUSZ 35. cikke alapján a harmadik pilléres joganyag értelmezésére és érvényességének vizsgálatára az Európai Tanács által alkotott kerethatározatok felülbírálatának okán került felhatalmazásra.

III.4. Lisszaboni Szerződés

A 2007. december 13. napján elfogadott, és 2009. december 1-jén hatályba lépett Lisszaboni Szerződés végső soron zöld utat engedett az egységes európai büntetőjog kialakulásához. Mielőtt kizárólag a büntetőjogot érintő területeire koncentrálnék, érdemes kiemelni néhány fontosabb reform eredményét.

A Lisszaboni Szerződés módosítja az Európai Unióról és az Európai Közösségről Szóló Szerződést, de nem lép azok helyébe. S bár nem hívják alkotmánynak, gyökerei mégis az alkotmányos szerződésben keresendők, amely utóbbi a nemzeti népszavazásokon elbukott.

A Lisszaboni Szerződés 3. cikke 2. bekezdése még a belső piacról szóló preambulum jellegű rendelkezés előtt kifejezi, hogy az Unió belső határok nélküli, a szabadságon, biztonságon és jog érvényesülésén alapuló olyan térség, ahol a személyek szabad mozgásának biztosítása párosul a külső határok ellenőrzésével, valamint a bűnmegelőzésre és bűnüldözésre vonatkozó megfelelő intézkedésekkel. E rendelkezés a szuverén államokra jellemző büntető igazságszolgáltatási hatalom csíráját hordozza magában, mely a 3. cikk további rendelkezéseivel együttesen megerősíti azt a szándékot, hogy az Európai Unió tovább menjen az európai egyesült államok modellje felé. Utóbbi feltevést erősíti meg a Lisszaboni Szerződés 47. cikke: „Az Unió jogi személy”.

A Lisszaboni Szerződés célkitűzése, hogy felszámolja azt a demokratikus deficitet, amely megnyilvánul az Unió állampolgárai és az Európai Unió irányítása között. Számos tanulmány szól ugyanis arról⁶⁶, hogy a demokratikus társadalmakra épülő Európai Unió hiába rendelkezik Európai Parlamenttel, ha az túlságosan távol van az állampolgároktól, és hatásköre is csekélynek mondható az Európai Unió ügyeit tekintve. Éppen ezért, az Európai Parlament új hatásköröket kapott a jogalkotás területén. Az Európai Parlament ugyanolyan súllyal vesz részt a jogalkotási folyamat részét képező együttdöntési eljárásban, mint a tagállamokat képviselő Tanács. Másfelől az Európai Parlamenten keresztül a nemzeti parlamentek részvétele is megnövekedik, mivel a jogalkotási programot véleményezésre kézhez kapják, és véleményezési joggal azt kommentálhatják.

Minden tagországbeli állampolgár egyúttal európai polgárnak tekinthető, akinek – további egy millió állampolgárral együtt – kezdeményezési joga van, amellyel felkérheti a Bizottságot, hogy az terjesszen elő a rendes jogalkotási kereteken belül új szakpolitikai javaslatot. A Lisszaboni Szerződés megszünteti a három pilléres közösségi jogi rendszert, amelynek eredményeként a bünygyi együttműködés immár a rendes jogalkotás hatálya alá tartozik.

⁶⁶ Ligeti Katalin: Az európai büntetőjog legitimitása, Györgyi Kálmán-jubileum, 2004. 373-387 p.

A Lisszaboni Szerződés az Unió és a tagállamok közötti szuverenitási problémát is feloldani látszik azzal, hogy az 50. cikk rendelkezik a kilépés jogáról.⁶⁷ Ezt fejezi ki némi humorral Jakab András, amikor a szuverenitásról ír: „(...) a tagállamok még mindig szuverének, azonban amíg az EU-nak nevezett játékot játsszák, addig követniük kell a játék szabályait. A kilépés joga létezik, de az ellenállás semmilyen más útja sem jogszerű, és az EU jog elsődlegességét (beleértve a nemzeti alkotmányokkal szembeni elsődlegességet is) el kell fogadni.”⁶⁸

A Lisszaboni Szerződés 83. cikkének 1. bekezdése úgy rendelkezik, hogy a Parlament és a Tanács a rendes jogalkotási eljárás keretén belül, irányelvekben meghatározva szabályozási minimumokat állapíthat meg, bűncselekményi tényállások, és azokhoz kapcsolódó büntetési tételek vonatkozásában. A hivatkozott cikk meghatározza a szabályozással érintett bűncselekmény típusok körét, amelyek jellegüknél vagy hatásuknál fogva több államra kiterjedőek, vagy szükséges, hogy az ellenük folytatott küzdelem közös alapokon nyugodjék. Így ezt a csoportot képezik a terrorizmus, emberkereskedelem, nők és gyermekek szexuális kizsákmányolása, tiltott kábítószer-kereskedelem, fegyverkereskedelem, pénzmosás, korrupció, pénz és egyéb fizetőeszközök hamisítása, számítógépes bűnözés és szervezett bűnözés. A felsorolás azért tekinthető csupán példálózó jellegűnek, mivel a bűnözés alakulásának függvényében a Tanács egyéb bűncselekményi területekről is megállapíthatja, hogy azok megfelelnek az e cikkben meghatározott feltételeknek. Ezen túlmenően, az uniós politikák eredményes végrehajtása érdekében lehetősége van az Uniónak arra is, hogy amennyiben ez elengedhetetlen, úgy büntetőügyekre vonatkozó törvényi, rendeleti és közigazgatási rendelkezések közelítése érdekében bűncselekményi tényállások és büntetési tételek meghatározásával szabályozási minimumokat állapítson meg.

A Lisszaboni Szerződés az együttműködés egyik új formájának is lehetőséget ad – tekintettel a 27 tagország eltérő fejlettségére – ezáltal lehetővé téve, hogy legalább 9 tagállam az irányelvben szereplő intézményeket alkalmazhassa. Erre az esetre akkor van lehetőség, ha a Tanács valamely tagjának megítélése szerint a fent ismertetett büntetőjogi rendelkezésekre vonatkozó irányelv tervezet (83. cikk (1), (2) bekezdése) a büntető igazságügyi rendszerének alapvető vonatkozásait érinti. Ebben az esetben kérheti, hogy az irányelv tervezet - amelyet az Európai Parlament és a Tanács rendes jogalkotási eljárás keretében elfogadott - utalják az Európai Tanács elé. Ez esetben a rendes jogalkotási eljárást fel kell függeszteni az irányelv tervezet újbóli megvitatása és a konszenzus elérése érdekében. Amennyiben a felfüggesztés idején belül a tagállamok nem értenek egyet, úgy

⁶⁷ 50. cikk (1) Saját alkotmányos követelményeivel összhangban a tagállamok bármelyike úgy határozhat, hogy kilép az Unióból.

(2) A kilépést elhatározó tagállam ezt a szándékát bejelenti az Európai Tanácsnak. Az Európai Tanács által adott iránymutatások alapján az Unió tárgyalásokat folytat és megállapodást köt ezzel az állammal, amelyben az érintett államnak az Unióval való jövőbeli kapcsolataira tekintettel meghatározzák az illető állam kilépésének részletes szabályait. Ezt a megállapodást az Európai Unió működéséről szóló szerződés 218. cikke (3) bekezdésének megfelelően kell megtárgyalni. A megállapodást az Unió nevében a Tanács köti meg minősített többséggel eljárva, az Európai Parlament egyetértését követően.

⁶⁸ Jakab András, A szuverenitás fogalmához kapcsolódó kompromisszumos stratégiák, különös tekintettel az európai integrációra, In: Európai Jog, 2006/2., 10. p.

legalább 9 tagállam megerősített együttműködést hozhat létre, amelyet be kell jelenteniük az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak és a Bizottságnak.

A Lisszaboni Szerződés 84. cikke szerint lehetősége van az Európai Parlamentnek és Tanácsnak, a rendes jogalkotási eljárás keretein belül intézkedéseket állapítson meg a bűnmegelőzés terén a tagállami intézkedések támogatására. Ennek az intézkedésnek azonban már csak jogszabálytani szempontból sem célja a tagállamok nemzeti normáinak harmonizációja.

A Lisszaboni Szerződés 85. és 86. cikkei külön említést tesznek a Eurojust-ról, és immár első alkalommal az Európai Ügyészségről. A 85. cikk (1) bekezdése szerint a Eurojust feladata a két vagy több tagállamot érintő, a határokon átvélő bűnözéssel szembeni fellépés biztosítása oly módon, hogy a súlyos bűncselekmények bűnüldözését és a büntetőeljárás lefolytatására hatáskörrel rendelkező nemzeti hatóságok közötti koordinációt és együttműködést támogatja. Az Eurojust a munkája során felhasználja az Europol által végzett operatív cselekményekből nyert információkat. Feladatának elvégzése érdekében az Európai Parlament és a Tanács a Eurojust felépítésére és tevékenységére rendeletet alkot.

Mindazonáltal már a Lisszaboni Szerződés is meghatározza azt a három esetkört, amely feltétlenül a Eurojust feladatkörébe tartozik: 1. különösen az Unió pénzügyi érdekeit sértő bűncselekmények vonatkozásában javaslattevő a nemzeti hatóságok felé a büntetőeljárás megindítására; 2. az így kezdeményezett, több tagállamot érintő büntetőeljárások összehangolása; 3. a több tagállamot érintő igazságügyi együttműködések során a joghatósági összeütközések feloldása, és együttműködés az Európai Igazságügyi Hálózattal.

Minden bizonnyal a jövőre vonatkozó legfontosabb lépés az Európai Ügyészség létrehozása, amelynek alapjául a jogalkotó a Eurojust-ot választotta. Ezen intézményi transzformáció a Tanács különleges jogalkotási eljárása körében elfogadott rendeletben lehetséges, amelyhez előzetesen szükséges az Európai Parlament egyetértése. Valószínűsíthetően az Európai Ügyészség létrehozásáról szóló Zöld Könyv sikertelensége motiválta e körben is a megerősített együttműködés lehetőségét. Ez a rendelkezés viszont azt vetíti előre, hogy a Eurojust alapjain felépülő Európai Ügyészség önmagában nem szüntetné meg a Eurojust intézményét.

A Lisszaboni Szerződés 86. cikk 2. bekezdése meghatározza az Európai Ügyészség hatáskörét, amely az Europol-lal való együttműködés során kiterjed az Unió pénzügyi érdekeit sértő bűncselekmények tetteseinek és részeseinek felderítésére, a nyomozás lefolytatására és a vádhatóság jogkörével felruházva, az Európai Ügyészség a bíróság előtti eljárásban is részt vehet.

A Delmas-Marty professzor asszony által vezetett Corpus Juris projekt immár közel másfél évtizede rávilágított arra, hogy a büntető anyagi rendelkezések harmonizációja nem lehetséges az eljárásjog harmonizációja nélkül, törekedve abban megtalálni a legkisebb közös többszöröst. Ezért olyan fontos, hogy a hivatkozott 86. cikk (3) bekezdése

felhatalmazza a Tanácsot arra, hogy rendeleti úton szabályozza az Európai Ügyészség feladatának elvégzéséhez szükséges feltételeket, így a bizonyítékok elfogadhatóságának szabályait és az Európai Ügyészség eljárásának bírósági felülvizsgálatára vonatkozó szabályokat.

Ugyanezen cikk (4) bekezdése szerint, azonban várhatóan az Európai Ügyészség nem csupán a pénzügyi érdekeket sértő bűncselekmények terén fog nyomozati és vádhatósági jogkörrel rendelkezni. Az uniós jogalkotó előrevetítette az intézmény hosszabb távú jövőjét, mert az Európai Tanács döntési jogkörébe utalta, hogy hatáskörét kiterjessze a több államra kiterjedő más súlyos bűncselekményekre is. Feltételezhető, hogy ezen bűncselekmények köre a cél szerinti értelmezés szerint megegyezhet azokkal, amelyeket a 83. cikk 1. bekezdése már utaló jelleggel felsorolt.

A Lisszaboni Szerződés külön fejezetben foglalkozik a rendőrségi együttműködéssel, amelynek hatáskörét mind vertikálisan, mind horizontálisan kiterjeszti. Az együttműködés ugyanis a tagállamok valamennyi bűnüldöző szervére vonatkozik, nem csupán a rendőrségre és a vádhatóságra. A szabályozás célja, hogy az Európai Parlament és a Tanács intézkedéseket állapítson meg a hatóságoknál fellelhető információk összegyűjtésére, tárolására, feldolgozására, elemzésére és cseréjére. Hangsúlyt fektet továbbá arra, hogy a hatóságok kriminalisztikai módszereit egységesítse, a hatósági állományukat képezze beleértve ebbe a felszerelések használatát.

A Tanács különleges jogalkotási eljárás keretében intézkedéseket állapíthat meg a nyomozó hatóságok operatív együttműködésére vonatkozóan, amelynek esetében szintén mód van a megerősített együttműködésre. A Lisszaboni Szerződés kiemelt figyelmet szentel az Europol-nak, amely az egyes nemzeti nyomozóhatóságok tevékenységét támogatja, és a több tagállamot érintő bűncselekmények esetében a kölcsönös együttműködést segíti. Nem kétséges, hogy az Europol valóságos nyomozati jogkört kapott, hiszen a nyomozás során többlet értéket teremt a begyűjtött információk feldolgozása és elemzése. Az Europol felhatalmazást kapott arra, hogy közös nyomozócsoportokat és operatív tevékenységeket hangoljon össze, kapcsolatot tartva eközben a Eurojust-tal.

III.5. Stockholmi Program

Az egységes büntetőjogi térség kialakításának útján tett első lépéseknek voltak tekinthetőek a szabadság, biztonság és jog érvényesülésének térsége eddigi két programja, a Tamperei és a Hágai. Bár mindkét program ambiciózus volt, a kitűzött célok és az elérhető eredmények tekintetében, mindazonáltal az éves jelentések rávilágítottak arra, hogy a három-pilléres rendszerben a büntetőjog világába tartozó intézmények közelítése, egységesítése rendkívül nehéz feladat. A Hágai Program előrehaladásáról 2008-ban közzétett bizottsági közlemény⁶⁹

⁶⁹ Brüsszel, 2.7.2008, COM(2008) 373 végleges

kifejezetten utal arra, hogy számos tervezett előrelépés azért nem volt megvalósítható, mert a bűnügyi együttműködés még a tagállamok közötti egyezmények által vezérelt, illetőleg az Európai Tanácsi kerethatározatok is egyhangú döntéseket igényelnek, amely követelmény hosszú és parttalan viták tárgyává kicsinyít egy-egy kitűzött célt.

A Lisszaboni Szerződés új perspektívákat nyit az uniós jogalkotás számára a három-pilléres rendszer megszüntetésével. Az ennek alapján fejlődő optimizmus hatja át a Bizottság 2009. június 10. napján elfogadott és az Európai Parlament, valamint az Európai Tanács által 2009. decemberében tárgyalta Stockholmi Programot⁷⁰, amely a Tamperei és a Hágai Program folytatásának tekinthető.

Természetesen a Program kiemeli azokat az eredményeket, amelyeket az elmúlt 10 évben az Unió elért, mindazonáltal mégis azt tapasztalhatjuk, hogy a célkitűzések tekintetében ismétlődések vannak a már említett két korábbi programhoz képest. Problémaként említi, hogy a bűnügyi területet érintő jogszabályok kikényszeríthetősége csorbát szenved azáltal, hogy az Európai Bíróság joghatósága korlátozott, illetőleg, hogy a Bizottság nem indíthat jogsértési eljárást. A Program szerint változatlan problémaként jelentkezik az illegális migráció, a hatékony igazságszolgáltatás korlátozott elérhetősége, a számítástechnikai bűnözés növekedése, a terrorizmus változatlan aktivitása és a határon átívelő szervezett bűnözés elleni fellépés alacsony hatékonysága. Érdekes megemlíteni azokat a statisztikai számokat, amelyek a program alapvetéseiként is szolgálnak.

Ezek szerint 2007-ben közel hatszáz terrortámadásra került sor az Unió 11 tagállamában; 2008-ban egy év alatt 1500 gyermek-pornográf jellegű internetes oldalra bukkantak a hatóságok; 8 millió uniós állampolgár él azon szabad választásával, hogy az Unió területén hol telepedik le; minden tízedik öröklési ügy nemzetközi dimenzióval bír; az Európai Unió területére történő éves beutazások száma csaknem 900 millió; az Unió összlakosságának 3,8 %-a harmadik országbeli állampolgár és az Unió területén nagyságrendileg 8 millió illegális bevándorló él. Az itt felsorolt adatok talán érzékeltetik az olvasóval, hogy a Stockholmi Program nem csupán romantikus ötletek tárháza, és nem maradhat meg a hangzatos politikai nyilatkozatok szintjén, hanem tényleges cselekvést igényel az Európai Unió vezető intézményeitől.

A 2010-2014-ig meghatározott Program középpontjában „a polgárok Európájának megalkotása” áll. Ez a szlogen-szerű meghatározás egészen új értelmet nyer akkor, ha tekintettel vagyunk a Lisszaboni Szerződés 8. Kiegészítő Jegyzőkönyvére. Eszerint az Európai Unió csatlakozott az Emberi Jogok és Alapvető Szabadságok Védelméről Szóló Európai Egyezményhez. Bár utóbbi szimbolikus jelentőségű politikai gesztusnak tekinthető, hiszen mindegyik uniós tagállam részese az Egyezménynek, de egy gondolati kitérőt megér.

Kérdéses lehetne ennek ismeretében, hogy az Európai Unió jogi aktusai, illetve az Unió szervei által folytatott eljárások tekintetében lehetségessé válik-e az emberi jogok

⁷⁰ Brüsszel, 10.6.2009, COM(2009) 262 végleges

megsértése esetén az Emberi Jogok Európai Bíróságához fordulni. Az EJEE 19. cikke és 32. cikke rendelkezései ugyanis felvetik a teljes alávetés elméleti kérdését. Tény ugyanis, hogy az EJEE-hez való csatlakozás kizárólag a teljes Egyezményhez és kiegészítő jegyzőkönyveihez való egységes csatlakozás formájában lehetséges. Ez pedig jelentené a 19. cikk, amely az Emberi Jogok Európai Bíróságának megalakításának, továbbá a 32. cikk, a Bíróság joghatóságának az elfogadását. Ha ezen elméleti felvetés igaz lenne, úgy akár addig is eljuthatnánk, hogy az Európai Bíróság döntései az Emberi Jogok Európai Bírósága előtt megtámadhatóak lennének az Egyezmény megsértése esetén. Gondoljunk csak bele ezen gondolat bizsergető furcsaságába. Azonban sokat nem szabad időznünk e teóriában.

A kérdésre adandó válasz ugyanis egyértelműen nemleges, tekintettel a Lisszaboni Szerződés 6. cikk (2) bekezdésére, amely világossá teszi, hogy „Ez a csatlakozás nem érinti az Uniónak a Szerződésekben meghatározott hatásköreit.” Továbbá ezt erősíti meg a már hivatkozott 8. jegyzőkönyv 2. cikke.⁷¹

Valójában azonban az EJEE rendelkezései is kizárják az Európai Uniót, mint az EJEE részesét. Elfogadva azt a tényt, hogy az Unió jogi személy, azonban nem tekinthető államnak, ily módon nem tagja az Európa Tanácsnak, amelynek eredményeként nem lehet Magas Szerződő Fél sem az EJEE vonatkozásában.⁷² Meg kell említeni azonban, hogy a csatlakozás jelentőségét és tényét az Európa Tanács is elismerte az Emberi Jogok Európai Egyezményének 14. kiegészítő jegyzőkönyvében, amely nem oly régen, 2010. június 01. napján lépett hatályba.

E rövid, de annál lényegesebb kitérő után visszatérve a Programhoz, önmaga is megerősíti, hogy az Európai Bíróság és az Emberi Jogok Európai Bíróságának ítélkezési gyakorlatát egymásra való figyelemmel harmonikusan kell továbbfejleszteni, tekintettel arra is, hogy a szabadság, biztonság és a jog érvényesülésén alapuló térség alapvető értékeit tartalmazza az Unió Alapjogi Chartája.

A Program öt módszert határoz meg, amelyek alkalmassá tehetik az Európai Uniót arra, hogy 2014-ben a meghatározott célkitűzéseket elérje. Az elsőként említett módszer a bel- és igazságügy területén kidolgozott politikák harmonikus integrálása az Unió más szakpolitikái közé, ezzel is megerősítve a három-pilléres rendszer meghaladását.

A második módszer a szupranacionális szinten meghatározott politikák nemzeti szintű végrehajtásának fokozott biztosítása, és a nemzetenkénti eltérések minimalizálása.

⁷¹ „2. cikk: Az 1. cikkben említett megállapodásnak biztosítania kell, hogy a csatlakozás nem érinti sem az Unió, sem az Unió intézményeinek hatásköreit. Biztosítania kell továbbá, hogy az abban foglaltak semmilyen módon nem befolyásolják a tagállamoknak az európai egyezményrel, és különösen annak jegyzőkönyveivel, továbbá a tagállamok által az európai egyezmény 15. cikkével összhangban tett, az európai egyezménytől eltérő intézkedésekkel és a tagállamok által az európai egyezmény 57. cikkével összhangban tett fenntartásokkal kapcsolatos helyzetét.”

⁷² Az EJEE preambuluma ugyanis így kezdődik: „Az aláíró Kormányok, az Európa Tanács tagjai (...)”

Harmadik módszernek tekinthető az Unió jogi normáinak minőségi javítása, beleértve ebbe a jobb megismerhetőséget, a körültekintő, előzetes hatásvizsgálatot, és a szerteágazóság folytán az alkalmazási nehézségek csökkentését továbbképzések és az elektronikus kommunikáció kihasználásának segítségével.

A negyedik módszer prioritásként kezeli a meglévő ügynökségek hatékonyságbeli javítását, és az uniós polgárokkal való megismertetését. Tény ugyanis, hogy az európai polgárok kevés információval rendelkeznek az Unió ügynökségeiről.

Az ötödik – talán nem módszer, hanem csupán eszköz – eleme a Programnak, hogy megfelelő pénzügyi eszközöket kell biztosítani a Program végrehajtásához, amelynek sikeressége azt a lehetőséget is magában hordozza, hogy a bűnözés megelőzésével és a vagyon visszaszerzésekkel a Program gazdasági szerepe is pozitív képet mutathat.

Nem kívánok a Program minden további elemével foglalkozni, hiszen az meghaladná az értekezésem kereteit, illetőleg megbontaná annak koherenciáját. Csupán azokra a területekre szeretnék részletesen kitérni, amelyek a bűnmegelőzéssel, rendőrségi és bünyügyi együttműködéssel, valamint ezen területeket érintően az emberi jogokkal kapcsolatosak.

Általános elvként rögzíti a Program azt, hogy a jogérvényesülés csak akkor lehetséges, ha a 27 tagállam igazságszolgáltatási rendszerei a kölcsönös elismerés elvén nyugodnak. Amennyiben hiányzik az a vélelem, hogy az egyes tagállamok igazságszolgáltatási aktusai egyenértékűek, úgy nem biztosítható az uniós jog közvetlen érvényesülése és az Unió működtetése. A 27 tagállam eljutott ugyanis arra a szintre, hogy csupán a gazdaságpolitikai együttműködés és az ezt biztosító jogi és közigazgatási intézmények működtetése nem elegendő. A Programból is érezhető annak felismerése, vagy beismerése, hogy az Európai Uniót úgy kell kezelni, fejleszteni és működtetni, mint egy államot, mint az „európai egyesült államokat”.

A kölcsönös elismerés elve némi humorral úgyis jellemezhető, mint Mohamed és a hegy esete. Miután a Bizottság egyértelműen felismerte, hogy az államok sok esetben hezitálnak a másik tagállam igazságügyi rendszerét egyenértékűnek elfogadni, a Bizottság egyértelmű célként tűzte ki a közös szabályozási elvek szükségességét. Ha az államok ezt önként nem teszik meg, akkor a Bizottság fogja ezt helyettük megtenni. Ezáltal a Program alapvető célként jelöli meg a bünyügyi területeket érintő szupranacionális szabályozási eszközök létrehozását, amelyek a kölcsönös elismerésen túl biztosítják a kölcsönös együttműködést is. Ennek megfelelően az Unió területén a büntetőjog, a közigazgatási büntetőjog és a büntetés-végrehajtás területein zökkenőmentessé kell tenni a kölcsönös elismerést. A büntető anyagi jogot érintően ez nyilván akkor biztosítható, ha egységes szabályozások állnak rendelkezésre mind a törvényi tényállások, mind pedig a szankciók tekintetében.

A Program szerint kölcsönös elismerés elve nem lehetséges a kölcsönös bizalom nélkül. E bizalmat viszont akkor lehet elérni, ha a jogalkalmazók egységes képzést kaphatnak, és megismerkedhetnek egymás jogrendszerével, munkájával és gyakorlatával. Ezért a Program

kiemelten foglalkozik az uniós bírák és ügyészek továbbképzésével, és az ennek érdekében történő Európai Igazságügyi Képzési Hálózat megerősítésével. Megjegyzem, hogy az ügyvédek továbbképzésének gondolata a nagy ívű tervek közül teljesen kimaradt.

A Bizottság meglátása szerint vannak olyan büntetőjogi területek, amelyek esetében kizárólag az európai szintű fellépés hozhat eredményt, így a prioritásokat megfordítva, a szubszidiaritás elvét meghaladva, bizonyos bűnözési formák esetén előnybe kell helyezni a szupranacionális szintet a nemzeti büntető-igazságszolgáltatáshoz képest. Ezen területek közé tartozik a terrorizmus, a szervezett bűnözés, valamint az Európai Unió pénzügyi érdekeit sértő cselekmények köre. A Program példaként hozza a környezetvédelmi szabályozást, kiemelve ezáltal azt a törekvést, hogy bűncselekmények és szankciók meghatározását teljes mértékben egységesíteni kell.

Az eljárásjog területét érintően kétirányú megoldással kell szembesülnünk. A Program előtérbe helyezi a költséghatékony és a távolságban rejlő akadályokat leküzdő elektronikus kommunikációt, lehetővé téve eljárási cselekmények videokonferencián keresztül történő lebonyolítását. Ehhez azonban szükséges a közokiratok formai követelményeinek és hitelesítéseinek uniós szinten történő egységesítése. A legfontosabb fejlődés azonban a valódi európai bizonyítás-felvételi parancs. A Bizottság kiemelte ugyanis, hogy az eltérő hagyományokkal, kulturális örökséggel rendelkező jogrendszerek eljárásjogát a bizonyítási eljárás és a bizonyítási elvek tekintetében egységessé kell tenni. Ennek megfelelően a határon átnyúló ügyek vonatkozásában az eddigi jogi aktusok helyébe lépő egységes szabályozásra van szükség, ahogy az, az európai elfogató parancs vonatkozásában is célkitűzés volt.

A bizonyítás felvételi parancsnak rögzítenie kell a bizonyítékok jogi kereteit, a bizonyítékok elfogadhatóságának minimális elveit és korlátoznia kell a tagállamok közötti együttműködés megtagadásának lehetőségeit.

A Program megerősíti, hogy az Eurojust fejlesztését folytatni kell, és bár nem tesz említést az európai ügyészség lehetséges intézményéről, annak szükségessége és megvalósítására való törekvés a Programból kiolvasható.

A Bizottság kiemelt területként kezeli a bűnügyi igazságszolgáltatás hatékony működésének biztosítása érdekében az egységes bűnügyi nyilvántartások rendszerbe kapcsolását, ezáltal kiépíteni az Európai Bűnügyi Nyilvántartási Információs Rendszert (ECRIS).

Ezzel egyidejűleg a meglévő Schengeni Információs Rendszert (SIS) fejleszteni kell⁷³, illetőleg ki kell építeni az illegális migráció megelőzése érdekében a Vízuminformációs Rendszert (VIS).

Ezen a ponton kell kiemelni a Frontex szerepét, amely mint a külső határok operatív együttműködési igazgatásáért felelős európai ügynökség, alkalmazója lehet a VIS Rendszernek, és amely az egységes bűnügyi nyilvántartások alkalmazásával szűrő szerepet tud betölteni a harmadik országokból érkező bűnözői csoportokkal szemben.

A Frontex-et a 2007/2004/EK. Tanácsi Rendelet hozta létre 2004. évben. Feladata a külső határok igazgatása terén a tagállamok közötti operatív együttműködés segítése, közös képzési követelmények kialakítása, közös eljárásrendek kialakítása és támogatás biztosítása a nemzeti határrendészeti szervnek. A Frontex szorosan együttműködik már jelenleg is az Europol-lal a Cepol-lal és az Olaf-fal. A Stockholmi Programban a Frontex helyét úgy lehetne jellemezni, hogy az Európai Uniót körülvevő várfal bástyáinak őrzője, és mint az első védvonal üzemeltetője. Amint az korábban látható volt, az illegális migráció és az Unió területére érkező személyek száma komoly felkészültséget igényel, és amely feladat szintén nem biztosítható kizárólag a tagállamok eszközeivel. A Frontex így nemcsak határőrizeti, hanem bűnüldöző szerepet is betölt, kiegészítve ezáltal az Europol munkáját.

A rendőrségi együttműködés terén három pillérré épül a Program, az Europol, a Cepol és a Frontex együttműködésének elmélyítésére. A bizottsági nézőpont úgy tűnik az Olaf-ot hanyagolja rendőrségi együttműködés területén, hiszen csak információ cserét biztosító

⁷³ A SIS alapjait az 1985-ös Schengeni Megállapodás elvi célkitűzéseit öt évvel később konkrét tartalommal megtöltő Schengeni Végrehajtási Egyezmény teremtette meg. Annak idején Franciaország, Németország, Belgium, Hollandia és Luxemburg kezdte meg 1995-ben, az együttműködést a SIS keretében 2007 decemberében a schengeni térség tovább bővült. A régi schengeni tagállamok mellett – Ciprus kivételével – csatlakoztak a 2004-ben uniós taggá vált államok. Noha nem tagjai ez Európai Uniónak, Izland, Norvégia, Svájc és Liechtenstein is részt vesz a schengeni együttműködésben. Ezek az államok Liechtenstein kivételével teljes körűen alkalmazzák a schengeni vívmányokat és Liechtenstein is szeretne mielőbb csatlakozni a belső határok nélküli európai térséghez. Liechtenstein mellett több tagállam is csatlakozni kíván a SIS-t alkalmazó klubhoz, Ciprus, Románia, Bulgária, az Egyesült Királyság és Írország is szeretne hozzáférni a rendszerhez. Tekintettel arra, hogy a jelenlegi SIS immár több mint tíz éve működik és ez idő alatt, noha a rendszert több alkalommal modernizálták, az információ technológia hatalmas fejlődésen ment keresztül, felmerült az igény egy új generációs SIS, a SIS II kifejlesztésére. A SIS II működésbe lépése körülbelül 2011-2012-re várható, ezért feltehető. A SIS I+ rendszer eredeti SIS I rendszer bővített kapacitású változata, melyre a kilencvenes években EU taggá váló északi országok csatlakozása miatt volt szükség. Hazánk – mint a többi, 2004-ben uniós taggá vált állam – következetesen a SIS II megvalósítására készült. A számos szereplő, azaz a tagállamok és a Bizottság részvételével folyó központi, uniós SIS II projekt azonban a 2006. év során behozhatatlan késedelmet szenvedett. Egyértelmű ugyanakkor, hogy Magyarország a schengeni tagságra való felkészültségét tekintve a 2006 során elvégzett schengeni értékelő látogatások alapján kiemelkedő teljesítményt nyújtott, így egyetlen szakterületen sem írtak elő pótlólagos szakértői helyszíni látogatást, csak a SIS bevezetéséhez kapcsolódó ellenőrzés maradt hátra. A SIS II uniós fejlesztésében bekövetkezett késedelem miatt azonban Magyarországnak és a többi új tagállamnak nem lett volna esélye 2007-ben a belső határok ellenőrzésének megszüntetésére. A helyzetből való kilábalásra Portugália tett miniszteri szinten javaslatot, felajánlva nemzeti rendszerszoftverének másolatát, hogy lehetővé váljon a jelenlegi SIS I+ kibővítése az új tagokkal. A kibővített rendszer neve SISone4All, vagyis „SIS egy mindenkiért”, ami a portugál felajánlásra utal. A Bel- és Igazságügyi Tanács 2006. decemberi döntése értelmében kibővítésre került tehát a jelenlegi rendszer, így 2007 decemberétől kerül sor a szárazföldi és tengeri, 2008. március végén pedig a légi határok megnyitására.

együttműködő szervnek tekinti. Ennek oka valószínűleg kettős, egyfelől az Olaf bizottsági intézmény, másfelől feladata az Europol-hoz képest merőben eltérő, hiszen a rendőrségi eljárások előtt fejt ki tevékenységét, működésének nem célja a bűnmegelőzés, és működését a közigazgatási büntetőjog területére korlátozza.

A Program, mint ahogy az a téma elején rögzített polgárok Európájának megalkotásáról szól, nagy hangsúlyt fektet az emberi jogok védelmére. A Program csak e tekintetben utal a védelemhez való jog hangsúlyos biztosítására, erősítve a védelem eszközeit és jogosítványait. Itt ki kell emelni a 2007. évben létrehozott bécsi székhelyű Európai Unió Alapjogi Ügynökségét, amelynek feladata akciótervek, cselekvési programok kidolgozása az emberi jogok hatékonyabb érvényesülése érdekében.

Bár az Ügynökségnek nincs panasz-befogadási és vizsgálati joga, mégis az Európai Parlament, a Tanács és a Bizottság részére készített összehasonlító adatbázisai és jelentései iránytűként segíthetik az alapvető emberi jogok fejlesztését az Unió területén. Miután az Ügynökség a Rasszizmus és Idegengyűlölet Európai Megfigyelő Központja utódja, az Ügynökség a migráció folyamatának és hatásának vizsgálatával is kiterjedten foglalkozik. Ezen Ügynökség munkáját az említett 8. Jegyzőkönyvvel és az Alapjogi Chartával együtt értelmezve az a következtetés vonható le, hogy az Európai Unió ténylegesen politikájának középpontjába állította az emberi jogok védelmét, és működését alávetette az Emberi Jogok Európai Egyezményének. Ezzel úgy vélem igazolható értekezésemnek az az irányultsága, hogy bemutassa az uniós jog, az Európai Bíróság és az Emberi Jogok Európai Bíróságának precedens joga között hídként átívelő kapcsolatot.

A Program a nemzetközi szervezett bűnözés elleni küzdelem területén meghatározza azokat a területeket, amelyeken kísérleti jelleggel a bűnözés elleni egységes fellépést szupranacionális szinten kell biztosítani. E területek közé tartozik az emberkereskedelem, a gyermekek szexuális kizsákmányolása és a gyermekpornográfia, a számítástechnikai bűnözés, a határon átívelő gazdasági bűnözés, és a kábítószerrel visszaélés. Utóbbi területekhez kapcsolódóan a program egyik célkitűzése a nemzeti vagyon-visszaszerzési hivatalok hálózatának kiépítése, amely szolgálja egyfelől a sértetti reparációt, másfelől pedig a további bűnözés pénzügyi forrásainak elvonását. Utóbbi azonban nem kizárólag a szervezett bűnözésre, hanem a terrorista cselekményekre is igaz, így a Bizottság kiemeli, hogy rendkívül fontos a terrorizmus megelőzése érdekében, a terroristacsoportok finanszírozásának megakadályozása. Tény, hogy a terroristacsoportok sok esetben jótékonyági szervezetek árnyékában működnek, így szerevve legális támogatást tevékenységükhöz. Ennek érdekében kiemelt cél az Unió területén működő jótékonyági szervezetek engedélyezésének és nyilvántartásának egységesítése és a szervezetek átláthatóvá tétele.

Az eddigiekben ismertetett bizottsági terveket az Európai Parlament további prioritásokkal egészítette ki. Az Európai Parlament biztosítékokat kíván nyújtani a védelmi jogok megszilárdítására, a ne bis in idem elv érvényesülésére, ugyanakkor célul tűzte ki a joghatósági konfliktusok csökkentését. Bizonyos, hogy a büntető-igazságszolgáltatásban így

kerülhető el a forum shopping lehetősége, amelynek jelentőségét persze csökkenti a kölcsönös elismerés elve és a jogközelítés további elmélyítése.

A Parlament további prioritásként jelölte meg a sértettek jogainak biztosítását a Tanács 2001. március 15. napján elfogadott 2001/220/IB számú kerethatározatának (a büntetőeljárásban a sértett jogállásáról) továbbfejlesztéseként.⁷⁴

Az elkövetők viszonylatában fontosnak tartja a fogvatartási körülmények minimum meghatározását, amely az új büntőnszabályok gyakorlati megvalósítását célozza⁷⁵. A Parlament is kiemeli a bizonyítási eljárások egységesítésének a fontosságát és a bizonyítékok értékelésének közös elveken nyugvó uniós szabályozását. Így válhat e Program keretében valósággá az, amelyet jó tizenöt évvel ezelőtt a Corpus Juris Projekt előrevetített.

III.6. Alapjogi Charta

A Lisszaboni Szerződés 6. cikke szerint az Európai Unió elismeri a 2000. december 7. napján elfogadott, majd Strasbourgban 2007. december 12. napján kiegészített Alapjogi Chartát⁷⁶. A 6. cikk rendelkezése szerint, a Charta ugyanolyan jogi kötőerővel bír, mint egyébként az alapító szerződések. A Charta úgy rendelkezik, hogy a kiegészített szöveg a Lisszaboni Szerződés hatálybalépésével egyidejűleg lép hatályba, amely így 2009. december 1. napján megtörtént.

A Charta ismertetését és elemzését érdemes annak végéről kezdeni, mivel az 51. és 52. cikkek határozzák meg a Charta alkalmazási körét, a jogok és elvek hatályát és értelmezését. Az alkalmazási kör tekintetében a szubszidiaritás elvére tekintettel a Charta elsődlegesen az Unió intézményeire, szerveire vonatkozik, illetve az uniós jog végrehajtása során, a tagállamokra. Hangsúlyozni kell azonban, hogy az 51. cikk 2. bekezdése rögzíti, hogy a Charta az uniós jog alkalmazási körét nem terjeszti ki oly módon, hogy az az Unió hatáskörein túlterjedjen. Ennek megfelelően, nem hoz létre sem új hatásköröket, és nem módosítja az alapító szerződésekben meghatározott hatásköröket és feladatokat.

Tekintettel arra, hogy a Lisszaboni Szerződés 8. Jegyzőkönyve az Emberi Jogok Európai Egyezményéhez történő csatlakozásról szól, illetve az Európai Bíróság több ítéletében megerősítette, hogy elismeri az Egyezményt és annak joggyakorlatát, szükséges ismerni a Charta és az Egyezmény egymáshoz való viszonyát. Ezt rendezi a Charta 52. cikkének (3) bekezdése, amely biztosítja a Charta és az Egyezmény közötti összhangot. Rögzíti azt az elvet, hogy amennyiben a Chartában foglalt jogok megfelelnek az Egyezmény által

⁷⁴ Az eredeti kerethatározat fontossága derül ki az Európai Bíróság C-105/03. szám alatti Maria Pupino ügyben. A Bíróság a nemzeti szabályok elé zsinórmértékként állította a kerethatározatot, a sértetti jogok védelmének mértéke tekintetében. Egyidejűleg az ítélet a közösségű jogértelmezés példájaként is említhető.

⁷⁵ lásd bővebben: Vókó György: Új európai büntőnszabályok és magyarázatuk – I-VII. rész, in Ügyészek Lapja, 2008/1.-2009/3-4.

⁷⁶ a magyar nyelvű változat elérhető:

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2007:303:0001:0016:HU:PDF>

biztosított jogoknak, addig azok tartalma és terjedelme azonos az Egyezményben meghatározottakkal. Ez tehát azt jelenti, hogy amennyiben a jogalkotó a Chartában foglalt alapvető jogok vonatkozásában kíván rendelkezni, úgy az Egyezményben meghatározott részletes szabályokat kell alkalmaznia. Egyértelmű, hogy az Egyezményre való hivatkozás, annak csatolt jegyzőkönyveire és az Emberi Jogok Európai Bíróságának joggyakorlatára is kiterjed. Az Alapjogi Chartához kapcsolódóan 2007/C 303/02 szám alatt megjelent hivatalos kommentára, amely tartalmazza az EJEE mindazon cikkeinek a felsorolását, amelyek megegyeznek az Egyezményben lévő cikkekkel, vagy amely rendelkezések vonatkozásában a Charta által biztosított jogok alkalmazási köre szélesebb.

A Charta 52. cikkének 4. bekezdése rendkívül fontos kitételt tesz, amikor úgy rendelkezik, hogy amennyiben a Charta az egyes tagállamok közös alkotmányos hagyományából eredő alapvető jogokat ismer el, úgy akkor ezeket a jogokat, ezen alkotmányos hagyományokkal összhangban kell értelmezni. A Charta ezáltal kíván magasabb szintű védelmet biztosítani a tagállami alkotmányokban lefektetett alapvető jogoknak, meghaladva a legkisebb közös többszörös elvét, azaz, hogy csak azon alkotmányos alapjogokat védelmezné, amelyek mindegyik tagállami alkotmányban megtalálhatóak.

A Charta fejlődéstörténete azt mutatja, hogy az Európai Unió nem kívánt az Emberi Jogok Európai Egyezménye helyetti katalógust alkotni az alapvető emberi jogokról, azonban biztosítani kívánta ezen jogok uniós jogban való érvényesülését. E tekintetben az uniós jogalkotás lényegében követte az Európai Bíróság gyakorlatát, amely már korábban az uniós jog részének tekintette az Egyezmény rendelkezéseit. Mindezek ismeretében válik érthetővé a Charta 53. cikke, amely az alapjogi védelem szintjét határozza meg. Eszerint a Charta egyetlen rendelkezését sem lehet úgy értelmezni, amely bármely értelemben szűkítené, vagy hátrányosan érintené az Emberi Jogok Európai Egyezményének alkalmazását, vagy az alapvető jogok tekintetében az Unió jogát, a nemzetközi jogot, illetve a tagállamok alkotmányos rendelkezéseit. Lényegében ezzel a rendelkezéssel a Charta szubszidiáris jellegét hangsúlyozta a jogalkotó.

A Charta 7 címből és 54 cikkből áll. Ennek megfelelően, a címek meghatározzák azt a hét kört, amelybe az Unió az alapvető jogokat csoportosított, így nevezetesen: méltóság, szabadságok, egyenlőség, szolidaritás, a polgárok jogai, igazságszolgáltatás. A hetedik cím, a Charta értelmezésére és alkalmazására vonatkozó általános rendelkezéseket foglalja magába.

Az európai büntetőjog témája szempontjából relevánsnak tekinthető rögtön az 1. cikk, amely az emberi méltóságról rendelkezik. A kommentár kiemeli, hogy az emberi méltóság nem csupán egy az emberi alapjogok között, hanem azok kiindulópontja. Az Európai Bíróság a C-377/98. szám alatt hozott ítéletében megerősítette, hogy az emberi méltóság alapjoga az uniós jog részét képezi. Ennek megfelelően, a Chartában megállapított egyik jog sem gyakorolható oly módon, hogy az sértené az emberi méltósághoz való jogot.

A 2. cikk szerinti élethez való jog lényegében az Emberi Jogi Egyezmény 2. cikkére, és az Egyezmény 6. Kiegészítő Jegyzőkönyvének 1. cikkére alapul, amely szerint mindenkinek joga van az élethez, és senkit sem lehet halálra ítélni, vagy kivégezni. Kiemelendő, hogy

miután a Charta 2. cikke megfelel az Egyezmény 2. cikkének, így ezen alapjog tekintetében az Egyezmény rendelkezéseit és joggyakorlatát kell alkalmazni.

A 2. cím alatt szereplő szabadságok vonatkozásában kiemelendőnek tartom a Charta 6. cikkét, amely szerint „mindenkinek joga van a szabadsághoz és a személyi biztonsághoz”. Miután rendkívül rövid meghatározásban megállapított jogok megegyeznek az Egyezmény 5. cikkében megállapított jogokkal, így a Charta 52. cikkének 3. bekezdése szerint tartalmuk és terjedelmük azonos. Ennek megfelelően, ezen alapjogok korlátozása nem haladhatja meg az Egyezmény 5. cikkében foglaltakat. Miután az Egyezmény 5. cikke rendelkezik az őrizetbe vételről, letartóztatásról, e rendelkezések alkalmazása alapvető fontossággal bír a büntető, igazságügyi együttműködés kodifikációs folyamatainál, illetve bűncselekmények, és büntetési tételek uniós szintű szabályozási minimumainál.

Értekezésem témája szempontjából hatalmas ugrást követően a Charta 6. címe alatti, igazságszolgáltatáshoz kötődő alapjogi rendelkezéseket kell vizsgálnom. A Charta 47. cikke rendelkezik a hatékony jogorvoslathoz, és a tisztességes eljáráshoz való jogról. Ezen jogok az Egyezmény 13., illetve 6. cikkének 1. bekezdésén alapul. E rendelkezés azonban, az uniós jogban azáltal nyújt szélesebb körű védelmet, hogy az Európai Bíróság gyakorlata kimondta a hatékony jogorvoslathoz való jogot, mint az uniós jog általánosan elismert alapvet. Mindazonáltal kétségtelen, hogy az Egyezmény rendelkezései és joggyakorlatuk részletesebb kifejtését jelentik a hatékony jogorvoslatnak és a tisztességes eljárásnak.

A Charta 48. cikke szól az ártatlanság vélelméről és a védelemhez való jogról, amely megfelel az Egyezmény 6. cikkének 2. és 3. bekezdéseiben szabályozottaknak. Ennek megfelelően e két alapjog vonatkozásában, azok tartalma és terjedelme megegyezik az Egyezményben biztosítottakkal.

A Charta 49. cikke rendelkezik a bűncselekmények és büntetések törvényességének és arányosságának elveiről. A Charta ebben a vonatkozásban a visszaható hatály tilalmának szabályát rendezi, oly módon, ahogy az a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya 15. cikkében is szerepel. A Charta 49. cikkének 3. bekezdése a büntetések és a bűncselekmények közötti arányosság (proporcionalitás) elvét határozza meg, amely tekinthető a tagállamok közös alkotmányos hagyományának, illetve olyan alapvető rendelkezésnek, amelyet az Európai Bíróság ítélkezési gyakorlata is elismer.

A Schengeni Egyezmény szempontjából alapvető fontosságú az Egyezmény 50. cikke, amely a kétszeres eljárás és kétszeres büntetés tilalmát határozza meg. Fontos párhuzamot vonni a ne bis in idem elv Chartában megfogalmazott alapvetése, és a Schengeni Egyezmény 54. és 58. cikke között. A Schengeni Egyezmény rendkívül korlátozott számú kivételt enged a ne bis in idem elvtől való eltérésre, amelyet a Charta ugyan nem helyez hatályon kívül, de 52. cikkének 1. bekezdésével meghatározza annak korlátait. A hivatkozott cikkely 2. fordulata szerint ugyanis, a ne bis in idem elvtől való eltérésre, csak az arányosság mértékében, és az uniós jog kötelező erejű felhatalmazása esetén van mód. Egyebekben e jog terjedelme az Emberi Jogi Egyezmény 7. Kiegészítő Jegyzőkönyvének 4. cikkében foglaltakkal azonos.

IV. A BŰNÜGYI EGYÜTTMŰKÖDÉS RELEVÁNS INTÉZMÉNYEI

IV.1. Europol

Az Európai Unió rendőrségi együttműködést biztosító szerve a Maastrichti Szerződés rendelkezésein alapuló 1995-ben elfogadott Europol Egyezményrel jött létre, amely azonban csak 1998. október 01. napján lépett hatályba. Az Europol 1999. július 01. napján kezdte meg tényleges működését. Számos vita övezte a szervezet megalapítását és működését egyaránt, mert bár világos volt a tagállamok rendőrségei közötti koordináció és adattovábbítás, feldolgozás biztosításának szükségessége, valóságos nyomozási feladatokat a harmadik pillérbe tartozó szabályozás révén nem lehetett a szervezetnek biztosítani.⁷⁷ Az Europol kritikussai mindig azt hangsúlyozták, hogy a szervezet működése túl nyúlik a harmadik pillér keretein és valóságos nyomozati szervként jelenik meg, hiszen a tagállami rendőrségektől kapott információk összegyűjtése és feldolgozása többletet hoz létre, amely így valóságos nyomozati munkát igényel és valóságos nyomozati eredményt alkot.

Az Europol Egyezményt három alkalommal módosították, amelyek mindegyike hosszadalmas tagállami egyeztetést, majd nemzeti elfogadást igényelt. Ezek a hosszadalmas jogalkotási folyamatok az Europol szervezetének fejlesztését, működtetésének hatékonyabbá tételét mindenképpen nehezítették. Finszter Géza tanulmányában részletesen elemzi a rendészeti együttműködések közös vonásait, párhuzamot állítva az Interpol és Europol fejlődési folyamata közé. Finszter kiemeli azonban, hogy az akkor még Alkotmányos Szerződés tervezete milyen nagy hatást gyakorolhat az Europol működésének hatékonyságára és így az európai egységes rendészeti együttműködésre.⁷⁸

Erre tekintettel is fontos, hogy a Lisszaboni Szerződés hatálybalépésével új távlatok nyíltak meg az Europol előtt, és értelmet nyert az Európai Tanács 2009. április 6. napján kelt, 2009/371. számú határozata. Az új Europol Egyezmény 2010. január 1-jén lépett hatályba, áttemelve az 1995-ös Egyezmény, és annak kiegészítő jegyzőkönyvei által módosított rendelkezéseit, tovább fejlesztve azt újabb célok megvalósítása érdekében. Az értekezés jelen része a tanácsi Határozatot állítja vizsgálódásának középpontjába, ismertetve a Határozatnak Europol működésére vonatkozó változtatásait.

Az Europol az Európai Unió szervei közé tartozik, amely immár az Európai Unió költségvetéséből finanszírozott, és működésének költségvetése az Európai Unió szervei által ellenőrzött. Az Europol, mint uniós szerv, önálló jogi személy, amelynek jelentősége abban áll, hogy más szervezetekkel, illetőleg a harmadik államokkal önállóan és korlátozásmentesen köthet szerződéseket. Székhelye Hágában van, ahol várhatóan

⁷⁷ Ligeti Katalin: Büntetőjog és bűnügyi együttműködés az Európai Unióban, Budapest, 2004. 141. p.

⁷⁸ lásd bővebben: Finszter Géza: Az Európai Unió Alkotmánya a rendőrségek integrációjáról, in: Györgyi Kálmán-jubileum, 2004. 205-225 p.

átköltözik abba az épületrészbe, ahol az állandó nemzetközi büntetőbíróság is helyet kap, és ahol a nyomozati tevékenységhez kötődő technikai és információ feldolgozási háttér is modernebb keretek között áll majd rendelkezésre.

A Határozat célja, hogy az Europol működésének átalakításával a tagállamok rendőri szerveit tágabb keretek között és hatékonyabban támogathassa. Ennek érdekében, az Europol hatásköre immár nem csak azon cselekményekre korlátozódik, amelyek esetén a szervezett bűnözés ismertetőjegyei mutatkoznak meg, hanem a Határozatban szereplő katalógus-bűncselekmények bármelyike megalapozza a szervezet hatáskörét. A Határozat 4. Cikke a hatáskört azon kapcsolódó bűncselekményekre is kiterjeszti, amelyek tipikusan bűnsegédi, bűnpártolói, vagy sui generis előkészületi bűncselekményeknek minősülnek. Szemben a korábbi meghatározással, a Határozat akként rendelkezik, hogy az Europol hatáskörét akkor állapíthatja meg, ha az említett bűncselekmények, és bűnkapcsolati formák két vagy több tagállamot érintenek, oly módon, hogy a bűncselekmények kiterjedése, jelentősége és következményei a tagállamok közös fellépését teszik szükségessé.

A Határozat tételesen meghatározza az Europol feladatait, amely lényegében öt nagy csoportra oszlik. Az első csoportba tartoznak a nyomozást segítő operatív információfeldolgozással kapcsolatos feladatok: tagállami hatóságoktól érkező információk összegyűjtése, feldolgozása, elemzése és cseréje; tagállami szervek értesítése; tagállami hatóságoknál nyomozás kezdeményezése; javaslattétel közös nyomozócsoport létrehozására; operatív elemzési támogatás nagyszabású nemzetközi eseményekkel kapcsolatban; kockázatelemzések és helyzetértékelések készítése. A második csoportba tartoznak az internet felhasználásával elkövetett bűncselekmények felderítéséhez nyújtott adatfeldolgozási tevékenységek. A harmadik csoportba tartoznak a nyomozási ismeretek tagállami hatóságokkal való megismertetése és továbbfejlesztése, illetőleg az operatív tevékenységhez kapcsolódó hatósági erőforrások eredményes felhasználásának stratégiai módszerekkel történő hatékonyabbá tétele. Lényegében ezzel rokon a negyedik csoportba tartozó feladatkör, amely egyben kiegészíti a CEPOL munkáját, a továbbképzések szervezésével és a tagállami hatóságok felszereléseinek egységesítésére tett javaslatokkal. Az ötödik, de rendkívül fontos feladats csoportot jelenti az Euro-hamisítással kapcsolatos nyomozócsoportok szervezése, tagállami intézkedések koordinálása és a harmadik országokkal való együttműködés biztosítása.

A Határozat könnyebbé teszi az Europol személyzete számára, hogy támogatói minőségben, közös nyomozócsoportokban vegyen részt. Ez biztosítja az Europol számára, hogy ne csak távolról figyelje a tagállami szervek operatív támogatott munkáját, hanem azokban aktívan részt is tudjon venni. Ha ezen rendelkezést összevetjük a hatáskör kitérítésével, akkor észre kell vennünk, hogy 2010. január 1-jével valóságos szupranacionális rendőrhatalom kezdheti el működését. Az Europol hatékonyságát mindig is az adatgyűjtő, koordináló és elemző munka jelentette, amelyet a határozat továbbfejleszt. Egyfelől fejleszti az adatfeldolgozást, a feldolgozott adatok védelmét és az adatfeldolgozási rendszereket. Az Europol keretein belül működő Europol Információs Rendszer rendkívül részletes szabályait tartalmazza a Határozat, szabályozva az adatbevitel, feldolgozás, tárolás, elemzés

és hozzáférés folyamatait. Az adatvédelem biztosítása érdekében a teljes rendszert egy kinevezett adatvédelmi tisztviselő ellenőrzi.

Az Europol szervezete két nagy részre bontható, amelyből az egyik jelenti a hágai központot, a másik pedig nemzeti egységeket. A központi irányítás az Igazgatótanács és az Igazgató feladata. Az Igazgatótanács minden tagállam egy-egy képviselőjéből és az Európai Bizottság egy képviselőjéből áll. Az Igazgatótanács döntéseit kétharmados többséggel hozza, amely az egyhangúsághoz képest könnyíti a belső döntéshozatalt és működést. Az Igazgatótanács feladata a stratégia meghatározása, végrehajtásának biztosítása és felügyelete, a költségvetés elfogadása, valamint a belső ellenőrzés megszervezése.

A nemzeti egységek ellátják az Europol-t a tagállamok hatóságaitól származó információkkal, ezen adatbázisokat frissítve a bűnüldözési operatív állományokat naprakészen tartják, és elemző feladatokat látnak el. A nemzeti egységek összekötő tisztviselőikön keresztül tartják a kapcsolatot, akik az Europol-nál a nemzeti összekötő irodákat alkotják. Kapcsolattartási feladatuk az Europol és a nemzeti egység között kétirányú.

Az Europol értékét emeli az a tény is, hogy az uniós jog rendelkezései által biztosított az együttműködése más uniós szervekkel, illetve az Európai Bizottság szerveivel. A más szervezetekkel való kapcsolatok közül kiemelendő: EUROJUST, OLAF, FRONTEX, CEPOL, Európai Központi Bank, illetőleg a Kábítószer és Kábítószerfüggőség Európai Központja.

IV.2. Olaf

A Bizottság 1988-ban létrehozta a csalások elleni egységét az UCLAF-ot, amely 1999. óta már kiterjedtebb jogosítványokkal Olaf⁷⁹ néven működik tovább, és „kvázi” nyomozati jogosítványokkal az uniós költségvetést támadó csalások elleni fellépés jelenlegi leghatékonyabb fóruma.

Az Olaf belső felépítését tekintve három nagy szervezeti egységre különül el.⁸⁰ Az egyik a Nyomozási és Műveleti Igazgatóság, amely a nemzeti nyomozóhatóságokkal együttműködve végzi a külső nyomozásokat, illetőleg a Közösség intézményeiben a belső nyomozásokat. A nyomozásokat az élén álló igazgató felügyeli, sok esetben a nemzeti igazságszolgáltatási szervekkel együtt. A második szervezeti egység az Információs, Műveleti, Stratégiai,

⁷⁹ European Anti-Fraud Office, Az Európai Bizottság 1999-ben alapította a csalás elleni harc közösségi intézményeként a pénzügyi érdekeket sértő csalási cselekmények felderítésre. Az alapító határozat megtekinthető: OJ L 136 31.5.1999.

⁸⁰ lásd bővebben: Farkas Ákos: Büntetőjogi együttműködés az Európai Unióban, OSIRIS, Budapest, 2001. 121 p.

Adatszolgáltatási Igazgatóság, amely a határon átvélő csalási magatartásokkal kapcsolatos operatív információkat összegyűjti, feldolgozza és elemzi. A harmadik egység a Politikai, Jogalkotási és Jogi Igazgatóság, amely a csalás elleni stratégiák jogszabályi háttérét dolgozza ki, illetőleg együttműködik a Bizottsággal a csalási lehetőségek leszorítását célzó jogszabályok kidolgozásában.

Az Olaf hatáskörébe a pénzügyi érdekeket sértő csalási cselekmények, korrupció és más, az uniós költségvetés ellen irányuló jogellenes cselekmények tartoznak. Az ilyen bűncselekmények felderítésére végzett vizsgálatok úgynevezett külső és belső ellenőrzésekre bonthatóak. A belső ellenőrzések célja az uniós intézmények és tisztviselőik által elkövetett jogsértések, kötelességszegések vagy mulasztások kivizsgálása, amelyek nem feltétlenül eredményeznek büntetőeljárást, mivel a fegyelmi eljárás alapjául szolgálhatnak a Hivatal megállapításai. A Hivatal által folytatott külső vizsgálatok pedig az uniós intézményrendszeren kívülről jövő támadások felderítését szolgálják. Ennek során az Olaf a saját nyomozati jellegű tevékenységén kívül együttműködik a nemzeti hatóságokkal, és szükség esetén kezdeményezi a nemzeti szinten a büntetőeljárás lefolytatását.

A csalási jellegű cselekmények felderítése érdekében a Hivatal helyszíni vizsgálatokat és ellenőrzéseket végezhet, és az érintett akár gazdasági társaság hivatali helyiségeiben adatszolgáltatásra kérhet fel minden érintett személyt. A nemzeti szervek és az Olaf közötti viszonyt az Unió pénzügyi érdekeinek védelméről szóló rendelet (2988/95. számú tanácsi rendelet), valamint a helyszíni ellenőrzésekről és vizsgálatokról szóló rendelet szabályozza (2185/96. számú tanácsi rendelet). A helyszíni vizsgálatok során tiszteletben tartva a nemzeti anyagi és eljárási szabályokat, a nemzeti hatóságoknak kötelessége a hivatal alkalmazottaival való együttműködés. Ez lényegében azt jelenti, hogy a hatóságok az Olaf által vizsgált tárgykörben az egyes nemzeti törvények lehetőségeit kimerítve a folyamatban lévő vizsgálattal érintett minden birtokukban lévő dokumentumot és információt továbbítanak a Hivatalnak.

A vizsgálatok megállapításairól minden esetben jelentés készül, amely tartalmazza a megállapított tényeket, a pénzügyi veszteség mértékét, valamint a szükséges intézkedések megtételére vonatkozó javaslatot. Külső vizsgálat esetén a jelentés figyelemmel van az adott nemzeti jogi környezetre, és ennek ismeretében küldi meg a Hivatal az érintett nemzeti hatóságnak. Ez különösen abban az esetben történik meg, amennyiben büntetőeljárás

kezdeményezése szükséges a nemzeti hatóság előtt. Ezt követően az Olaf a nemzeti eljárás folyamatát nyomon követi (nyomon követéssel lezárult ügyek)⁸¹.

A vizsgálatokról szóló szabályozás kiemeli, hogy az Olaf által folytatott tevékenység a tagállamok büntetőhatalmát nem érinti, és a vizsgálatok nem befolyásolhatják a tagállamok büntetőeljárás kezdeményezésére vonatkozó hatáskörét. Ebből következik, hogy a Hivatal által folytatott vizsgálat nem esik a ne bis in idem elv hatálya alá, valamint hogy a vizsgálat során beszerzett adatok a nemzeti szinten lefolytatott büntetőeljárás csupán az alapjául szolgálhatnak, de nem teljes értékű bizonyítási eszközök (lásd bővebben a közigazgatási büntetőjoggal kapcsolatos jogeseteket V.2.3. alatt).

IV.3. Eurojust

Amint már korábban említettem a Tamperei Program eredményeként 1999-től megkezdődtek a különböző intézmények alapítási folyamatai a harmadik-pillérbe tartozó jogszabályok alkalmazása és továbbfejlesztése érdekében. A Tamperei csúcserkeztelen született határozat Igazságügyi Együttműködési Egység létrehozásáról, amelyből 2002. február 28-án kelt tanácsi határozattal született meg a ma ismert EUROJUST. Szemben az Olaf-fal, amely az Európai Bizottság intézménye, a EUROJUST az Európai Unió intézménye, és mint ilyen, önálló jogi személy. Szervezetét tekintve a tagállamok által delegált nemzeti tagokból áll, aki egyben a EUROJUST és a tagállam közötti együttműködést is biztosítani képes. Kiemelendő, hogy a tagállamok által delegált tagok a saját delegáló országuk jogának hatálya alá tartoznak, így alapvetően a tagállam határozhatja meg nemzeti tagjának jogviszonyát. A EUROJUST legfőbb döntéshozó szerve az Igazgatótanács, amelyet a nemzeti tagok alkotnak. Az Igazgatótanácson belül a tagok saját maguk közül három éves időtartamra elnököt, és két alelnököt választanak.

A EUROJUST megalapításának célja az volt, hogy a több tagállamot érintő, szervezett bűnözéssel szemben, a tagállamok közötti koordináció által, hatékony bűnüldözési eszközt mutasson fel. Így alapvetően a szervezet feladata a nemzeti hatóságok közötti koordináció elősegítése, valamint a nemzetközi bűnügyi jogsegéllyel és európai elfogatóparanccsal kapcsolatos segítség, tagállamok közötti közvetítés és hatékonyság-javítás. A EUROJUST 2009. évben megjelent aktivitási jelentése konkrét példákat is hoz, hogy milyen esetekben és

⁸¹ A 2008-ban lezárt ügyeken belül emelkedett a nyomon követéssel lezárt ügyek aránya – meghaladta a 68%-ot, szemben az öt évvel ezelőtti mindössze 41%-kal. Ez a pozitív fejlődés azt mutatja, hogy az OLAF műveleti és vizsgálati munkája következtében sikerült a jelentős vizsgálati eredmények terén arányos növekedést elérni. Mindazonáltal az OLAF jelenleg egyre inkább igyekszik figyelmét a „súlyos ügyekre” irányítani. Ennek érdekében szigorúbb feltételeket fogadott el a nyomonkövetési tevékenységek megnyitása tekintetében. E de minimis szabályok 2009-től alkalmazandóak és csak olyan ügyekben teszik lehetővé a nyomon követést, ahol a pénzügyi, rendszerjellegű, valamint a jó hírnevet érintő kockázat kiemelkedően magas. A fennmaradó ügyeket szükség szerint egyéb illetékes szervekhez utalják majd. (lásd bővebben 2009. évi jelentés, amely magyar nyelven elérhető:

http://ec.europa.eu/anti_fraud/reports/olaf/2008/Summary/HU-Summary.pdf

milyen mértékben tudott segítséget nyújtani a EUROJUST a több tagállamot érintő bűnözéssel kapcsolatban, vagy éppen milyen megoldandó problémákra irányította rá a figyelmet.⁸²

Példaként lehet említeni azt a 2006. évben volt esetet, amikor a belga hatóságok kértek koordinációs értekezletet, egy terrorizmus-finanszírozási ügyben. A belga hatóságok sürgős jogsegély kérelmet terjesztettek az olasz hatóságok elé, amely két fő elfogásához és letartóztatásához lett volna szükséges. Gyakorlati problémaként vetődött fel azonban, hogy Olaszországban nincsen olyan központi terrorizmus elleni hatóság, amely a sürgős jogsegélykérelmeket fogadta volna. Ennek eredményeként a potenciálisan illetékes több hatóságnak történő megküldése a jogsegélykérelemnek azzal az eredménnyel járt, hogy ugyanazt a jogsegélykérelmet, több különböző fellebbviteli bíróságnak is megküldték, amelyek azonban hatáskörük eldöntése érdekében, először a Legfelsőbb Bírósághoz fordultak. Arra vártak választ, hogy melyik bíróság jogosult az ügyben eljárni, így az egyébként sürgős jogsegélykérelem elintézési ideje kettő évvel meghosszabbodott. Ez az eset nagyon jól példázza, hogy a látszólag egymástól eltérést nem mutató tagállami jogrendszerek, a részletek tekintetében mégis komoly különbségeket hordoznak, amelyek feloldása kizárólag szupranacionális szinten lehetséges. Továbbá megmutatta azt is, hogy a Eurojust általi közvetítés és segítség milyen nagy mértékű késedelmeket képes elkerülni, hatékonyabbá téve ezáltal a felderítést és további bűnügyi együttműködést.

Az európai elfogatóparanccsal kapcsolatban említhető másik eset, egy emberölési ügygel érintett bolgár gyanúsított, Bulgáriában történő letartóztatásával kapcsolatos. A svéd ügyészség bocsátott ki európai elfogatóparancsot ellene, és kérte a gyanúsított átadását. A gyanúsított az átadási határozattal szemben fellebbezést nyújtott be, amelynek következményeként a bolgár hatóságok informálták a svéd hatóságokat, hogy amint jogerőre emelkedik az átadási határozat, úgy haladéktalanul értesítést küldenek a tíz napos letartóztatási határidőben történő átszállítás érdekében. Miután azonban a terhelt a fellebbezését visszavonta, az elsőfokú határozat jogerőssé vált, de erről a svéd hatóságok értesítést, csak 24 órával a tíz napos határidő letelte előtt kaptak. Kizárólag a EUROJUST koordinációja folytán válhatott megvalósíthatóvá, hogy Svédország az összes szükséges lépést meg tudta tenni, és megkezdhette a terhelt átszállítását még a határidő lejárta előtt.

2008. augusztusában szintén a EUROJUST koordinációjának eredménye volt, hogy egy hitelkártya csalási ügyet sikerült felgöngyölíteni, amely hat uniós tagországot, és három Unió kívüli országot érintett, utóbbiak: Marokkó, Kanada és Ausztrália. A EUROJUST koordinációs értekezletet tartott, és összehangolta az állami akciókat oly módon, hogy 2008. novemberében egyidejűleg hat országban, harmincnégy házkutatást hajtottak végre és tizenöt személyt vettek őrizetbe. Ezen imponáló eredmény és együttműködés elképzelhetetlen lett volna a EUROJUST tevőleges segítsége nélkül.

⁸² a szöveg angol nyelven elérhető:

http://www.eurojust.europa.eu/press_releases/annual_reports/JSB/JSB_ActivityReport2008.pdf

A fent említett három példa csupán azt kívánja illusztrálni, hogy a EUROJUST nem csupán magasztos büntetőpolitikai célok materiális megjelenését jelenti, hanem érdemi bűnüldöző munkát tud végezni a tagállamok közötti koordináció biztosításával.

A hatékony működés záloga, hogy a Kollégium – amely az Igazgatótanáccsal azonos szerv – specializált munkacsoportokból áll, amelyek külön-külön meghatározott területtel foglalkoznak. A munkacsoportok működését, és az általuk kezelt adatok feldolgozását, egy úgynevezett Közös Ellenőrző Testület végzi, amely a EUROJUST szervezetétől független testület.

A EUROJUST működésének alapvetően három szintje létezik: Kollégium teljes ülése, koordinációs értekezlet, speciális koordinációs értekezlet.

A teljes ülés jogosult meghatározni, hogy egy ügyet a EUROJUST saját ügyként kezeljen-e. Amennyiben a Kollégium úgy dönt, hogy az ügyet elfogadja, azaz sajátjaként kezeli, úgy az érintett nemzeti tag indítványára, koordinációs értekezletet hív össze. A koordinációs értekezlet célja, hogy a nemzeti tagok összehangolják az eljárásokat, információcserét biztosítsanak az érintett tagállami hatóságok között. Az ügykezelés harmadik szintjét a speciális koordinációs értekezlet jelenti, ahol már az érintett tagállamok hatóságainak képviselői is részt vesznek az értekezleten. E speciális szinten már konkrét nyomozati cselekményeket terveznek meg a tagok, vagy éppen a vádemeléshez szükséges teendőket koordinálják.

A EUROJUST bár önmagában is jelentős szerepet tölt be az Unió büntetőpolitikájának megvalósításában, szerepét mégis az EUROPOL és az OLAF kölcsönhatásában is vizsgálni kell. A EUROJUST és az EUROPOL 2004. júniusában kötött együttműködési megállapodást, amely alapvetően az EUROPOL határon átvéelő operatív hatáskörének hiányát volt képes kiküszöbölni. Míg az EUROPOL a szervezett bűnözés felderítése érdekében adatokat gyűjt és ezeket feldolgozza, addig ezen feldolgozott információk ismeretében a EUROJUST képes koordinálni az egyes nemzeti hatóságokat, a hatékony bűnüldözői fellépés érdekében. Természetesen kényes kérdés a szervezetek közötti információcsere, azonban ennek módjára külön adatvédelmi rendelkezéseket alkottak.

A EUROJUST és az OLAF közötti kapcsolat ezzel szemben eltérő, már csak azért is, mert az OLAF jogosult a EUROJUST-ot, mint uniós intézményt vizsgálatának hatálya alá vonni. Felmerülhet tehát olyan helyzet, hogy az OLAF belső ellenőrzést tart a EUROJUST-nál. Mindazonáltal 2003. áprilisában a két szerv nyilatkozatot írt alá a szorosabb együttműködés biztosítására.

A EUROJUST tevékenységének erősítését szolgálja a Tanács 2009/426/IB határozata, amely módosítja a EUROJUST létrehozásáról szóló 2002/187/IB határozatot.⁸³ Talán a

⁸³ magyar változat elérhető:

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2009:138:0014:01:HU:HTML>

legfontosabb változás, hogy a Eurojust számára engedélyezi azon személyek bizonyos személyes adatainak a feldolgozását, akiket az érintett tagállam nemzeti jogának értelmében a Eurojust hatáskörébe tartozó bűncselekmény elkövetésével vagy abban való részvétellel gyanúsítanak vagy akiket ilyen bűncselekményért elítéltek. A határozat létrehoz egy koordinációs ügyeletet is, amely állandóan elérhetővé teszi a EUROJUST-ot a nemzeti hatóságok számára. Ennek ugyanakkor a másik oldala, hogy a nemzeti hatóságoknak is gyorsabban kell választ adni a megkeresésekre, még akkor is, ha a válasz az együttműködés megtagadását tartalmazza.

A EUROJUST szerepe azáltal értékelődik fel jelentős mértékben, hogy a Lisszaboni Szerződés rendelkezése folytán a EUROJUST fogja a leendő európai ügyészség alapját képezni⁸⁴. Ennek részleteire a Lisszaboni Szerződés tárgyalásánál már részletesen kitértem.⁸⁵

IV.4. Penlanet

Az uniós jog kialakulása és fejlődése természetesen eredményezte új intézmények létrehozását és meglévő tagállami intézményrendszerek közötti együttműködés és kommunikáció biztosítását. A '90-es évek végén megalakul a csalás elleni hivatal (OLAF), a rendőri szervek közötti együttműködést biztosító EUROPOL, a bíróságok közötti kommunikációt biztosító European Judicial Network, továbbá a majdani Európai Ügyészség alapját képező EUROJUST. Látható tehát a tendencia, hogy az uniós jogalkotó leginkább az uniós jog védelmének érdekében álló, illetőleg ahhoz szükséges intézményeket hozza létre, biztosítva ezáltal az igazságszolgáltatás rendszerén belül a nemzeti bíróságok és ügyészségek közötti együttműködést, illetve az igazságszolgáltatás működését megalapozó nyomozások elvégzéséhez szükséges rendőri együttműködést. Hiányosság tapasztalható azonban az igazságszolgáltatás harmadik pillérét tekintve, hiszen a bűnügyi védők közötti együttműködést semmilyen intézményesített módon nem biztosította az Európai Unió.

2002-ben az Európai Unió tagállamainak államfői a páneurópai e-kormányzásról alkottak akciótervet⁸⁶, amelynek lényege, hogy az elektronikus kommunikációt a közigazgatás és az igazságszolgáltatás terén egyaránt elő kell segíteni, és az ehhez szükséges intézményi illetve infrastrukturális háttérrel létre kell hozni. Ennek eredményeként jelent 2004. évben az elektronikus közigazgatás intézmények közötti részletes programja

Ezen akcióterv és az Európai Tanács 2007. február 17. napján elfogadott 2007/126/JHA számú határozata alapján az Európai Bizottság elindította a Criminal Justice 2007 elnevezésű programját. Ennek keretében az Európai Bizottság felvette a kapcsolatot a

⁸⁴ Csonka Péter: Az európai büntetőjog jövője, in: Az európai büntetőjog kézikönyve szerk.: Dr. Kondorosi Ferenc, Dr. Ligeti Katalin, Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, 2008., 832. p.

⁸⁵ lásd még: Holé Katalin: Gondolatok az Európai Ügyészségről, in: Györgyi Kálmán Ünnepi kötet, KJK-Kerszöv, Budapest, 2004., 303 – 320. p.

⁸⁶ COM(2002) 263 final, eEurope 2005: An information society for all, an Action Plan to be presented in view of the Sevilla European Council, 21/22 June 2002

spanyol, a francia, az olasz, a magyar és a román országos ügyvédi kamarákkal, hogy az ő részvételükkel elindulhasson az ügyvédek közötti biztonságos és kívülálló számára titkos kommunikációt lehetővé tevő elektronikus rendszer.

A 2007-ben induló program kidolgozását, irányítását és a technikai háttér kialakítását a spanyol országos ügyvédi kamara vállalta fel. A két éves fejlesztő munka eredménye, hogy 2009. szeptember 24-én a Penalnet⁸⁷ elnevezésű rendszer megkezdte próbaüzemét, új távlatokat nyitva az Európai Unióban dolgozó bűnügyi védők számára. Természetesen ennek szükségességét nem csupán az indokolta, hogy az Európai Bizottság egyenrangúan járjon el az igazságszolgáltatás pilléreit jelentő szakágakkal, hanem annak az igénynek a felismerése, hogy az egységes európai térség a bűnözés szempontjából a jogalkotó előtt jár, és a folyamatban lévő nemzeti büntetőeljárások egyre többször vetik fel a határon átívelő bűnözés igazságszolgáltatásban jelentkező problémáit. A hatékonyan működő európai elfogató parancs ügyvédkényszert ír elő a bírósági eljárás szakaszára, így a nemzeti keretek között eljáró ügyvéd szükségszerűen ütközik bele a joghatóság, a más tagállam büntetőjogának értelmezése problematikájába.

Bár a Penalnet rendszer leegyszerűsítve csupán egy titkosított elektronikus levelezési forma, azonban mégis az ügyvédek közötti kommunikáció és tudásbázis biztosításának egyetlen lehetséges intézményesített formája.⁸⁸ Hiába alkotnánk ugyanis nemzeti szervezetek között intézményi együttműködést, hiába biztosítanánk az egyes kamarák közötti együttműködést, ha az eljárásban az ügyvéd, mint individuum jelenik meg, és nem egy szervezet képviselője, mint például az ügyészség esetében. Különösen a bűnügyi védői munkára jellemző, hogy az ügyvéd egyénileg jár el ügyfele érdekében, hiszen munkája oszthatatlan, és a hangsúlyosabb ügyvédi titoktartás folytán a terhelt és az ügyvéd közötti kapcsolat személyes bizalmon alapszik.

Szemben a gazdasági jogban dolgozó ügyvédekkel, a bűnügyi védő munkája nem bontható részfeladatokra, amelyek delegálhatóak lennének, illetve nem lehet oly mértékben standardizálni, mint például a polgári jog világában a szerződés minták esetében. Ha ebből az alapvetésből indulunk ki, akkor egyértelművé válik, hogy az Európai Unió területén működő bűnügyi védők rendszerét csak úgy lehet felfogni, mint az egyes ügyvédek között létrejövő mátrixot, és nem pedig úgy, mint országos szervezetek közötti együttműködést.

A Penalnet indulásakor számos sajtóorgánum azzal a leegyszerűsítéssel élt, hogy nem látja a különbséget az elektronikus levelezést biztosító Penalnet, és egy egyszerű uniós levelező program között. Pedig a különbség hatalmas, de megértéséhez szükséges tisztában lenni a védő eljárásjogi és etikai kötelezettségeivel, ezen belül is kiemelten a titoktartás tartalmával.

⁸⁷ <http://www.penalnet.eu/portalPenalnet/home.do>

⁸⁸ Pápai-Tarr Ágnes: PenalNet, avagy a jövő zenéje, in: Ügyvédek Lapja, 2009/48., 38-39 p.

Ez utóbbi oly mértékben erős kötelezettség és egyben korlát a védő számára, hogy hatályos eljárásjogunk – 81. § (1) bekezdés - és a Magyar Ügyvédi Kamara⁸⁹ még akkor is a titoktartást írja elő a védő számára, ha egyébként az ügyfél a titoktartás alól felmentést adott. Ha úgy tetszik, a védőként megszerzett információ vonatkozásában az ügyvédi titok teljeskörű és abszolút. Ha ezt a szigorúan őrzött titkot a másik tagállamban lévő ügyvéddel az ügyfél védelmének ellátása érdekében, és az ő tudtával meg kell osztani, akkor nyilvánvaló elvárás lesz, hogy az ügyvéd tudja, hogy kommunikációja titkosított és biztonságos, továbbá hiteles tudomása legyen arról, hogy a vele kapcsolatban álló személy ténylegesen bűnügyi védő. Az officialitás hiányában az ilyen elvárásoknak egyik levelező rendszer sem fel meg, nemhogy arra gondoljunk, hogy ilyen kommunikációt uniós oldal biztosítson, ahol az identitás lényegében ellenőrizhetetlen.

A Penalnet rendszer a fent említett két kívánalomnak együttesen nyújt megfelelést, mert egyfelől csak az illetékes ügyvédi kamara engedélyezheti a rendszerbe való regisztráció kérését, amely önmagában még regisztrációt nem jelent. Utóbbihoz szükséges a Penalnet-et üzemeltető központ hozzájárulása is. Az ügyvédi titkot megtartó kommunikáció pedig az informatikailag sokszorosán biztosított és kódolt elektronikus üzenet útján válik lehetségessé. A megkereső ügyvéd tehát biztos lehet abban, hogy az általa kiadott információ szintén az ügyvédi titokkör által kötelezett másik félhez jut el, aki szakmailag megalapozott és ugyancsak az ügyvédi titkot őrző választ tud neki nyújtani.

A Penalnet rendszer technikai alapja a titkosított elektronikus aláírásra épül, amely úgy biztosítható, hogy az ügyvéd számára a Penalnet rendszer egy chip-kártyát, ahhoz tartozó olvasót és bejelentkezési kódot biztosít.

Nyilván kérdésként merülhet fel, hogy hogyan biztosítható, hogy a kérdést feltevő ügyvéd kérdésére választ is kapjon. Úgy gondolom, hogy a probléma inkább csak elméleti síkon jelentkezik, hiszen a rendszer a viszonyosság elvére épül. Amennyiben valakitől nem érkezik válasz, vagy úgy tűnik, hogy a válasz akár hanyagságból eredően nem megfelelő, úgy lehetőség van az érintett ügyvéd rendszerből való kizárására. Meggyőződésem szerint erre példa nem nagyon fog akadni.

⁸⁹ Magyar Ügyvédi Kamara 5/2008. (X.27.) MÜK szabályzattal módosított 8/1999. (III.22.) szabályzata az ügyvédi hivatás etikai szabályairól és elvárásairól: 4/5. Az ügyvéd csak akkor tehet tanúvallomást, ha részére a titok jogosultja felmentést adott. A védői titokról viszont az ügyvéd tanúvallomást nem tehet, és az általa őrzött védői titkot tartalmazó iratot a hatóságnak nem adhatja át. A védői titok megtartása a titokról rendelkezni jogosult személy bármilyen nyilatkozatától függetlenül kötelező.

V. AZ EURÓPAI BÍRÓSÁG JOGFEJLESZTŐ MUNKÁJA

V.1. Az Európai Unió Bírósága működése 2009. december 1. után

A Lisszaboni Szerződés hatálybalépésével megszűnt a közösségi jogra jellemző hárompilléres rendszer, amely tény nyilvánvalóan hatással van az Európai Bíróságra is. Értekezésem jelen szakaszában nem kívánom részletesen ismertetni az Európai Bíróság – amelynek helyes megnevezése 2009. december 1. óta az Európai Unió Bírósága – felépítését, működését, csupán azon – az értekezés tárgya szempontjából releváns – változásokat szeretném kiemelni, amelyeket a Lisszaboni Szerződés a Bíróság vonatkozásában eredményez.

Az Európai Unió Bírósága⁹⁰ három bíróságból áll: a Bíróságból, a Törvényszékből és a Közszolgálati Törvényszékből. Utóbbit a Lisszaboni Szerződés nem nevesíti, csupán a 270. cikk utal joghatóságára.

A különös hatáskörű törvényszékek létrehozása tekintetében a Lisszaboni Szerződés módosítja létrehozataluk módját, amely szerint ezentúl a rendes jogalkotási eljárás szerint (azaz együttdöntési eljárásban minősített többséggel) hozzák azokat létre, nem pedig egyhangúlag, ahogy korábban.

A Lisszaboni Szerződés 281. cikke megváltoztatta az Európai Unió Bírósága alapokmányának módosítására vonatkozó rendelkezést, és a módosítást a rendes jogalkotási eljárás keretébe helyezte, amely így már nem igényli az egyhangúságot a döntés elfogadása során. Az egyhangú döntés azonban a bírák és a főtanácsnokok jogállására, valamint a Bíróság nyelvhasználati szabályaira továbbra is vonatkozik.

Ami az intézmény tagjai kinevezésének részletes szabályait illeti, a Lisszaboni Szerződés átveszi a már meglévő rendelkezéseket, amennyiben a bírákat a tagállamok kormányai közös megegyezéssel hat éves időtartamra nevezik ki, de ezentúl azon bizottsággal folytatott konzultációt követően, amelynek feladata a Bíróság vagy a Törvényszék bírójának vagy főtanácsnokának jelölt személy e feladatra való alkalmasságáról véleményt adni. E bizottságot hét személy alkotja, akiket a két bíróság korábbi tagjai, a tagállamok legfelsőbb bíróságainak tagjai és elismert szakértelemmel rendelkező jogászok közül választanak ki, akik közül egy személyre az Európai Parlament tesz javaslatot. A Bíróság elnökének kezdeményezése alapján a Tanács határozatot hoz e bizottság működésének szabályairól, valamint tagjai kinevezéséről.

⁹⁰ A Bíróság alapokmánya az alábbi címen olvasható:

http://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2008-09/statut_2008-09-26_09-40-37_946.pdf

A harmadik pilléres joganyag egységes uniós jogba való beépülésével a Bíróság általános előzetes döntéshozatali hatáskörébe került a szabadságon, a biztonságon és a jog érvényesülésén alapuló térség vonatkozásában hozott normák összessége. Ezáltal a büntetőügyekben folytatott rendőrségi és igazságügyi együttműködés vonatkozásában a Bíróság előzetes döntéshozatali hatásköre kötelezővé válik, és nem függ többé az egyes tagállamok e hatáskört elfogadó és a Bírósághoz fordulásra jogosult nemzeti bíróságot meghatározó nyilatkozatától. Az átmeneti rendelkezések szerint azonban az előzetes döntéshozatal tárgyában e teljes hatáskör csak a Lisszaboni szerződés hatálybalépését követő öt év elteltével válik alkalmazhatóvá.

A vízumok, a menekültügy, a bevándorlás és a személyek szabad mozgására vonatkozó egyéb politikákat érintően a Bírósághoz bármely nemzeti bíróság fordulhat - nem csak a legfelsőbb bíróságok -, továbbá a Bíróság hatáskörrel rendelkezik arra, hogy közrendi intézkedésekről hozzon döntést a határokon átnyúló ellenőrzések keretében.

A Lisszaboni Szerződés 267. cikk utolsó bekezdése szerint a Bíróság a lehető legrövidebb időn belül határoz, ha bármely tagállami bíróság előtt folyamatban lévő ügyben olyan előzetes kérdés merül fel, amely fogva tartott személyt érint. Ezáltal maga a Szerződés szövege tartalmaz hivatkozást a 2008. március 1-jén hatályba lépett sürgősségi előzetes döntéshozatali eljárásra.

Ki kell emelni továbbá, hogy az átmeneti rendelkezésekről szóló 36. jegyzőkönyv 10. cikke szerint a Bizottság a Lisszaboni Szerződés hatálybalépése előtt a büntetőügyekben folytatott rendőrségi és igazságügyi együttműködéssel kapcsolatban elfogadott jogi aktusok – pl. kerethatározat - tekintetében a már korábban említett öt éves időszak eltelte után kötelezettségszegés megállapítása iránti keresetet nyújthat be, amennyiben a jogi aktust ez idő alatt nem módosították, vagy helyébe új normát nem alkottak.

Értekezésemben kizárólag a Schengeni Egyezményvel, európai elfogatóparanccsal és a közigazgatási büntetőjoggal kapcsolatos ítéleteket dolgozom fel, annak kimutatása érdekében, hogy az Európai Bíróság milyen jogfejlesztő munkát végzett közvetlenül a bűnügyi együttműködés terén.

A hazai irodalomban elsőként Karsai Krisztina, *Az európai büntetőjogi integráció alapkérdései* című monográfiájában⁹¹ imponáló alapossággal dolgozta fel az Európai Bíróság azon ítéleteit is, amelyek a büntető törvényi tényállások keretdiszpozíciós jellegéből adódóan magukba foglalták a közösségi jogot és ezáltal kihatással voltak a nemzeti büntetőeljárás végeredményére.

Az ítélezési gyakorlat részletes elemzését adja Kondorosi Ferenc és Ligeti Katalin által szerkesztett, *Az európai büntetőjog kézikönyve* címet viselő hiánypótló impozáns mű is.

⁹¹ Karsai Krisztina: *Az európai büntetőjogi integráció alapkérdései*, KJK-Kerszöv, Budapest. 2004. 263.p.

V.2. Az Európai Bíróság jogfejlesztő munkája, egyes jogintézmények tekintetében

V.2.1. A 'NE BIS IN IDEM' ELV

Az Európai Bíróság bűnügyi tartalmú jogfejlesztő munkája összefügg a Schengeni Megállapodás Végrehajtásáról Szóló Egyezmény⁹² (SMVE) alkalmazásával és – a már korábban említettek szerint – az Európai Tanács kerethatározatokban megvalósuló kodifikációs munkájában. Az Európai Unió legutóbb 2007. évben deklarálta a tagállamok közötti hatékony bűnügyi együttműködés és a határon átnyúló bűncselekmények megelőzésének programját.⁹³, illetve 2009. decemberében került elfogadásra a már korábban részletezett Stockholmi Program. Nyilvánvaló ugyanis, hogy az európai büntetőjog irányába vezető út első szakasza a nemzeti bűnügyi hatóságok közötti együttműködés felgyorsítása és hatékonyra tétele. Csak egy ilyen közös értékeket valló, egymást kölcsönösen elismerő nemzeti bűnügyi hatóságok hálózatán kialakuló rendszer lesz képes befogadni a büntetőjog területén érvényesülő harmonizációs és jogegységesítő törekvéseket. Értekezésem témája szempontjából ezért az SMVE és az európai elfogatóparanccsal kapcsolatos ítéletek jogfejlesztő munkáját kell először részletesebben vizsgálni.

A tagállamok közötti bűnügyi együttműködés problematikája csak akkor kerül előtérbe, ha egy tagállam polgára a másik tagállamban követ el bűncselekményt, vagy a másik tagállamba menekül a hatóságok üldözése elől. Márpedig e konkuráló joghatóságok közötti ellentéteket éppen a terhelt érdekében szükséges feloldani, így az sem véletlen, hogy a legtöbb kérdést az SMVE kétszeres büntetés tilalmával kapcsolatos szabályozása vetette fel. Az SMVE 54.⁹⁴ cikke határozza meg a ne bis in idem elvét, tartalmában szorosan támaszkodva az Alapjogi Chartára (50. cikk) és az Emberi Jogok Európai Egyezményére. Alkalmazása során azonban számos kérdés merült fel a cselekmény azonossággal, a végrehajtás fogalmával, tárgyi hatályával, a büntetés végrehajtásának felfüggesztésével, a nemzeti határozatok jogerejének és az elbíralt cselekmény fogalmával kapcsolatban.

Az Európai Bíróság (Bíróság) ítéletei egyben azt is világossá tették, hogy a ne bis in idem elv nem csupán a kettős büntetés tilalmát tartalmazza, hanem már a kettős eljárást sem engedi. E tekintetben tehát túlmutat a nemzetközi büntetőjogi együttműködésben addig érvényesülő klasszikus változatán. E mélyebb értelmezés azzal is összefügg, hogy az ítéletek mindannyiszor kihangsúlyozzák a kölcsönös elismerés elvét, azaz hogy a tagállamok elismerik és megbíznak egymás büntetőjogi rendszerében, így a többszöri összehasonlítás nem szükséges. Ennek az axiómának a segítségével képes a Bíróság önálló értelmezést nyújtani az SMVE 54. Cikkének, elvonatkoztatva az egyes nemzeti jogokban található eltérő

⁹² L 239/19, Az Európai Közösségek Hivatalos Lapja, 2000. szeptember 22.

⁹³ 2007/126/IB számú Tanácsi határozat, megjelent: L 58/13. Az Európai Közösségek Hivatalos Lapja, 2007. február 24.

⁹⁴ SMVE 54. cikk: Az ellen a személy ellen, akinek a cselekményét a Szerződő Felek egyikében jogerősen elbírálták, ugyanazon cselekmény alapján nem lehet egy másik Szerződő Fél területén büntetőeljárást indítani, amennyiben elítélés esetén a büntetést már végrehajtották, végrehajtása folyamatban van, vagy az ítélet meghozatalának helye szerinti Szerződő Fél jogszabályainak értelmében azt többé nem lehet végrehajtani.

dogmatikus felfogásoktól, a különböző törvényi tényállási megfogalmazásoktól vagy éppen a védett jogtárgyak eltérő büntetőpolitikai szemléletű védelmezésétől.

1. *Hüseyin Gözütok, Klaus Brügge*

A Bíróság 2003. február 11-én hozott ítéletében Hüseyin Gözütok (C-187/01) és Klaus Brügge (C-385/01) egyesített ügyekben közelítette a tagállami eljárásjogokat⁹⁵. Kimondta, hogy a ne bis in idem elvet kell alkalmazni azokban az esetekben, amikor valamely tagállami ügyészség bírósági közreműködés nélkül dönt a tagállamban folyamatban lévő büntetőeljárás megszüntetéséről, miután az eljárás alá vont személy bizonyos kötelezettségeknek eleget tett, és – többek között – az ügyészség által meghatározott pénzüsszeget megfizette, és ugyanazon tényállásra másik tagállamban ismételt eljárás indulna. Ezen ítélet a kétszeres eljárás tilalmának eljárásjogi akadályának kereteit vizsgálja.

A Bíróság ítéletének megértése érdekében ismertetem az egyesített ügyek egyikét, amely a problémafelvetést plasztikusan ábrázolja. Gözütok ellen a holland hatóságok kábítószerrel való visszaélés miatt indítottak eljárást, amely azonban megszüntetéssel zárult. A megszüntetés oka az volt, hogy Gözütok az ügyészség által a további büntetőeljárást kizáró eljárás során tett, 3000 NLG, illetve 750 NLG megfizetésére vonatkozó ajánlatait elfogadta, és ezen összegeket megfizette.

Ugyanezen tényállásra vonatkozóan a német hatóságok is eljárást indítottak az akkor Németországban tartózkodó Gözütok-kal szemben, és őt előzetes letartóztatásba is helyezték. A német elsőfokú bíróság Gözütokot egy év öt hónap szabadságvesztésre ítélte, amelynek végrehajtását próbaidőre felfüggesztette. Gözütok és az ügyészség is fellebbezett az ítélet ellen; amelynek eredményeként a német tartományi bíróság Gözütok ellen indított büntetőeljárást azzal az indokkal szüntette meg, hogy az SMVE 54. cikkének megfelelően a holland hatóságoknak a büntetőeljárás folytatásáról történő végleges lemondása köti a német bűnüldöző hatóságokat. A tartományi bíróság – amelynek döntése megegyezik a későbbi Európai Bíróság által hozott határozat rendelkező részével - szerint a büntetőeljárás lezárására az ügyészség által javasolt alku eredményeként került sor, amely holland jog szerinti eljárás az SMVE 54. szerint a jogerős elítéléssel egyenértékű annak ellenére, hogy az ilyen alku nem jár bírósági közreműködéssel.

2. *Filomeno Mario Miraglia*

Ilyen határt képező ítélet az eljárásjogi akadályok tekintetében Filomeno Mario Miraglia ügyében hozott 2005. március 10. napján kelt határozat is.⁹⁶ Miragliát az olasz és a holland hatóságok együttműködése alapján Olaszországban letartóztatták 20 kg heroin Hollandiából való behozatala miatt. Az olasz bíróság majdnem egy év elteltével az előzetes letartóztatást

⁹⁵ C-187/01, Hüseyin Gözütok, C-385/01, Klaus Brügge, 2003. február 11.

⁹⁶ C-469/03., Filomeno Mario Miraglia, 2005. március 10.

házi őrizetre enyhítette, majd a kényszerintézkedést megszüntette. Ezzel párhuzamosan Miragliával szemben a holland hatóságok is eljárást indítottak 30 kg heroin országból való kivitele miatt. A holland eljárás az indulásától számított három hónap múlva (2001. február) megszűnt, figyelemmel a holland ügyészség azon indokára, hogy ugyanazon cselekmény miatt a büntetőeljárás Olaszországban megindult.

2003. évben az olasz vádhatóság tájékoztatást kért a holland hatóságoktól a Miraglia ellen indított eljárás eredményéről, az SMVE 54. cikkére tekintettel. A holland ügyészség azt a tájékoztatást adta, hogy végleges bírói határozattal egyenértékű megszüntető határozatot hoztak Miraglia ügyében, amely azért tekinthető jogerősnek, mert a büntetőeljárás folytatását eredményező újabb bizonyítékok nem merültek fel. Az előzetes kérdést előterjesztő olasz bíróság vitatta e határozatnak az SMVE 54. cikk alá tartozását.

A Bíróság az előzetes döntéshozatal tárgyát képező tényállást értelmezve az Európai Unióról szóló szerződés 6. cikkében foglalt rendelkezések céljaival együtt értelmezte.⁹⁷ Ez alapján döntött úgy, hogy a jogerős elbírálás csak annyiban alapozza meg az SMV 54. cikkét, amennyiben az az ügy érdemi vizsgálata alapján történt. Hiába a formailag jogerős ügydöntő holland határozat, az tartalmilag kizárólag az olasz eljárás tényére alapozott megszüntető határozat. Ez alapján pedig világos, hogy az olasz eljárás ténye miatti holland megszüntetés nem képezheti akadályát az olasz eljárás lefolytatásának. A Bíróság tehát egyértelműsítette, hogy a bármiféle érdemi értékelés nélküli büntetőeljárást mellőző határozat nem eredményezheti az 54. cikk szerint más államban lefolytatott büntetőeljárásnak az akadályát. A formális határozatoknak nem lehet olyan joghatása, amely az Európai Unió alapvető célkitűzéseivel ellentétes.

3. *Giuseppe Francesco Gasparini*

A Bíróság 2006. szeptember 28. napján kelt ítéletében Giuseppe Francesco Gasparini és társai vonatkozásában a csempészet tárgyában azt az elvet is rögzítette, hogy egy részes állam büntetőbírósága nem tekinthet valamely árut a saját területén szabad forgalomban lévőnek kizárólag azon tény alapján, hogy más részes állam büntetőbírósága ugyanezen áru vonatkozásában megállapította a csempészet elévülését. Az irányadó tényállás szerint ugyanis Gasparini és társai 1993. év pontosan meg nem határozott időpontjában, mint a Minerva társaság részvényesei és vezetői elhatározták, hogy Portugálián keresztül Tunéziából és Törökországból származó világító (azaz finomított) olívaolajat hoznak be, amelyet nem jelentettek be a vámhatóságoknál. Az árut ezt követően kamionokon Setúbalból Malagába (Spanyolország) szállították, ahol aztán a forgalomba hozatal is történt. Gasparini és társai hamis számlákkal azt a látszatot keltették, mintha az olaj Svájcból

⁹⁷ EUSZ 6. cikk: Az Unió a szabadság, a demokrácia, az emberi jogok és az alapvető szabadságok tiszteletben tartása és a jogállamiság elvein alapul, amely alapelvek közösek a tagállamokban.

(2) Az Unió a közösségi jog általános elveiként tartja tiszteletben az alapvető jogokat, ahogyan azokat az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló, 1950. november 4-én Rómában aláírt európai egyezmény biztosítja, továbbá ahogyan azok a tagállamok közös alkotmányos hagyományyaiból erednek.

(3) Az Unió tiszteletben tartja tagállamainak nemzeti identitását.

(4) Az Unió gondoskodik a céljai eléréséhez és politikái folytatásához szükséges eszközökről.

származna. A terheltek ellen a portugál hatóságok kezdetek nyomozást, azonban végül a portugál Supremo Tribunal de Justiça a fellebbezések folytán előtte folyamatban volt eljárásban elévülés miatt felmentette a terhelteket.

A Spanyolországba való csempészes miatt a spanyol hatóságok is eljárást indítottak, ugyanezen tényállásra. Így került a spanyol Audiencia Provincial de Málaga elé az ügy, aki az előzetes döntéshozatali igénylő kérdésében kifejtette, hogy arról kell határoznia, miszerint fennáll-e a csempészet bűncselekménye vagy éppen ellenkezőleg, hogy ez a bűncselekmény nem valósul meg, tekintettel a Supremo Tribunal de Justiça ítéletét jellemző anyagi jogerőre, vagy arra a tényre tekintettel, hogy az áruk a közösség területén szabad forgalomban lévőnek minősülnek a Portugáliából való behozatal miatt.

A Bíróság megállapította, hogy az elévülés ténye nem zárja ki az SMVE alkalmazását. Veszélyeztetné ugyanis a schengeni célok megvalósítását az, ha nem lenne alkalmazható az SMVE 54. cikke arra az esetre, ha valamely részes állam bírósága a büntetőeljárás lefolytatását követően jogerősen felmenti a terhelteket az eljárás alapjául szolgáló bűncselekmény elévülése miatt.

A Bíróság azt is hangsúlyozta, hogy az SMVE 54. cikkében foglalt *ne bis in idem* elve szükségképpen feltételezi a részes államok egymás büntető igazságszolgáltatási rendszerébe vetett kölcsönös bizalmának meglétét és azt, hogy minden részes állam elismeri a más részes államban hatályos büntetőjog alkalmazását, még akkor is, ha saját nemzeti jogának alkalmazása eltérő eredményre vezetne.

4. *Leopold Henri Van Esbroeck*

A Bíróság 2006. március 9. napján kelt ítéletében Leopold Henri Van Esbroeck⁹⁸ ügyében értelmezte az SMVE 54. cikkének „ugyanazon cselekmény” fogalmát. Az irányadó tényállás szerint ugyanis Van Esbroeck belga állampolgár 1999. május és június hónapokban Belgiumból Norvégiába kábítószer csempészett. A norvég bíróság a kábítószer tiltott bevitele miatt Van Esbroeck-t 5 év szabadságvesztésre ítélte. E norvég ítéletet követő két év múlva a belga hatóságok indítottak Von Esbroeckkel szemben eljárást lényegében ugyanezen kábítószernek Belgiumból való tiltott kivitele miatt. Kérdés tehát, hogy a kábítószer kivitele és behozatala az SMVE 54. cikke alapján megfelel-e az ugyanazon cselekmény fogalmának.

A Bíróság indokolása hangsúlyozza, hogy az SMVE 54. cikke szükségképpen feltételezi a részes államoknak egymás büntető igazságszolgáltatási rendszerébe vetett bizalmának meglétét és azt, hogy minden részes állam elismeri a más részes államban hatályos büntetőjog alkalmazását. Ennek folyománya, hogy önmagában az eltérő jogi minősítés, azaz a törvényi tényállási elemek különbözősége még önmagában nem gátolja az 54. cikk alkalmazását. A Bíróság e döntésében emelte talán ki először, hogy nem várható el még a

⁹⁸ C-436/04. Leopold Henri Van Esbroeck, 2006. március 9.

védett jogi tárgyak pontos azonossága sem az „ugyanazon cselekmény” fogalmának vizsgálatakor. Ennek oka ugyanis, hogy az eltérő nemzeti büntetőpolitikák hangsúlyai különbözőek és a cselekmény védett jogi tárgyát eltérő szempontok alapján választják ki. Ezen nemzeti jogokból eredő bizonytalanság azonban nem egyeztethető össze a terheltnek a szabad mozgáshoz való jogának Római Szerződésben biztosított tartalmával, hiszen a terheltnek csupán annyit kell tudnia, hogy az adott cselekményért már megbüntették, és e büntetést követően a schengeni térségben szabadon mozoghat.

A Bíróság álláspontja szerint a cselekmény jogi minősítésének és védett jogi tárgyának azonossági feltétele, a nemzeti büntetőjogi szabályok harmonizációjának hiányában, majdnem állandó akadályát képezné az 54. cikk alkalmazásának. Ezért tehát a Bíróság kihasználva azt a kodifikációs különbséget, hogy az 54. cikk a „cselekmény” és nem a „bűncselekmény” fogalmat használja, eltekinthet a jogi minősítés és a védett jogi tárgy azonosságának vizsgálatától és nyelvtani egyeztetésétől. Ehelyett a cselekményt – mint történeti tényállást - tartalmilag megítélve vizsgálja az azonosság fennállását.

A hivatkozott ítélet ekkor még csak odáig merészkedett, hogy ugyanazon kábítószernek valamely részes államból való kivitele és más részes állam területére való bevitele főszabály szerint ugyanazon cselekménynek minősül. A Bíróság hozzátette persze azt a kitétel is – figyelemmel arra, hogy a nemzeti bíróság előtti egyedi ügyet nem bírálhatja el – hogy a történeti tényállás végérvényes mérlegelése a hatáskörrel rendelkező nemzeti hatóságok feladata, a konkrét tények és körülmények ismeretében. A nemzeti bíróságnak azt kell tehát vizsgálnia, hogy a történeti tényállást képező részcselekmények időben, térben és tárgyuk szerint mennyire kötődnek egymáshoz, kötődésük oly mértékben elválaszthatatlan-e, hogy egy cselekményt képezzenek.

5. *Jean Leon Van Straaten*

Jean Leon Van Straaten⁹⁹ Olaszországban, 1983. március körül 5 kilogramm heroint tartott magánál, amelyet Olaszországból Hollandiába vitt. Van Straaten ellen Hollandiában büntetőeljárást indítottak 5500 gramm heroinnak a társával 1983. március 26-án Olaszországból Hollandiába való behozatala, másodsorban 1 000 gramm heroinnak az 1983. március 27. és 30. közötti időszakban Hollandiában való tartása, harmadsorban pedig lőfegyvernek és lőszernek 1980 márciusában Hollandiában való tartása miatt. 1983. június 23-i ítéletével a holland bíróság Van Straatent a heroinbehozatal vádjá alól bizonyítottság hiányában felmentette, a két másik cselekmény miatt pedig a vádlottat 20 havi szabadságvesztésre ítélte. Olaszországban Van Straaten és társai ellen büntetőeljárást indítottak jelentős mennyiségű – összesen 5 kilogramm – kábítószernek 1983. március 27. körüli tartásáért, és több alkalommal, Hollandiába történt kiviteléért. 1999. novemberben a milánói városi bíróság Van Straatent, valamint két másik személyt – távollétükben – 10 év börtönbüntetésre ítélte.

⁹⁹ C-150/05

A kérdést előterjesztő olasz bíróság elvetette Van Straaten azon előadását, miszerint az SMVE 54. cikke értelmében az olasz államnak (vagy annak nevében) nem kellett volna büntetőeljárás indítania ellene, és hogy az ezzel a büntetőeljárással kapcsolatos összes cselekmény törvénytelen. Az olasz bíróság szerint az 1983. június 23-án hozott ítéletben Van Straatennek a heroinbehozatal vádpontjában való bűnösségéről a bíróság nem határozott, minthogy a vádlottal szemben e tekintetben indított büntetőeljárás megszüntetve, eljárási okokból felmentette. A Republik Italië álláspontja szerint Jean Leon Van Straaten e cselekmény miatt az SMVE 54. cikke szerint nem ítélték el. Ezenkívül a Republik Italië előadta, hogy az SMVE 55. cikke (1) bekezdésének bevezető rendelkezésében és a) pontjában foglaltak szerint tett nyilatkozata következtében az SMVE 54. cikke nem köti.

A Bíróság 2006. szeptember 28. napján kelt döntésében megismételte a Van Esbroeck ügyben hivatkozott elvet a tagállamok kölcsönös bizalmáról a bűnügyi együttműködés és a büntető igazságszolgáltatás terén, amelyet akkor is alkalmazni kell, ha a saját nemzeti jog alkalmazása eltérő eredményre vezetne. A Bíróság megismételte, hogy az SMVE 54. cikkének célja annak elkerülése, hogy bárki ellen a szabad mozgáshoz való jogának gyakorlása következtében ugyanazon cselekmény alapján több tagállamban is büntetőeljárás lehessen indítani. A kábítószerrel kapcsolatos bűncselekmények vonatkozásában nem követelmény, hogy a kérdéses kábítószer-mennyiségek a két érintett tagállamban vagy a két államban a cselekmény elkövetésében állítólag részt vevő személyek azonosak legyenek. Egyébiránt a Bíróság korábban kimondta, hogy az ugyanazon kábítószer kivételében és behozatalában megnyilvánuló büntetendő és az SMVE valamely részes államában büntetőeljárás alapját képező cselekmény főszabály szerint az 54. cikk értelmében vett „ugyanazon cselekménynek” minősül.

6. *Jürgen Kretzinger*

Lényegében ugyanezt az elvet mondta ki a Bíróság 2007. július 18. napján kelt ítélete, Jürgen Kretzinger ügyében.¹⁰⁰ . Kretzinger két alkalommal, 1999 májusában és 2000 áprilisában harmadik személy által az Unión kívüli országból Görögországba csempészett cigarettát szállított tehergépkocsival Görögországból Olaszországon és Németországon keresztül az Egyesült Királyság irányába. A cigarettákat sehol nem vetették alá vámkezelésnek.

Az első szállítmányt, amely 34.500 karton csempészett cigarettából állt, Olaszországban a Guardia di Finanza tartóztatta fel Kretzinger a kihallgatást követően szabadon bocsátották. 2001. februári ítéletével a Corte d'Appello di Venezia helyt adott az elsőfokú felmentő határozat ellen benyújtott ügyészi fellebbezésnek, és Kretzinger távollétében lefolytatott eljárásban egy év nyolc hónap szabadságvesztésre ítélte, amelynek végrehajtását felfüggesztette. A vádlott bűnösségét 6.900 kilogramm csempészett külföldi dohányáru Olaszországba való behozatala és birtoklása, valamint az azután esedékes vám

¹⁰⁰ C-288/05., Jürgen Kretzinger, 2007. július 18.

megfizetésének elmulasztása miatt állapította meg. A második szállítmány 14.927 karton csempészett cigarettából állt. Kretzingert 2000. április 12-én ismételten megállította az olasz Guardia di Finanza. Rövid ideig rendőrségi őrizetben illetve előzetes letartóztatásban volt, majd visszatért Németországba. 2001. januári ítéletében a Tribunale di Ancona (anconai bíróság) ugyancsak a távollétében, és ugyanazon olasz jogszabályok alkalmazásával, kétévi szabadságvesztésre ítélte, amelynek végrehajtását nem függesztette fel. Az olasz határozatok ismeretében a Landgericht Augsburg (augsburgi bíróság) az első szállítmány vonatkozásában egy év tíz hónap szabadságvesztésre, a második szállítmány vonatkozásában egy év szabadságvesztésre ítélte Kretzingert csempészett áruk Görögországba történő behozatala után keletkező vámfizetési kötelezettség teljesítésének elmulasztása miatt. A Landgericht Augsburg, bár utalt arra, hogy az olaszországi, jogerős ítéleteket még nem hajtották végre, nem állapította meg az SMVE 54. cikke szerinti eljárási akadály fennállását. Álláspontja szerint, bár ugyanaz a két cigarettaszállítmány képezte mind az olaszországi ítéletek, mind saját ítéletének alapját, nincs helye az SMVE 54. cikke alkalmazásának.

A Bíróság itt is kiemelte, hogy a nemzeti bíróságnak kell végső döntést hozni az ugyanazon cselekmény fogalmának vonatkozásában a történeti tényállás minden körülményének ismeretében. A Bíróság azonban leszögezte, hogy a csempészett áru schengeni térségen belüli csempészése szükségképpen magában foglalja a több részes államban történő elkövetést, amely így szintén ugyanazon cselekmény fogalmi megközelítését erősíti, ellenkező esetben az értelmezés ellentétbe kerülne a schengeni részes államok egységként való kezelésével. Az pedig mindenképpen ellentétes lenne az egységes schengeni térséggel, hogy a cselekmény annyiszor lenne büntethető, ahány tagállamon azt átvitték, vagy ott tartották.

7. *Norma Kraaijenbrink*

A Bíróság 2007. július 18. napján kelt *Norma Kraaijenbrink*¹⁰¹ ügyében hozott ítélete tovább finomította a *ne bis in idem* elv ugyanazon cselekményre vonatkozó korábbi értelmezését. Az irányadó tényállás szerint a hollandiai és belga pénzügyintézetekben a kábítószer-kereskedelemből származó pénzek befektetése és kezelése okán, a holland bíróság *Kraaijenbrink* holland állampolgárt kábítószer kereskedelemből származó pénzeszegek megszerzése és kezelése miatt hat hónap végrehajtásában felfüggesztett szabadságvesztésre ítélte. 2001-ben a belga bíróság kábítószer-kereskedelemből származó pénzeszegek átváltása miatt őt szintén elítélte két évi szabadságvesztésre.

Mindkét nemzeti bíróság arra az álláspontra helyezkedett, hogy a cselekmények nem merítik ki az SMVE 54. cikkét, azaz különálló bűncselekményeknek minősülnek. Ezen álláspontjukat annak ellenére fenntartották, hogy a pénzügyi tevékenységek egységes akarat-elhatározást és szándékegységet képeztek. A Bíróság visszautalva korábbi ítéleteire kiemelte, hogy a nemzeti bíróságok feladata a történeti tényállás időben, térben és tárgy szerinti meghatározása és annak eldöntése, hogy eszerint a cselekmények az ugyanazon

¹⁰¹ C-367/05., *Norma Kraaijenbrink*, 2007. július 18.

cselekmény kategóriájába esnek-e. Mindazonáltal a Bíróság azt is hangsúlyozta, hogy a cselekmények elkövetőjének azonos akarat-elhatározása, szándéka még nem elegendő az 54. cikk szerinti ugyanazon cselekmény megalapozásához. A szubjektív akaratú kapcsolat kizárólag az objektív tényállási összefüggések együttesével biztosíthatja az ugyanazon cselekmény fogalmát. A Bíróság felhívta a figyelmet arra is, hogy a ne bis in idem elv alkalmazása és az SMVE 58.¹⁰² cikke nem vezethet el oda, hogy a szerződő államok elmulasszák az SMVE 71.¹⁰³ cikkének alkalmazását. Nem megengedhető ugyanis, hogy eltekintsenek jelen esetben valamely kábítószerrel kapcsolatos cselekmény elbírálásától pusztán amiatt, mert a vádlottat más szerződő államban ugyanazzal a szándékkal elkövetett más bűncselekmény miatt előzőleg már elítélték. Ez az ítélet jól szemlélteti a Bíróságnak azt az óvó törekvését, hogy a jogállami alapelveken túlmenően elsődleges célként biztosítsa a szerződő tagállamok területén elkövetett bűncselekmények üldözését. Ezzel az ítélettel a Bíróság részben kijelölte a ne bis in idem elv alkalmazási határait is.

A jelen fejezetben eddig bemutatott bírósági ítéletek finoman és óvatosan utalást tesznek az európai büntetőjog, mint önálló szupranacionális jogág legitimitási alapjára és annak szükségességére.

V.2.2. AZ EURÓPAI ELFOGATÓPARANCSRÓL SZÓLÓ KERETHATÁROZAT EURÓPAI BÍRÓSÁG ÁLTALI ÉRTELMEZÉSE

Az Európai Tanács 2002. június 13. napján fogadta el az európai elfogatóparancsról és a tagállamok közötti átadási eljárásokról szóló kerethatározatát.¹⁰⁴ A kerethatározat azonban nem minden előzmény nélkül született. A kilencvenes évek elejétől világossá vált, hogy a határon átvélő bűnözés megelőzése érdekében hatékonyabb fellépés szükséges, amelyet a nemzetközi

102 SMVE 58. cikk: A fenti rendelkezések nem zárják ki a külföldön hozott bírósági határozatok tekintetében a ne bis in idem elvével kapcsolatos átfogóbb nemzeti rendelkezések alkalmazását.

103 SMVE 71. cikk: (1) Bármilyen típusú kábítószer és pszichotróp anyag, köztük a kannabisz közvetlen vagy közvetett értékesítése, valamint az ilyen termékek és anyagok értékesítés vagy kivitel céljából történő birtoklása tekintetében a Szerződő Felek kötelezettséget vállalnak arra, hogy az Egyesült Nemzetek hatályos egyezményeinek megfelelően meghozzák a kábítószeres és pszichotróp anyagok tiltott kereskedelmének megakadályozása és büntetése céljából szükséges intézkedéseket.

(2) A Szerződő Felek kötelezettséget vállalnak arra, hogy – a 74., 75. és 76. cikk vonatkozó rendelkezéseinek sérelme nélkül – közigazgatási és büntetőjogi intézkedésekkel megakadályozzák és büntetik a kábítószeres és pszichotróp anyagok, köztük a kannabisz tiltott kivitelét, valamint az ilyen termékek és anyagok értékesítését, beszerzését és átadását.

(3) A kábítószeres és pszichotróp anyagok, köztük a kannabisz tiltott behozatala elleni küzdelem érdekében a Szerződő Felek külső határaikon fokozzák a személyek, áruk és szállítóeszközök mozgásának ellenőrzését. Ezeket az intézkedéseket a 70. cikkben említett munkacsoport dolgozza ki. Ez a munkacsoport többek között megfontolja a belső határszolgálat alól felszabaduló határrendészeti és vámszemélyzet egy részének áthelyezését, valamint modern kábítószer-felderítő módszerek és kábítószer-kereső kutyák alkalmazását.

(4) E cikk rendelkezéseinek betartása érdekében a Szerződő Felek különös figyelmet fordítanak a közismerten kábítószerkereskedésre használt helyek célzott ellenőrzésére.

(5) A Szerződő Felek mindent megtesznek annak érdekében, hogy megakadályozzák és leküzdjék minden kábítószer és pszichotróp anyag, köztük a kannabisz iránti tiltott kereslet hátrányos következményeit. Az ennek érdekében szükséges intézkedések elfogadásáért az egyes Szerződő Felek felelősek.

¹⁰⁴ Az európai elfogatóparancsról és a tagállamok közötti átadási eljárásokról szóló, 2002. június 13-i 2002/584/IB tanácsi kerethatározat (HL L 190., 1. o.; magyar nyelvű különkiadás 19. fejezet, 6. kötet, 34. o.)

bűnügyi jogsegély nem képes biztosítani. A hagyományos intézmények lassúak és körülményesek egy olyan térségben, amelyben az államok éppen a szélesebb integráció és együttműködés felé nyitnak, egymás kölcsönös elismerésének elve alapján. Az 1997. évben elfogadott Amszterdami Szerződés – amely az Európai Uniót a szabadság, a biztonság és a jog érvényesülésének térségének deklarálta –, majd az 1999. szeptemberben kiadott tamperei nyilatkozat tekinthetőek az első érdemi lépéseknek annak érdekében, hogy az uniós normaalkotásra támaszkodva a tagállamok egymás büntetőeljárását a saját büntetőeljárásukkal egyenrangúan kezeljék. Az egyenrangú kezelés a gyakorlatban azt jelenti, hogy az uniós tagállamok egymás bűnüldöző tevékenységét lényegében és lehetőségek szerint feltételek és további vizsgálat nélkül elismerik. Nyilvánvalóan ez csak akkor lehetséges, ha a tagállamok a bűnügyi jogsegély teljesítésére a hazai büntetőeljárás lefolytatásával azonos feltételeket szabnak, azaz nem kötik a jogsegély teljesítését a belső büntetőeljáráshoz képest további, vagy egyéb feltételek teljesüléséhez. Azonban az egymás büntetőeljárásának elismerése számos gyakorlati problémát vetett és vet fel a mai napig. Az állami büntetőmonopólium részleges feladása nehézkes folyamat a tagállamok részéről, és egyben évszázados jogelvek újragondolását igénylik. Legyen erre példa a kettős inkrimináció, vagy a saját állampolgár kiadásának tilalmi elvének a megkérdőjelezése, és meghaladása.

Sajátos katalizátora volt a bűnügyi együttműködés kiszélesítésének és felgyorsításának a 2001. szeptember 11-én, az Egyesült Államok lakossága elleni példátlan és tragikus terrortámadás. Ezt követően az Európai Unió állam- és kormányfői, az Európai Parlament, valamint az Európai Bizottság elnöke a tamperei pontokkal és a bírói határozatok és ítéletek kölcsönös elismerésének elvével összhangban felhívták a tagállamok szakértőit, hogy egy kerethatározat-javaslat formájában dolgozzák ki az európai elfogatóparancs intézményét, amely az Amszterdami Szerződés 34. cikkelyének értelmében az elérendő eredmény tekintetében kötelezi a tagállamokat, de a megvalósítás formáját és módját a nemzeti hatóságokra bízta.

Mindazonáltal a tagországok rövid időn belül valamennyien átültették nemzeti jogszabályaikba az európai elfogatóparancsról és a tagállamok közötti átadási eljárásokról szóló kerethatározatot, amely a hagyományos kiadatási eljárással szakítva a keresett személyek átadása érdekében új eszközöket hozott létre.

A kiadatási eljárással szemben az európai elfogatóparancs ugyanis teljes egészében bírósági eljárás, amelybe más szervek nem avatkozhatnak bele. Az elfogatóparancs kötelező határidőket tűz ki az eljárás lefolytatására, egységes formanyomtatvány használatát írja elő, továbbá meghatározza a végrehajtás megtagadásának okait, amelyek kizárólag a kerethatározat által felsorolt korlátozott számú esetben alkalmazhatók. A kerethatározat kimondja, hogy minden tagállamnak tiszteletben kell tartania az alapvető jogokat, így az európai elfogatóparancs védelmezi az emberi jogokat is, visszautalva az Európai Unió Alapjogi Chartájára¹⁰⁵ – amely pedig Preambulumában¹⁰⁶ hivatkozik

az Emberi Jogok Európai Bíróságának ítélkezési gyakorlatára, és az Emberi Jogok Európai Egyezményére.

Magyarország a kerethatározatnak az Európai Unió tagállamaival folytatott bűnügyi együttműködésről szóló 2003. évi CXXX. törvény (továbbiakban a „Törvény”) elfogadásával tett eleget.

A kerethatározat az általános elvek elején (2. cikk) meghatározta annak a harminckét bűncselekménytípusnak a listáját is, amelyek esetében a kettős büntethetőség nem mérlegelendő. A súlyos bűncselekmények listája többek között magában foglalja a bűnszervezetben való részvételt, a terrorizmust, az emberkereskedelmet, a gyermekek szexuális kizsákmányolását és gyermekpornográfiát, a kábítószeres és a pszichotróp anyagok tiltott kereskedelmét, a fegyverek, lőszeres és robbanóanyagok tiltott kereskedelmét, a korrupciót, a csalást, a bűncselekményekből származó jövedelem tisztára mosását, a pénzhamisítást, a számítógépes bűnözést, a környezettel kapcsolatos bűncselekményeket, a segítségnyújtást jogellenes beutazáshoz és tartózkodáshoz, a szándékos emberölést, a súlyos testi sértést, az emberi szervek és szövetek tiltott kereskedelmét, az emberrablást, a személyi szabadságtól való jogellenes megfosztást és a túszejtést, a rasszizmust és idegengyűlöletet, a szervezett lopást vagy fegyveres rablást, a kulturális javak tiltott kereskedelmét, a zsarolást, a termékhamisítást, és az erőszakos közöszlést.

Amint látható, a lista inkább csak utalás az egyes bűncselekményekre, nem pedig azok szabatos – ha úgy tetszik a *nullum crimen sine lege* elve alapján történő –, tényállási elemeken keresztül meghatározása. E jogtechnikai megoldás nyilvánvaló lényege annak biztosítása, hogy a generális jellegű szabály révén minden tagországban alkalmazható legyen az intézmény, anélkül, hogy az alkalmazási lehetőségeket egy kazuisztikus megoldással leszűkítené. Az egyedi bűncselekmények beazonosítása így a nemzeti jogalkalmazó feladata. Látszólag – ahogy az a később tárgyalt Európai Bíróság előtt folyamatban volt ügyben felmerült – ellentétes lehet a büntetőjoggal szemben elvárt normavilágossággal, vagy a *nullum crimen sine lege* elvével.

1. *Advocaten Voor De Wereld VZW*

Az Európai Bíróság 2007. május 3-án kelt *Advocaten Voor De Wereld VZW*¹⁰⁷ által indított ügyben az európai elfogatóparancsról szóló kerethatározat érvényességét vizsgálta. A kereset szerint az Európai Tanács nem lett volna jogosult az európai elfogatóparancsot európai

¹⁰⁵ 2007/C 303/01, 2007. december 14.

¹⁰⁶ „...E Charta, tiszteletben tartva az Unió hatásköreit és feladatait, valamint a szubszidiaritás elvét, újlag megerősíti azokat a jogokat, amelyek különösen a tagállamok közös alkotmányos hagyományából és nemzetközi kötelezettségeiből, az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló európai egyezményből, az Unió és az Európa Tanács által elfogadott szociális chartákból, valamint az Európai Unió Bíróságának és az Emberi Jogok Európai Bíróságának esetjogából következnek. Ebben az összefüggésben a Charta értelmezése során az Unió és a tagállamok bíróságai kellően figyelembe veszik a Chartát megszövegező Konvent elnökségének irányítása alatt készített és az Európai Konvent elnökségének felelőssége mellett naprakésszé tett magyarázatokat.”

¹⁰⁷ C-303/05., *Advocaten voor de Wereld VZW*, 2007. május 3.

kerethatározattal szabályozni, mivel ilyen szabályozási tárgy csak egyezmény útján jöhetett volna létre – tekintettel az uniós jog három pillére rendszerére és a jogalkotási mechanizmusra.

A kereset második érve pedig, hogy a kerethatározat túlságosan tágan határozza meg a kettős inkrimináció elve alól felmentett bűncselekményeket, nem indokolva azt, hogy a felsorolásban nem érintett bűncselekmények esetében a kettős inkrimináció elve miért maradt meg változatlanul. Ezt a problémát összefüggésbe hozza azzal, hogy a norma nem felel meg a büntetőjogi törvényesség feltételeinek, nem pontosan meghatározott és egyértelmű a bűncselekmények meghatározásánál. A kereset tehát teljes támadást indított a kerethatározattal szemben, annak alaki és tartalmi legitimitását is megkérdőjelezve. A Bíróság az előzetes döntéshozatalra előterjesztett kérdések tekintetében már a legelején leszögezte, hogy az EUSZ 35. cikke alapján külön felhatalmazás nélkül is értelmezheti az elsődleges jogba tartozó rendelkezéseket.

A Bíróság az első kérdéssel kapcsolatban, amely magának a kerethatározatnak az érvényességét vitatja, úgy érvel, hogy a kerethatározat célja az elfogatóparancsot kibocsátó államok jogszabályai szerinti együttműködés közelítése. Azaz a kerethatározat nem lép a nemzeti jogszabály helyére, hiszen a nemzeti hatóságok a jövőben is a nemzeti jogszabály, és nem a keretszabály alapján fogják együttműködésüket biztosítani.

A rejtett módon a nullum crimen sine lege elvének való megfelelést vitató kérdésre a Bíróság válasza a kerethatározatot legitimizáló természetű. A Bíróság hangsúlyt fektet arra, hogy a kerethatározatot célja szerint kell alkalmazni, amely így csupán a jogközelítés, nem pedig a nemzeti jog kiiktatása, annak helyébe való lépés. A nullum crimen sine lege elvének való megfelelést a nemzeti jogalkotónak kell biztosítani, amely tény folytán a normavilágosság és nullum crimen sine lege elv a nemzeti jogalkotón kérhető csupán számon. Másodikként a Bíróság leszögezi, hogy az Európai Tanács a tagállamok közötti bűnügyi együttműködés elősegítése érdekében minden lehetséges jogi eszközt felhasználhat, egyik vagy másik eszköz külön prioritása nélkül. Elfogadja a Bíróság azt az érvelést, hogy az elfogatóparancsot akár egyezménnyel is lehetett volna szabályozni, azonban a szabályozás fajtájának eldöntése a Tanács mérlegelési jogkörébe tartozik. Eszerint az egyes eszközök között nincs érdemi különbség.

Ami pedig a kérdéses bűncselekmény típusok kettős inkrimináció alóli kiemelését illeti, a Bíróság álláspontja szintén egyértelműen a kerethatározat védelmében lép fel. Vitathatatlan tény, hogy az európai elfogatóparancsról szóló kerethatározat katalógus bűncselekményei nincsenek egyértelműen meghatározva, a megnevezések egyike akár több különös részi törvényi tényállásra is utalhat. Ezt illetően a Bíróság úgy érvel, hogy pusztán jogtechnikai szempontokat figyelembe véve milyen lehetőségei lennének a Tanácsnak.

Gondoljunk csak a korrupciós bűncselekményekre, hogy azok a 27 tagállam kódexeiben mennyire eltérően lehetnek megnevezve. Márpedig ha abból indulunk ki, hogy az egyes tagállamok kölcsönösen elismerik egymás jogrendszerét, akkor áttekinthetetlen és értelmetlen lenne a katalógusban szerepeltetni egy bűncselekmény, például a vesztegetés 27 darab verzióját, vagy éppen egy közösen alkalmazandó tényállást teremteni. A kölcsönös elismerés éppen annak a

bizalmi elvnek a megtestesülése, hogy nem vitatható axióma, hogy a francia, német vagy magyar Btk. tartalmilag és a jogalkotó célja szerint ugyanazt a cselekményt tekinti vesztegetésnek. Mindezek alapján tehát a kerethatározat e jogtechnikai megoldása nem ellentétes a jogállami büntetőjog alapelveivel, vagy éppen az Emberi Jogok Európai Egyezményének rendelkezéseivel.

A kettős inkrimináció meghaladása a bírói ítéletek kölcsönös elismerésének elvén alapszik. Ez alapján, ha egy tagállam ügyészi vagy bírói szerve büntetés-végrehajtás vagy büntetőeljárás lefolytatása céljából átadni kér egy terheltet, a határozatot érvényesnek kell elismerni és az egész unió területén végrehajtandónak kell tekinteni. Az ilyen határozatok kölcsönös elismerésének elve szükségszerű következménye a kettős inkrimináció eltörlése. A kerethatározat 2. cikkében részletezett bűncselekményi lista mindennapi alkalmazása azonban nem minden értelmezési problémától mentes, hiszen a kettős inkrimináció vizsgálatának szükségessége néhány esetben fennmaradt – lásd 2. cikk (2) bekezdés.

A Fővárosi Bíróság Büntető Kollégiumvezető-helyettese Máziné Dr. Szepesi Erzsébet részletes vizsgálatot folytatott a témában, 2005. évig feldolgozva a Fővárosi Bíróság gyakorlatát az európai elfogatóparancs tárgyában¹⁰⁸. Így részletesen áttekintette a Törvény mindennapi gyakorlatban való alkalmazási kérdéseit, illetve a korábbi együttműködési eljárásokhoz viszonyított változásait.

Plasztikusan kiemeli azt a jogalkotói akaratot, amely a saját állampolgár kiadási megtagadásának meghaladásával kapcsolatos. Észre kell venni, hogy az uniós jogalkotó szerint a terhelt kiadása során nem az állampolgársága a meghatározó, hanem annak tényleges lakóhelye. Az egységes európai térség koncepciójában, az uniós állampolgár bárhol letelepedhet, társadalmilag beilleszkedhet. Ezek után a pusztán állampolgársági sematikus vizsgálat olyan eredményt hozhat, hogy a kiadás olyan országba történik, ahol a terheltnek már nincsenek vagy gyengébbek a társadalmi kapcsolatai, ezáltal szabadulását követően csökkennek a reintegrációs lehetőségei.

2. *Szymon Kozłowski*

Ehhez kapcsolódik az Európai Bíróság 2008. július 17. napján kelt Szymon Kozłowski¹⁰⁹ ügyében hozott ítélet. A döntés sajátossága, hogy az előzetes döntéshozatalra feltett kérdés érdemi eldöntését kizárólag a nemzeti jogi rendelkezések mérlegelésére bízta, az uniós jogi norma értékelésén túl. Az irányadó tényállás szerint a lengyel állampolgár Kozłowski kifogást emelt a német hatóságoknál a szabadságvesztés büntetés lengyelországi átadásával szemben. Kifogásában arra hivatkozott, hogy Németországban tartózkodott az elítélés előtt, és így beleegyezésének hiányában a német hatóságok nem adhatják át a hazájában történő büntetés végrehajtásra. A kifogás jogszabályi alapja a kerethatározat alapján a Német Szövetségi Köztársaságban hatályos elfogatóparancsról szóló törvény 83/B szakasza volt, mely szerint a belföldi szokásos

¹⁰⁸ Máziné Dr. Szepesi Erzsébet: A kiadással, az európai elfogatóparanccsal, a szabadságvesztés végrehajtásának átvételével és a külföldi ítélet érvényének elismerésével kapcsolatos bírósági gyakorlat vizsgálata. A tanulmány elérhető: www.fovarosi.birosag.hu/szellemimuhely/a_kiadatassal.pdf

¹⁰⁹ C-66/08. Szymon Kozłowski, 2008. július 17.

tartózkodási hellyel rendelkező külföldi kiadatása megtagadható az ott felsorolt további okok teljesülése esetén.

Az előzetes döntéshozatal során előterjesztett kérdések középpontját az jelentette, hogy mit kell szokásos tartózkodás alatt érteni. A Bíróság ismételten a kerethatározat célja szerint – teleologikusan – közelítette a kérdést, feltárva az uniós jogalkotó szándékát. A Bíróság kiemelte, hogy nyilván a tartózkodás az adott társadalmi környezethez való olyan kötődést jelentheti, amelynek társadalmi kapcsolatait a másik tagállamban történő büntetés-végrehajtással nem lenne kívánatos megszakítani. Így kerülhető el a büntetés aránytalan és törvény által nem tartalmazott további hátrányos jellegének elkerülése. Mindazonáltal a Bíróság arra utal vissza, hogy a kérdéses kifejezésre általános meghatározást adni nem lehet, azt az egyedi ügyben, egyedi mérlegelés alapján lehet eldönteni.

Mindenféle ironia nélkül is felmerül a kérdés, hogy a jelen ügyben a Bíróság határozata mennyiben segítette az előzetes döntéshozatalt kezdeményező német bíróságot, amikor a Bíróság határozata a tartózkodás fogalmának meghatározása tekintetében a következőképpen szól: „annak meghatározásához, hogy a konkrét helyzetben fennáll-e a keresett személy és a végrehajtó tagállam között olyan kötődés, amelynek alapján állítható, hogy e személy a kerethatározat 4. cikkének 6. pontja értelmében vett „tartózkodik” kifejezés hatálya alá tartozik, a végrehajtó igazságügyi hatóságnak átfogóan kell vizsgálnia több, e személy helyzetét jellemző objektív körülményt, így különösen a keresett személy ottlétének tartamát, jellegét és feltételeit, valamint a végrehajtó tagállamban fennálló családi és gazdasági kötelekeit”.

Az Európai Bíróság ítéletei megerősítették az elfogatóparancs intézményét. Bár nyilvánvaló, hogy az európai elfogatóparancs még serdülőkorát éli, az európai bűnözés elleni küzdelemben már most jelentős változást hozott, hiszen garantálja, hogy a bűnelkövetők ne lelhessenek biztos menedékre az Unió határain belül. Ahogy a nemzeti hatóságok és az igazságszolgáltatás rendszere egyre inkább hozzászokik alkalmazásához, úgy válik az intézmény egyre hatékonyabbá. Az európai elfogatóparancs fontos mérföldkő a szabadságon, a biztonságon és a jog érvényesülésén alapuló közös európai térség kialakításában, és talán ennek első kézzelfogható siker sztorija.

V.2.3. AZ EURÓPAI KÖZIGAZGATÁSI BÜNTETŐJOG

Értekezésem jelen részében az európai közigazgatási büntetőjog alatt az Európai Közösségek és Unió intézményeinek kodifikációs tevékenysége eredményeként kialakuló, közigazgatási jellegű szupranacionális adminisztratív szankciós jogi normáinak együttesét

értem, amely normahalmazt az Európai Elsőfokú Bíróság¹¹⁰ jogértelmező munkáján keresztül kívánok megközelíteni.

Előre bocsátható, hogy szemben a tagállamok jogrendszerének éles határok mentén történő jogági besorolásával, az európai közigazgatási büntetőjog jogágakon átívelő, hiánypótló szerepet tölt be. Mivel az 1957. évben kötött Római Szerződés (EK Szerződés) és a későbbi 1992. évben aláírt Maastrichti Szerződés (EUSZ) sem engedte át az állami büntetőjogi monopólium feletti rendelkezést az Európai Közösség számára, az egységes európai (anyagi vagy eljárásjogi) büntetőjog mai napig csak távlati jogalkotói cél, és legfeljebb az uniós törekvések többé-kevésbé kodifikált halmaza. Tény azonban, hogy bármely jogrendszert alakít is ki egy állam vagy államok feletti szuverén hatalom, a rendszer természetéből adódóan a normaszegéssel szemben fel kell lépnie. Valójában nem is tudunk elképzelni olyan jogrendszert, amely saját normáinak megsértését ne szankcionálná, hiszen ennek hiányában a kógens jogi rendelkezések erőtlenné válhatnának, veszélyeztetve ezzel a jogrendszer egységét és kikényszeríthetőségét. Mivel az uniós politikák szükségessé teszik az uniós jogalkotást, és ezáltal az Uniós jog – mint jogrendszer – kialakulását, a kezdetektől fogva számolni kell a szankciós jog szükségességével az uniós jog szupranacionális szintjén.

Tekintettel arra, hogy az Európai Közösségek, majd az Európai Unió szupranacionális büntetőhatalom hiányában a büntetőjog területén ezt nem tudja biztosítani, mind a jogalkotónak, mind pedig a jogalkalmazónak alternatív megoldást kell keresnie. A megoldás a közigazgatási büntetőjogban öltött testet, amely a szankció-alkalmazásnak legitim területeként biztosítja az uniós intézmények számára Justitia istenasszony kezéből kardot, az uniós jog kikényszeríthetősége érdekében. E kard persze leginkább csak tőr, hiszen a közigazgatási büntetőjogot alkotó jogszabályok és a kapcsolódó bírósági joggyakorlat mindig sietve hangsúlyozza a klasszikus büntetőjogtól való különbözőségét, és ha szabad így fogalmazni, alárendeltséget, kiemelve az adminisztratív szankcionálás eltérő jellegét.

A magyar jogi szemlélet számára a közigazgatási büntetőjog fogalma nehezen is értelmezhető, hiszen ilyen egységes normarendszert, vagy akár kódexet a magyar jog nem ismer. Legközelebb ehhez a területhez a szabálysértési jog áll, amely azonban szintén határterületen mozog a közigazgatási jog és a büntetőjog területe között. Persze a büntetőjog közjogi jellegű, ahogy azt Angyal Pál is hangsúlyozza. „*A büntetőjog a közjognak kivált és önállóságra jutott része, mert: a) alanya: az állam, b) tárgya: a büntetendő cselekmény, mint az általános jogrend megsértése, c) eszköze: a közérdekből alkalmazott büntetés.*”¹¹¹ A szabálysértési jog azonban nehezebben önállósult, mint a büntetőjog, és megtartotta a két jogág közötti átmeneti jellegét.

¹¹⁰ Ahhoz, hogy a Bíróság megbirkózhasson az elé terjesztett esetek nagy számával, és hogy jobb jogi védelmet nyújthasson polgárainak, 1988-ben létrehozták az Elsőfokú Bíróságot. A (Bírósághoz kapcsolódó) Elsőfokú Bíróság felelős azért, hogy bizonyos keresettípusokban, különösen a magánszemélyek, vállalatok és egyes vállalkozások által elé terjesztett kérdésekben, valamint a versenyjoggal kapcsolatos ügyekben döntéseket hozzon. Ezen a bíróságon szintén egy-egy bíró van minden EU-országból.

¹¹¹ Angyal Pál: A Magyar Büntetőjog tankönyve, Athenaeum Irodalmi és Nyomdai R.T., 1909, 6. p.

Elég csak visszatekinteni a magyar büntetőjog történetének XIX. századi fejlődésére, ahol a Csemegi Kódex mellett, mint annak kiegészítőjeként jelent meg az 1879. évi XL. törvénycikk a Kihágási Büntetőtörvénykönyv, kihangsúlyozva annak kiegészítő szerepét. Fordulatot a Csemegi Kódex általános Részét hatályon kívül helyező 1950. évi Btá. jelentette, amely a bűncselekmény súly szerinti kategorizálásából a vétséget kiiktatva, a bűncselekmény fogalmat büntettekre és kihágásokra osztotta. Emellett elindult az államigazgatási jellegű szabálysértések szabályozására való törekvés, amely így először az 1955. évi 17. számú törvényerejű rendelettel valósul meg, felszámolva a Csemegi korszakból származó kihágás intézményét.

A hivatkozott törvényerejű rendelet jogági elhelyezkedése jól mutatja az államigazgatás szankciós igényének köztes normativitását. Az 1961. évi Btk. szakmailag erősen kifogásolható szemléletétől a nyugat-európai jogi gondolkodás felé visszatekintő jelenleg is hatályos 1978. évi Btk-t megelőzően az 1971. évi 28. számú tvr. emeli vissza a büntett és vétség kettős kategóriáját, ezáltal végérvényesen kiiktatva a büntető kódexből az államigazgatási jellegű szankcionálás normarendszerét. Nyilvánvalóan az iménti visszatekintés nem azt kívánja érzékeltetni, hogy a közigazgatási jogban rejlő szankciók csak és kizárólag a szabálysértési jogot alkotják, hiszen ez utóbbi a közigazgatás rendszerének csak egyik eszköze és a büntető igazságszolgáltatás kiegészítője. Mindazonáltal történeti visszatekintést azért tartottam fontosnak, hogy érzékeltessem, a büntetőjog és az uniós értelemben vett közigazgatási büntetőjog folyamatosan változó távolságban, de szoros kapcsolatban van egymással.

Az Európai Bizottság a '80-as évektől felismerte a közigazgatási büntetőjogban rejlő lehetőségeket, hiszen a Közösségek számára jogalkotásra átadott igazgatási területeken az állami büntetőhatalom monopóliumának megsértése nélkül alkothatott és alkothat szankciós normákat. Természetesen ennek a rendkívül praktikus felismerésnek tetszetős ideológiai háttere is van.

A büntető-igazságszolgáltatás jó szándékú kritikussai számtalanszor ismétlik az eljárások elnehezülését, a cselekmény végrehajtása és az ezért kapott proporcionális büntetés végrehajtásának jelentős időbeli eltávolodását, a drága és kevésbé hatékony eljárást, amelynek reparatív jellege meg sem jelenik, vagy erősen a háttérbe szorul. Ezzel szemben a közigazgatási jog mindig törekedett a hatékony, az előre jól és részletesen szabályozott bürokratikus megoldások által biztosított gyorsaság, és bizonyos fokig a reparáció biztosítására. Mindezek tudatában nem nehéz az európai közigazgatási büntetőjognak szimpatizánsokat keresni, hiszen az lehet gyors és hatékony, biztosítva ugyanakkor a represszív igényt. További érv, hogy ezzel egyidejűleg teljesíti a dekriminalizációra való törekvést, amely szintén az utóbbi két évtized büntetőpolitikai és jogalkotói igénye. Utóbbi érv persze paradox, hiszen az Európai Unió a dekriminalizációra hivatkozva épít egy olyan rendszert, amellyel egyre inkább közelebb akar kerülni a szupranacionális büntetőpolitikai

és egységes európai büntetőjog megvalósításához. Ahogy Kis Norbert megfogalmazza¹¹², a közigazgatás büntetőhatalmának erősödése három tendenciát követ: 1) az Unió szupranacionális szankciórendszerének fejlődése, 2) a tagállami jogharmonizációban a büntetőjogi eszközöket helyettesítő alternatív szankciós mechanizmusok kifejlesztése és 3) a tagállamok nemzeti szankciópolitikájának a büntetőjogtól eltérő alternatív továbbfejlesztése.

Az Európai Tanácsnak az Európai Közösségek pénzügyi érdekeinek védelméről szóló 1995. december 18-i 2988/95/EK számú rendelete a szupranacionális igazgatási szankciórendszer létrehozásának igényét a preambulumban az alábbiakban foglalta össze: az Európai Közösségek költségvetése és pénzügyi érdekeinek védelme; a pénzügyi érdekeket sértő csalásokkal szembeni egységes fellépés jogi kereteinek meghatározása; közigazgatási szankciók alkalmazására vonatkozóan egységes szabályozási keretek felállítása; a méltányosság és arányosság elvének megtartása figyelembe véve a ne bis in idem elvet; a nemzeti büntetőjogot tiszteletben tartó uniós szabályozás az intézkedésekre, szankciókra és ellenőrzésekre vonatkozóan.

A Tanács célkitűzése szerint mindezzel lehetővé válhat a közösségi politikák által érintett területeken az egységes jogvédelem kialakítása, amely a közösségi támogatási rendszer részeit képezi az ágazati szabályokban való részletezése folytán. A rendelet kihangsúlyozza, hogy a közösségi szankciók függetlenek és nincsenek kihatással az ugyanazon cselekményre vonatkozó nemzeti hatóságok büntetőjogi intézkedéseire, illetve a nemzeti büntetőeljárás elsőbbségét deklarálja. A ne bis in idem elv alkalmazása eredményeként, a közigazgatási eljárás csak akkor folytatható le, amennyiben nincs az ugyanazon cselekvésre vonatkozóan büntetőeljárás folyamatban a nemzeti hatóságok előtt.

A Tanács kihasználva a közösségi jog közvetlen hatályának elvét, előírja, hogy a közösségi szankciók és intézkedések, valamint az ezeket megelőző vizsgálatokat rendeleti úton kell szabályozni. E szabályozási modellnek a legterjedelmesebb megjelenését a közösségi versenyjog szabályozásában találjuk, amely meghatározza a versenyjog alaki és anyagi kereteit, kidolgozva az adminisztratív szankció részleteit.

Az EK Szerződés 81. cikkétől terjedő versenyszabályok végrehajtásáról alapvetően az 1/2003/EK. és a 139/2004/EK. Tanácsi rendeletek tartalmazznak részletszabályokat. Látható tehát, hogy a Római szerződés és a Maastrichti Szerződés által szabályozott közösségi politikák végrehajtásának és érvényre juttatásának érdekében a fentebb hivatkozott 2988/95/EK. rendelet felhatalmazása alapján a közigazgatási szankcionálás végrehajtási szabályai külön ágazati rendeletekben nyertek meghatározást.

A közigazgatási büntetőjog Janus arcú, hiszen – némi felületes túlzással - ha akarom közigazgatási jogba, ha akarom, a büntetőjog világába tartozik. Az egyre szélesedő szankcionálás elvi megalapozásakor az Európai Bizottság mindig azt hangsúlyozza, hogy

¹¹² Kis Norbert, Szupranacionális szankciók és eljárás, in. Az Európai Büntetőjog Kézikönyve, szerk: Kondorosi – Ligeti, Magyar Közlöny Lap és Könyvkiadó, Budapest, 2008, 375.p.

nem kívánja elvonni a nemzeti büntetőjog monopóliumát, kizárólag a közigazgatási jog területére koncentrált szupranacionális szankcionálást alkot. Ha az Európai Bíróság előtti versenyhatósági eljárás alá vont felperesek kereseteit tekintjük, akkor pedig a büntetőjogi minőség domborodik ki, számon kérve az Emberi Jogok Európai Egyezményének és az Alapjogi Chartának a biztosíték rendszerét. Nyilvánvaló, hogy a két szemlélet a már többször hivatkozott határterületi jellegéből adódóan egymással ellentétes, szűk mezsgyét kialakítva a rendeleti szabályozás számára. Az Európai Bizottság és az Európai Tanács a szankcionálás kiszélesítése érdekében mindig a jogterület közjogi jellegét fogja hangsúlyozni, amelynek területén egyrészt jogalkotási funkciója van, másrészt nem ütközik bele a jogállami büntetőjog alapelveibe.

Tény ugyanis, hogy az imént hivatkozott rendeletek olyan lehetőségeket biztosítanak a hatóságok számára, amely a büntetőjogász számára egyidejűleg tűnik lenyűgözőnek és elborzasztónak. Lenyűgöző mindenképpen, hiszen a bűnüldözés érdekében hatékony és gyors eljárást, és kevésbé elkerülhető szankciót kínál. Ez a hatékonyság egyidejűleg közelít a büntető-igazságszolgáltatás számára egyre távolabbinak tűnő elkerülhetetlen szankció ideája felé, így természetesen imponál a büntetőjogász számára. Lássuk be azonban, hogy a büntetőeljárás épp azért igényel hosszú időt, s adott esetben büntetlenül hagyja az elkövetett bűncselekményt, mert évszázadokon át tartó szerves fejlődés számos anyagi jogi és eljárásjogi garanciát épített fel.

Ezen alapvető garanciákból számos az évtizedek során a jogállami büntetőjog alapelve lett, gondoljunk csak az Emberi Jogok Európai Egyezményének 6. cikkére, vagy az Alapjogi Chartára. Bizton állítható, hogy e garanciák mellett a büntetőeljárás sohasem lesz annyira hatékony, mint a közigazgatási büntetőjog, így a büntetőeljárás relatíve csökkentett hatékonysága nyilvánvalóan kisebb felderítési arányt és a szankció elkerülésének (elmaradásának) lehetőségét eredményezheti.

Mindazonáltal egy büntetőeljárásban soha nem lesz kérdés az önvádra kötelezés tilalma, vagy a bizonyítékok beszerzésének és felhasználásának szigorúan meghatározott eljárásrendje. Ezzel ellentétben a közösségi versenyjogi szabályok esetén a hatósági hatáskörök és szankciók garanciális fékei tekintetében nagyvonalúságot tapasztalhatunk. A Bizottság számára a versenyjogi szabályozás rendkívül széles vizsgálati jogosítványokat biztosít, előírva az eljárás alá vont jogi személyek és képviselőik együttműködési és tájékoztatási kötelezettségét. Egy helyszíni vizsgálat alkalmával a Bizottság tisztviselőinek jogában áll a gazdasági társaság helyiségeibe belépni, azt ideiglenesen lezárni, a könyvekbe és feljegyzésekbe korlátozásmentesen betekinteni, a dokumentumokról korlátozás nélkül másolatot készíteni, az üzlethelységeket és raktárhelységeket a vizsgálathoz szükséges időre lepecsételni és a jogi személy képviselőit meghallgatni. Utóbbiaknak együttműködési kötelezettsége van, amely egyben a hallgatás jogának kizárását jelenti.

Az Európai Elsőfokú Bíróság joggyakorlatának áttekintésekor úgy tűnik, hogy a versenyjogi szabályok okozták a jogalkalmazóknak is a legtöbb fejtörést, hiszen az utóbbi néhány évben a versenyjog és a büntetőjog kapcsolatával foglalkozó Európai Bírósági ítéletek szinte

mindegyike az eljárások jogalapjával és hatásköri korlátaival kapcsolatosak. Kitűnő példaként lehet említeni a Mannesmannröhren-Werke AG és a Bizottság közötti T-112/98¹¹³ számú ügyet, amelyben az Elsőfokú Bíróság 2001. február 20. napján hozott ítéletet.

1. *Mannesmannröhren-Werke AG*

Az irányadó tényállás szerint az Európai Bizottság a felperestől tájékoztatást kért a varratmentes acélcső-gyártással kapcsolatos szerződéseiről, azokat előkészítő megbeszéléseiről. A Bizottság 1997. augusztusában információkérő levelet küldött a Mannesmannröhren-Werke AG-hoz azzal kapcsolatban, hogy 1984-re visszamenőleg a felperes tisztségviselői milyen együttműködést folytattak az „Európa-Japán Klub” néven ismert vállalati együttműködés keretei között. A Bizottság által feltett kérdések vonatkoztak a tisztségviselők utazásainak időpontjaira és helyszíneire, a találkozók dokumentumaira a belső feljegyzésekig bezárólag, és amennyiben dokumentumok nem álltak rendelkezésre, úgy a Bizottság a találkozókról írásbeli beszámolót kért. Ezen túlmenően a Bizottság kérdést tett fel arra vonatkozóan, hogy a felperes 1962-től kezdődően a mélytengeri csövek gyártása tekintetében milyen megállapodásokat kötött, és milyen egyeztetések zajlottak az úgynevezett Special Circle találkozók során. A kérdések feltevéséből és azok bevezetéséből egyértelműen arra tudott következtetni a felperes, hogy a Bizottság már a birtokában van a szükséges információknak, amelyek a versenyjogi szabályok megsértését és a kartellezés gyanúját megalapozzák, azonban a Bizottság a teljesebb bizonyítottság érdekében a hivatkozott események dokumentumait szükségesnek ítélte bekérni. A felperes ezért több válaszában visszautasította a tájékoztatást azzal, hogy az információt követelő határozat nem sértheti a vállalkozás védelemhez való jogát, illetve nem tehet fel olyan kérdést, amely jogellenes cselekmény elismerésére kényszeríti a felperest, továbbá nem kötelezheti a felperest tárgyi bizonyítékok hiányában nyilatkozat megtételére (amely nyilvánvalóan a ténybeli beismeréssel lenne egyenértékű).

A felperes összesen négy jogalapot nevezett meg, amelyekre hivatkozva kérte a Bizottsági határozat megsemmisítését és a Bizottság költségeiben való marasztalását. Az első jogalap vonatkozásában a felperes előadta, hogy bár valóban tájékoztatási kötelezettsége van, azonban az információt követelő határozat nem sértheti az információt nyújtó gazdasági társaság védelemhez való jogát. Így a Bizottság nem kérhet olyan információt sem, ami az adott cselekmény motívumának, vagy célzatának feltárására szolgál, túlmenően a tények rögzítésén. A felperes kiemeli, hogy utóbbi tájékoztatással, az önvádra való kötelezés tilalmának hiányában, kénytelen lenne beismerni a jogellenes cselekvőségét. A felperes természetesen továbbment, s e logikai láncot úgy folytatta, hogy önmagában a tárgyalásokról készült jegyzetek és megállapodások átadása úgy szintén a motívum és a célzat feltárását jelentené, így azok átadásának megtagadásához is joga van. A felperes ezen

¹¹³ T-112/98., Mannesmannröhren-Werke AG kontra Európai Közösségek Bizottsága, 2001. február 20.

első jogalap vonatkozásában azt is kiemelte, hogy a nem ténybeli helyzetekre vonatkozó, általános jellegű véleményt kérő kérdésfeltevés mindenképpen jogellenes.

A Bizottság ezzel szemben az irányadó rendeletre úgy hivatkozott, hogy számára a tényekre vonatkozó információkérés korlátozásmentes, hiszen funkcióját a kartellezés megakadályozása érdekében csak így láthatja el. Elismeri ugyanakkor a Bizottság, hogy nem kötelezhet egy gazdasági társaságot arra, hogy olyan válaszokat adjon, amelyekkel olyan jogsértés elkövetését ismerné el, amelynek bizonyítása a közösségi intézmény feladata. A Bizottság többször is hivatkozott arra, hogy a kialakult bírósági joggyakorlat nem ismeri el egyértelműen az önvád megtagadásához való jog létezését.

A felperes a második jogalap vonatkozásában hangsúlyozta, hogy reá is vonatkozik az Emberi Jogok Európai Egyezménye, mivel az nem csak a természetes személyekre terjed ki, és a szankció kiszabásával fenyegető vizsgálati eljárás megfelel a 6. cikkben említett büntetőjogi vád fogalmának. Mindez lényegében elvezet a tevőleges önvád megtagadásának jogához. Értelemszerűen a felperes igyekezett azt is hangsúlyozni, hogy a Bizottság a 6. cikk (1) bekezdése szerinti Bíróságnak kell tekinteni. Emlékeztetni kell ugyanis arra, hogy a 6. cikk (1) bekezdése a következőképpen szól: „Mindenkinek joga van arra, hogy ügyét a törvény által létrehozott független, és pártatlan bíróság tisztességesen, nyilvánosan és ésszerű időn belül tárgyalja, és hozzon határozatot polgári jogi jogai és kötelezettségei tárgyában, illetőleg az ellene felhozott büntetőjogi vádak megalapozottságát illetően...”

Egyértelmű ugyanis, hogy a felperes arra törekedett, hogy a Bizottságnak a bíróság fogalmába való beillesztésével, elérje, hogy a Bizottságra a 6. cikkely alkalmazása kötelező legyen. Ezen törekvésre a Bizottság reakciója az volt, hogy közösségi jog általános elveinek részeként természetesen elismeri az Emberi Jogok Európai Egyezményét, azonban a jelen esetre a 6. cikk rendelkezéseit nem lehet alkalmazni. A Bizottság szerint az Emberi Jogok Európai Bírósága soha nem mondta ki, hogy az önmaga elleni tanúskodás megtagadásához való jog megilletné a kartellt vizsgáló eljárásokban a nem természetes személy gazdasági társaságokat. E megtagadás a Bizottság szerint csak a szabadságelvonással járó büntetés kiszabását lehetővé tevő szoros értelemben vett büntetőjogi vádak esetében érvényesülhet. A Bizottság továbbá rámutatott arra is, hogy magának igazságszolgáltatási hatásköre nincs, és így bíróságnak sem minősülhet.

A felperes harmadik jogalapként pedig hivatkozott a 6. cikk (2) bekezdésében szereplő ártatlanság vélelmére.

A felperes a negyedik jogalap vonatkozásában a német nemzeti jog szabályozására hivatkozott, amely ismeri a tevőleges önvád tilalmát. Rámutatott továbbá arra, hogy a Bizottság által beszerzett bizonyítékok felhasználása német hatósági eljárásban nem lehetséges.

Az Elsőfokú Bíróság kiemelte, hogy nincs hatásköre egy versenyjogi vizsgálatot az Emberi Jogok Európai Egyezménye rendelkezéseire tekintettel vizsgálni. Mindazonáltal kiemelte azt

is, hogy az állandó ítélkezési gyakorlat értelmében a Bíróságnak biztosítania kell az Emberi Jogok Európai Egyezményének és az Alapjogi Chartának a maradéktalan érvényesülését.

Mindezek ismeretében az Elsőfokú Bíróság álláspontja azért tekinthető rendkívül lényegesnek, mert megpróbálta értelmezni a közigazgatási büntetőjog, a közigazgatási jog és a nemzeti büntetőjog közötti határvonalakat. A Bíróság kiemelte, hogy az Emberi Jogok Európai Egyezménye alapvető jogokra vonatkozó katalógusát, mint a tagállamok közös alkotmányos hagyományaiból eredő alapjogokat ismeri el, és ezt elsődlegesen alkalmazza. Egyidejűleg az ítélet tartalmazza az ellenpontot is, amely szerint a Bizottságra ruházott jogkörök – beleértve a versenyjogit is – célja, hogy lehetővé tegyék a Római Szerződés maradéktalan érvényesülését, és az intézményekre bízott feladatok végrehajtását. Ennek megfelelően a Bíróság kiemelt célként kezeli a versenyszabályoknak a tiszteletben tartását a Közös Piac teljes területén. A Bíróság hivatkozott korábbi ítéleteire (pl. Société Générale-ügy¹¹⁴), amelyekkel megismételte korábbi álláspontját, hogy a sérelmezett tanácsi rendelet nem jogosítja fel a vizsgálat alá vont vállalkozást a hallgatás jogára, elkerülve a vele szemben alkalmazott intézkedéseket. Lényegében ezzel azt mondja a Bíróság, hogy az eljárás alá vont gazdasági társaságnak együttműködési kötelezettsége van, hiszen a rendelet a hallgatáshoz való jogot nem biztosítja az eljárás alá vont számára.

Ugyanakkor a Bíróság nem tért el az Emberi Jogi Egyezmény katalógusától sem, mivel a hallgatás jogának hiányát negatív értelemben is megvizsgálta. A Bíróság arra keresett választ, hogy a közösségi jog korlátozza-e a Bizottság nyomozati hatáskörét. E tekintetben a Bíróság visszanyúlik a már sokszor említett Emberi Jogi Egyezményhez, és kiemeli, hogy az eljárás alá vont védelemhez való joga még akkor sem sérülhet, ha egyébként a Bizottság nyomozása ezt szükségessé tenné. A Bíróság tehát arra az álláspontra helyezkedett, hogy a széles nyomozati körrel felruházott Bizottság eljárása során a társaság tisztségviselőinek együttműködési és tájékoztatási kötelezettsége van, nincsen joguk a hallgatáshoz, azonban a velük szemben folytatott eljárásnak a védelemhez való jog a korlátját szabja. A védelemhez való jog tartalma viszont azt jelenti, hogy az olyan választ lehet megtagadni, amellyel az eljárás alá vont annak a jogsértésnek a meglétét ismerné el, amelynek bizonyítása a Bizottság feladata. Így a tárgyi bizonyítékokkal alá nem támasztott jogsértés vallomásban való elismerése sérti a védelemhez való jogot, hiszen ilyen esetben a versenyhatóság bizonyítás nélkül kerül abba a helyzetbe, hogy a jogellenes magatartás tényét megállapítsa. Így a Bizottság tehát nem pótolhatja nyomozati tevékenységének hiányait azzal, hogy a válaszadót a tájékoztatási kötelezettségre hivatkozva a tárgyi bizonyítékokkal nem bizonyított jogellenes cselekmény elismerésére kötelezi. Mindezek alapján a Bíróság a Bizottság információkérését csak abban a körben tekintette jogszabálysértőnek, hogy az kitért olyan eseményekre is, amelyeknek dokumentumai már nem álltak rendelkezésre, s ezekről kért beszámolót.

¹¹⁴ C-361/96, Société Générale des Grandes Sources d'Eaux Minérales Françaises kontra Bundesamt für Finanzen, 1998. június 11.

A már említett negyedik jogalapként a felperes hivatkozott továbbá arra is, hogy a bizottsági eljárásban megszerzett dokumentumok és a tevékeny önvádra való tilalom hiányában történő tájékoztatások a nemzeti hatóságok előtt további eljárásokat eredményezhetnek.

A Bíróság arra az álláspontra helyezkedett, hogy a nemzeti hatóság előtti eljárás veszélye önmagában semmilyen hatással nincs a Bizottság által lefolytatott vizsgálatra. A közösségi intézmény által begyűjtött bizonyítékokat a nemzeti hatóságok még előzetes bizonyítási eljárásra sem használhatják fel, csupán arra, hogy a tagállami hatóság az eljárás megindításának lehetőségét mérlegelje. Ezek szerint, ha a nemzeti hatóság tudomást szerez a begyűjtött bizonyítékokról, úgy azok közvetlen felhasználása nélkül, azokat legfeljebb újból beszerezheti, immár a nemzeti anyagi és eljárásjogi szabályok szerint. Ez utóbbi eset természetesen azt is eredményezheti, hogy egy bizonyítási eszköz, amely a bizottsági vizsgálatban felhasználást nyert, például a nemzeti például büntetőeljárásban már nem lesz beszerezhető.

Úgy vélem, hogy a röviden ismertetett ítélet jól rávilágít arra a problémára, amely az uniós közigazgatási büntetőjog hatékonysága, és a nemzeti büntetőeljárás garanciális jellege mögött húzódik. A leírt megfontolásokból nem kívánnék sem orwelli, sem pedig hurrá-optimista képet kialakítani. Úgy vélem elegendő csupán a tendenciákat megfesteni, amely szerint létezik a szupranacionális büntetőhatalomnak jelentősen korlátozott alternatívája. A Bíróság igyekszik olyan határon mozogni, amely még nem sérti a közösségi politikák érvényesülését és a működés biztosítását, de ugyanakkor tiszteletben tartja az európai alkotmányos elveket, és alapvető jogokat.

2. *Dallmine SPA kontra Bizottság*

Amit a jelen fejezet elején is említettem, számos más bírósági ítélet is foglalkozott a közigazgatási büntetőjog versenyjogban való megjelenésével és az alapvető jogokkal való viszonyával. Akár csak az ismertetett ítélet tárgya, a T-50/00 szám alatt a Dallmine SPA kontra Bizottság¹¹⁵ ügy is a varratnélküli acélsövek piacának vizsgálatából eredt. A tényállás részletes ismertetése nélkül szeretném kiemelni a Bíróság jelen értekezéshez kapcsolódó megállapításait. A felperest a Bizottság információ nyújtására szólította fel, miután a felperes üzleti tevékenységét kifogásolta, illetve más eljárásokból a kartellképzés gyanújára következtetett.

A Bíróság ezen ítéletében is megerősítette, hogy a felperes nem kényszeríthető olyan tény közlésére, amely ténynek a bizonyítása egyébként a Bizottság feladata lenne. Kiemeli azonban, hogy ha a vállalkozás az ilyen információkérésre önként válaszol, úgy az információkérés jogszerűtlenségére a későbbiekben már nem hivatkozhat.

¹¹⁵ T-50/00, Dallmine SpA kontra Európai Közösségek Bizottsága

Tekintettel a témában kifejtett igen részletes bizottsági vizsgálatokra, a Bíróság kénytelen volt abban is határozni, hogy a Bizottság a más ügyekből származó tapasztalatait és ismereteit felhasználhatja-e egy újabb vizsgálat során. A Bíróság álláspontja e kérdésben előre jósolható volt, hiszen a közigazgatási büntetőjog megerősítéseként a Bíróság egyetértőleg foglalt állást. Mint már más esetben is láthattuk, a bírósági döntések elkötelezettek a közösségi politikák végrehajtásának segítése tárgyában. Így a Bíróság azt is kiemelte, hogy nem szükséges egy bizonyíték forrásának a teljes feltárása az eljárás alá vont részére, hanem elegendő csupán a bizonyíték jogszerűségének igazolása. A Bíróság ugyanis elismerte a Bizottság azon érvelését, hogy a versenyhatósági eljárás sikerével ellentétes lenne, ha az esetleges informátor kilétét a Bizottságnak fel kellene tárnia.

3. *AC-Treuhand AG*

Már a fejezet elején is hivatkoztam arra, hogy az európai közigazgatási büntetőjognak nincs egységes kódexe, így a fogalom-tisztázások és az ezen alapuló dogmatika is hiányt szenvednek. A Bíróság azonban nem tartott attól, hogy dogmatikai jellegű jogfejlesztésbe kezdjen. A most tárgyalt ügyben és a T-99/04. számon közzétett AC-Treuhand AG-ügyében¹¹⁶ is értelmezését adta a kvázi bűnrészes fogalmának.

Eszerint, ha egy vállalkozás részt vesz más vállalkozások közötti versenyellenes találkozókban, és nem határolódik el nyilvánosan azok tartalmától, és ezáltal a többi résztvevő előtt azt a benyomást kelti, hogy a találkozók eredményével egyetért, azokhoz igazodni fog, úgy ezen magatartást a kartellben való részvételnél lehet értékelni. Kétségtelen, hogy a Bíróság ezzel nem csak jogértelmező, hanem kvázi jogalkotói szerepet is vállalt a részesi fogalom meghatározása érdekében.

* * *

A jelen fejezet elején arra kerestem a választ, hogy mit is jelent szupranacionális szinten a közigazgatási büntetőjog, és milyen hatással van ez a nemzeti büntetőjogra, illetőleg a kialakítandó egységes európai büntetőjogra. Meggyőződésem azonban, hogy e kérdést nem lehet egy aspektusból megválaszolni. Míg a nemzeti büntetőjogok alapvetően a természetes személy büntetőjogi felelősségére épülnek, addig a versenyjogban gazdasági társaságok állnak az eljárások fókuszában. A büntetőeljárások ügydöntő határozatai bíróság előtt, kontradiktórius eljárás során születnek, míg a közigazgatási büntetőjogot magában foglaló versenyjogban e kettő közül mindegyik hiányzik. A közigazgatási büntetőjog előszeretettel hangsúlyozza a szankció intézkedés jellegét, illetve azt sok esetben bírságnak nevezi, elkerülendő a kizárólagosan a büntetőjog tárgyát képező büntetés fogalmát. Persze a gyakorlatban a kettő között nagyon nehéz lenne különbséget tenni. Az azonban nyilvánvaló,

¹¹⁶ T-99/04., AC-Treuhand AG kontra Európai Közösségek Bizottsága

hogy önmagában a büntetés fogalmának használatától való tartózkodás is a büntetőjog és annak garanciáitól való éles elkülönülést szolgálja.

A legnagyobb „hasonlóság” talán az alapvető jogok tekintetében található, azonban a paradigmák eltérőek. A büntetőeljárásban fel sem merül például az Emberi Jogi Egyezmény 6. cikkének korlátozottsága, míg a versenyhatósági eljárásokban a Bíróság ezt nem tartotta egyértelműnek. Nagyon plasztikus tehát a Bíróság azon törekvése, hogy a feltétlenül megtartandó alapvető jogok mellett, akár jogfejlesztéssel is biztosítsa a közigazgatási büntetőjog gyorsabb és hatékonyabb jellegét.

Ha szem előtt tartjuk, az európai közigazgatási büntetőjog valódi célját, amely egyfajta hiánypótlást biztosít, úgy a garanciális elemek korlátozottságán már nem szabad felületesen átsiklanunk. Nem mondhatjuk ugyanis azt, hogy e versenyhatósági eljárások legfeljebb csupán gazdasági társaságokat fognak érinteni, és legrosszabb esetben is csak a jogi személy büntetőjogi felelősségének megalapozásához vezethet. Álljon itt egy gondolat-kísérlet mindezek megcáfolásaként. Tegyük fel, hogy a Bizottság egy magyar cég, vagy Magyarországon történő gazdasági tevékenységgel kapcsolatban a versenykorlátozó kartell-megállapodás gyanúját veti fel. Tegyük fel azt is, hogy az eljárás marasztaló határozattal zárul, megállapítva a jogellenes magatartást. Amint azt a bírósági ítéletekből láthattuk, a Bizottság eljárása nem zárja ki a nemzeti büntetőeljárás lefolytatását. Az immár tudott marasztaló határozat alapján a vállalkozásban és a kartell-megállapodásban résztvevő természetes személlyel szemben a Btk. 296/B § (1) és (2) bekezdéseibe ütköző, versenyt korlátozó megállapodás közbeszerzési és koncessziós eljárásban megnevezésű büntett miatt a magyar büntetőeljárás lefolytatható.

A gyakorló jogász számára itt felmerül a kérdés, hogy igazságszolgáltatásunk mindennapi tisztviselői valóban el tudnak-e vonatkoztatni a Bizottsági eljárásból begyűjtött okiratok tartalmától, amennyiben azokat az eljárási garanciák betartása mellett már nem lehet beszerezni. Félek attól, hogy a válasz az emberi szubjektumban keresendő, és bár lehet, hogy a válasz az lesz, hogy az adott tárgyi eszköz nem emelkedik a bizonyíték rangjára, a magyar büntetőeljárás elismeri a mérlegeléssel megállapított tényállás lehetőségét, mi több a mérlegeléssel megállapított tényállás közvetlen jogorvoslati támadását a magyar Büntetőeljárás Törvény egyben ki is zárja.

VI. EMBERI JOGOK EURÓPAI BÍRÓSÁGA

VI.1. Visszapillantás, a feldolgozás célja és a magyar nyelvű irodalom

A Bevezetőben az Emberi Jogok Európai Egyezményét, továbbá a Egyezményben meghatározott jogok érvényesülésének biztosítására létrehozott szervek (a Bizottság és a Bíróság) létrejöttének történelmi és politikai körülményeit és indokait; - a Bíróság és az Európában működő többi nemzetközi bíróság kompetenciájának körét és terjedelmét; - a Bizottság és a Bíróság előtti eljárásra vonatkozó azt a történelmileg ezidáig egyedülálló megoldást, amellyel a Egyezményben résztvevő „Magas szerződő felek” minden kényszerítő külpolitikai, nemzetközi befolyás nélkül önként lemondottak szuverenitásukról abban az értelemben, hogy „alávetési nyilatkozataikkal” elismerték a Bizottság illetőleg a Bíróság kompetenciáját a velük szemben a valóságos, vagy vélt sértettek által indított ügyek elbírálására; - a Bizottság és a Bíróság történetének és a tagállamok csatlakozásának rövid áttekintését.

A továbbiakban az értekezés célja a Bizottság és a Bíróság működésének tárgyalása az egyes elbíralt ügyek alapján. Azok az ügyek amelyeket tárgyalni fogok, természetesen nem merítik ki a joggyakorlat teljességét. Működése során a Bíróság eddig (különösen 1998. november 1. óta,) vagyis az állandó Bíróság működésének első napjától számítva több tízezer ügyet tárgyalt. Az elbíralt ügyek teljességének nyilvántartására csak speciális gyűjtemények lehetnek alkalmasak, az ügyek magyarázatára pedig csak kommentárok hivatottak.

Nálam a kiválasztás egyik szempontja az volt, hogy az Egyezményben tárgyalt jogok közül csak a büntetőjogilag releváns cikkeket tárgyalom. A kiválasztás második, vagyis szűkítő szempontja a Bíróság ítéletének a jogalkalmazásban játszott kiemelkedő szerepe. Arról van szó, hogy a sok ezer büntetőügy közül melyek azok, amelyek a jogalkalmazás szempontjából meghatározó jellegűek. Végül harmadikként pedig szempont volt az egyes ítéleteknek az európai történelem egyes állomásaival összefüggő szerepe. Így pl.: az értekezés tárgyal olyan ügyet, amely összefügg Magyarország 1956. évi forradalmi időszakával; olyan ügyet, amely nagy jelentőségű a német újraegyesítést követően az NDK-ban elkövetett súlyos bűncselekmények elkövetőinek elítélésével; olyan ügyet, amely összefügg a Egyezményben részes államok joghatóságával a jugoszláv háború és az iraki háború (Saddam Hussein) tükrében; olyan ügyet amely tárgyalja az IRA terrorizmusát az Egyesült Királyság ellen, illetőleg a PKK által folytatott terrorizmust Törökország ellen; illetve pillanatfelvételt mutat be az olasz maffiáról.

Az Egyezmény feldolgozása a magyar irodalomban széleskörű. Kézikönyvet írt dr. Grád András: *Strasbourggi Emberi Jogi Bíraskodás kézikönyve*.¹¹⁷ A magyar ügyekre vonatkozó tanulmányok: Weller Mónika és Teplán Attila által írt *Magyar ügyek Strasbourgban*¹¹⁸, Karsai Dániel két tanulmánya: *Magyar ügyek Strasbourgban 2000-2004*¹¹⁹, *Magyar ügyek Strasbourgban 2005-2008*¹²⁰. Idegen nyelvű mű magyar fordításban jelent meg: Vincent Berger: *Az Emberi Jogok Európai Bíróságának joggyakorlata*¹²¹.

Az egyetlen tudományos monográfia szerzője Bárd Károly. A monográfia címe: *Emberi jogok és büntető igazságszolgáltatás Európában. A tisztességes eljárás büntetőügyekben.–emberijog-dogmatikai értekezés*¹²². Bárd Károly műve az Egyezmény 6. cikkét elemzi. A címből is kitűnően az elemzés módszere a dogmatika. A mű olyan elméleti és dogmatikai magasságokat és a részletekben való tudományos elmélyültséget mutat be, hogy az dicséretére válik nem csak a magyar büntetőjogi dogmatikának, hanem az Európa-szerte ismert teljes emberi jogi tudományos irodalomnak is.

VI.2. Áttekintés a jogalkalmazás szerveiről és működésükről

Különbséget kell tenni az 1998. november 1-ét megelőző eljárás, illetőleg az azt követő eljárás között, valamint a 2010. június 01. napján hatályba lépett eljárási reformokra. Mint ismeretes, ezt a dátumot megelőzően – hosszú évtizedeken át - működött az Emberi Jogok Európai Bizottsága (továbbiakban: *a Bizottság*). 1958 óta a Bizottságon kívül létezett az őt hatáskörében és tekintélyében megelőző *Bíróság*. A feladatmegosztás az volt, hogy a benyújtott ügyek elfogadhatóságáról a Bizottság döntött és ugyancsak ő állapította meg az elbírálás szempontjából irányadó tényállást. (*a ténykérdést*). Ellenben a *jogkérdést* a Bíróság döntötte el. Az elfogadhatóságról szóló döntés eleve tömegével szűrte ki az elfogadhatatlannak nyilvánított kérelmeket és nagyrészt a Bizottság döntött arról, hogy a nála befejezett ügyek közül melyek kerüljenek a Bíróság elé ítélelhozatal céljából. Ez a szűrés azt jelentette, hogy az ügyeknek csak egy töredéke jutott el a Bírósághoz. E két szerv párhuzamos működésének utolsó éveiben évente kb. 60-70 ügy került elbírálásra a Bíróság elé, 1958-hoz viszonyítva pedig összesen kb. 700. Összehasonlításképpen: a Bizottság működésének megszűnésekor mintegy 9000 ügyet adott át az új Bíróságnak, az állandó Bíróságnak. Mind a Bíróság, mind a Bizottság az egy bíró (bizottsági tag) - államonként elv alapján működött.

Mind a két rendszerben az ügy a kérelem benyújtásával indul. Amíg a Bizottság létezett, a kérelmet hozzá kellett benyújtani, az új Bíróság működésének kezdetétől a Bírósághoz. A

¹¹⁷ Grád András: *Strasbourggi Emberi Jogi Bíraskodás kézikönyve*., Strasbourg Bt., Budapest, 2005.

¹¹⁸ Weller Mónika - Teplán Attila: *Magyar ügyek Strasbourgban*, in: *Acta Humana* 2000. 41-42 szám, 95-121 p.

¹¹⁹ Karsai Dániel: *Magyar ügyek Strasbourgban 2000-2004*, in: *Acta Humana* 2005. évi 3. szám 25-59. p.

¹²⁰ Karsai Dániel: *Magyar ügyek Strasbourgban 2005-2008*, in: *Acta Humana* 2009. évi 1-2. szám 66-104. p.

¹²¹ Vincent Berger: *Az Emberi Jogok Európai Bíróságának joggyakorlata*, Hvg orac, Budapest, 1999.

¹²² Bárd Károly: *Emberi jogok és büntető igazságszolgáltatás Európában. A tisztességes eljárás büntetőügyekben.–emberijog-dogmatikai értekezés*, Magyar Hivatalos Közlöny Kiadó, Budapest, 2007

kérelem korábban sem volt és most sincs semmiféle alakiséghez kötve. A kérelmező anyanyelvén lehet benyújtani, az írott szöveg lehet kézzel, sőt ceruzával írt, akár kockás papíron szerkesztett. Nem volt és nincs ügyvédkényszer. A kérelem nem illetékköteles. A kérelmezőnek csak a postabélyeg költséget kell fizetnie. Mindazonáltal az eljárás meggyorsítása érdekében a Bíróság közzé teszi minden tagország nyelvén azt a kérelmezői „csomagot”, amely tartalmazza az Egyezmény szövegét, egy részletes tájékoztatót a jogokról, köteleességekről, továbbá magának a kérelemnek a sablonját.¹²³ Az Egyezmény nem ismeri el az actio popularis lehetőségét, így az egyén a személyes érintettség nélkül nem tehet fel absztrakt kérdést a Bíróságnak.¹²⁴

A kérelmet korábban a Bizottság titkársága vette át, ezidőszerint pedig Bíróság Hivatala. A beérkezett kérelmet nyilvántartásba kell venni. A Bíróság (Bizottság) fogalmazója veszi át a kérelmet, mégpedig arra a fogalmazóra szignálják, aki a kérelmező állama szerinti jogász, s mint ilyen anyanyelvén kezeli a kérelmet. Ha azt látja, hogy a Bíróság (Bizottság) feltétlenül el fogja utasítani a kérelmet, mint alaptalant, válaszlevelében erről tájékoztatja a levél küldőjét. A kérelmek a regisztrációnak megfelelő (iktatási) számok sorrendjében kerülnek a Bíróság elé.

Korábban a Bizottság vagy háromtagú „bizottságban” (comité), a Bizottsági tagok létszámának a felét magában foglaló Kamarában (chambre), vagy Teljes ülésben (pléniere) járt el. A háromtagú comité elé akkor került a kérelem, ha olyan hibát tartalmazott, amely eleve elfogadhatatlanná tette. Ez a „gyorsított eljárás” az ügyek több mint 90 százalékát érintette.

A két Kamara valamelyike elé akkor került az ügy, ha a korábbi gyakorlatban ilyen jellegű eset már akár a Bíróság, akár a Bizottság gyakorlatában előfordult. A Teljes ülés a Bíróság vagy a Bizottság gyakorlatában ez idáig nem ismert jellegű ügyet tárgyalt. A Kamara is és a Teljes ülés is „perrendileg” ugyanazt az eljárási módszert követte. Mind a Comité, mind a Kamara, mind a Teljes ülés a Bizottság nevében járt el és hozta a határozatokat. A határozatok nyílt szavazással kerültek meghozatalra, a határozat a szótöbbséggel elfogadott álláspontot tartalmazta. Minden tagnak joga volt személyes véleményét írásban a határozathoz mellékelni. Megjegyzendő, hogy a határozat meghozatalának ezt a formáját követte a „rég” Bíróság és az új „Bíróság” szabályzata és gyakorlata is.

1997. december 31-ig az eljárás sémája a következő volt. (1998. január 1-től induló ügyet már nem szignáltak a Bizottságra. 1998. november 1. és 1999. október 31. között a Bizottság már csak az ún. 31. cikk szerinti ügyeket tárgyalhatta.):

A Bizottság egy tagja, mint raportőr (előadó) terjeszti elő az ügyet. Az első határozat vagylagosan: a kérelem elfogadható, vagy elfogadhatatlan. Ez utóbbi esetében az ügy

¹²³ a magyar változat elérhető: http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/B243652D-82EA-4104-B8AF-E2959F77D5B0/0/Hungarian_P0_pack.pdf

¹²⁴ Kondorosi Ferenc: Alapjogok Európában – az Emberi Jogok Európai Bírósága és az Európai Bíróság viszonya, in: Az európai büntetőjog kézikönyve, Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest 2008., 753. p.

befejeződött. Ellenkező esetben a kérelmet nyilatkozattétel céljából a Bizottság megküldte a kérelemmel érintett állam kormányának. (Kommunikáció) A kormány válaszát a Bizottság megküldte a kérelmezőnek, hogy nyilatkozzék. Végső esetben a kormány megkapta a kérelmező újabb nyilatkozatát. A tényállás megállapításának ezt a szakaszát követően a Bizottság állást foglalt az elfogadhatóság vagy elutasítás kérdésében. Ha elfogadhatatlannak nyilvánította, az eljárás megszűnt. Ha elfogadhatónak nyilvánította a kérelmet, az eljárást három hónapra felfüggesztette a békés rendezés érdekében. Ha ez sikerrel járt, vagyis ha a kormány és a kérelmező a titkárság közvetítésével folytatott eljárás során meg tudott egyezni, az ügy befejeződött. Ellenben ha a békés rendezés kísérlete eredménytelenné vált, a Bizottság a 31. cikk szerinti jelentést készítette el.

A 31. cikk szerinti jelentés tartalmazta a tényállás pontos megállapítását és a Bizottság véleményét arról, hogy az Egyezményt mely cikkei tekintetében sértette meg az állam. Megjegyzendő, hogy az állam nevében mindig a kormány járt el és az elmarasztalás is őt érintette.

A továbbiakban a Bizottság határozott arról, hogy az ügyet úgy kívánja-e befejezni, hogy azt a nyitva álló három hónap elteltével az Európa Tanács Miniszteri Bizottságához terjeszti-e fel annak érdekében, hogy a kérelmezőnek járó elégtételt a Miniszteri Bizottság határozza meg. A Miniszteri Bizottság határozatával az ügy befejeződött és értelemszerűen a kormány az elégtétel adására volt kötelezve.

A Bizottság azonban az ügyet felterjesztethette közvetlenül a Bírósághoz ítélelhozatal céljából. Ezt rendszerint akkor tette, ha az ügy kiemelkedő jelentősége vagy a jogi probléma újszerűsége álláspontja szerint ezt a megoldást igényelte. Ám a Bíróság elé kerülhetett az ügy akkor is, ha az ügyet az érintett állam vagy a 9. számú kiegészítő jegyzőkönyv hatályba lépése óta a kérelmező, a három hónap elteltével a Bíróság elé terjesztette. A Bíróság az ügyet ítélettel fejezte be. Az ítélet nem állapíthatott meg új tényeket, de a jogkérdést önállóan döntötte el.

A 11. kiegészítő jegyzőkönyv által bevezetett eljárás sémája a következő:

Az egyéni kérelem ugyanúgy, mint korábban, azonos, tehát alakiságokhoz nem kötött feltételek szerint kerül benyújtásra. A különbség: a kérelmet nem a Bizottság titkársága, hanem az állandó Bíróság Hivatala veszi át. Azonos a fogalmazó szerepe is a kapcsolatfelvételt, a levelezést, a kérdőív kitöltését, stb. illetően is. Természetesen az ügy érkeztetésében és a regisztrációban sincs különbség. Azonos a raportőr szerepe is.

A különbség az eljárásban nyilvánul meg. Az egyéni kérelem a raportőr rendelkezésére rendszerint a három bíróból álló „Bizottság” elé kerül. Annak határozata nyomban kimondja az elfogadhatatlanságot, amennyiben annak feltételeinek maradéktalan fennállását állapítja meg.¹²⁵ Ebben az esetben az eljárás nyomban megszűnik.

¹²⁵ Egyezmény 35. cikk

A raportőr az ügyet – ha nem találja nyomban elfogadhatatlannak - az ún. Kamara elé utalja. A hét bíróból álló Kamara szintén határoz az elfogadhatóság vagy az elfogadhatatlanság felől. Ha elfogadhatatlanságot mond ki, az ügy befejeződik. Ha az ügyet nem találja elfogadhatatlannak a kérelmet megküldi az adott állam kormányának nyilatkozattétel végett. (Kommunikáció) A kommunikáció keretében a Bíróság a kormány beérkezett nyilatkozatát megküldi a kérelmezőnek, annak válaszát pedig újból a kormánynak. A kölcsönösen megküldött és beérkezett nyilatkozatok alapján a Kamara tárgyalást tart. A tárgyalás eredményeképpen az ügyet vagy megszünteti, vagy barátságos megállapodást kezdeményez (békés rendezésre irányuló eljárás)¹²⁶. Ha létrejön a megállapodás, az ügy befejeződik. A barátságos megállapodás hiányában a Kamara ítéletet hoz.

Kivételes esetekben a Kamara ítéletének meghozatalától számított három hónapon belül az ügyben részes bármelyik fél kérheti az ügynek a Nagykamara elé terjesztését. A Nagykamara öt bíróból álló kollégiuma határozatával akkor fogadja el ezt a kérelmet, ha az ügy az Egyezmény vagy az ahhoz kapcsolódó jegyzőkönyvek értelmezését vagy alkalmazását érintő lényeges kérdést, vagy egyébként általános jelentőségű lényeges kérdést vet fel. Ha az öt bíróból álló kollégium elfogadja a kérelmet, az ügyben a Nagykamara ítéletet hoz, amely végleges hatályú.¹²⁷

A Kamara ítélete véglegessé válik, ha a felek közlik, hogy nem kérik az ügynek a Nagykamara elé terjesztését, vagy az ítélet meghozatalát követő három hónap elteltével az ügynek a Nagykamara elé terjesztését nem kérték, illetőleg ha a Nagykamara öt bíróból álló kollégiuma elutasítja az elé terjesztett kérelmet.¹²⁸ A Bíróság tehát, vagy háromtagú bírói tanácsban, vagy hét bíróból álló kamarában, vagy tizenhét bíróból álló kamarában jár el.¹²⁹ A Nagykamara jelentőségét az adja, hogy részt vesz benne a bíróság elnöke és alelnökei, részt vesznek a kamarák elnökei és az eljárási szabályzatnak megfelelően választott más bírák.

A Kamarák vagy a Nagykamara ítéletét átadják az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának, amely felügyeli az ítélet végrehajtását.

A Bizottság megszűnésével a tényállás megállapítása is és a jogkérdés eldöntése is (az új) Bíróság kompetenciájába került. A kétfokú eljárás – az egyszerűsítés jelszavával- egyfokúvá egyszerűsödött. Ez volt az oka annak, hogy Olaszország sokáig vonakodott a 11. sz. kiegészítő jegyzőkönyvet ratifikálni, és végül is csak utolsóként ratifikálta. A Köztársaság Elnöke ugyanis úgy találta, hogy a jogorvoslat nélküli, egyfokú eljárás ellentétes az olasz alkotmánnyal.

Tény, hogy a Bizottság előtti eljárás „zárt ajtó” mögött folyt, mert ez az eljárás „bizalmas” (confidentielle), míg a Bíróság előtti eljárás nyilvános volt. A 11. sz. jegyzőkönyv elvben kitérte a kapukat a nyilvánosság előtt. Tény azonban, hogy a háromtagú Bizottság előtti

¹²⁶ Egyezmény 38. cikk

¹²⁷ Egyezmény 44. cikk (1) bek.

¹²⁸ Egyezmény 44. cikk (2) bek.

¹²⁹ Egyezmény 27. cikk

eljárás továbbiakban is zárt ajtók mögött folyik; a héttagú Kamarák előtti eljárás ugyan elvileg nyílt, gyakorlatilag azonban ezekre a kerekasztalszerű megbeszélés jellegét magára öltő tanácskozásokra és ítélethozatalokra senki nem ül be. A nagyközönség érdeklődése a Nagykamara előtti nyilvános tárgyalásokra terjed ki.

A 14. számú kiegészítő jegyzőkönyv újításai:

Jelen értekezés lezárás előtt pár nappal – 2010. június 01-én - lépett hatályba a 14. számú kiegészítő jegyzőkönyv¹³⁰, amely a Bíróság működését tovább egyszerűsítette. Figyelemmel a Bíróság egyre növekvő megterhelésére, újabb reformfolyamat kezdődött el, ami a 14. számú kiegészítő jegyzőkönyv elfogadásához vezetett. Ez a jegyzőkönyv csökkentette a bírói közreműködés szintjét a legtöbb egyértelmű esetben. Egyetlen bíró is kimondhatja majd, hogy valamely beadvány nem előterjeszhető, ha nyilvánvalóan nem felel meg a kritériumoknak. Ugyanakkor egy három bíróból álló Bizottság felhatalmazást kap arra, hogy megállapítsa a benyújthatóságot, valamint hogy ítéletet hozzon a gyakran ismétlődő esetekben, amelyekkel jelenleg a hét bíróból álló Kamara foglalkozik. Bevezetik továbbá a jelentős hátrány fogalmát, ami lehetővé teszi a Bíróság számára, hogy elutasítson olyan eseteket, ahol a panaszos nem szenvedett ilyen hátrányt. Ezt azonban csak akkor teheti meg, ha az emberi jogok tiszteletben tartása nem követeli meg az eset teljes körű kivizsgálását, és ha a panaszt valamely nemzeti bíróság már kellő módon megvizsgálta.¹³¹

VI.3. Az ítékezés nyelve. Az esetjog jellege. Jogelvek és értelmezésük

A strasbourgi eljárás nyelve az angol és a francia (volt a múltban és az a jelenben is). Ennek oka az, hogy a Római Egyezmény megalkotása idejéhez viszonyítva még csak néhány esztendő telt el a II. Világháború befejezése óta és az emberi jogokat elfogadó Német Szövetségi Köztársaság is még csak egy esztendeje létezett. (1949-ben alakult meg). Logikus volt, hogy a nyelv a két győztes hatalom ilyen igényeit tükrözze. A két nyelv párhuzamos használatát a szinkrontolmácsolás teszi és tette lehetővé. Maga a jogi szisztéma is a francia bírósági tárgyalások és ítéletek szisztémáját követte, míg a korábbi gyakorlatot kifejező ítéletekre hivatkozás kényszere az Common Law precedens rendszerére emlékeztet. A különbség, hogy a bíróság meg tudja (és tudta) változtatni joggyakorlatát, mégpedig jóval könnyebben, mint ahogy az angol precedensek változtathatók.

Az Egyezmény értelmezése kettős utat követ. Egyrészt az Egyezményben részes államok bíróságai jogosultak az egyes fogalmak és eljárási szabályok értelmezésére (*marge d'*

¹³⁰ A bejelentés angol nyelvű tájékoztatójának szövege az alábbi linken érhető el: <http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/57211BCC-C88A-43C6-B540-AF0642E81D2C/0/CPProtocole14EN.pdf>

¹³¹ Az Egyezmény 14. számú kiegészítő jegyzőkönyvvel egységes szerkezetbe foglalt szövege angol nyelven az alábbi linken érhető el: http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/D5CC24A7-DC13-4318-B457-5C9014916D7A/0/ENG_CONV.pdf

appreciation); másrészt léteznek olyan fogalmak és eljárások, amelyek értelmezését a Bíróság fenntartja magának (interpretation autonome). Ez utóbbi értelmezés abból a szempontból is jelentős, hogy bizonyos fogalmak tekintetében egységessé teszi a teljes európai bíráskodást, így, ha csak kicsiny méretben is, de részesévé válik az egységes európai –tehát a tagállamokon kívüli- joggyakorlat alakításának is.

Több fogalom interpretation autonome szerinti értelmezését részletesebben a tisztességes bírósági eljárásról szóló 6. cikk ismertetése során mutatom be. Ehelyütt csak néhány utalás: a kínzás, az embertelen bánásmód, a megalázó bánásmód (3. cikk), – minden, letartóztatott, vagy őrizetbe vett személynek joga van arra, hogy ügyében ésszerű időhatáron belül tárgyalást tartsanak (5. cikk (3) bek.), - a letartóztatás vagy az őrizetbe vétel törvényességéről a bíróság rövid időn belül dönt (5. cikk. (4) bek.), - törvény, - bíróság, - független bíróság, - pártatlan bíróság, - ésszerű idő, - tisztességes eljárás, - polgári jogi ügy, - büntetőjogi vád (6. cikk. (1) bek.).

A jogelvek problémája a következő. A 6. cikk (1) bekezdése úgy rendelkezik, hogy mindenkinek joga van arra, ... hogy ügyét ... a bíróság ... tárgyalja és hozzon határozatot polgári jogi jogai és kötelezettségei tárgyában. A Bíróság (ahogy erre már utaltam), az interpretation autonome meghatározta a polgári jogi ügy fogalmát. Eszerint ilyen ügyek a munkajogi ügyek is. A Bíróság ezt az értelmezést bizonyos jogelvi szinten tovább értelmezi. Ugyanis arra a kérdésre is választ ad, hogy a 6. cikk (1) bekezdése szempontjából minden munkajogi ügy „polgári ügynek” minősül-e az ott biztosított tisztességes bírósági tárgyaláshoz való jog szempontjából.

A válasz az, hogy nem. Különbséget kell ugyanis tenni a közszolgálatban (service publique) dolgozók és magánszektor munkavállalói között. A jogelv, hogy a közszolgálat dolgozói szempontjából az Egyezmény nem garantálja a 6. cikk (1) bekezdésében foglalt jogokat. Így az alkalmazás, az előléptetés, a munkaviszony megszűnése, a végkielégítés érvényesítése nem esik az Egyezmény hatálya alá. Így pl.: a visszahívott nagykövet, vagy a leváltott miniszter számára nem garantált az a jog, hogy igényét bíróság előtt érvényesítse. Ellenben a nemzeti jog jogosult a közszolgálat fogalma alá vont munkavállalók körének a meghatározására. Így pl.: hogy a közszolgálat fogalma csak azokra terjed-e ki, akiknek tevékenysége az alkalmazó szerv rendeltetésszerű működéséhez kapcsolódik, hogy a közszolgálat kinevezéshez kötött-e, vagy létesíthető-e szerződéssel is, hogy a kinevezésnek határozott időre kell-e vonatkoznia, stb.

A service publique fogalmi körének a meghatározása az európai államok közül Franciaországban a legszélesebb. Pl.: a francia bíróság közszolgálati dolgozónak minősítette a Biaritz város polgármesteri hivatalában egyetlen nyári hónapra szerződéssel alkalmazott azt a személyt, akinek feladata kizárólag a sokszorosítógép kezelése volt.

Érdekesség: az állami iskola tanárai közszolgálati dolgozónak minősülnek, a magániskola tanárai azonban nem. Az előbbi kategóriába tartozó személyek nem élvezik a 6. cikk. (1) bek. oltalmát, az utóbbiak azonban igen. Az államok természetesen azon túl, hogy a

közszolgálati dolgozók körét maguk határozzák meg, a közszolgálati alkalmazottaknak is megadhatják mindazokat a jogokat, amelyeket a többi dolgozó is élvez.

A Bíróság ítéletei jelentős többségükben nagy hatást gyakorolnak a panaszolt állam joggyakorlatára vagy akár jogalkotási kényszerhelyzetet is teremthetnek. Mindazonáltal két magyar ügyben is látható, hogy a Bíróság ítélete nem mindig képes megoldani a nemzeti bíróság vagy nemzeti jogalkotó előtti problémát. A Korbely ügy kítűnő példaként szolgál arra, hogy bár a Legfelsőbb Bíróság igyekezett a Bíróság ítéletével összhangban lévő határozatot hozni, azonban szembesült azzal, hogy a cselekmény másképpen is minősülhet.

A Vajnai Magyarország elleni ügy pedig jól mutatja a magyar jogalkotó kényszerhelyzetét.¹³² Az ügy rövid lényege, hogy Vajnai Attila a Munkáspárt akkori alelnöke 2003. február 21-én egy Budapest belvárosában tartott nyilvános politikai demonstráción vett részt szónokként. A tüntetést a Jászai Mari téren, célzatosan Marx és Engels rendszerváltozás után eltávolított szobrának helyszínén tartották. A rendezvény közben zakójának hajtókáján egy 5 cm átmérőjű ötágú vörös csillagot viselt. A jelen lévő rendőr megkérte, hogy távolítsa azt el, amit a panaszos megtett. A Btk. 269/B § alapján Vajnait a Pesti Központi Kerületi Bíróság elítélte. Az ítéletet a Fővárosi Bíróság helyben hagyta, az Európai Bíróság előzetes döntéshozatal során adott hatáskörének hiányát megállapító határozatának ismeretében. Ezt követően Vajnai a strasbourgi Bírósághoz fordult, amely megállapította az Egyezmény 10. cikkének megsértését. A döntés utóéletének érdekessége azonban, hogy Vajnait ismételten eljárás alá vonták hasonló ismételt cselekménye miatt, mivel a nemzeti jog megváltozásának hiányában a vöröscsillag viselése változatlanul tényállásszerű cselekmény maradt.

Amint Koltay említi, a Bíróság döntésének eredményeként négy féle megoldás lehetséges: „(a) Elvben elképzelhető, hogy a bíróságok vagy az AB egyszerű jogértelmezés útján válaszolja meg a felmerült kérdést: például oly módon, hogy a szöveg érintetlenül hagyása mellett a jövőben a békés demokratikus környezetben, veszélyt nem hordozó, jogszerű gyülekezések vagy más véleménynyilvánítások esetében lehetővé teszik a jelképek viselését. (b) Egyik-másik jelképet a jogalkotó vagy az AB újabb döntése kiveszi a tényállásból. Grotoszt lenne, ha ez csak a vörös csillagot érintené, de a sarló-kalapács továbbra is bennmaradna. A fenti érvelés alapján az is elfogadhatatlan lenne, ha a módosítás csak a kommunista jelképeket érintené. (c) Valamennyi jelképet bent lehet hagyni a szövegben, és az elkövetési magatartást ki lehet egészíteni, például úgy, hogy a jövőben csak azokat a – jelképek viselése által kifejeződő – véleménynyilvánításokat tiltsa, amelyek önkényuralmi rendszerek dicsőítését vagy szélsőséges eszmék hirdetését valósítják meg. (d) A teljes rendelkezést ki lehet húzni a Btk.-ból, mondván, a korlátozás indokai nem elégségesek a szólásszabadság megnyirbálásához.”¹³³

¹³² lásd bővebben: Koltay András: A Vajnai-ügy, JEMA, 2010/1. 77-82. p.

¹³³ u.o. 82. p.

VI.4. A kérelmek elfogadhatóságának feltételei, a Bíróság előtti elbírálás általános szabályai

Az Egyezmény – bár az ügyek tömege szempontjából jelentéktelen számú az ilyen kérelem - az államok közötti ügyekről is rendelkezik. A 33. cikk szerint bármely Magas Szerződő Fél a Bíróság elé terjesztheti az Egyezmény és az ahhoz kapcsolódó jegyzőkönyvek rendelkezéseinek bármely más Magas Szerződő Fél részéről történt állítólagos megsértését. Az ilyen jellegű kérelmek (valójában panaszok) száma elenyészően csekély. Ezidáig 23 ilyen panasz érkezett. Panaszt emelt pl.: Írország az Egyesült Királyság ellen, Ausztria Olaszország ellen, Ciprus Törökország ellen, stb. A panaszok itt is emberi jogi panaszok, vagyis az egyik Szerződő Fél azt panaszolja, hogy a másik Szerződő Fél a joghatósága alá tartozó magánszemélyek, nem kormányzati szervek, vagy magánszemélyek csoportjai elleni eljárása megsértette az emberi jogokat. Ebben a körben tehát a panaszos (az állam) és a sértett egymástól elválik.

Az ügyforgalmat valójában az egyéni kérelmek alkotják. A 34. Cikk szerint „a Bíróság kérelmeket vehet át bármely természetes személytől, nem kormányzati szervezettől, vagy személyek csoportjaitól, akik vagy amelyek azt állítják, hogy az Egyezményben vagy az ahhoz kapcsolódó jegyzőkönyvekben biztosított jogok valamely Magas Szerződő Fél részéről történt megsértésének áldozati. A Magas Szerződő Felek kötelezettséget vállalnak arra, hogy semmilyen módon nem akadályozzák e jog hatékony gyakorlását”.

Az elfogadhatóságnak hét feltétele van.

Az **első feltételt** a 35. cikk (1) bekezdése szabályozza. (A hatékony jogorvoslat kimerítése és a 6 hónapos szabály.) Eszerint az ügyet csak akkor lehet a Bíróság elé terjeszteni, ha az összes hazai jogorvoslati lehetőséget már kimerítették a nemzetközi jog általánosan elismert szabályainak megfelelően, mégpedig attól az időponttól számított hat hónapon belül, amikor a hazai végleges határozatot meghozták.

A joggyakorlat az itt szereplő fogalmakat részletesen kimunkálta. Eszerint a *jogorvoslatnak* az ismérvei: *alanyi jogon* igénybe vehetőnek és nem diszkrecionális jogtól függővé tettek kell lennie. (Diszkrecionális jogtól függővé tett volt az 1993. december 31.-ig létezett törvényességi óvás.) *Hatásosnak* kell lennie. Nem hatásos az Alkotmánybírósághoz, az Ombudsmanhoz, a Miniszterelnöki hivatalhoz, a szakszervezethez, stb. fordulás. *Szükségesnek kell lennie*, ugyanis a Strasbourgi gyakorlat szerint büntetőügyben nem szükséges a jogerős ítélet ellen benyújtott felülvizsgálati indítvány, polgári ügyben, (a taxációban felsorolt körben) azonban igen. *Elegendőnek kell lennie*, nem kell a jogorvoslatokat halmozni. Ennek a hathónapos szabály szempontjából van jelentősége, ugyanis ha a kérelmező nem áll meg a szükséges jogorvoslatok igénybevételénél, hanem további jogorvoslatokat is kezdeményez, kieshet a hathónapos határidőből.

A kérelmet attól a naptól számított *hat hónapon* belül lehet előterjeszteni, amikor a hazai *végleges határozatot* meghozták. Ez a hathónapos szabály a következőképpen értendő. A hat hónap kezdőnapja az a nap, amikor a végleges bírói határozatot a kérelmező kézhez vette.

Korunk az írásbeliség társadalma, a tárgyaláson az ítélet kihirdetésénél való jelenlét nem alapozza meg a hat hónap kezdetét. Nem a jogerős határozat kézhezvételétől számít a hat hónap, hanem a *végleges kézhezvételtől*. A jogerő itt azért jelentene kevesebbet, mert pl.: a felülvizsgálati indítvány a magyar jogban a jogerős ítélet ellen nyújtható be.

A 35. cikk (1) bekezdésében említett és tárgyalt szabály alól két kivétel van. Az egyik: természetesen nem kell megvárni a végső határozatot, ha a kérelmet a 6. cikk (1) bekezdésére hivatkozással azért sértették meg, mert a bíróság *nem hozott ésszerű időben* határozatot. A nyilvánvalóság szól amellett, hogy egy hosszú éveken át tartó eljárás befejezését még további évekig várni ésszerűtlen volna. A másik kivételt a *török ügyek* egy csoportja alkotja. A Törökország dél-keleti részében bevezetett ostromállapot idején folytatott eljárásokkal kapcsolatban benyújtott panaszok ugyanis hosszú esztendőknél át nem jutottak túl az ügyész íróasztalán. Még a régi Bizottság alakította ki azt a felfogást, amely szerint ez az adminisztratív gyakorlat (*pratique administrative*) úgy orvosolható, ha Strasbourg megelégszik azzal, hogy a kérelmező bizonyítja: panaszát benyújtotta az ügyészhez. Ez a nap gyakorlatilag azonos érvényű a végleges befejezés napjával.

A **második feltétel az időbeli** összeférhetetlenség (*ratione temporis*). Az Egyezményben felsorolt jogok megsértéséért az állam csak az Egyezményhez való csatlakozás napjától felelős. Így pl.: Magyarország az Egyezményhez 1992. november 5.-én csatlakozott (a ratifikáció időpontja). A szabály értelmében Magyarország az ez időpontot megelőzően bármikor elkövetett sérelemokozásokért nem felel. (pl.: Az 1949 és 1953 közötti kitelepítésekért, az államosításokért, az ártatlanok bebörtönzéséért, a gyanúsítottak megkínzásáért, stb.) Ellenben ha egy sérelem a ratifikációt megelőzően kezdődött, de az akkor indított ügy csak 1992. november 5.-e után fejeződött be, a csatlakozást követő időre vonatkozóan a felelősség már fennáll. Így pl.: ha egy ügy 1992. november 5. előtt már tíz éven át tartott, de csak 1996-ban fejeződött be, az ésszerű idő megsértése csak a ratifikációt követő időponttól kezdődően kérhető számon.

A **harmadik feltétel a victimhez kötöttség** (*ratione personae*) A kérelmet előterjeszteni a sértett joga. Az Egyezmény nem ismeri a római jogból ismert *actio popularis*, vagyis azt a jogot, hogy egy sérelem orvoslását nem csak az érintett, hanem bárki kérheti.¹³⁴ Természetesen jogutódlás a sértett pozíciójában is létezik. Ez a helyzet akkor áll fenn, ha a sértett bármely okból meghalt. A sértett jogutódként szülei, házastársa, gyermekei, testvérei léphetnek fel.

A **negyedik feltétel a tárgy** (*ratione materiae*) Csak az Egyezményben védett jogok megsértése miatt kérelmezhető eljárás. Így pl.: az Egyezmény nem garantálja a tulajdonhoz jutást, a nyugdíjmelést, nem fogadja el az olyan panaszt, amely szerint valaki arra hivatkozik, hogy szomszédja mindennap sértegeti vagy bántalmazza.

Az **ötödik feltétel a területhez kötött** (*ratione loci*) Az állam csak az olyan területen elkövetett Egyezmény-sértésekért tartozik felelősséggel, amelyeket a területén követtek el.

¹³⁴ Önerlydiz v Törökország, ítélet, 2002. június 18.

Ilyenek azok a területek, amelyek nemzetközi kapcsolataiért felelősséget visel. (56. cikk: Az Egyezmény megerősítése alkalmával vagy ezt követően bármikor, bármely állam az Európa Tanács Főtitkárához intézett értesítésével kijelentheti, hogy az Egyezmény minden olyan területre, vagy e területek egy részére terjed ki, amelyek nemzetközi kapcsolataiért felelősséget visel.) Ez a kérdéskör valójában a joghatóság problémája, amelyet részletesen az Egyezmény 1. cikkelyének tárgyalásánál fejtek ki.

A hatodik feltétel: a kérelem nyilvánvalóan alaptalan Határesetnek tűnik a tárgyi összeegyeztethetlenséggel. A különbség, hogy az Egyezmény a jogot valamilyen formában elismeri, de a kérelmező ezt a jogot tévesen ítéli meg. Gyakori, hogy az elítélt azért fordul a Bírósághoz, mert a nemzeti jog szerint eljáró bíróság elítélte s ő ez ellen az ítélet ellen felmentéséért folyamodik. Ugyancsak, ha a kiszabott büntetés végrehajtásának felfüggesztését kéri, vagy enyhítésért folyamodik. A Bíróság gyakorlata (még a régi Bizottság fogalmazta meg ez az esettípust) kimondta, hogy az Egyezmény nem biztosítja a kérelmező számára a negyedik jogorvoslati fórumot. Az Egyezmény csak a megfelelő elégtétel adását biztosítja. Az elégtétel pedig vagy pénzbeli kártérítésre kötelezés, vagy pedig egyszerűen az az erkölcsi elégtétel, hogy a Bíróság kimondta: az állam megsértette az Egyezmény valamelyik cikkét.

A hetedik feltétel a joggal való visszaélés tilalma (17. cikk) „Az Egyezmény egyetlen rendelkezését sem lehet úgy értelmezni, hogy az bármely állam, csoport vagy személy számára jogot biztosítana olyan tevékenység folytatására vagy olyan cselekedet végrehajtására, amely az Egyezményben foglalt jogok és szabadságok megsértésére vagy pedig az Egyezményben meghatározottnál nagyobb mértékű korlátozására irányul”.

Az első öt feltétel hibáját a háromtagú Bizottság az esetek többségében nyomban észleli, és az elfogadhatatlanságot határozatban mondja ki.

A hatodik feltétel, „a nyilvánvalóan alaptalan” megállapítása már mérlegelést igényel. Pl.: a 6. cikk (3) bek. c.) pont szerint büntetőügyben – amennyiben az igazságszolgáltatás érdeke megköveteli - az arra anyagilag rászoruló „gyanúsított személynek” védelmére ügyvédet rendelnek ki. Az a kérdés, hogy egyrészt az ügy jellege megkívánta-e a védő részvételt, illetőleg, hogy milyen a kérelmező anyagi helyzete, már komoly mérlegelést igényel.

Ha az ügy túljut az előzetes szűrésen, befejezésére tárgyaláson kerül sor. Ha valamely elfogadhatatlanságot kizáró ok csak a tárgyaláson – mérlegelés eredményeként állapítható meg - az elfogadhatatlanságot a Kamara vagy a Nagykamara ítélettel mondja ki. Így pl.: a joghatóság hiányát (ratione loci) olyan terület felett, ahol az állam állítólag megsértette az Emberi Jogok valamelyikét.

Az egyes ügyek elbírálásának kialakult szabályai a Bíróság gyakorlatában:

A Bíróság először a tényeket vizsgálja. A tényeket a nemzeti bíróságok állapítják meg, elvileg a strasbourgi bíróság a tényekre vonatkozóan bizonyítást nem vesz fel. Látni fogjuk, hogy ez a szabály kivételt is enged. A 3. cikk tárgyalása során ismertetett Írország panasza

az Egyesült Királyság ellen esetében a Bizottság maga állapította meg azokat a tényeket, amelyek az öt technika néven váltak ismertté. A tényállást oly részletességgel elemezte, hogy az esettípusokat a történeti tényállásban külön számszerűsítette.

Az ügyek elsődleges elbírálója a nemzeti bíróság, amelynek eljárása kapcsán a starsbourgi bíróság azt elemzi, hogy az eljáró állam nem sértette-e meg a saját jogát. A nemzeti jog vagy joggyakorlat megsértése is az Egyezmény sérelmének hatásával azonos jelentőségű. Ez azt jelenti, hogy pl. a nemzeti jog az őrizetbe vétel idejét (bíróság elé állítás nélkül) három napban határozza meg és a nemzeti nyomozóhatóság a gyanúsítottat öt napig tartja fogva, úgy megsértette a saját jogát és azon keresztül az Egyezményt. Ugyanígy ha például a nemzeti jog tiltja a telefonlehallgatást bírói engedély nélkül, és a gyanúsított telefonjait mégis lehallgatják, a nemzeti jog megsértése révén sértették meg az Egyezményt.

Kivétekléppen a nemzeti bíróság nem a saját jogát, hanem a nemzetközi jogot alkalmazza. Így például a Korbely kontra Magyarország ügyben a kérdés az volt, hogy a felkelésben részt vevő fegyveresek élvezik-e a Genfi Konvenció védelmét.

A harmadik lépcsőben magát az Egyezményt elemzi az adott esetre a Bíróság. A jelen értekezés esetében az első, a második, a harmadik, az ötödik, a hatodik és a hetedik cikk tételes szövegét és az addig kialakult irányadó joggyakorlatot. Megállapítja, hogy az Egyezmény szabályai szerint az ügy milyen megítélés alá esik, illetve a panasszal kapcsolatos alaki és anyagi feltételeket, arra jogosulttól származik-e, megfelel-e az elfogadhatóság feltételeinek.

Mindezek után kerül sor a döntéshozatalra. Megállapítja a Bíróság az adott állam nevében eljáró kormány felelősségét az Egyezmény megsértésében, vagy a panaszt elfogadhatatlannak tekinti. Elfogadhatóság esetében dönt az állam által teljesítendő elégtételről (amely az esetek többségében pénzben kifejezett elégtételt jelent. A bírák név szerinti szavazással fejezik ki érdemi véleményüket. Mindegyik bíró jogosult a saját nevében külön véleményét írásban benyújtani és az ítélethez csatolni.

VI.5. Az egyezményben biztosított egyes jogok megsértése

VI.5.1. 1. CIKK - Joghatóság

„A Magas Szerződő Felek biztosítják a joghatóságok alatt álló minden személy számára a jelen Egyezmény 1. fejezetében meghatározott jogokat és szabadságokat”.

A joghatóság feltételeiről szólva azt tapasztaljuk, hogy bizonyos esetekben az állam abban érdekelt, hogy a saját joghatóságát kizárja és ezért mindennemű felelősséget eleve

elhárítson. Ez látható a tárgyalt ügyek közül a Bankovic és a Saddam ügyben is, azaz hogy a panaszolt államok a joghatóságukat elhárították.

Más ügyekben az állam abban érdekelt, hogy a joghatóságát más területre is kiterjessze.

1. *Bankovic és társai Belgium valamint további 16 állam elleni ügye*¹³⁵

A joghatóságra vonatkozó egyik legérdekesebb ügy a *Bankovic és társai* Belgium valamint az Egyezményben részes további 16 állam elleni kérelme.

A Koszovói konfliktus miatt a Jugoszláv Szövetségi Köztársaság ellen intézett NATO légicsapások során 1999. április 23.-án bombatámadás érte a Szerb Rádió és Televízió belgrádi központi épületét. A támadás következtében 16-an meghaltak. A panaszt victimként az elhunytak arra jogosított hozzátartozói terjesztették elő az Egyezményben részes államok: Belgium, Cseh Köztársaság, Dánia, Franciaország, Németország, Görögország, Magyarország, Izland, Olaszország, Luxemburg, Hollandia, Norvégia, Lengyelország, Portugália, Spanyolország, Törökország és az Egyesült Királyság ellen. Az Emberi Jogok Európai Bíróságának első Kamarája – tekintettel arra, hogy az Egyezmény értelmezése körében lényeges kérdés merült fel- hatáskörét a Nagykamarának adta át (30. cikk).

A kérelmezők szerint a Szerb Rádió és Televízió központi épületei ellen folytatott bombatámadással az alperesi államok megsértették az Egyezmény 2. cikkét (élethez való jog), továbbá más cikkeit is.

A Bíróság leszögezte, hogy az ügy mikénti eldöntése szempontjából elsősorban arra a kérdésre kell választ adni, hogy a panaszosok az Egyezmény 1. cikke értelmében az alperesi államok joghatósága alá tartoznak-e, továbbá hogy a sérelmezett légitámadás ezen államoknak, mint NATO tagállamoknak az Egyezmény alkalmazása körében is felróható magatartásként értékelhető-e.

A Bíróság megállapította, hogy a kifogásolt cselekményt az alperesi államok területén kívül követték el. Különös jelentősége van annak, hogy a vitatott cselekmény területen kívüli jellege folytán a panaszosok joghatósága alá kerültek-e, vagy sem. A Bíróság rámutatott arra, hogy a nemzetközi közjog szerint a joghatóság elsősorban az államterület határain belül érvényesül. A Bíróság arra a következtetésre jutott, hogy az Egyezmény 1. cikke a joghatóság általános jelentéséből, azaz mindenekelőtt a területi elvből indul ki. A Bíróság nem látott okot arra, hogy eltérjen a joggyakorlatában kialakult elvtől, mely szerint a területen kívüli joghatóság csak kivételesen ismerhető el, akkor, ha az alperesi állam tényleges felügyeletet gyakorol valamely terület lakossága felett és katonai megszállás következtében vagy egyéb okból néhány olyan közhatalmi funkcióval is rendelkezik, amelyek egyébként a helyi kormány hatáskörébe tartoznának. A Bíróság döntésében

¹³⁵ 52207/99, 2001. december 19-i ítélet

kiemelte, hogy az Egyezménynek nem célja, hogy mindenhol a világon alkalmazható legyen, még akkor sem, ha egy adott ügy esetleg összefüggésbe hozható valamely részes államokkal. A jelen ügy is megerősítette, hogy a Bíróság – amennyiben a nemzetközi közjog államterülettel összefüggő elméletei nem adnak iránymutatást - könnyebben határoz meg olyan elvi jelentőségű viszonyítási pontokat, amelyek teljesülése esetén állapítja meg a joghatóságot, mint sem más irányból, valamely feltétel hiánya jelentse a joghatóság megállapításának akadályát. Ugyanezen „pozitív” előírást érzékelhetjük az alábbi Saddam Hussein ügyben is. Ugyanakkor ezen elvek következetes érvényesítése egyértelművé teszi, hogy a panaszolt államok nem vonhatják ki magukat önkényesen a joghatóság és így az emberi jogok védelmének köztelezettségé alól.

Mindezek alapján a Bíróság Nagykamarája a kérelmet egyhangúan elfogadhatatlannak nyilvánította.

2. *Saddam Hussein Albánia és további 21 állam elleni ügye*¹³⁶

A másik nagyjelentőségű az az elfogadhatósági határozat, mely Magyarországot is érinti, Saddam Hussein iraki diktátor ügye volt. Saddam Hussein kontra Albánia, Bulgária, Horvátország, Csehország, Dánia, Észtország, Magyarország, Izland, Írország, Olaszország, Lettország, Litvánia, Hollandia, Lengyelország, Portugália, Románia, Szlovákia, Szlovénia, Törökország, Ukrajna és Egyesült Királyság – ügyben a Nagykamara 2006. március 14.-én hozott elfogadhatatlansági határozatot.

Saddam Hussein-t az USA katonái elfogták és 2001. júniusában átadták az iraki kormánynak, hogy az folytassa le a perét. Az iraki diktátor Strasbourghoz fordult, letartóztatásának és az Irakban folyó perének egyezményesértő volta miatt. Álláspontja szerint a panaszban felsorolt államok de facto közhatalmat gyakoroltak Irakban, ezért felelősek voltak az ő jogai tiszteletben tartásáért.

A Bíróság ebben az ügyben is kimondta, hogy kivételesen a tagállamok területükön kívüli cselekménye is tekinthető az önálló joghatóság gyakorlásának. Többek között ilyenek azok a katonai akciók, amelyek során az állam tényleges kontrollt gyakorol egy terület felett a saját nemzeti területén kívül.

A Bíróság arra hivatkozással utasította el a panaszt, hogy a panaszos egyáltalán nem határozta meg az egyes tagállamok szerepét, feladat megosztását a fő megszálló erővel az

¹³⁶ 23276/04, 2006. március 14.

Amerikai Egyesült Államokkal.¹³⁷ A Bíróság szerint a panaszos nem tudta meggyőzően igazolni, hogy az USA-n kívül más állam is felelős lenne elfogásáért, továbbá nem volt képes hivatkozni semmilyen nemzetközi jogelvre vagy esetjogra, ami alátámasztotta volna állításait.

3. *McGinley és Egan Egyesült Királyság elleni ügye*¹³⁸

1957 novembere és 1958 szeptembere között az Egyesült Királyság hat léghajó kísérletet végzett a Csendes óceánon található Karácsony-szigeten (Christmas Island), amelyek során atomfegyvereket próbált ki. Ebben az időszakban McGinley a szigeten katonaként szolgált, míg Egan egy, a közelben állomásozó hadihajón teljesített szolgálatot.

A kísérletek alatt a hadsereg, illetőleg a haditengerészet állománya tagjainak megparancsolták, hogy sorakozzanak fel a szabad ég alatt, fordítsanak hátat a robbanásoknak és tartsák csukva a szemüket, amíg húsz másodperc el nem telt a detonáció után. A kérelmezők állítása szerint ennek az eljárásnak az volt a célja, hogy az állomány tagjait kísérleti céllal szándékosan kitegye a sugárzásnak. A kormány ezt tagadja és azt állítja, hogy az érintettek elég messze voltak a robbanás középpontjától ahhoz, hogy ne érje őket káros sugárzás. Az ügyben a tengerészek egészségügyi kártérítési pert indítottak az Egyesült Királyság ellen arra hivatkozással, hogy sugárfertőzést kaptak. Tény volt, hogy a kérelmezőknek egészségügyi problémáik voltak, amit ők a nukleáris robbanások ionizáló sugarainak tulajdonítottak. Mindketten hadinyugdíjat igényeltek, amit a Társadalombiztosítási Igazgatóság elutasított, többek között a Védelmi Minisztériumnak arra a nyilatkozatára alapozva, hogy a kérelmezők nem szolgáltak olyan területen, ahol veszélyes mértékű sugárzásnak lehettek volna kitéve. Noha mindkét kérelmező azt állítja, hogy kezelték őket olyan egészségügyi problémákkal, amelyek rögtön a kísérleti robbantások után jelentkeztek, a Védelmi Minisztérium állítása szerint semmilyen ezzel összefüggő adatot nem található az orvosi nyilvántartásokban. A kérelmezők ezt követő fellebbezését a Nyugdíjúgyek fellebbviteli bíróságához szintén elutasították.

Jelen ügyben azonban az 1. cikk szempontjából a lényeges kérdés nem a sugárfertőzés, hanem az, hogy az Egyesült Királyság a tőle több mint 10.000 km távolságra lévő a Karácsony szigetekre kiterjesztette. A Bíróság érdemben vizsgálta az esetet, és az eredetileg

¹³⁷ „(...) The Court considers these jurisdiction arguments to be based on submissions which are not substantiated. While the applicant referred to certain UN documents, press releases and academic publications, these referred, without more, to coalition partners acting together. The applicant did not address each respondent State's role and responsibilities or the division of labour/power between them and the US. He did not refer to the fact or extent of the military responsibility of each Division for the zones assigned to them. He did not detail the relevant command structures between the US and non-US forces except to refer to the overall Commander of coalition forces who was at all relevant times a US General. Finally, and importantly, he did not indicate which respondent State (other than the US) had any (and, if so, what) influence or involvement in his impugned arrest, detention and handover. Despite the formal handover of authority to the Iraqi authorities in June 2004 and elections in January 2005, the applicant simply maintained, without more, that those forces remained *de facto* in power in Iraq.(...)”

¹³⁸ 1998. június 09.

a 6. cikk (1) bekezdésére, valamint a 8. cikkelyre alapított panaszokat elfogadhatatlanak nyilvánította. Sem a Bíróság, sem pedig az alperes Egyesült Királyság nem vitatta azonban a joghatóság meglétét, annak ellenére, hogy külön nem állapította meg a Bíróság a Bankovic és Saddam ügyek esetében megjelölt elvet, hogy tényként lenne megállapítható, hogy az alperesi állam tényleges felügyeletet gyakorol valamely terület lakossága felett és katonai megszállás következtében vagy egyéb okból néhány olyan közhatalmi funkcióval is rendelkezik, amelyek egyébként a helyi kormány hatáskörébe tartoznának.

4. *McCann és társai Egyesült Királyság elleni ügye*¹³⁹

1988. március 16.-án Gibraltárban a brit hadsereg Különleges Légi Szolgálata (SAS) tagjai lelőttek három terrorista gyanús személyt. Ebben az ügyben az Egyesült Királyság joghatóságot gyakorolt Gibraltárban. (Az ügyet részletesen a 2. cikk-nél tárgyalom.)

5. *Ciprus Törökország elleni ügye*

1974-ben a függetlenségét nem rég elnyert egységes Ciprus állam területének északkeleti – túlnyomóan törökök által lakott részét- Törökország hadserege rajtaütésszerűen megszállta. A megszállt területen „Ciprusi Török Köztársaság” elnevezéssel, kormányral, bíróságokkal, törvényhozó testülettel, határőrséggel rendelkező bábállamot hozott létre. Ezt az államot Törökországon kívül egyetlen más ország kormánya sem ismerte el, míg Ciprus („görög” Ciprus) az Emberi Jogok Bíróságának tagja és az önálló államiságához megalakulása óta nem fért kétség. Ciprus a túlnyomóan török lakta területen élt görögök elűzéséért és számos görög megöléséért nem a Ciprusi Török Köztársaság, hanem Törökország ellen nyújtott be panaszt arra hivatkozva, hogy a joghatóságot Törökország gyakorolja.

Megjegyzendő, hogy a joghatóság alá tartozásra hivatkozás *önállóan* nem lehet semmilyen panasz (kérelem) tárgya, hanem mindig csak az Egyezmény valamelyik *másik cikkéhez* (az élethez, a tulajdonhoz, a vélemény-nyilvánítás szabadságához stb.) fűződő jog megsértésével összefüggésben hivatkozható.

Ebben az ügyben nem Törökország ismeri el a saját joghatóságát Török Ciprus felett, hanem Ciprus állítja, hogy a sziget egy bizonyos részén Törökország gyakorol joghatóságot. Megjegyzendő, hogy Török Ciprus is szuverén államnak tartja magát, amely felett Törökország nem gyakorol joghatóságot. Az említettek tükrében Ciprus a saját érdekében mondja ki az említett terület felett a török joghatóságot.

¹³⁹ A sorozat 324., 1995. szeptember 27

VI.5.2. 2. CIKK. - AZ ÉLETHEZ VALÓ JOG

Egyezmény 2. cikk (1) bekezdése: „A törvény védi mindenkinek az élethez való jogát. Senkit nem lehet életétől szándékosan megfosztani, kivéve, ha ez halálbüntetést kiszabó bírói ítélet végrehajtása útján történik, amennyiben a törvény a bűncselekményre ezt a büntetést állapította meg. (2) bekezdés: Az élettől való megfosztást nem lehet e cikk megsértéseként elkövetettnek tekinteni akkor, ha az a feltétlenül szükségesnél nem nagyobb erőszak alkalmazásából ered: a.) személyek jogtalan erőszakkal szembeni védelme érdekében; b.) törvényes letartóztatás foganatosítása vagy a törvényesen fogvatartott személy szökésének megakadályozása érdekében; c.) zavargás vagy felkelés elfojtása céljából tett törvényes intézkedés esetén.”

Hatodik kiegészítő jegyzőkönyv a halálbüntetés eltörléséről.¹⁴⁰ 1. cikk. „A halálbüntetést el kell törölni. Senkit nem lehet sem halálbüntetésre ítélni, sem kivégezni.” 2. cikk. „Egy állam törvényhozása rendelkezhet a halálbüntetésről háború idején, vagy háború közvetlen veszélye idején; a halálbüntetést ez esetben is csak e törvényhozás által megszabott esetekben és előírt rendelkezéseknek megfelelően lehet alkalmazni. Ez az állam köteles az Európa Tanács Főtitkárával jogszabályainak vonatkozó rendelkezéseit közölni.”⁶

Tizenharmadik kiegészítő jegyzőkönyv a halálbüntetés eltörléséről. „A halálbüntetés el van törölve. Senki nem ítéltető halálbüntetésre és az ilyen büntetés nem hajtható végre”.¹⁴¹

Az Egyezmény 2. cikk az élethez való jog szempontjából két oldalról jelentős. Az egyik a halálbüntetés feltételtől függővé tett eltörlésére vonatkozó hatodik kiegészítő jegyzőkönyv és a feltétel nélküli abolíciót kimondó tizenharmadik kiegészítő jegyzőkönyv. A másik aspektus a támadó megölését fogadja el arra az esetre, ha a halál a feltétlenül szükségesnél nem nagyobb erőszak alkalmazásának volt a következménye.

Az első esetkörre az értekezés az Öcalan ügyet hozza fel példának, amikor is a Bíróság elfogadja a Török nemzeti jognak azt a szabályát, hogy a kurd felkelő vezér élete mindaddig garantált, amíg a PKK nem hajt végre újabb terrorcselekményt.

A második esetkör legjellegzetesebb példája a McCann kontra Egyesült Királyság ügy. A Bizottság minden kétely nélkül jelentős szavazati különbséggel kimondta, hogy az élte kioltásával járó erőszak nem sértette meg az Egyezmény 2. cikkét. Ezzel szemben a Bíróság öt a négyhez szavazati arányban ellenkező felfogásra jutott, azzal, hogy nem a halálos lövéseket leadó kommandósok cselekménye volt a szükségesnél nagyobb erőszak alkalmazása, hanem az őket eligazító parancsnokoké. Az ezzel teljesen ellentétes felfogást – ugyancsak az öt a négyhez szavazati arányban – az Andronicou és Constantinou contra

¹⁴⁰ Hatodik kiegészítő jegyzőkönyv az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló Egyezményhez a halálbüntetés eltörléséről Strasbourg, 1983. április 28. (44 ország ratifikálta)

¹⁴¹ Tizenharmadik kiegészítő jegyzőkönyv az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló Egyezményhez a halálbüntetés eltörléséről minden körülmények között, Vilnius, 2002. május 3. (43 tagállam írta alá, és 29 tagállam ratifikálta, hatályba lépett 2003. június 01-én)

Ciprus elleni ügyben mondta ki a Bíróság, olyan állítással, hogy a tús megölése az adott helyzetben megfelel a szükségesnél nem nagyobb erőszak követelményének.

Az Osman ügy által felvetett probléma, hogy az állam az emberi élet védelme érdekében köteles-e előzetesen beavatkozni a sértett oldalán. Ez az ügy un. harmadik generációs ügy. Legelőször ugyanis a korábbi évtizedekben még az a felfogás uralkodott, hogy az Egyezményben az állam csak arra vállal kötelezettséget, hogy Ő nem sérti polgárainak az élethez való jogát. Ezzel szemben az un. harmadik generációs joganyag az államot előzetes védelem kifejtésére kötelezi. Tény azonban, hogy az Osman ügyben mégsem érvényesült még ez a tétel, amely így az elbírálás szempontjából a mérlegeléstől függővé tett második generációs joganyagnak tekintendő.

*1. McCann és társai Egyesült Királyság elleni ügye*¹⁴²

1988. március 4-ét megelőzően a brit, a spanyol és a gibraltári hatóságok tudomást szereztek arról, hogy az Ideiglenes Ír Köztársasági Hadsereg (IRA) tagjai Gibraltárban merényletet terveznek. Ezen a napon jelezték, hogy az IRA egyik „aktív csoportját” észlelték Spanyolországban, Malagában. Március 5.-én a brit és a gibraltári hatóságokhoz olyan információk jutottak el, amelyek alapján azt feltételezhatték, hogy az IRA azonosított egysége gépkocsiba rejtett, valószínűleg távirányítással működtetett bombával merényletet készít elő. Elhatározták, hogy az egység tagjait letartóztatják, miután az autót Gibraltár területére bevitték, ami lehetővé teszi, hogy a későbbi perhez bizonyítékot szolgáltatassanak. Az egység tagjait felfegyverzett, veszélyes terroristákként tartották nyilván, akik amennyiben a biztonsági erőkkel találják magukat szemben, készek lennének fegyvereiket használni és a bombát felrobbantani.

Az egyik IRA tagot (Sean Savage-ot) március 6.-án délután vették észre, miközben Gibraltárban éppen egy autóval parkolt le. Később McCann és Farrell társaságában látták a parkoló gépkocsi környékén. Miután mind a hárman eltávolodtak a gépkocsitól, egy tűzszerész a gépkocsi külső meg szemlélése alapján kijelentette, hogy valószínűleg bomba van benne. Ekkor határozták el, hogy a három gyanúsítottat letartóztatják. A művelet irányításával a SAS parancsnokát bízták meg.

McCann és Farrell elváltak Savage-től. Két katona követte őket. Amikor McCann visszatért, egyikük előrántotta a fegyverét és megállásra szólította fel őket. McCann a zsebéhez nyúlt kezével, míg Farrell hirtelen mozdulatot tett táskája felé. Mivel arra gondoltak, hogy valamelyikük távirányítóval a gépkocsiba rejtett bombát akarja felrobbantani, a katonák tüzelni kezdtek és a két gyanúsítottat megölték.

A harmadik személyt (Savage-ot) két katona követte, amikor kitört a McCann és Farrell halálát okozó lövöldözés, hirtelen az őt követőkkel szembefordult. Egyikük megállásra

¹⁴² A sorozat 324., 1995. szeptember 27

szólította fel őt és elővette fegyverét. Savage kezével a csípője felé közelített. A katonák attól való félelmükben, hogy a távirányítót akarja üzembe helyezni tüzet nyitottak és megölték őt.

Farrell nyolc golyót, McCann ötöt és Savage tizenhatot kapott. A három gyanúsítottnál nem találtak fegyvert, sem robbantószerkezetet. Azonban a spanyol rendőrség később *Marbella* spanyol városban, egy autóban hatvannégy kg. robbanószert, kétszáz fegyvertöltényt és két időzítő órát talált.

Az ítéletben a Bíróság meggyőződése szerint nem volt feltétlenül szükség az Egyezmény 2. cikke 2/a.) pontjában meghatározott – a három terrorista halálát eredményező - „személyek jogtalan erőszakkal szembeni védelme érdekében” alkalmazott fegyverhasználatra. A túllépésért nem azok a katonák felelnek, akiket arra képeztek ki, hogy ha tüzelnek, azt mindenképpen a lelőtt személy haláláig kell folytatniuk. Ellenben a túllépésért azok az eligazítást nyújtó parancsnokok a felelősek, akik időben megakadályozhatták volna a terroristák belépését Gibraltárba, és ehelyett az SAS-t meggondolatlanul bevetették. A képtelen döntést és indoklást a Bíróság tíz szavazattal kilenc ellenében hozta meg. A kilenc bíró közösen kifejtett ellenvéleményt csatolt, amelyben nem értettek egyet a hivatkozott egyezmény sértéssel.

2. *Andronicou és Constantinou Ciprus elleni ügye*¹⁴³

1993. december 24-én vita tört ki a 33 éves Lefteris Andronicou és a 22 éves Elise Constantinou között, akik jegyesek voltak. A szomszédok rendőrt hívtak a lakáshoz, ahol a szülőktől külön, bujkálva együtt éltek. A telefonálás oka az volt, hogy a fiúnál állítólag fegyver volt és láthatóan akarata ellenére tartotta ott menyasszonyát.

Ezután hosszas alkudozás következett a kihívott rendőrtisztek és a fiú között, ezen a fiú orvosa és a menyasszony családtagjai is részt vettek. Amikor a délutáni tárgyalások nem vezettek eredményre, a rendőrfőnök kirendelt egy antiterrorista egységet (MMAD), egyben értesítette az ügyről az igazságügyi minisztert. A MMAD egység 19 óra 30-kor érkezett a helyszínre. Tájékoztatták őket, hogy Andronicou-nál (a vőlegénynél) duplacsövű puska van. A tárgyalások egész este folytatódtak. A fiú múltja és mostani kijelentései alapján arra a következtetésre jutottak, hogy nem sokkal éjfél után meg akarja ölni menyasszonyát, majd öngyilkosságot kíván elkövetni.

A MMAD egység bevetésére 23 óra 30-kor került sor. Könnygáz bombát dobtak a lakásba az ablakon át és az ajtót betörték. A fiú csaknem azonnal leadott két lövést. Az első eltalálta combján a csapat elsőként behatoló tagját, aki hátraesett és feldöntötte a második behatolót. A másik lövés a menyasszonyt találta el. A kommandó harmadik és negyedik tagja másodpercekkel ezután lépett a lakásba és a félautomata fegyverből tüzet nyitott.

¹⁴³ 1997. október 09.

Andronicou azonnal meghalt, legalább huszonöt találat érte. A lány súlyosan megsérült, majd a kórházba szállítás után meghalt. A boncolás kimutatta, hogy a halálos lövést géppisztolyból származó lövedék, tehát a kommandósok egyikének lövése okozta.

A Bíróság úgy ítélte meg, hogy a fiatalember elhatározása, miszerint rálő a szobájába lépő rendőrökre és menyasszonyára is, olyan helyzetet teremtett, amelyben pillanat törtrésze alatt kellett dönten. A behatolók közül a 2. sz. tiszt úgy ítélte meg, hogy a fiatalember agyonlőtte egyik kollegáját, és hogy vadászpuskájából nem lőtte ki mind a két golyót (amelyből arra következtetett, hogy még egyszer lőni fog). Az újabb lövés elhárítására lőtt ki egy sorozatot. A Bíróság emlékeztetett rá, hogy az államot szolgáló erőknél az erőszak alkalmazása olyan cél érdekében, amit az Egyezmény 2. cikkének 2.) pontja szabályoz, indokolt lehet, ha olyan meggyőződésen alapszik, ami az adott pillanatban alapos okból igaznak látszik. Még akkor is, ha utóbb kiderül, hogy a feltételezés téves volt.

Fentiekre való tekintettel a Bíróság öt szavazattal négy ellenében arra a következtetésre jutott, hogy az alperes állam nem ítéltető el az Egyezmény 2. cikkében foglalt kötelezettség megszegése miatt.

Érthetetlen az az eltérés, amely a McCann ügy és a szóbanforgó ügy tekintetében hozott bírói ítéletekre vonatkozik. Az előbbi esetben a biztonsági erők lövését az ismert terroristákra elítélte az Egyesült Királyságot, míg a sértettet agyonlövő ciprusi biztonsági erőnek a cselekményét olyannak tekintette, amely miatt az alperesi állam nem ítéltető el.

3. *Osman Egyesült Királyság elleni ügye*¹⁴⁴

A Cipruson született Ali Osman fia az 1972-ben Angliában született Ahmet Osman. Férfi tanárainak egyike 1987 márciusában pénzt adott neki) Ahmet Osman-nak), fotókat készített róla és őt ismételten hazakísérte. A szülők a rendőrséghez fordultak. Egy rendőrtiszt néhány alkalommal felkereste az iskolát, de semmi nem történt. Ekkor Ali Osman megkérte az igazgatót, hogy helyeztesse át fiát egy másik iskolába. Mialatt az áthelyezést intézték kiderült, hogy Ahmet-nek az áthelyezéshez szükséges iratait valaki ellopta az iskola irodájából. Nem sokkal később Ahmet-re vonatkozó szexuális jellegű grafiti jelent meg. Ekkor az érintett tanárt az iskolában kihallgatták, de ő tagadta, hogy bármi köze lenne az eseményhez. 1987. április 14.-én az egyébként fehérbőrű angol megváltoztatta a nevét, a saját nevéhez kapcsolva az Ahmet Osman nevét is.)Eszert felvette a fiú nevét). Az igazgató most ismét beszélt a rendőrséggel, de nem tudni, hogy milyen információt adott át.

A tanárt három alkalommal vizsgálta meg egy pszichiáter, aki arra a következtetésre jutott, hogy nem elmebeteg, de az iskolából való eltávolítása sürgősen ajánlott. A tanárt 1987. június 18.-án felfüggesztették a tanári hivatás gyakorlása alól azon nyomozás időtartamára, amelyet az oktatási hatóság folytatott ellene, Ahmet Osman-nal szembeni –hivatásához méltatlan- magatartása miatt.

¹⁴⁴ 1998. október 28.

1987 májusa és októbere között számos támadás érte az Osman birtokot. Téglát hajítottak be a házuk ablakán. Ali Osman kocsijának gumijait kiszúrták és szélvédőjét betörték, kutyaürüléket helyeztek az ajtó előtti lépcsőre. A család minden egyes ilyen incidens után panaszt tett a rendőrségen. Egy rendőrtiszt 1987 októberében kikérdezte a tanárt. Decemberben ismét kihallgatták, azt követően, hogy autójával belehajtott egy furgonba, amelyben Ahmet egy korábbi iskolatársa ült, akire féltékeny volt. December 15.-én saját kérésére kihallgatta az oktatási hatóság. Kihallgatása során az igazgatóhelyettest hibáztatta és azt mondta, gondolkodik azon, hogy egy válogatás nélküli tömeggyilkosságot hajtsen végre. Miután a rendőrséget tájékoztatták, az bizonyos óvó intézkedéseket tett az igazgatóhelyettes védelmére.

A rendőrség ezt követően otthon kereste, de nem találta. 1988. január 17.-én puskát lopott egy sportpálya mellett parkoló kocsiából, de ez az információ nem jutott az ügyét vizsgáló rendőrség tudomására, mert semmi nem hozta őt összefüggésbe a lopással. 1988. március 7.-én az Osman család otthonába ment, ahol lelőtte és megölte az apát (Ali Osman-t) és megsebesítette Ahmet Osman-t. Ezt követően az igazgatóhelyettes otthonához hajtott, őt megsebesítette, a fiát pedig megölte.

A (rég) Bizottság 1996. május 17.-én elfogadhatónak nyilvánította a panaszt, mely szerint a rendőrség nem védte meg a meggyilkoltak életét és nem védte meg családjukat a zaklatásoktól.

A (rég) Bíróság szerint vitathatatlan, hogy az Egyezmény 2. cikke jól körülhatárolható körülmények között pozitív kötelezéseket ró a hatóságokra arra nézve, hogy megelőző operatív intézkedéseket tegyenek olyan ember megvédése érdekében, akinek életét egy másik ember bűnös cselekedetéből származó veszély fenyegeti. E kötelezettség vitatott kiterjesztésével kapcsolatban a Bíróság úgy vélte, hogy szem előtt tartva a modern társadalmakban a rendőrség helyzetével kapcsolatos nehézségeket, az emberi viselkedés kiszámíthatatlanságát, és a rendelkezésre álló eszközöket, az ilyen kötelezettségeket úgy kell értelmezni, hogy az ne róhasson lehetetlen és aránytalan terheket a hatóságokra. Ennek megfelelően a Bíróság szerint nem minden állítólagos életveszély vonhat maga után a hatóságok számára az Egyezményből folyó kötelezettségeket arra, hogy operatív intézkedésekkel akadályozzák meg a veszély megvalósulását.

A Bíróság ezért arra a következtetésre jutott, hogy a jelen körülmények között a 2. cikket nem sértették meg.

4. *Öcalan Törökország elleni ügye*¹⁴⁵

¹⁴⁵ 2005. május 12.

Öcalan a PKK alapítója és elnöke volt. Ennek a szervezetnek a célja az, hogy Törökország délkeleti részének elszakításával egy kurd államot hozzon létre olyan hadsereg kiépítése útján, amely a török hadsereg, az ipari üzemek, és a turisták elleni fegyveres támadásokkal képes ezt a célt megvalósítani. A PKK-nak egyszersmind egy politikai szervezete (ERNK) és egy további fegyveres (ARNK) szervezete is volt. Ez utóbbi két szervezet is Öcalan ellenőrzése alatt működött. Az ARNK célja, hogy „adók”, -„pénzbüntetéseket”, - „ajándékok”, mint pénzügyi támogatások összegyűjtésével a fegyveres hadsereg számára fegyvereket és kábítószerket vásároljon. Öcalan ismételt parancsokat adott erőszakos cselekményekre (meghatározva azok taktikáját a harcban), azokra a szankciókra, amelyeket a megkövetelt hozzájárulások megtagadóival szemben kell foganatosítani; továbbá a civil lakosság elleni támadásokra. 1978-tól Öcalan letartóztatásáig a PKK. 6036 fegyveres támadást hajtott végre, -3071 bombamerényletet, -388 fegyveres rablást, -1046 lopást. Ezek a cselekmények 4472 civil személy, 3874 katona, 247 rendőr és 1255 önkormányzati fegyveres személy halálát okozták.

Öcalan-t, aki 1949-ben született, veszélyes nemzetközi terroristaként tartották nyilván. (Az Interpol elfogatóparancsot adott ki ellene.) Mint ilyent, az egész világon körözték. Utoljára hosszabb ideig Szíriában tartózkodott, ahonnan kiutasították. Ugyanazon a napon Görögországba érkezett, de a görög hatóság kérte, hogy két órán belül hagyja el az állam területét. Innen Moszkvába ment, ahova a görög titkosszolgálat szervezte meg az útját. Az állami Duma megadta neki a menedékjogot, de az orosz miniszterelnök ezt nem engedte alkalmazni. Moszkvából Öcalan Rómába utazott, ahol politikai menedéket kért. Az olasz hatóságok elutasították a politikai menedéket és kötelezték Olaszország elhagyására. Innen két napra újból Oroszországba, majd újból Görögországba ment. 1999. február 2.-án a görög hatóságok Kenyába szállították, ahol a görög nagykövetség munkatársai várták és a görög nagykövetségre kísérték. A görög nagykövetség kérte a kenyai kormányt a politikai menedékjog megadására, de az válasz nélkül maradt. A kenyai hatóságok szerint Öcalan veszélyes nemzetközi terrorista és veszélyeztetné Kenya biztonságát. A kenyai hatóságok Öcalan-t kiutasították.

A Nairobi-i tartózkodás utolsó napján a görög nagykövetség közölte, hogy Hollandia kész Öcalan-t befogadni. A görög nagykövet kifejezte azt az óhaját, hogy saját maga kívánja Öcalan-t a repülőtérre kísélni. A kenyai hatóságok azonban ragaszkodtak hozzá, hogy az ügynökük által vezetett gépkocsiban utazzon. A kenyaiak a konvojból kiváltak és eltűntek a görög nagykövet szeme elől. Öcalan-t a biztonsági szolgálat számára kijelölt gyalogúton indították a repülőgép felé. Neheztelt, mondván, hogy repülőgépe csak este 20 óra tájban fog indulni. Gyalog haladva a török biztonsági szolgálat titkosügynökei elfogták és egy török gépre „rakták fel”. A letartóztatott személyt a török biztonsági szolgálat Imrali szigetére szállította. A repülőúton arcára kámzsát húztak, megbilincseltek és nyugtatókat adtak be neki. A letartóztatás 1999. február 15.-én történt.

(Érdekes, hogy a görög hatóságok – elsősorban a kenyai görög nagykövetség – végig arra törekedtek, hogy Öcalan valahol menedékjogot kapjon. Én e mögött azt az ellentétet gyanítom, amely hallgatólagosan Görögország és Törökország között az 1974. évi – már említett - Ciprus-i beavatkozás óta fennáll).

Törökország a halálbüntetést az Iszlám jog alapján sokáig fenntartotta. 1984 óta azonban a bíróságok csak kiszabták a halálbüntetést, de az elítélt számára a parlament a végrehajtás alól mindig kegyelmet adott. Öcalan ügye élesen vetette fel a halálbüntetés problémáját. Ennek megoldására a törökök a következő megoldást „találták ki”.

2001-ben a török Alkotmányt akként módosították, hogy a halálbüntetés nem hirdethető ki és nem hajtható végre csak háború, háború veszélye, vagy terrorista cselekmények következményeként. 2002-ben a török nemzetgyűlés elhatározta, hogy béke idejére megszünteti a halálbüntetést, kivéve háború, vagy háború közvetlen veszélye esetén. Eszerint a módosítás szerint a halálbüntetés életfogytig tartó szabadságvesztésre változtatandó át „béke idején”, még terrorista cselekmények esetén is. Ezt a kedvezményes rendelkezést a parlamenti ellenzék megtámadta és az Alkotmánybírósághoz fordult. Az Alkotmánybíróság elutasította az ellenzék panaszát.

Mindez azt jelenti, hogy amíg Törökországban béke van, a halálbüntetést úgy szabják ki, hogy helyette életfogytig tartó szabadságvesztést kell végrehajtani. Ez a megoldás a béke fenntartásának ügyét szolgálja Öcalan ügyében. Amíg ugyanis a PKK a harcot nem folytatja, béke van és Öcalan él. Ha a békét megszegik, Öcalan-t kivégzik. A halálbüntetés eltörlése eszerint nem büntetőpolitikai, hanem állampolitikai célt szolgál. A PKK Öcalan letartóztatása óta nem folytatott újabb támadást, vagyis nem sértette meg a békét.

Az Emberi Jogok Európai Bírósága előtt Öcalan fenntartotta azt a panaszát, hogy halálra ítélték. Ezt a panaszt a Bíróság elutasította azzal, hogy a halálbüntetést Törökország eltörölte és valójában –lévén béke ideje- Öcalan-t életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélte. Másrészt Törökország 2003. november 12.-én ratifikálta az Egyezmény 6. sz. Kiegészítő jegyzőkönyvét a halálbüntetés eltörléséről.

(A 6. sz. Kiegészítő jegyzőkönyvet 44 állam ratifikálta.¹⁴⁶ A 13. sz. Jegyzőkönyvet 43 állam írta alá és közülük 29 ratifikálta).¹⁴⁷

VI.5.3. 3. CIKK. - A KÍNZÁS TILALMA

Egyezmény 3. cikk „Senkit nem lehet sem kínzásnak, vagy embertelen, megalázó bánásmódnak, vagy büntetésnek alávetni.”

Megállapítható, hogy a Bíróság gyakorlata nem alkotott definíciókat a kínzásra, az embertelen vagy a megalázó bánásmódra. A körülírásokból leginkább a kínzásra lehet definíciót alkotni: nagyon súlyos testi és lelki szenvedést okozó olyan erőszakos fizikai és

¹⁴⁶ Hatodik kiegészítő jegyzőkönyv az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló Egyezményhez a halálbüntetés eltörléséről Strasbourg, 1983. április 28. (44 ország ratifikálta)

¹⁴⁷ Tizenharmadik kiegészítő jegyzőkönyv az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló Egyezményhez a halálbüntetés eltörléséről minden körülmények között Vilnius, 2002. május 3.

pszichikai ráhatás, amely gyógyíthatatlan vagy csak hosszú idő elteltével gyógyuló (gyógyítható) sérüléseket okoz a sértettnek.

Az embertelen bánásmód egyrészt lehet olyan ütlegetés vagy lelki sanyargatás, amely nem jár olyan súlyos szenvedéssel és sérülésekkel, mint a kínzás, de mégis testi-lelki gyötrelmet okoz.

A megalázó bánásmód a félelem és a szégyenkezés érzését váltja ki. Ilyen lehet a sértett lemeztelenítése, pofozása, leköpése olyan körülmények között, amelyekben kiszolgáltatottnak és alacsonyabb rendűnek érzi magát a másikkal szemben.

Ugyanakkor tény, hogy pl.: Soering ügyben az embertelen és a megalázó bánásmódhoz elegendő volna a panaszos kiadása olyan államba (az USA-ba), amely a halálraíteltet hatnyolc éven át a rémület folyosóján tartja. A büntetés-végrehajtás során ugyancsak nem szükséges a sértett testének ellenséges célú érintése az embertelen, illetve lealacsonyító bánásmódhoz. Így pl.: az M. P. Magyarország elleni ügyben a sértett rossz higiéniai körülmények közötti elhelyezése, illetőleg tartása ugyancsak kimerítette ezt a bánásmódot. Ilyen lehet továbbá az elítelt sötét cellába zárása, a rossz táplálkozás biztosítása stb.

A magyar jogot véve alapul embertelen bánásmódnak minősülne a feltételes szabadságot kizáró, életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélet, hiszen a reménytelenség érzete súlyos lelki gyötrellemmel jár.

Sőt, a feltételes szabadság legkorábbi időpontját 40 évben meghatározó életfogytiglani elítélés is embertelennek minősülhet. Ez a helyzet áll elő pl.: akkor, ha az elkövető elítélésekor még csak 35 éves és legkorábban csak 40 év elteltével –vagyis 75 éves korában– volna feltételes szabadságra bocsátható. A magyar férfiaknak a születéskor várható élettartama 68 év. Ezt az életkort messze meghaladná a 75. életév betöltése. Logikailag ez a büntetés tehát a tényleges életfogytiglaninak felelne meg.

Ami a rendőrségi eljárásokat illeti, a gyakorlat szerint az elfogáskor földre teperéssel és bilincseléssel szükségképpen velejáró sérülés, vagy az erőszakos ellenállás megtörése nem esik a 3. cikk hatálya alá. A kihallgatások során alkalmazott erőszak azonban igen. Ha valaki sértetlenül került rendőri őrizetbe és sérülten távozik, a kormánynak kell megfelelő magyarázattal szolgálnia, tehát a bizonyítási teher átfordul. (Magyarország idevonatkozó elmarasztalásáról lásd Karsai Dániel már hivatkozott tanulmányának 45-49 oldalait.)

Mint arra már a bevezetőben utaltam, az Írország Egyesült Királyság elleni ügyben a Bíróság a történeti tényállást nem a nemzeti jog alapján bírálta el. Az öt technika esettípusait és alkalmazásuk számát pontosan a kiküldött starsbourgi Bizottság állapította meg.

Az Ahmed ügy tanúsága, hogy a nemzeti jog felfogását, vagyis azt, hogy a kiutasítás Ausztria területéről kifejezetten indokolt a menedékjoggal visszaélő külföldivel szemben sérti a kínzás tilalmát, amennyiben a kiutasítás végrehajtásának eredményeként a honos

országba való befogadás harmadik cikkben jellemzett kínzás stb. következményét vonná maga után.

Az Aksoy ügyben lényegében a kínzás brutalitásának a bemutatását látjuk. A Soering ügy jelentősége kiemelkedő. A tanúsága, hogy sem a kiadatást kérő USA tagállam joga, sem a kiadásra felkért Egyesült Királyság belső joga, sem a személy állampolgársága szerinti állam joga (Németország) nem alkalmazható. Ilyen helyzetben a kérdés, hogy a nemzeti jogok hiányában az Egyezménynek mi az álláspontja. A Bíróság maga sem kívánt a kiadatás vagy a halálbüntetés lehetőségének kérdésében állást foglalni. Azt a felfogást képviselte, hogy önmagában a hat-nyolc évi siralomház már önmagában is a kínzás tilalmának hatálya alá esik.

Az Osman ügy az Costello Roberts ügghöz hasonlóan azt a változást mutatja meg kiválóan, amely az emberi jogok értelmezésében az elmúlt század utolsó harmadában bekövetkezett. Az emberi jogok tisztelete már nem csak azt kívánja meg, hogy az állam tartózkodjon az emberi jogokba történő igazolhatatlan beavatkozástól, hanem azt is, hogy tegyen intézkedéseket az emberi jogok harmadik személyek általi megsértésének megakadályozására. Ez a positive obligations doktrína.

1. *Írország Egyesült Királyság elleni ügye*¹⁴⁸

Az ügy háttere az a tragikus válság, amely Észak-Írországot sújtotta (sújtja?). 1975. márciusában az előző évek zavargásai folytán Ulster-ben már több mint egyezeregyszáz halottat és tizenegy ezeröttszáz sebesültet tartottak nyilván, az anyagi károk pedig a száznegyvenmillió fontot is meghaladták. Ezek a zavargások hol rendbontások formájában, hol pedig terrorista akciók formájában jelentkeztek; vagyis politikai célok elérésére irányuló szervezett erőszak formáját öltötték.

1971. augusztus 9.-én Észak-Írország kormánya különböző rendkívüli intézkedéseket vezetett be, amelyek számos személy letartóztatását, továbbá bírósági határozat nélküli fogvatartását, illetve internálását jelentették. Ezek a „bíróságot mellőző” különleges intézkedések 1972. március 30. után is tovább éltek, amikor is Észak-Írország kormányának és a hat grófság parlamentjének hatáskörét az Egyesült Királyság (Anglia) hatóságaira ruházták át. A hivatalos álláspont szerint ezek az intézkedések egy titkos, félkatonai szervezet, az Ír Köztársasági Hadsereg (IRA) ellen irányultak. 1973. február 5. után ezeket az intézkedéseket azokkal a személyekkel szemben is alkalmazták, akiket azzal gyanúsítottak, hogy kapcsolatban állnak a „lojalista” terroristákkal. Az IRA az ún. ír katolikusoknak az a szervezete, amely Ulstert Angliától kívánja elszakítani, megszüntetve ezzel az Egyesült Királyságot. Az elszakított területet (a Dublin-i) Ír Köztársasághoz kívánja csatolni. A lojalista terroristák az Ulster tartományban élő protestánsok szervezete, azoké a protestánsoké, akiknek ősei állítólag Oraniai Vilmost szállták meg az északi tartományt. Azért lojalisták, mert fenn akarják tartani az Angliához tartozást és meg akarják őrizni az

¹⁴⁸ A sorozat 25, 1978. január 18.

Egyesült Királyságot. A lojalisták a merényleteket a katolikus írek sérelmére hajtják végre. A kétféle lakosságot (a katolikusokat és a protestánsokat) a fővárosban, Belfastban fal választja el egymástól.

1971. december 16.-án Írország kormánya az Emberi Jogok Európai Bizottságához fordult és panaszában azt állította, hogy az Egyesült Királyság Észak-Írországból több vonatkozásban is megszegte az egyezményt, nevezetesen a 3., az 5., a 6., a 14. és a 15. cikk kapcsán. Arra hivatkozott, hogy számos, a rendkívüli intézkedések folytán szabadságuktól megfosztott személynek kellett rossz bánásmódot elviselnie, hogy ezek az intézkedések nem egyeztethetőek össze az Egyezménnyel. A Bíróságnak ezek szerint nem egyedi esetekről, hanem, egy *gyakorlatról kell ítélnie*.

A Bíróság 1978. január 18.-án hozott ítéletet. (Mint ismeretes, az akkor hatályban volt eljárás szerint előzetesen a tényállást a Bizottság állapította meg.)

A Bizottság mindkét kormány hozzájárulása alapján 16 esetet vizsgált meg részletesen. Több mint 40 másik esetet orvosi jelentések alapján tanulmányozott. 14 személy kihallgatásával kapcsolatban megállapította „az öt technikát” (módszert), amelyek igénybevétele embertelen bánásmódnak minősül. A Bizottság megállapította továbbá, hogy embertelen bánásmódban részesült még további tíz személy, 1971-ben a Belfast közelében található Palace Barracks-ben.

A Brit kormány a Bíróság előtt nem vitatta a Bizottságnak ezt a két megállapítását, és kötelezettséget vállalt arra, hogy az „öt technikához” nem fognak visszatérni. E kötelezettség vállalására hivatkozással összefüggésben kijelentette, hogy nem látja szükségesnek, hogy a Bíróság e kérdésekkel kapcsolatban véleményt nyilvánítson.

Ami az „öt technikát” illeti, 1974 augusztusában és októberben tizennégy személyt hallgattak ki e módszerrel. Az öt módszer a következő: a fogvatartottak fejére huzamos időre csuklyát húznak, hangos és folytonos sípoló hangnak teszik ki őket (vasszekrénybe zárva), alvásban akadályozzák őket – élelmüket minimálisra csökkentik, - arra kényszerítik őket, hogy több órán keresztül kínos testhelyzetben állva maradjanak. Ezeket a módszereket néha „dezorientációs”, vagy „érzékeléstől megfosztó” módszernek nevezik és általában négy-öt napon keresztül alkalmazták őket időnként némi szünetet tartva.

A Bíróság kimondta, hogy bár ezek a módszerek halmozott, előre kitervelt és hosszú órákon tartó alkalmazása, ha tényleges sérüléseket ugyan nem is, de jelentős testi és lelki fájdalmakat okoztak az érintetteknek és a kihallgatások során súlyos pszichés zavarokat is eredményeztek. E módszerek alkalmasak voltak arra, hogy a bánásmód áldozataiban félelmet, szorongást és alsóbbrendűségi érzést váltsanak ki, illetőleg hogy lealacsonyítsák őket. A Bíróság arra a következtetésre jutott, hogy az öt módszer alkalmazása embertelen és megalázó bánásmódot jelent (tizenhat szavazattal egy ellenében), kínzásnak azonban ez a gyakorlat nem minősíthető, mivel e módszerek nem okoztak olyan fokú szenvedéseket, mint amelyek a kínzás szóból következnének.

A második eset Palace Barracks. Az ott fogvatartott személyeket néhányan durván bántalmazták (pl.: rugdosták és ököllel ütötték őket), ami az érintetteknek jelentős fájdalmat okozott és esetenként testi épségüket súlyosan sértette. A Bíróság egyhangúan kimondta, hogy ez az eljárás kimeríti az embertelen bánásmód fogalmát.

A harmadik eset: több helyszínen a katonai tábor foglyait fájdalmas gyakorlatozásra kényszerítették. A Bíróság véleménye szerint ez a bánásmód nem ütközik a 3. cikkbe.

A Bíróság végezetül úgy határozott, hogy nem kötelezheti az Egyesült Királyságot arra, hogy fegyelmi, illetőleg büntető eljárásokat indítson azok ellen, akik elkövették, leplezték vagy megtűrték a jogsértéseket. Az Egyesült Királyság az említett –Egyezményt sértő-módszerekről a továbbiakban lemondott.

2. *Ahmed Ausztria elleni ügye*¹⁴⁹

A kérelmező szomáliai állampolgár, aki 1990. október 30.-án érkezett Ausztriába, ahol kérte a menekült státusz megadását. A szövetségi belügyminiszter arra hivatkozással adta ezt meg, hogy amennyiben a kérelmező visszatérne Szomáliába, ellenzéki csoportosulásban végzett korábbi tevékenysége miatt üldöztetésben lenne része.

1993. augusztus 25.-én a Grazi Tartományi Bíróság két és féleves szabadságvesztésre ítélte erőszak alkalmazásával elkövetett lopás kísérlete miatt. A Szövetségi Menekültügyi Hivatal a kérelmezőt megfosztotta menekült státuszától. A menekült státusz elvesztésével összefüggésben a szövetségi rendőrség kitiltotta az országból és elrendelte kiadatási őrizetbe vételét. A kérelmező az Emberi Jogok Európai Bizottságához fordult, hogy függessze fel a kiutasítási eljárást a hozzá eljuttatott panasz kivizsgálásáig.

Az osztrák hatóságok szerint az az érv, hogy Szomáliába visszatérése esetén korábbi tevékenysége miatt üldöztetését okozná, elvesztette jelentőségét. Ugyanis Mohammed Siad Barre államfő hatalmának megdöntése óta polgárháború dúl Szomáliában és valamennyi állami hatóság megszűnt működni. Az osztrák álláspont szerint a tiltott embertelen bánásmód csak az állami szervek részéről kifejtett bánásmódra vonatkozik, az államhatalom felbomlását követően elveszti érvényét.

Az Emberi Jogok Európai Bírósága egyhangúan arra a döntésre jutott, hogy a 3. cikk abszolút tilalmat határoz meg, ezt a kérelmező büntetőügyben történt elítélése, vagy az aktuális szomáliai helyzet nem változtathatja meg. Amennyiben a kérelmezőt kitoloncolnák Szomáliába, a 3. cikket megsértenék az osztrák hatóságok, mivel ott a kínzás, vagy az embertelen, vagy a megalázó bánásmód veszélyének lenne kitéve.

¹⁴⁹ 1996. december 17

3. *M. P. Magyarország elleni ügye*¹⁵⁰

A kérelmező 1986-ban megölte a tőle elhidegült feleségét és öthónapos kislányukat. Megrémült és a faluból az erdőbe menekült. Akkor már többen üldözték és a rendőrséget is értesítették. A panaszos felmászott egy fára, a magával vitt kötélre hurkot kötött és az egyik ágra felakasztotta magát. Az üldözők egyike felmászott a fára és elvágta a kötelet. A kérelmező magasból a földre zuhant, a gerincét ütötte meg. A gerincsérülés következtében a lábaira megbénult. 1987. november 27.-én a Hajdú-Bihar- Megyei Bíróság fegyházban letöltendő életfogytiglani szabadságvesztésre ítélte a kérelmezőt. Az ítéletet a Legfelsőbb Bíróság helybenhagyta. A kérelmező az elítélést követő helyzetére vonatkozóan kérelmet terjesztett elő az Emberi Jogok Európai Bizottságához.

A kérelmező helyzetét a következőképpen írta le. A zárkában más fogvatartottakkal együtt helyezték el, akik bántalmazták az átható szag miatt, amelyet az okozott, hogy székletét és vizeletét nem tudta visszatartani és nem tudott tisztálkodni. Ürülékében fekve gyakran reggelig kellett várnia arra, hogy valamiféle gondozást kapjon. A felnőtt pelenka, a fürdéshez használatos kartámasz ellátásából hiányzott. Ürülékgyűjtő edényt nem bocsátottak a rendelkezésére és a vizeletgyűjtő edényt kérésére nem ürítették ki. Lényeges javulás volt a körülményekben, amikor 1996. január 3-án M.P-t áthelyezték egy a rokkantak őrzésére is alkalmas kórterembe.

Ratione temporis a Bizottság csak Magyarország csatlakozásától, 1992. november 5.-től számított időtől vizsgálhatta a panaszt – a már említett 1997. október 22.-ig terjedő időpontig. Erre az időszakra kiterjedően a Bizottság a kérelmet elfogadhatónak nyilvánította. Megállapította, hogy a Magyar Köztársaság az embertelen és megalázó bánásmód fogalmát kimerítve megsértette az Egyezmény 3. cikkét egészen az 1996. január 03-án volt áthelyezésig.

A kérelem utóélete a következő. A külön cella, televízió, ápoló költségét túl nagyoknak tartva Magyarország kormánya a barátságos megegyezés időszakára a kérelmezőt szabadlábba helyezte. A békés megegyezés feltételül a kérelmező azt jelölte meg, hogy kerekesszékekkel akadálymentesen megközelíthető földszinti szoba-konyhás lakást kér és eltartásához havi járulékot. Az 1998. évi Országgyűlési Választások előtt semmilyen kormány nem lett volna abban a helyzetben, hogy a lakásért folyamodót becsületes emberekkel szemben egy gyilkost privilegizáljon. A kormány a tárgyalásokat megszakította. Az igazság órája ütött: M. P. felakasztotta magát egy ajtókilincsre. (Jobban járt volna, ha 1987-ben halálra ítélik.)

4. *Aksoy Törökország elleni ügye*¹⁵¹

Az Öcalan ügyből már ismert esemény okán 1987-től a kurdok lakta tizenegy dél-keleti törökországi tartományban bevezették a rendkívüli állapotot, amely a panaszt képező

¹⁵⁰ 1998. szeptember 9

¹⁵¹ 1996. december 18

események időszakában, vagyis 1992. november 24.-én még hatályban volt. A biztonsági erők a kurd származású panaszost ezen a napon éjfél körül letartóztatták és előzetes letartóztatásba helyezték. Tizennégy napig volt előzetes letartóztatásban és december 12.-én engedték szabadon. A rendőrség többek között a „palesztin akasztás” néven ismert kínvallatásnak vetette alá. Ennek lényege, hogy a gyanúsítottat teljesen levetkőztetik és a karjainál fogva felfüggesztik. Aksoy nemi szerveihez elektromos áramot vezettek, rugdosták, ütlegelték és sértették. A felfüggesztés után nem tudta kezeit használni. A védekező török kormány szerint Aksoy-t azzal gyanúsították, hogy a Kurd Munkáspárt terroristája. December 15.-én szabadulását követően kórházba szállították, ahol az alsó karok kétoldali bénulását állapították meg, amely a felfüggesztő póz következménye volt. December 31.-ig kórházban maradt.

Aksoy az Egyezmény 3. cikkének sérelmére hivatkozva 1993. május 20.-án fordult panasszal az Emberi Jogok Európai Bizottságához. 1994. április 20.-án a kérelmező képviselői tájékoztatták a Bizottságot arról, hogy a kérelmezőt ismeretlen személyek lelőtték. A kormány tagadta, hogy bármi köze lenne a gyilkossághoz. A megölt sértett helyett –mint victim helyett- édesapja folytatta az eljárást.

A Bíróság ismételen kifejezésre juttatta azt az álláspontját, hogy még a legnehezebb helyzetekben is, mint pl.: a terrorizmus és a szervezett bűnözés elleni küzdelem, az Egyezmény abszolút módon tiltja a kínzást és az embertelen, vagy megalázó büntetést vagy bánásmódot. A Bíróság úgy ítélte meg, hogy az alkalmazott bánásmód (különösen a „palesztin akasztás”) olyan súlyos szenvedést okozó volt, hogy csak kínzásnak lehet minősíteni.

5. *Soering Egyesült Királyság elleni ügye*¹⁵²

A kérelmező 1966-ban született német állampolgár, aki szüleivel tizenegy éves korában költözött az USA-ba. 1986. július 31.-én az amerikai kormány a két állam között fennálló kiadatási egyezmény alapján kiadatását kérte. Soering-et ugyanis az USA-ban azzal vádolták, hogy 1985. március 30.-án, tizennyolc évesen megölte barátnőjét Virginia állam területén. Az Angliában elfogott Soering kiadatását 1987. március 11.-én a Német Szövetségi Köztársaság kormánya is kérte, arra hivatkozva, hogy Soering német állampolgár és őt az NSZK-ban kívánja bíróság elé állítani. Mint ismeretes, az NSZK joga nem ismeri a halálbüntetést. Az USA Virginia államában a gyilkosságot halálbüntetéssel lehet súlytani. A kiadatás akadályainak elhárítása érdekében a vádemelésre illetékes ügyész írásbeli nyilatkozatot tett, mely szerint tájékoztatni fogja az eljáró amerikai bíróságot a tárgyaláson arról a brit óhajról, hogy ne szabjanak ki halálbüntetést a vádlottra, illetőleg, hogy ne hajtsanak végre vele szemben halálbüntetést. Az ügyész azonban azt is kijelentette, hogy ő a vádemelés során halálbüntetést fog indítványozni. Virginiában a halálbüntetést villamosszékben hajtják végre. Az eljárás során kiderült, hogy ha halálra ítélnék, akkor a

¹⁵² 1989. július 07. A sorozat 171.

mecklenburgi fegyház siralomházában várná kivégzését. A kivégzésre azonban csak 6-8 év elteltével kerülne sor, az összes kegyelmi eljárás lefolytatását követően.

Noha a kiadatásra nem került sor, annak oka nem az volt, hogy Anglia 1967-ben jogrendszerében megszüntette a halálbüntetést. Az sem, hogy az NSZK 1949. évi megalakulása óta ugyancsak nem ismeri a halálbüntetést. Az Emberi Jogok Európai Bíróságának álláspontja szerint a kiadatás akadályát nem a halálbüntetés tilalma (2. cikk), hanem a 3. cikk jelentené. A hat-nyolc évi rettegés ugyanis kimeríti a 3. cikk szerinti embertelen bánásmód fogalmát.

6. *Tyrer Egyesült Királyság elleni ügye*¹⁵³

Anthony Tyrer brit állampolgár, aki Mann szigetén él. 1972. március 7.-én a fiatalkorúak helyi bírósága a sziget területén hatályban lévő törvény értelmében három vesszőcsapásra ítélte, gondatlan testi sértés okozása miatt. Az ítélet ellen a sziget Felsőbíróságához fordult, amely fellebbezését 1972. április 28.-án elutasította. Az ítéletet ugyanezen a napon a rendőrsőn végre is hajtották Tyrer-en, az apja és egy orvos kíséretében. Az érintettek le kellett tolnia a nadrágját és az alsónadrágját és egy asztal fölé kellett hajolnia.

Anglia, Wales és Skócia területén 1948-ban, Észak-Írországban pedig 1968-ban eltörölték a testi fenytést, a Mann szigeti szabályozás azonban egyes vétségeknél fenntartotta. A testi fenytés a tíz és huszonegy év közötti férfiakra szabható ki, és a bíróság által megállapítható vesszőcsapások száma gyerekeknél (tíz-tizenhárom éves esetében a hatot), fiatalok esetében pedig a tizenkettőt nem haladhatja meg. Mann sziget része az Egyesült Királyságnak. A bíróság a büntetést sem kínzásnak, sem embertelennek nem minősítette. Végül is a Bíróság megalázónak minősítette.

7. *Costello-Roberts Egyesült Királyság elleni ügye*¹⁵⁴

1985-ben az akkor hétéves kérelmező egy bentlakásos magánintézményben általános iskolai tanuló volt. Kisebbszabálytalanságok okán (folyosón beszélgetett, egyszer lekést a villanyoltást, stb.) öt fekete pontot gyűjtött össze. A tanári testület úgy határozott, hogy az igazgató részesítse testi fenytésben. Egy héttel később került sor a büntetés végrehajtására. A büntetés három, a fiú hátsójára mért ütésből állt, az ütésekre – rövidnadrágon keresztül – egy gumitalpú tornacipővel került sor. A bíróság – öt szavazattal négy ellenében – nem állapította meg a 3. cikk sérelmét. Kérdés, hogy ez a büntetés miért nem volt megalázó a Bíróság szerint.

¹⁵³ 1978. április 25, A sorozat 26.

¹⁵⁴ 1993. március 25. A sorozat 247-C

8. *Öcalan Törökország elleni ügye*

Öcalan-t kenyai elfogása után Törökországba egy ötszemélyes kisrepülőn szállították. Öcalan panaszolta, hogy a repülőút során fejére kámzsát húztak, kezeit összebilincseltek, hanyatt fektették és injekció útján nyugtatókat juttattak a szervezetébe. Panasza szerint Törökország ezzel megsértette az Egyezmény 3. cikkét. A Bíróság megállapítása szerint a kiscégen a repülés biztonsága céljából Öcalan-t mindenképpen meg kellett fosztani attól a lehetőségtől, hogy támadást kíséreljen meg fogvatartói és a repülő személyzete ellen.

9. *Kmetty és Balogh Magyarország elleni ügye.*¹⁵⁵

Kmetty Ágoston kereskedő a Budapesti Nagycsarnokban. 1998 decemberében egy bombariadót követően néhány társával a rendőrség felszólítása ellenére nem hagyták el a csarnok területét. Kmetty azt állította, hogy a rendőrök úgy próbálták erre rákényszeríteni, hogy eközben a földre lökték. A kormány ezzel szemben fenntartotta, hogy Kmetty vetette magát a földre. A rendőrök kivezették az épületből, megbilincseltek, egy rendőrautóba ültették, majd a IX. kerületi rendőrkapitányságra szállították. Kmetty előadta, hogy a rendőrautóban megütötték, melynek következtében az arcán és a csuklóján sérüléseket szenvedett, ezért előállítását követően orvost hívtak hozzá. Kmetty állítása szerint ezt követően a rendőrség pincéjébe vitték, ahol legalább négy rendőr ütlegelte, majd kb. három órán át tartották fogva, mielőtt szabadon engedték. Aznap este és másnap orvos vizsgálta meg. Kmetty az Ügyészségi Nyomozó Hivatalnál tett panaszt bántalmazás és jogszerűtlen fogva tartás miatt. A hatóság kérésére 1999 márciusában egy orvos szakértői vélemény készült, mely szerint a kérelmező három metszőfoga meglazult és sérüléseket szenvedett a csuklóján és a hasán. Arra hivatkozással, hogy a szakértői vélemény szerint nem lehetett egyértelműen kizárni, hogy a sérüléseket a rendőri intézkedéssel szemben tanúsított ellenállás okozta, a nyomozó hivatal lezárta a nyomozást.

A Bíróság ítéletében megerősítette azt a korábbi elvet, hogy amennyiben egy kérelmező megalapozottan állítja, hogy valamely hatóság, például a rendőrség tagjai bántalmazták, akkor a hatóságot kötelezettség terheli, hogy egy hatékony és alapos nyomozást folytasson le az ügyben, melynek eredményeképpen lehetőség nyílik a felelősség megállapítására és az érintettek felelősségre vonására. A jelen esetben megindult ugyan a nyomozás, de a Bíróság megítélése szerint kétséges, hogy az hatékony és kielégítő volt. Ezt a megállapítást támasztja alá az a sajnálatos tény, hogy azt az orvost, aki a kérelmezőt az előállítását követően megvizsgálta, meg sem hallgatták a nyomozás során. A nyomozó hivatal csupán egy olyan orvos szakértői véleményt szerzett be az eljárásban, mely nem terjedt ki arra a kérdésre, hogy vajon a kérelmezőn található sérülések már a rendőrségre szállításakor is észlelhetőek voltak-e. Arra is felhívta a Bíróság a figyelmet, hogy a kérelmező két rendőrt fényképről felismert, ugyanakkor nem mutattak neki fényképet egy harmadik rendőrrel, aki állítólag

¹⁵⁵ 57967/00, 2003. december 13., 49940/99, 2004. július 20.

szintén bántalmazta. Úgy tűnik továbbá, hogy az eljárásban meg sem hallgatták a bántalmazással gyanúsított rendőröket.

A Bíróság úgy látta, hogy ez a nyilvánvaló hiányosság megfosztotta a kérelmezőt attól a lehetőségtől, hogy a rendőrökkel szemben a saját érveit, bizonyítékait a nyomozó hatóság tudomására hozza. A Bíróság tehát a nyomozás hiányosságaira tekintettel állapította meg az Egyezmény 3. cikkének megsértését.

VI.5.4. 5. CIKK¹⁵⁶ – A SZABADSÁGHOZ ÉS BIZTONSÁGHOZ VALÓ JOG

A szabadsághoz és a biztonsághoz való jog szabályozása és alkalmazási gyakorlata az Egyezményben és a Bíróság ítélezésében is rendkívül kiterjedt. Erre tekintettel értekezésem jelen részének nem lehet célja a teljes körű áttekintés, csupán néhány fontosnak tartott ítélet rövid kiemelésére törekedtem.

Általánosságban az 5. cikk az önkényes letartóztatástól és fogvatartástól való védelmet kívánja biztosítani, azonban elfogadhatatlannak nyilvánított kérelmekből láthatóan csak bizonyos határok között. Így a feltételes szabadságukat töltők pártfogó felügyelete, vagy a kijárási tilalom elrendelése nem képezi az 5. cikk tárgyát. A Bíróság ítélezési gyakorlata négy nagy esetkört vizsgál, nevezetesen a fogvatartás törvényességét, az elítélést követő fogvatartást, az előzetes letartóztatással kapcsolatos eljárási garanciákat, továbbá a

¹⁵⁶ 1. Mindenkinnek joga van a szabadságra és a személyi biztonságra. Szabadságától senkit nem lehet megfosztani, kivéve az alábbi esetekben és a törvényben meghatározott eljárás útján:

- a. törvényes őrizetben tartás az illetékes bíróság által történt elítélését követően;
- b. olyan személy törvényes letartóztatása vagy őrizetbe vétele, aki nem tett eleget a bíróság törvényes rendelkezésének, illetőleg a törvény által megállapított kötelezettség teljesítésének biztosítása céljából történő letartóztatás vagy őrizetbe vétel;
- c. törvényes letartóztatás vagy őrizetbe vétel abból a célból, hogy a bűncselekmény elkövetése alapos gyanúja miatt az illetékes hatóság elé állítsák, vagy amikor ésszerű oknál fogva szükséges, hogy megakadályozzák bűncselekmény elkövetésében vagy annak elkövetése után a szökésben;
- d. a kiskorú őrizetbe vétele törvényes rendelkezés alapján nevelési felügyelet céljából vagy törvényes őrizetben tartása az illetékes hatóság elé állítása céljából;
- e. törvényes őrizetbe vétel fertőző betegségek terjedésének megakadályozása céljából, valamint elmebetegek, alkoholisták, kábítószer-élvezők vagy csavargók őrizetbe vétele;
- f. törvényes letartóztatás vagy őrizetbe vétel az országba való jogtalan belépés megakadályozása céljából vagy olyan személy törvényes letartóztatása vagy őrizetbe vétele, aki ellen intézkedés van folyamatban kiutasítása vagy kiadatása céljából.

2. Minden letartóztatott személyt haladéktalanul tájékoztatni kell az általa értett nyelven letartóztatása okairól és az elleni felhozott vádakról.

3. E Cikk 1. c. bekezdésének rendelkezésével összhangban letartóztatott vagy őrizetbe vett minden személyt haladéktalanul bíró, vagy a törvény által bírói hatáskörrel felruházott más tisztségviselő elé kell állítani, és a letartóztatott vagy őrizetbe vett személynek joga van arra, hogy ésszerű időhatáron belül tárgyalást tartsanak ügyében vagy a tárgyalásig szabadlábba helyezték. A szabadlábba helyezés olyan feltételekhez köthető, amelyek biztosítják a tárgyaláson való megjelenést. (*Habeas Corpus*)

4. Szabadságától letartóztatás vagy őrizetbe vétel folytán megfosztott minden személynek joga van az olyan eljáráshoz, melynek során őrizetbe vételének törvényességéről a bíróság rövid határidőn belül dönt, és törvényellenes őrizetbe vétele esetén szabadlábba helyezését rendeli el.

5. Mindenkinnek, aki e cikk rendelkezéseinek megsértésével végrehajtott letartóztatásba vagy őrizetbe vétel áldozata, joga van a kártalanításra.

jogellenes fogvatartással összefüggő kártalanításhoz való jogot. Az ítéletekből körvonalazható, hogy a szabadságtól való megfosztás akkor tekinthető törvényesnek, ha az bírósági határozaton alapul, tartama felülvizsgálható, ha az elrendelő hatóságok számonkérhetőek, vagy bár az ügyész rendeli el, de bírósági felülvizsgálata biztosított.

Az 5. cikk (2) bekezdése biztosítja a fogvatartott tájékoztatáshoz való jogát, amely persze nem mérhető össze a 6. cikk (3) bekezdésében foglaltak részletességével. Az 5. cikk (3) bekezdése az előzetes letartóztatással kapcsolatos eljárási garanciákat szabályozza. Itt kell kiemelni, hogy a korlátlan fogvatartás sérti az egyezményt, kivéve azt az esetet, ha a fogvatartást a közérdek megköveteli és az eljáró bíróság rendszeresen felülvizsgálja az elrendelés okait, nevesítve a fogvatartást megalapozó, illetve azt gyengítő okokat. Mindezzel szoros összefüggésben van az 5. cikk (4) bekezdése, amely az őrizetbevétel törvényességéről szóló bírósági döntés rövid határidőn belül történő meghozatalát írja elő. Az új tény, vagy új körülmény a fogvatartás törvényességének felülvizsgálatát szinte mindig megalapozza. Ugyanezen rendelkezéshez tartozik a bírósági felülvizsgálat hatékonyságának az előírása, amelynek gyakorlati problémája nemzeti jogunkban a kényszergyógykezelés elrendelésével és fenntartásával kapcsolatban szokott felmerülni.

Az általam kiemelt ügyek a következők miatt érdeemesek a figyelemre: A Contrada ügy tanúsága, hogy az ésszerű időt meghaladó idejű előzetes letartóztatás sem ok az első fokon elítélt vádlott szabadlábra helyezésére, ha a hosszú tartamú szabadságvesztésre tekintettel szabadlábra helyezése esetén minden bizonnyal megszökne.

A Lukanov ügy tanúsága, hogy a nemzeti jog szerinti azokban az esetekben, amikor az előzetes letartóztatás okainak megsértésére nem került sor, az állam nem jogosult utólag visszaható hatály kimondásával az elkövetéskor hatályos jog megváltoztatására.

Az Iribarne Perez ügy kiválasztását az esettípus történelmi érdekessége alapozta meg. A Schiesser ügy kiválasztásának indoka annak vizsgálata, hogy az ügyész megfelelt-e a függetlenség és pártatlanság követelményének a svájci eljárásban.

1. *Contrada Olaszország elleni ügye*¹⁵⁷

A kérelmező magas rangú rendőrtiszt, letartóztatása idején Palermóban, a Szicíliai Polgári Titkosszolgálat Igazgatóhelyettesi posztját töltötte be. 1992. december 24.-én vették őrizetbe. Az 1992. december 23.-i elfogatóparancs kibocsátásakor a vizsgálóbíró úgy ítélte meg, hogy a négy pentiti által önkéntesen tett vallomások komoly bizonyítékul szolgálnak a kérelmező bűnösségét illetően, ami a törvény értelmében őrizetbe vételének feltétele.

A „pentiti” olyan maffiatag, aki titokban együttműködik a hatóságokkal más maffiatagok vagy maffiacselekmények leleplezése érdekében. A besúgás (információ adása) ellentétele a teljes büntetlenség biztosítása. A Contrada ügyben információt adó négy pentiti (akiknek

¹⁵⁷ 1998. augusztus 24.

nevét természetesen titokban tartják és sem a nyomozóhatóság előtt, sem a bírósági tárgyaláson nem jelennek meg, hanem csak egy szám szerint jelzett tanúnak a vallomását szolgáltatják) élete drámaian végződött. Még a bírósági tárgyalás időszakában az egyiket a forgalomban gépkocsi gázolta halálra, a másíknak a fejére az utcán téglá esett, a harmadik úszás közben belefulladt a tengerbe, a negyedik véglegesen eltűnt. Még életükben tett külön-külön (hiszen egymást sem ismerték) vallomásaik szerint Contrada a maffiának dolgozott a nyomozások eredménytelenségének megszervezésével és cserébe nagy összegű anyagi támogatást kapott. (Tengerjáró vitorlása, tengerparti villája Észak-Olaszországban más neven volt nyilvántartva.)

A kérelmező azt panaszolta, hogy tárgyalásáig két év és hat hónapig volt előzetes letartóztatásban, ami az 5. cikk (1) bekezdés a) pont és (3) bekezdés (Habeas Corpus) szerint meghaladja az ésszerű időhatárt és ezért a tárgyalásig szabadlábra kellett volna helyezni. Végül tízévi szabadságvesztésre ítélték. A Bíróság a Habeas Corpus-ra hivatkozást nem fogadta el, mert meg kellett akadályozni a szökésben. (A szökés gyanúját a várható büntetés súlyossága és a maffia-kapcsolatok ténye indokolta).²³

2. *Lukanov Bulgária elleni ügye*¹⁵⁸

A szocializmus korszakában, Bulgáriában miniszterelnök-helyettes volt, majd Todor Zsivkov utóaként miniszterelnök lett. Azzal vádolták, hogy közpénzeket sikkasztott el 1986-1990 között, mert elsikkasztotta azt az összeget, amelyeket Bulgária a fejlődésben elmaradt több országnak kívánt támogatásként folyósítani. 1992. július 1-én a legfőbb ügyész kérelemmel fordult a Nemzetgyűléshez annak érdekében, hatalmazza fel a kérelmező elleni büntetőeljárás megindítására. 1992. július 7-én a Nemzetgyűlés felfüggesztette a kérelmező parlamenti mentelmi jogát, és engedélyezte az ellene lefolytatandó büntetőeljárást, őrizetbe vételét és előzetes letartóztatásba helyezését. 1992. július 9-én az ügyész a kérelmező ellen vádat emelt, sikkasztás büntette és más bűncselekmények miatt.

A vád szerint Lukanov hivatali kötelezettségei megszegésével elősegítette a sikkasztást annak érdekében, hogy harmadik személynek előnyt szerezzen, s ezáltal tekintélyes gazdasági kárt okozott. Az ügyben szereplő hatalmas összegre tekintettel az ügy különösen súlyos volt. Az ügyész az előzetes letartóztatás okaként jelölte meg kiegészítő jelleggel annak szükségességét, hogy bemutassák a nyilvánosságnak azt a veszélyt, amit az adott bűncselekmények képviselnek a társadalomban, továbbá a kérelmező személyiségét és annak szükségességét, hogy biztosítsák megjelenését a büntetőbíróság előtt. Lukanov a letartóztatása alatt szabadlábra helyezése iránti valamennyi kérelmét elutasították.

1992. december 29-én a Nemzetgyűlés megváltoztatta július 7-i döntését. December 30-án az ügyész úgy döntött, óvadék ellenében szabadlábra helyezik. 1996. október 2-án Lukanovot lakása előtt lelőtték. Október 5-én özvegye és két gyermeke bejelentették, hogy kérik az eljárás folytatását. Az 1992. szeptember 1-én benyújtott panaszt a Bizottság 1995.

¹⁵⁸ 1997. március 20

január 12-én fogadta el. Az 1996. január 16-án kelt jelentésében egyhangúlag azon véleményét fejtette ki, megsértették az 5. cikk 1. pontját.

A Bíróság előtti legfontosabb kérdés az volt, vajon az előzetes letartóztatás 1992. szeptember 7-ét követően „jogszerű” volt-e az 5. cikk (1) bekezdése értelmében. Nem volt vitatható, hogy Lukanov mint a bolgár kormány tagja részt vett olyan döntésekben, melyekben egyes fejlődő országoknak bizonyos összegeket ítétek oda segélyként és kölcsönként. A Bíróság azonban kiemelte, hogy az előzetes letartóztatás jogszerűségét igazoló egyik Büntető Törvénykönyvi rendelkezés sem írta elő, vagy nem tartalmazta, hogy bárki büntetőjogi felelősségre vonásnak teszi ki magát ilyen jellegű testületi döntésben való részvétellel. Ráadásul olyan bizonyítékot nem hoztak fel, amely igazolná, hogy a hivatkozott döntések jogellenesek voltak. A Bíróságot a bolgár kormány nem győzte meg a tekintetben, hogy az a magatartás, ami miatt a kérelmezővel szemben eljárak a kérdéses időben bűncselekmény volt. A kormány bizonyos „üzletek” létre történt észrevételét a Bizottság lényegtelennek találta és nem ismételte meg a kormány ezen érvelését a Bíróság előtt. Valójában az Egyezmény szervei előtt nem állították, hogy az érintett országok az összegeket nem kapták volna meg.

Tekintettel arra, hogy Bulgária csak 1992. szeptember 7.-én csatlakozott az Egyezményhez, *ratione temporis* okán a Bíróság csak ezt az időszakot vizsgálta. A Bíróság megállapította, hogy Bulgária megsértette az Egyezmény 5. cikkének (1) bekezdését azzal, hogy Lukanov cselekményét önkényesen értelmezve az ügyészség az előzetes letartóztatást indokolatlanul indítványozta.

3. *Iribarne Pérez Franciaország elleni ügye*¹⁵⁹

A kérelmező spanyol állampolgár, aki Andorrában lakott 1981-1985 között. Kábítószerrel, valamint lőfegyverrel elkövetett visszaélés miatt 1985. július 7.-én az andorrai rendőrség letartóztatta. Az andorrai bíróság 1986. november 26.-án 12 évi börtönbüntetésre ítélte. A szóban forgó időben Andorra még nem volt az Egyezményben részes „Magas Szerződő Fél”. A kérelmező a panaszt a következő okból terjesztette elő Franciaország ellen. Mint ismeretes, Andorra, a miniállam, Franciaország és Spanyolország között helyezkedik el. Mint miniállam, bírósággal rendelkezett, de börtönökkel nem. Még az 1500-as évek legelején I. Ferenc francia király egy vadászaton megígérte a hozzáforduló andorraiaknak, hogy az általuk kiszabott büntetést Franciaországban szívesen végrehajtják. Mint egy félévszázaddal később, a másik szomszéd, Spanyolország királya ugyanezt az ígéretet tette. Az andorrai joggyakorlat a két állam ajánlkozása folytán úgy alakult, hogy a szabadságvesztésre ítélt személy választhatott: a büntetést Franciaországban vagy Spanyolországban kívánja-e letölteni.

Iribarne ügyvédje tanácsára Franciaországot választotta a következő okból. A francia büntetőeljárás törvénye szerint a külföldi bíróság által külföldön elítélt személyt

¹⁵⁹ 1995. október 24.

Franciaországba szállítása esetén 24 órán belül vizsgálóbíró elé kell állítani. A vizsgálóbírónak két kérdést kell elemeznie: a külföldi bíróság az ítélethozatalra illetékes bíróság volt-e, továbbá, hogy az ítélethozatal külföldön történt-e.

Iribarne ügyében a vizsgálóbíró úgy határozott, hogy Andorra nem tekinthető külföldi államnak, mert nem tekinthető a nemzetközi jog alanyának. Nincsenek önálló nemzetközi kapcsolatai, egyik országgal sem tart fenn diplomáciai kapcsolatokat, még úgy sem, hogy a diplomáciai képviselőt más ország látná el.

A másik ok, hogy Franciaországnak nem kell vizsgálnia az andorrai bíróságot abból a szempontból, hogy az „illetékes bíróság-e”. Minthogy pedig az 5. cikk (1) bekezdés a) pontja pontja szerint személyes szabadságától megfosztható az, akit „illetékes bíróság” ítélt el. Végezetül az andorrai bíróság által elítélt személy fogvatartása törvényességének felülvizsgálatát nem kérheti a francia bíróságoktól, így Franciaország nem sértett meg az 5. cikk (4) bekezdésében foglalt jogot.

4. *Schiesser Svájc elleni ügye*¹⁶⁰

Friedrich Schiesser 1976. április 5.-én feladta magát a hatóságoknak, mert bűncselekmény elkövetése miatt körözték. Panaszában arra hivatkozott, hogy nem az 5. cikk (3) bekezdésében meghatározott bírói hatáskörrel felruházott tisztségviselő rendelkezett előzetes letartóztatásáról. Azt állította, hogy a határozatot hozó ügyész nem tekinthető bírói hatáskörrel felruházott tisztviselőnek.

A Bíróság azt vizsgálta, hogy az ügyész független volt-e a végrehajtó hatalomtól és a felektől, hogy a gyanúsítottat személyesen hallgatta-e meg, illetőleg mérlegelte-e az elrendelés alapjául szolgáló büntető anyagi jogi szabályokat. A Bíróság úgy találta, hogy az ügyész mindegyik követelménynek megfelelt, ezért Svájc nem sértette meg az Egyezmény 5. cikk (3) bekezdését.

5. *Huber Svájc elleni ügye*¹⁶¹

A kérelmező azt panaszolta, hogy ügyében letartóztatását ugyanaz a kerületi ügyész rendelte el, aki később a vádat emelte ellene. Szerinte nem lehetett a vádemelésben pártatlan, ha ő rendelte el az előzetes letartóztatást. A Bíróság ítélete szerint nem történt egyezményesértés, mert a vádat az eljáró bíróság előtt a tárgyaláson nem ő, hanem más ügyész képviselte. Az 5. cikk (3) bekezdését tehát nem sértették meg.

Az 5. cikkben szereplő rendelkezések közül az (1) bek. c) pontja összekapcsolódik a (3) bekezdéssel. Ez utóbbi foglalja magában a Habeas Corpus szabályát, amely önmagában két

¹⁶⁰ 1979. december 04. A sorozat 34.

¹⁶¹ 1990. október 23., A sorozat 18

feltételt tartalmaz: A haladéktalanul bíró (vagy a törvény által bírói hatáskörrel felruházott más tisztségviselő) elé állítás kötelezettségét; továbbá azt a szabályt, hogy a letartóztatott vagy őrizetbe vett személynek joga van arra, hogy ésszerű időhatáron belül tárgyalást tartsanak ügyében, vagy a tárgyalásig szabadlábra helyezték. Az 5. cikk (5) bekezdése úgy rendelkezik, hogy mindenkinek, aki e cikk rendelkezéseinek megsértésével végrehajtott letartóztatás vagy őrizetbe vétel áldozata, joga van kártalanításra.

A hetedik Kiegészítő Jegyzőkönyv 3. cikke úgy rendelkezik, hogy „ha büntetőügyben hozott jogerős elmarasztaló ítéletet utóbb megsemmisítenek, vagy az elítéltet kegyelemben részesítik azért, mert új, vagy újonnan feltárt tények bizonyítják, hogy bírói tévedés történt, azt a személyt, aki ezen ítélet folytán büntetést szenvedett el, kártalanítani kell... hacsak be nem bizonyítják, hogy a tények nem kellő időben való felfedése teljesen vagy egészben az elítéltnak felróható.”

Megjegyzendő, hogy az Egyezmény e két esetet kivéve nem a „kártalanításról”, hanem „igazságos elégtételről” rendelkezik. Ez adott esetben lehet több, vagy kevesebb, mint amilyen összeget a „kártalanítás” tartalmaz. Elégtételnek minősülhet ugyanis adott esetben önmagában az a rendelkezés, hogy a Bíróság kimondta a szerződésben részes állam egyezmény sértését.

VI.5.5. 6. CIKK. - TISZTESSÉGES TÁRGYALÁSHOZ VALÓ JOG¹⁶²

A 6. cikkben szereplő fogalmaknak úgyszólván mindegyikét a Bíróság önállóan értelmezi a joggyakorlatban, óriási többlettértéket adva a cikk rendelkezéseinek pusztán nyelvtani értelmezéséhez képest. (Interpretation autonome)

Ezen értelmezés eredménye, hogy a *törvény* kifejezés nem egyszerűen a belső jog legalapvetőbb forrását jelenti, hanem meg kell, hogy feleljen bizonyos feltételeknek. Ilyenek:

¹⁶² 1. Mindenkinek joga van arra, hogy ügyét a törvény által létrehozott független és pártatlan bíróság tisztességesen, nyilvánosan és ésszerű időn belül tárgyalja, és hozzon határozatot polgári jogi jogai és kötelezettségei tárgyában, illetőleg az ellene felhozott büntetőjogi vádak megalapozottságát illetően. Az ítéletet nyilvánosan kell kihirdetni

2. Minden bűncselekménnyel gyanúsított személyt mindaddig ártatlannak kell vélelmezni, amíg bűnösségét a törvénynek megfelelően meg nem állapították.

3. Minden bűncselekménnyel gyanúsított személynek joga van –legalább- arra, hogy

- a) A legrövidebb időn belül tájékoztassák olyan nyelven, amelyet megért, és a legrészletesebb módon az ellene felhozott vád természetéről és indokairól;
- b) rendelkezzen a védekezésének előkészítéséhez szükséges idővel és eszközökkel;
- c) személyesen, vagy az általa választott védő segítségével védekezhessen, és ha nem állnak rendelkezésére eszközök védő díjazására, amennyiben az igazságszolgáltatás érdekei ezt követelik meg, hivatalból és ingyenesen rendeljenek ki számára védő ügyvédet;
- d) kérdéseket intézzen vagy intézhessen a vád tanúhoz és kiegészíthesse a mentő tanúk megidézését és kihallgatását ugyanolyan feltételek mellett, mint ahogy a vád tanúit megidézik, illetve kihallgatják;
- e) ingyenes tolmács álljon rendelkezésére, ha nem érti, vagy nem beszéli a tárgyaláson használt nyelvet.

nyilvánosan kell kihirdetni, világosnak és érthetőnek kell lennie, nem állapíthat meg az állam számára jogorvoslatot kizáró diszkrecionális jogokat. Így büntető ügyben a Bíróság értelmezése szerint rendszerint nem tekinthető törvénynek az Alkotmány.

A törvény által létrehozott *bíróságnak* függetlennek kell lennie, amelynek tartalmát az egyes ítéletek dolgozták ki pontosan. Nem lehet függetlennek tekinteni például Törökországban az ostromállapot során ítélező katonai bíróság, mert a bírákat a vezérkari főnök nevezi ki és bármikor elmozdíthatja őket. A bíróságnak pártatlannak kell lennie. Az Öcalan ügyben kimondta a Bíróság, hogy az ítélező török bíróság nem volt pártatlan.

Fontos, hogy a bíróság fogalma nem foglalja magában az Alkotmánybíróságot (csak az olyan országokban, amelyekben az a büntető igazságszolgáltatás fellebbviteli fóruma), de magában foglalja a választott bíróságot, az országos választási bizottságot, az ügyvédi kamara fegyelmi bizottságát.

A *tisztességes* (fair, équitable) eljárás magában foglalja a vád és a védelem viszonylatában a fegyveregyenlőséget, - a vádlott tárgyaláson való jelenlétét, - a bizonyítékok korrekt beszerzését és felhasználást.

A *tárgyalásnak* nyilvánosnak és ésszerű időn belül tartottnak kell lennie. Az ésszerű idő kategóriája függ az ügy komplikált voltától, a vádlottak és a tanúk számától, a feleknek a tárgyaláson tanúsított magatartásától. Ennek az időnek a számításánál külön válik a bíróság és a vádlott magatartása. A bíróság csak annak az időnek elteltéért felel, amely hibájának saját működésének tudható be. Ez a pontosítás eredményezi, hogy a választott (meghatalmazott) védő magatartása az időmúlás szempontjából a terhelt idejéhez tartozik, amennyiben működése során az eljárást indokolatlanul lassítja vagy akadályozza (pl. meghatalmazás „utolsó pillanatban” való csatolása).

A terhelt ellen felhozott büntetőjogi váddal azonos értékű lehet a foglalkozástól eltiltást kimondó ügyvédi kamarai fegyelmi határozat, vagy általában a büntetőítélettel azonos hatást (foglalkozástól eltiltás, nagy összegű pénzbüntetés) kiváltó jogkövetkezmény előidézésére alkalmas eljárás elrendelése.

A 6. cikk (2) bekezdése az ártatlanság vélelmét mondja ki. Ez a vélelem nem a büntetőeljárást folytató hatóságok szubjektív meggyőződése, valójában nem is vélelem, hanem kategorikus szabály. A Bíróság gyakorlata az ártatlanság vélelme kapcsán három követelményt határozott meg a Telfner Ausztria elleni ügyben, a Butkevicius Litvánia elleni ügyben és az Allenet de Ribemont Franciaország elleni ügyekben: 1) a vádhatóság feladata a bűnösséget alátámasztó bizonyítékok beszerzése; 2) a hatóság vagy a sajtó a jogerős elítélés előtt a büntetőeljárás pusztá ténye miatt nem állíthatja senkiről, hogy a bűncselekményt elkövette; 3) az eljárás ténye nem sugallhatja a bűnösséget.

Az ártatlanság vélelmén alapul a hallgatáshoz való jog (droit de silence), amelynek tartalma leginkább az önvádra kötelezés tilalmában ölt testet, amint ez a Saunders Egyesült Királyság elleni ügyében látható lesz. A hallgatáshoz való jog tartalmát tovább finomító fontosabb

ítéletek: Funke Franciaország elleni ügye¹⁶³, Magee Egyesült Királyság elleni ügye¹⁶⁴, továbbá Heaney és McGuinness Írország elleni ügye¹⁶⁵, I.J.L. és társai Egyesült Királyság elleni ügye¹⁶⁶.

Az Egyezmény a tisztességes tárgyalást csak az elsőfokú eljárásra garantálja. A fellebbezéshez való jogról a 6. cikk nem rendelkezik. Ennek az az oka, hogy az Egyezmény 13. cikke viszont csak a hatékony jogorvoslathoz való jogról szól. Eszerint „bárkinek, akinek a jelen Egyezményben meghatározott jogait és szabadságát megsértették, joga van ahhoz, hogy a hazai hatóság előtt a jogsérelem hatékony orvoslását kérje az esetben is, ha a jogokat hivatalos személyek sértették meg”. A 13. cikk azonban nem határozza meg a jogorvoslati eljárás módját, így az adott esetben elvileg zárt tanácsülés is lehet. Utóbbival kapcsolatban azonban megjegyzendő, hogy a Talabér Magyarország elleni ügyben – amelyben a panaszos jogi képviselője maga a szerző volt – a Bíróság Magyarországot éppen azért a büntetőeljárás rendelkezését marasztalta el, amely lehetővé tette a másodfokú bíróság számára – a felek indítványaitól függetlenül (!) – a zárt tanácsülésen való felülbírálatot.¹⁶⁷ Az eljárási törvény ezen rendelkezését még az ítélet előtt a magyar törvényhozás megváltoztatta.

Megjegyzendő, hogy ha a nemzeti jog a felek számára a másodfokú eljárásban nagyobb jogot biztosít, mint az Egyezmény, akkor a nemzeti jog által garantált jogokat ki kell használni. Így ha a nemzeti jog biztosítja a fellebbezési tárgyalást és azon a 6. cikk (1) bekezdésében garantált jogokat, úgy ezeknek a jogoknak az érvényesítését a Magas Szerződő Féltől számon kell kérni.

A 7. Kiegészítő Jegyzőkönyv 2. cikke kimondja a fellebbezéshez való jogot büntetőügyekben. A cikk (1) bekezdése szerint: „Annak, akit bíróság bűncselekmény miatt elítélt, joga van arra, hogy bűnössége megállapítását, illetőleg a büntetés kiszabását tartalmazó ítéletet felsőbb bírósággal felülbíráltassa”.

Ugyanezen 7. Kiegészítő Jegyzőkönyv 4. cikkének (1) bekezdése kimondja a „ne bis in idem” (a többszöri eljárás tilalma) elvét. „Ha valakit egy állam büntetőtörvényének és büntetőeljárás törvényének megfelelően egy bűncselekmény kapcsán már jogerősen felmentettek vagy elítéltek, e személlyel szemben ugyanennek az államnak az igazságszolgáltatási szervei ugyane bűncselekmény miatt nem folytathatnak büntető eljárást, és vele szemben abban büntetést nem szabhatnak ki”. Megjegyzendő, hogy az Egyezmény a többszöri eljárás tilalmát ugyanarra az államra korlátozza, így az nem érinti az Egyezményben részes többi államot. Ezekre az államokra a ne bis in idem és a res iudicata szabályát csak az Európai Unió joga terjeszti ki, amelynek gyakorlatát az értekezés korábbi külön fejezete tárgyalja.

¹⁶³ 1993. február 25., A sorozat 256-A

¹⁶⁴ 28135/95, ECHR 2000-XII

¹⁶⁵ 34720/97, ECHR 2000-XII

¹⁶⁶ 29522/95, 30056/96, 30574/96, ECHR 2000-IX

¹⁶⁷ 2009. szeptember 29., 37376/05

A 4. cikk (2) bekezdése a perújításról rendelkezik. „Az előző bekezdés rendelkezései nem képezik akadályát annak, hogy az adott állam büntető törvényeinek és büntetőeljárás törvényeinek megfelelően az eljárást újból megindítsák, ha új, vagy újólág feltárt tények, vagy az eljárás alapvető hibái természetüknél fogva kihatással voltak a meghozott ítéletre.”

A fenti idézeteknek a jelentősége abban áll, hogy a 6. cikk (1) bekezdése sem a fellebbezéshez, sem a perújításhoz való jogot nem garantálja.

Szükséges továbbá röviden ismertetni a 6. cikk (3) bekezdésének egyes pontjait. A (3) bekezdés a.) pontja tartalmazza a terhelt tájékoztatáshoz való jogát. E körbe tartozik az az eset, amikor a külföldi állampolgár nem fér hozzá az eljárás anyagainak saját anyanyelvére lefordított változataihoz, vagy az olyan állam által biztosított védő eljárása, aki nem beszél a terhelt anyanyelvén és ezzel egyidejűleg az állam tolmácsot sem biztosít a védő és a terhelt konzultációjához. A tájékoztatás azonban nem csupán a nyelvi megértést jelenti, hanem közel áll a törvényes vád fogalmához is. A terhelt érdemi védekezésének megteremtéséhez nyilvánvalóan ismerni kell a vád alapját képező történeti tényállást és bizonyítékokat, illetve a vádtól eltérő minősítés esetén, a bíróságnak kellő felkészülési időt kell biztosítania a védelem számára a felkészülés érdekében. Lényegében ehhez kapcsolódik a (3) bekezdés b.) pontja, amely a védekezés előkészítéséhez szükséges idővel és eszközökkel való rendelkezés jogát szabályozza.

A Bíróság a (3) bekezdés c.) pontjával összefüggésben joggyakorlatával különbséget tesz a de iure és a de facto védelem között. Ennek megfelelően, a bíróság által kirendelt védő, amennyiben nem megfelelő gondossággal jár el ügyfele érdekében, úgy a védelem de facto hiányzik. A védelem hiányát rója fel a Bíróság akkor is, ha a bíróság a védőt nem értesíti a tárgyalásról, vagy a védői fellebbezést a Bíróság olyan tárgyaláson utasítja el, amelyen nincsen jelen a védő. Ugyanezen ponthoz tartozik a vádlott és védő közötti érintkezés szabad és korlátozásmentes jellege, amely a feleket a letartóztatás ideje alatt is megilleti.

A (3) bekezdés d.) pontjának a sérelmét jelentik azok az esetek, amikor a védelem nem rendelkezik kellő információval a kihallgatott tanúk vallomásainak hitelt érdemlőségének ellenőrzéséhez, vagy az eljárási rendelkezések folytán a védett (privilegizált státuszú) tanút a védelem nem kérdezheti ki. Utóbbi esetet akkor lehet megfelelőnek tekinteni, ha az adott ügyben a védelem ezen korlátozása megfelelő eszközökkel egyensúlyozásra kerül, vagy a bíróság ítélete nagyobb mértékben nem ezen tanúk vallomására épül.

1. *John Murray Egyesült Királyság elleni ügye*¹⁶⁸

A kérelmezőt 1990. január 7.-én abban a házban tartóztatták le, ahol az IRA terhére titkos információt nyújtó L nevű személyt az IRA ügynökei fogva tartották. A kérelmezőt a rendőrsre kísérték, ahol a főkapitány rendelkezésére az Észak-Írországi szükségállapotról

¹⁶⁸ 1996. február 8., ECHE 1996-I.

szóló 1987. évi törvény szerint jártak el vele szemben. Többek között negyvennyolc órán át késleltették a kérelmezőnek a védővel való érintkezését, azt feltételezve, hogy ez a találkozó a rendőrség valamely konkrét terrorista ellenes munkáját gátolná.

A szükségállapotra vonatkozó törvény egy másik rendelkezése alapján a rendőrség figyelmeztette a kérelmezőt, hogy amennyiben nem válaszol még a bírósági tárgyalás előtt a feltett kérdésekre, ebből reá nézve az eljárás további rendjén kedvezőtlen döntések szülehetnek. 1990. január 8.-án és 9.-én tizenkét alkalommal hallgatták ki a kérelmezőt. Minden egyes kihallgatás előtt az említett figyelmeztetés elhangzott vagy emlékeztették rá. A kérelmező a kihallgatás egész időtartama alatt nem szólalt meg. Csupán az utolsó két kihallgatás előtt vált lehetővé számára, hogy ügyvéddel találkozzon, akinek mindez idáig nem engedték meg, hogy a kihallgatásokon részt vegyen. A kérelmező egész idő alatt nem adott magyarázatot arra, hogy miért hallgatott. Az esküdtszéki eljárásban nyolc évi börtönbüntetésre ítélték mint társtettést, az informátor (L nevű személy) személyi szabadságától megfosztásának büntette miatt.

A kérelmező ellen az a bizonyíték szólt, hogy amikor a rendőrség a kopogást követően behatolt abba a házba, ahol az IRA fogva tartotta az informátor L-t, –a kérelmezőt látták a lépcsőn lejönni. Egyebekben L azt vallotta, hogy abban a pillanatban, amikor a rendőrség eltávolította a szemét bekötő kendőt, nyomban észrevette a kérelmezőt a lépcső tetején.

Ez a jogeset a „hallgatáshoz való jogról” szól. Eszerint senki nem köteles az ellene indított büntetőeljárás során – így a bíróság előtt sem - vallomást tenni és vallomástételre nem kényszeríthető.

Ezt a jogot azonban, amelyet az Egyezmény kifejezetten nem mond ki- valós indokok miatt korlátozásoknak lehet alávetni. A bíróság nem jelenthette ki, hogy a kérelmező magatartásából levont – indokolt - következtetéseknek olyan hatása volt a vád bizonyítási terhének a védelemre való áthelyezésére, hogy az ártatlanság vélelmét megsértette volna. Ebből következően a bíróság nem állapította meg a 6. cikk (1) és (2) bekezdéseinek a megsértését. A vádlott elleni alapvető bizonyítékot nem a hallgatása, hanem a rendőrség általi tettenérése is L sértett (az informátor) vallomása jelentette.

Ellenben a bíróság rámutatott arra, hogy a védővel való érintkezés a 6. cikknek – és különösen annak 3. pontjának - az elsőfokú bírósági eljárást megelőzően is nagyon fontos szerepe van, olyannyira, hogy figyelmen kívül hagyása a kezdetekkor komolyan veszélyeztetheti az egész eljárás tisztességes jellegét. A Bíróság úgy ítélte meg, hogy a védelem jogaihoz elengedhetetlen, hogy a vádlott a rendőrségi kihallgatás kezdetétől fogva érintkezhesen ügyvéddel. Erre vonatkozóan megjegyezte, hogy a rendőrségi kihallgatás kezdetétől a vádlott mély dilemmába ütközött. Amennyiben a hallgatást választja, a rendelet szabályai szerint vele szemben hátrányos döntéseket hozhatnak. Ellenben ha kihallgatása során vallomást tesz, kiteszi magát védekezés veszélyeztetésének. Ebben az összefüggésben a tisztesség fogalma megköveteli, hogy a vádlott ügyvéd segítségét vehesse igénybe már a kihallgatás kezdetekor.

A Bíróság úgy döntött, hogy az angol hatóságok nem sértették meg Észak-Írországban a tisztességes eljáráshoz való jogot azzal, hogy a rendőrségi nyomozás és a bírósági eljárás során a kérelmező a vallomástételt megtagadta és emiatt ránézve kedvezőtlen döntések születtek. A Bíróság ellenben megállapította, hogy a 6. cikk (1) bekezdését a (3) bekezdés c) ponttal összefüggésben megsértették azzal, hogy letartóztatása első negyvennyolc órája alatt a kérelmezőtől megtagadták a védővel való érintkezést.

2. *Saunders Egyesült Királyság elleni ügye* ¹⁶⁹

Ez az ügy ugyancsak a *hallgatáshoz való joggal* függ össze. 1986. november 28-án az ipari és kereskedelmi miniszter felügyelőket (inspectors) bízott meg annak kivizsgálásával, hogy a Distillers nevezetű cégnek a Guinness által történt felvásárlása során bizonyos személyek (a jelen ügy idején elterjedt szóbeszéd szerint) jogellenes tevékenységükkel biztosították-e a Guinness vételi ajánlatának sikerét.

1987 első felében a felügyelők egyenként több alkalommal is kihallgatták a panaszosokat, köztük Saunders-t. A kérelmezők a törvény alapján kötelesek voltak válaszolni a feltett kérdésekre, ellenkező esetben a bíróság a szóban lévő minisztériumi eljárás akadályozása miatt állapította volna meg büntetőjogi felelősségüket, és pénzbüntetésre vagy két évig terjedő szabadságvesztésre ítélte volna őket. Még 1987 januárjában a felügyelők arról értesítették a minisztert, hogy bűncselekmények elkövetésére utaló bizonyítékokat tártak fel. A kihallgatások eredményeit tartalmazó feljegyzéseket és egyéb dokumentumokat a minisztérium, miután átvette és áttanulmányozta azokat, továbbította az ügyészséghez (Crown Prosecution Service). 1987 májusának első hetében az ügyészség, a feljegyzések megküldésével egyidejűleg, hivatalosan is kérte a rendőrséget, hogy indítson nyomozást az ügyben.

Az első panaszos ellen 1987. október 8-án emeltek vádat a felvásárlás során a Guinness-nek adott tanácsaiért kiállított számlákkal összefüggésben. 1987. október 13-án a második kérelmező ellen is vádat emeltek összesen nyolc bűncselekmény elkövetése miatt, amelyeket, egyebek mellett, a Guinness vételi ajánlatának sikere folytán kifizetett sikerdíj címén kiállított számlákkal kapcsolatban követett el. E számlákat két olyan cég állította ki, amelyek anyavállalatánál ő volt az igazgató. A harmadik kérelmezőt Amerikában 1987. szeptember 30-án tartóztatták le, de az Egyesült Királyságban vádolták meg hat, ugyancsak a Guinness által a Distillers megszerzése miatt kifizetett sikerdíj ellenében kiállított két számlával összefüggő bűncselekmény elkövetésével. Összesen egyébként hét személy, köztük a Guinness akkori elnöke, Ernest Saunders ellen emeltek vádat a szóban lévő felvásárlással összefüggésben.

A panaszosokat és három másikat 1989 áprilisában állították bíróság (Crown Court) elé. A tárgyalás elején a harmadik kérelmező indítványozta, hogy a bíróság állapítsa meg,

¹⁶⁹ 1996. december 17., ECHR 1996-VI.

hogy a kihallgatásukról készített minisztériumi feljegyzések nem vehetők figyelembe bizonyítékként, indítványát azonban elutasították.

A Saunders-szel együtt bíróság elé állított panaszosok a tárgyaláson tagadták bűnösségüket, ezért az ügyészség a feljegyzésekben szereplő kijelentéseik felhasználásával próbálta meg bizonyítani a vádat. Az ügyész a tárgyaláson felolvasta az esküdteknek a kérelmezők meghallgatásáról készült feljegyzéseket. Saunders-et az angol adóhatóság az általa vezetett vállalat adataival kapcsolatban hallgatta ki. Az angol jog szerint az adóalany nem tagadhatja meg az iratok kiadását, még akkor sem, ha azok reá nézve terhelőek, mert bűncselekmény elkövetésének bizonyítékai.

A bíróság előtti eljárásban Saunders – hivatkozva a hallgatáshoz való jogára - az említett adóbűncselekménnyel kapcsolatban nem tett önmagára terhelő vallomást. A bíróság tanúként kihallgatta az adóhatóság felügyelőjét, aki bemutatta az általa gyűjtött terhelő iratokat és megtette terhelő vallomását.

A kérelmező a hallgatáshoz való jog megsértését panaszolta. A Bíróság kimondta, hogy a hallgatáshoz való jog személyében csak a vádlottat illeti meg az eljárás során, de a Bíróság a rendelkezésére álló további bizonyítékokat – amelyeknek a terhelt akaratától független létük van pl. házkutatás során lefoglalt tárgyi bizonyítékok¹⁷⁰ - szabadon mérlegelheti, mégpedig akkor is, ha azok a vádlott számára terhelőek. Ilyennek kell tekinteni például a házkutatás során lefoglalt okiratot, vér- és DNS-mintát, ujjlenyomatot, szövetmintát.

3. *Tánczos Gábor Magyarország elleni ügye*¹⁷¹

1998. április 7.-én büntetőeljárás indult a kérelmező ellen. Azzal vádolták, hogy torkának elvágásával megölt egy tízéves kislányt. A kérelmezőt az eljárás során végig meghatalmazott védő képviselt. A Vas-megyei Bíróság 1999. március 12.-én a kérelmezőt bűnösnek mondta ki emberölés büntetében és tizennégy évi szabadságvesztésre ítélte. A megyei bíróság ítéletét a Legfelsőbb Bíróság hatályon kívül helyezte.

A megismételt eljárás során 2001. február 14.-én Vas Megyei Bíróság emberölés büntette miatt tizenhárom évi szabadságvesztésre ítélte a kérelmezőt. A kérelmező nem kívánt vallomást tenni, ehelyett fenntartotta azokat a vallomásait, amelyeket a nyomozás során, illetőleg az elsőfokú eljárásban a megyei bíróság előtt tett. Nyilatkozatait a bíróság előtt felolvasták.

A Legfelsőbb Bíróság előtti (második) fellebbezési tárgyaláson -2002. február 5.-én- a bíróság a fellebbezést elutasította. A vádlott a tárgyaláson szóbeli vallomást kívánt tenni, de ezt az indítványát a Legfelsőbb Bíróság arra hivatkozással utasította el, hogy a megismételt elsőfokú eljárásban e jogával nem élt, hogy előtte akkor a korábbi vallomásait felolvasták, hogy a Legfelsőbb Bíróság másodfokon nem folytat le bizonyítási eljárást.

¹⁷⁰ Bárd Károly: Emberi jogok és büntető igazságszolgáltatás Európában, Magyar Hivatalos Közlönykiadó 2007., 260. p.

¹⁷¹ 2005. április 26.

A Bíróság elfogadhatatlannak nyilvánította a kérelmet, mivel megállapította, nem sérült a kérelmező tisztességes tárgyaláshoz való joga azzal, hogy a Legfelsőbb Bíróság a fellebbezési eljárásban megtagadta személyes meghallgatását, tekintettel arra, hogy sem a bűncselekmény jellege, sem pedig a bizonyítékok természete nem tette feltétlenül szükségessé a kérelmező másodfokú bíróság általi személyes meghallgatását: a kérelmező szavahihetősége sem volt döntő fontosságú a bizonyítékok értékelése szempontjából, s a tanúvallomások mellett számos tárgyi és szakértői bizonyíték is alátámasztotta a kérelmező bűnösségének megállapítását az elsőfokú ítéletben.

4. *Tompson és Weneble Egyesült Királyság elleni ügye*¹⁷²

A kérelmezők a gyilkosság elkövetésekor 10. életévüket csak éppen betöltött fiúk. Az angol jogban is általában érvényes a kontinentális államok büntetőjogában meghatározott az, az eltérést nem engedő szabály, hogy azok akik az elkövetéskor 14. életévüket még nem töltötték be, gyermekkorúak. A gyermekekről pedig az államok úgy rendelkeznek, hogy az általuk elkövetett – egyébként bűncselekményt megvalósító - cselekmény miatt nem büntethetők, hanem velük szemben csak gyámügyi eljárás folytatható.

Elvben az angol jog is elfogadja – főszabályként- ezt a szabályt. Ez alól azonban kivételt tesz: gyilkosság esetén az is büntethető, aki az elkövetéskor 10. életévét már betöltötte. Javára azonban az vélelem szól, hogy az elkövetéskor cselekménye következményeinek felismerésére képtelen volt. Ez a vélelem azonban megdönthető. Az említett ügyben a vélelem megdöntése okából indult eljárás a két fiú ellen a következő tényállás miatt.

Egy angol városban az édesanya a bevásárláshoz magával vitte kétéves gyermekét, Bill-t. A hentesüzletbe egyedül ment be, a gyermeket pedig a kirakat elé állította azzal, hogy nem szabad elmennie és egymással szemkontaktust fognak tartani. A fizetés után azonban, amikor kilépett az utcára, kisfiát nem látta. Rémülten indult keresésére, de a gyermek nem került elő. A rendőrséget értesítette. A rendőrség a gyermek fényképével a Tv-ben közölte az eltűnést és a lakosság segítségét kérte. Egyidejűleg a rendőrök a gyermek fényképével a környékbeli utcán közlekedőket is megszólították. Többen felismerték a gyermeket és azt mondták, hogy annak mindkét kezét egy-egy tíz év körüli fiú fogta, a kicsi pedig sírt. A fiúk megszólításakor azok azt a választ adták, hogy a kétéves gyermek az öccsük, aki azért sír, mert fél, hogy otthon anyjuktól ki fog kapni. Bill csak napok múlva került elő, a vasúti sínekre fektetve, mozdony által elgázolva. A halott fiú boncolása megállapította, hogy holtan került a sínekre és még életében súlyosan megkínózták.

A két körözött tettes előkerült és gyilkosság miatt megindult ellenük az eljárás. Az ügygel foglalkozó sajtókampány és a közvélemény felháborodása nagy volt. A vádlottak az ellenük indított perben különösen kedvezőtlen jogi helyzetben voltak. A tárgyalóteremben szüleiktől távol ültek és csak védőikkel érintkezhetek a tárgyalás alatt.

¹⁷² 1999. december 16.

Az angol bíróság mindkettőjüket tizennégy évi börtönre ítélte. Ezt követően fordultak Strasbourgba, az Emberi Jogok Európai Bíróságához. A Bíróság megállapította, hogy az Egyesült Királyság megsértette a fegyver egyenlőséget. A vádlottak nem tudták védőik teljesítményét megítélni, végig megalázó helyzetben érezték magukat és az ügyész mindenképpen fölényben volt velük szemben. Pszichológus nem készítette fel őket és nem ült mellettük a tárgyaláson. (Az ítélet nagy vihart váltott ki Angliában.)

5. *Dallos Magyarország elleni ügye*¹⁷³

A kérelmezőt sikkasztással vádolta meg az ügyészség. Az elsőfokú bíróság bűnösnek mondta ki sikkasztás büntetében és egy év négy hónapi szabadságvesztésre ítélte. A panaszos fellebbezése folytán az ügy másodfokú bíróság elé került. A másodfokú bíróság a kiszabott büntetést helyben hagyta, ellenben a vád tárgyává tett sikkasztás helyett a bűncselekményt csalásnak minősítette. (Az elbíráláskor hatályban volt magyar Be. szerint a vád és az ítélet egymáshoz való viszonya a tettazonosságra épült. Eszerint a történeti tényállás az ítéletet köti abban az értelemben, hogy a vádlottat a vád tárgyává nem tett cselekmény miatt nem mondhatja ki a bíróság bűnösnek.) Ellenben a vád jogi minősítése nem köti.

A védő az ítéletet meglepetéssel fogadta, mert védőbeszédében azt fejtette ki, hogy a cselekmény nem lehet sikkasztás. A másodfokú bíróság ezt az érvelést osztotta, de a már említett jogi következtetést vontta le.

A védő a meglepetésszerű ítélet miatt felülvizsgálati kérelemmel fordult a Legfelsőbb Bírósághoz. A Legfelsőbb Bíróság a maga teljességében tárgyalta az ügyet és a másodfokú ítéletet – ideértve a csalás szerinti minősítést is- helyben hagyta. A védő a Legfelsőbb Bíróság végzésével szemben az Emberi Jogok Európai Bíróságához fordult.

Kérelmében a 6. cikk (3) bekezdése a) és b) pontjaira hivatkozott. Eszerint minden bűncselekménnyel gyanúsított személynek joga van – legalább - arra, hogy, ... a. a legrövidebb időn belül tájékoztassák olyan nyelven, amelyet megért és a legrészletesebb módon az ellene felhozott vád természetéről és indokairól; ...b. rendelkezék a védekezésének előkészítéséhez szükséges idővel és eszközökkel.

A Bíróság a kérelmet – mint alaptalant - elutasította. A védőnek ugyanis a felülvizsgálati eljárásban módja lett volna kifejtene a csalás szerinti minősítéssel szembeni álláspontját, de ezt a lehetőséget nem használta ki.

Azóta a magyar Be. előírja, hogy a bíróság a vád tárgyává tett bűncselekmény minősítésétől eltérő minősítés lehetőségét a vádlottal és védőjével közölnie kell és nyilatkoztatni kell őket arra, hogy a felkészülés érdekében kívánják-e a tárgyalás elnapolását.

¹⁷³ 29082/95, 2001. március 01.

VI.5.6. 7. CIKK.¹⁷⁴ - BÜNTETÉS KISZABÁSÁNAK TILALMA TÖRVÉNYI RENDELKEZÉS NÉLKÜL

Ez a cikk, amely a súlyosabb büntető rendelkezés visszaható hatályának a tilalmát mondja ki, a nemzeti büntetőjogokban, mint a büntetőjog *jogállami alapelve* jelenik meg. Fontos azonban megjegyezni, hogy a 7. cikk alapvetően a büntető anyagi jogra vonatkozik, így a Bíróság nem állapította meg az Egyezmény megsértését az eljárási rendelkezések visszaható hatályú alkalmazása során. A 7. cikk (1) bekezdése nem csupán a visszaható hatályú felelősségre vonást, hanem a súlyosabb szankció alkalmazását is tilalmazza.

1. *S. W. és C. R. Egyesült Királyság elleni ügye*¹⁷⁵

A Common Law-ban, mint szokásjogban az 1100-as évekre nyúlik vissza az a precedens, amely szerint a házasságkötés tényével a feleség egyoldalúan vissza nem vonható hozzájárulását adja ahhoz, hogy a férje vele bármikor közösüljön. Az 1400-as években ez a precedens újabb ügyben megerősítést nyert. Az 1700-as években az eljáró felsőbb bíróság (High Court) a precedenst ugyan megerősítette, de azt is kimondta, hogy a férj előjoga csak a közösülésre terjed ki, az orális nemi kapcsolatra kényszerítésre azonban nem.

1987-ben két – egymástól független - esetben a férj a jogi szempontból fennálló – de a tényleges együttélést már nélkülöző - házasság egyik napján a súlyosan tiltakozó felesége ellen erőszakot alkalmazott és vele annak akarata ellenére közösült. A feleség erőszakos közösülés miatt a férje ellen feljelentést tett. A vád-esküdzsék a férjet vád alá helyezte. Az elsőfokú bíróság bűncselekményt megállapító és büntetést kiszabó ítélete ellen a férj a High Court-hoz fellebbezéssel élt. A fellebbezési tárgyalás érdekessége, hogy a védelem becsatolta az 1987. évi Oxford-i és Cambridge-i egyetemi tankönyv idevonatkozó ismertetését. Mindkét tankönyv ismertetette és jellemezte a férj idevonatkozó, speciális jogállását. A High Court a férjet erőszakos közösülésben mondta ki bűnösnek és büntetést szabott ki rá.

(A Common Law precedens rendszerének az az érdekessége, hogy szerinte előbb van a tett és utána jog. Ezzel szemben a nullum crimen sine lege elvére épülő kontinentális jogokban előbb van a jog és utána a tett. A kontinentális szabály kizárja a meglepetés lehetőségét, mert mindenkinek módjában áll előre tájékozódnia tettének esetleges jogi

¹⁷⁴ 1. Senkit nem szabad elítélni olyan cselekményért vagy mulasztásért, amely elkövetése idején a hazai vagy a nemzetközi jog alapján nem volt bűncselekmény. Ugyancsak nem lehet a bűncselekmény elkövetése idején alkalmazható büntetésnél súlyosabb büntetést kiszabni.

2. Ez a Cikk nem zárja ki valamely személy bíróság elé állítását és megbüntetését olyan cselekmény vagy mulasztás miatt, amely elkövetése idején a civilizált nemzetek által elismert általános jogelvek szerint bűncselekmény volt.”

¹⁷⁵ 1995. november 22., A sorozta 335. B-C

következményeiről. A Common Law-ból látszólag az következik, hogy az az elv, amely egyszer precedenssé vált, többé nem változtatható meg, miért is a jogkövetkezmény hiánya is előrelátható.)

A High Court mégis bűnösnek mondta ki a férjet erőszakos közönség bűntettében. Okfejtése szerint a brit jogfejlődés alapján az érintettek számára a nemi erőszak e formájának előbb-utóbb bekövetkező büntethetővé válása előre látható volt. Ez az előre láthatóság oldja fel a visszaható hatály alkalmazási problémáját. Azt is hangsúlyozta a Bíróság, hogy maga a nemi erőszak a brit jogban mindig is büntetendőnek minősült, ehhez képest a házasságon belüli elkövetést kivételképpen kezelő joggyakorlat idejét múlt, az európai jogfejlődéssel, valamint az alapvető emberi jogokkal és az emberi méltóság tiszteletben tartásával ellentétes volt.

Az ítéletből látható, hogy a Bíróság milyen elegánsan oldotta fel a kontinentális jogi alapokon épülő jogelv és a Common Law eltérő felfogásában rejlő különbséget, és hozta a két jogrendszer probléma megoldását közös nevezőre.

2. *Streletz, Kessler és Krenz ügye a Német Szövetségi Köztársaság elleni ügye*¹⁷⁶

A kérelmezők az 1990. október 3.-án megszűnt Német Demokratikus Köztársaság (NDK) legfelső vezetői voltak. Fritz Streletz a védelmi minisztérium miniszterhelyettese, Heinz Kessler védelmi minisztere, Egon Krenz pedig az államtanács elnöke volt. Mindhárman tagjai voltak az NDK döntéshozó legfelső szervének, a Nemzeti Védelmi Tanácsnak és a Politikai Bizottságnak. Egon Krenz Erich Honecker-nek volt a közvetlen utóda.

A II. Világháború végén a megszálló hatalmak Németországot négy részre osztották. A nyugati három zónából 1949-ben a Német Szövetségi Köztársaság jött létre. A Szovjetunió által megszállt keleti részen 1949. október 11-én a Német Demokratikus Köztársaság alakult meg. A két német állam határán húzódott keresztül a vasfüggöny. Az NSZK kezdettől fogva a két állam határát – a vasfüggöny ellenére - belnémet határnak tekintette. A határt az NDK oldalán (szovjet megbízás alapján) az NDK határőrei őrizték. A határon azonban egy lyuk volt: Berlin városa. Nyugat- és Kelet Berlin között ugyanis az átjárás teljesen szabad volt. Ezt a lehetőséget a Berlinbe utazó németek kihasználták, mintegy két és félmillióan mentek át nyugat- Berlinbe, illetőleg a légifolyosón az NSZK-ba. Az NDK hatóságai 1961. augusztus 13.-án, vasárnap hajnalban váratlanul falépítést kezdtek meg a két városrész között és a határőrök a falon át menekülni akarókra tüzeltek. A lövészek a *Mauerschützen*-ek voltak, határőrök, akik önként vállalkoztak erre a feladatra. A két német állam között húzódó belnémet határon – tehát Berlinen kívül - az NDK határőrsége a drótakadályokon kívül következő az eszközöket vezette be: - a talajba rejtett és érintésre robbanó aknákat, - automatikusan tüzet nyitó sorozatlövő berendezéseket, és végül - a határőrök által közvetlenül működtetett lőfegyvereket.

¹⁷⁶ 2001. március 21. Streletz és Kessler 34044/96, Krenz 35532/97

Az NSZK ügyészsége szerint a határátkelés áldozatainak a száma 1949 és 2000 között 264 volt. 1989. őszén az NDK válságba jutott. A válság elindítója az akkori magyar kormány volt, amely az NSZK turistái előtt 1989. szeptember 11.-én megnyitotta a magyar-osztrák határt. A válság végülis 1989. november 9.-én a Berlieni fal megnyitására vezetett.

A két német állam egyesítése gyorsan történt. A négy megszálló hatalom: az USA, az Egyesült Királyság, Franciaország, továbbá a Gorbacsov vezette Szovjetunió hozzájárult a két állam egyesítéséhez. A két német állam ült a tárgyalóasztal másik oldalán, természetesen egymással is megegyezve. A német egység helyreállítására irányuló szerződést 1990. augusztus 31.-én írták alá és az 1990. október 3.-án lépett életbe. Az egységes német állam a Német Szövetségi Köztársaság lett.

Az első két kérelmező, *Streletz* és *Kessler* ellen 1993. szeptember 16.-án született ítélet a Berlieni Bíróságon (Landesgericht Berlin). *Streletz*-et öt év és hat hónapi szabadságvesztésre, *Kessler*-t hét év és hat hónapi szabadságvesztésre ítélte a bíróság. A minősítés: szándékos emberölésre *felbujtás* abból az okból, hogy mindketten felelősek hét fiatal haláláért, akik 1971 és 1989 között megkísérelték átlépni a határt a két német állam között. *Krentz-et* a Berlieni Bíróság (Landgericht Berlin) 1997. augusztus 25.-én hat évi és hat hónapi szabadságvesztésre ítélte, mint „értelmi tettet” szándékos emberölés miatt, arra hivatkozással, hogy felelős négy fiatal haláláért, akik 1984 és 1989 között –az NDK-ból menekülve- megkísérelték átlépni a belnémet határt.

A két német állam egyesítéséről szóló szerződést 1990. augusztus 31.-én írták alá. Az egyesítési szerződésről szóló törvényt 1990. szeptember 23.-án lépett hatályba. Ez a törvény külön rendelkezést tartalmaz a büntetőjogi szabályoknak az egyesítést követő alkalmazásáról.

A törvény 315. § a következőképpen rendelkezik: Az alkalmazandó jog az egyesítést megelőző időben elkövetett bűncselekményekre főszabályként az elkövetés helyének a joga. Amennyiben tehát a cselekményt az NDK területén követték el, főszabályként az NDK jogát kell alkalmazni. Ám ha a bűncselekmény eredménye az NSZK területén következett be, az NSZK joga alkalmazandó. (Pl.: a határátlépés során az NDK területén meglőtt személy átjut a határon és az NSZK területén hal meg.)

Az említett főszabály alól a kivétel: ha a cselekmény mindkét állam joga szerint bűncselekmény volt az elkövetéskor, de az NSZK büntetőjoga szerint enyhébb büntetés kiszabásának van helye.

A szóbanforgó esetekben emberölési cselekményekről volt szó. Az NDK büntetőjoga – elvben- a határsértők lelövését gyilkosságnak minősítette és életfogytig tartó szabadságvesztéssel rendelte büntetni. Ezzel szemben az NSZK büntetőjoga a cselekményeket szándékos emberölésnek minősítette és húsz évig terjedő szabadságvesztéssel fenyegette. Az NDK büntetőjoga szerinti elévülési idő ezekben az esetekben 25 év volt, az NSZK joga szerint pedig 20 év.

A második elévülési törvény 1993. március 26.-án ezeket az elévülési időket érvénytelenítette és a következőket mondta ki: „A Német Szocialista Egység Párt (NSZEP, a német rövidítés: SED) jogellenes rendszere idején elkövetett –azonban az állami és pártvezetés kifejezett, vagy vélt akaratának megfelelően politikai okból, vagy egyébként egy szabad jogállami rend lényeges alapelveivel összeegyeztethetetlen okból nem üldözött bűncselekmények elévülése -1949. október 11.-től 1990. október 2.-áig terjedő időre figyelmen kívül marad. Ebben az időben az elévülés nyugodott.”

A Szövetségi Legfelsőbb Bíróság (BGH) azt a kérdést is vizsgálta, hogy a vádlottak tekintetében valamely jogellenességet kizáró ok nem áll-e fenn. Vizsgálnia kellett továbbá, hogy ilyen jogellenességet kizáró ok fennállása esetén a vádlottak büntethetősége valóban fennáll-e akkor, ha ilyen okot még az NDK törvénye határozott meg.

A vádlottak szempontjából az NDK Határtörvénye bírt jelentőséggel. (27. § (2) bek.)¹⁷⁷ Ez a törvény büntethetőséget kizáró okot határoz meg a határsértő lelövése esetére.

A kérelmezők ellen az NSZK bíróságai előtt lefolytatott eljárásban tehát szükséges volt annak vizsgálata, hogy a határtörvényben biztosított fegyverhasználati jog, sőt annak lényegében az emberélet kioltásáig terjedő elismerése, büntethetőséget kizáró okként vehető-e figyelembe. Nem kétséges ugyanis, hogy a határtörvény az elkövetések időpontjában hatályban volt.

Eljárás az NSZK bíróságai előtt:

A Landgericht Berlin elsőfokon azzal az indoklással utasította el a határtörvénynek büntethetőséget kizáró okként való minősítését, hogy ha egy állam és egy törvény a jogállamiság látszatát akarja kelteni, akkor jogállami elvek szerint kell értelmezni és az NDK korabeli jogi valóságát figyelmen kívül hagyni. A jogállami elvek szerinti értelmezés pedig (szükségesség, legitim cél, arányosság, az élethez való jog, az utazáshoz és az állam elhagyásához való jog elismerése) kizárja a határon történt emberölések legalizálását.

¹⁷⁷ 27. § (1) Lövés alkalmazása valakivel szemben az alkalmazható legvégső megoldás. Csak akkor alkalmazható, ha a személlyel szembeni testi erőszak alkalmazása – eszközökkel vagy azok nélkül- sikertelen. A lőfegyver használat személyel szemben csak akkor alkalmazható, ha tárgyak vagy állatok elleni lövés nem bizonyul hatásosnak.

(2) A lőfegyver alkalmazása jogos bűncselekmény megkezdésének vagy folytatásának megakadályozása céljából, úgyszintén akkor is, ha a személy megállítását az az erős gyanú igazolja, hogy bűncselekményt kíván elkövetni

(4) Nem alkalmazható lövés –ha kívülálló személyek élete vagy egészsége kerülne veszélybe –ha első látásra a célba vett személy gyermeknek tűnik, - ha a lövés más állam területét érné. Amennyiben lehetséges, el kell kerülni a tűz alkalmazását fiatalokkal és nőkkel szemben.

(5) Lehetőleg el kell kerülni, hogy a lövés emberi életet oltson ki. Találat esetén a sérültet elsősegélyben kell részesíteni, amennyiben ez a segítség szükséges.

b.) A *Szövetségi Legfelsőbb Bíróság* (BGH) elveti a jogállami elvek szerinti értelmezést. Helyette a *radbruchi formulához* folyamodott. A formulát értelmezve a tételes jog (a Határtörvény) és az emberi jogok közötti ellentmondás elviselhetetlen voltát állapította meg. Ebben az elviselhetetlen ellentmondásban a tételes jog háttérbe szorul az igazsággal szemben. A BGH az igazsággal szemben az emberi jogokat tekintette kritikai gondolat tartalomnak.

Értelmezte az NDK 1963 és 1982. évi útlevéltörvényét, amely szerint gyakorlatilag a nem nyugdíjas életkorú –külföldre utazni kívánók- útlevélkérelmét el kellett utasítani. „Az a tény önmagában, hogy az emberek nem hagyhatták el az országot, még nem minősíthető jogellenes rendelkezésnek. Még az sem éri el azt a mértéket, hogy az ország problémáit nem lehetett nyíltan megvitatni. Ám ha összességében vizsgáljuk a helyzetet, hogy az emberekre olyan életvitel volt rákényszerítve, amellyel nem értettek egyet és ellene nem tiltakozhattak, hogy a menekülés ebből a helyzetből tilos volt, és aki mégis megpróbálta, azt agyonlőtték, akkor a belnémet határon elkövetett emberölések elérték a szélsőséges igazságtalanság mértékét”.

A BGH megállapította, hogy a Határtörvény 27. §-a szerinti büntethetőséget kizáró okokat figyelmen kívül kell hagyni, mivel olyan jogrendszerrel van szó, ami az emberi életet kevesebbre becsüli, mint azt az államérdeket, hogy megakadályozzák az ország elhagyását. Az enyhébbnek minősülő jog alkalmazása során (az NSZK jogának alkalmazása során) a büntethetőséget kizáró okot figyelmen kívül kell hagyni.

A BGH álláspontja szerint a *radbruchi formula* alkalmazása azt jelenti, hogy a Határtörvény 27. § 2. bek. olyan súlyos igazságtalanságot engedélyezett, hogy érvényessége idején sem volt jog.

A kérelmezők a német Alkotmánybírósághoz fordultak:

Az Alkotmánybíróság szerint olyan büntethetőséget kizáró okot figyelmen kívül kell hagyni, amely igazolja olyan személyek megölését, akik fegyvertelenül és az általánosan elismert érdekek megsértése nélkül akartak átlépni a belnémet határon. A jogállami feltételek mellett létrejött büntetőjog elvileg megfelel a materiális igazságosság követelményeinek. Ez egy különleges bizalmi helyzetet alapoz meg, erre épül a visszaható hatály tilalma. Ez az alaphelyzet azonban megszűnik, ha egy állam büntethetőséget kizáró okok létrehozásával semmibe veszi az általánosan elismert emberi jogokat és a legsúlyosabb büntetőjogi igazságtalanságot idézi elő. Egy ilyen esetben a materiális igazságosság parancsát kell előnyben részesíteni a visszaható hatály tilalmával szemben, máskülönben az NSZK büntető igazságszolgáltatása ellentmondásba keveredne a saját jogállami premisszáival szemben.

Eljárás az Emberi Jogok Európai Bíróság előtt.

a.) A három NDK vezető (a továbbiakban a kérelmezők) *panaszukban* az Emberi Jogok Európai Egyezményében biztosított jogaiknak az NSZK bíróságai által történt megsértésére

hivatkoznak. Állítják, hogy abban az időben, amelyben cselekményeiket elkövették, az nem valósított meg bűncselekményt sem a nemzeti jog, sem a nemzetközi jog szerint, és hogy a német igazságszolgáltatás általi elítéltetésük *az Egyezmény 7. cikke (1) bekezdésében foglalt jog megsértését jelenti*. Hivatkoznak továbbá az Egyezmény 1. cikkére, illetve a 2. cikke (2) bekezdésének a megsértésére is.

- b.) A Bíróság részletesen tárgyalja a két német állam egyesítéséről szóló törvényt.
- c.) Az NDK alkotmányának néhány cikkét - (30. § (1) bek.: a személyisége és a szabadsága az NDK minden állampolgárának sérthetetlen. - 30. § (2) bek.: az állampolgárok jogai csak törvényben korlátozhatóak és csak abban a körben, amelyben az elkerülhetetlen).
- d.) A Bíróság tárgyalja az NDK büntető törvénykönyvének néhány rendelkezését. -- (213. § 1. bek.: Aki illegálisan lépi át az NDK határát ...két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő. - 213. § (3) bek.: A büntetés nyolc évig terjedő szabadságvesztés, ha a határátlépést lőfegyverrel vagy egyéb veszélyes eszközzel követik el.)
- e.) A Bíróság idézi a polgári és politikai jogok nemzetközi egyezség okmányát, amelyet az NDK 1974. november 8-án ratifikált. (- 6. § (1) bek.: az élethez való jog veleszületett emberi jog. A törvény védi az élethez való jogot. - 12. § (2) bek.. Mindenkinnek joga van bármely országot –ideértve a sajátját is- szabadon elhagyni.)
- f.) Ismerteti az Emberi Jogok Európai Egyezményének 1 és 2. cikkét is.
- g.) Ismerteti az Egyezménynek a panaszosok által hivatkozott cikkelyeit.

Az Emberi Jogok Európai Bíróságának ítélete:

A Bíróság az ismertetett jogszabályok alapján megállapította, hogy a határon elkövetett cselekmények az NDK büntetőjoga szerint is bűncselekmények voltak. Kimondta, hogy a Határtörvény szabályai különös tekintettel az NDK Alkotmányára és nemzetközi szerződéseire, végül pedig a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának elfogadására – nem igazolják a határon elkövetett emberöléseket. A Bíróság arra a következtetésre jutott, hogy sem az NSZK büntetőbíróságai, sem az NSZK Alkotmánybírósága nem alkalmazott olyan értelmezést, amely az NSZK régi állampolgáraival szemben kedvezőtlen lenne az új állampolgárokra. Ezért a következőket mondta ki:

Nem történt meg az Egyezmény 7. cikk (1) bekezdésének a megsértése (a visszaható hatály tilalmának figyelmen kívül hagyása) Nem történt meg az Egyezmény 7. cikkének és a 14. cikkének a kombinálása esetén (sem) a diszkrimináció tilalmának a megsértése. (A panaszosok arra is hivatkoztak, hogy a 7. cikk (1) bekezdésének értelmezése során a német Alkotmánybíróság voltaképpen két mértéket alkalmazott. Mást az NSZK és mást az NDK korábbi állampolgáira vonatkozóan.)

Az Egyezmény 1. cikkére, vagyis az elkövetés időpontjára vonatkoztatva az NDK joghatóságának megsértésére- vonatkozó panasz önállóan nem panaszolható, hanem csak valamely más jog (pl.: élethez való jog, stb.) megsértésével. A panaszosok hivatkoztak az Egyezmény 2. cikk (2) bekezdés b) pontjának megsértésére is, amely szerint az élettől való megfosztást nem lehet e cikk megsértéseként elkövetettnek tekinteni akkor, ha az a feltétlenül szükségesnél nem nagyobb erőszak alkalmazásából ered (...) törvényes letartóztatás foganatosítása érdekében. A Bíróság kimondta, hogy a kifejtettek tükrében nem volt szükséges az erőszak alkalmazása stb. A panasz ebben a részében is megalapozatlan.

3. *Korbely Magyarország elleni ügye.*¹⁷⁸

Előzmények.

A régóta húzódó ügy teljes előzményére nem érdemes visszatekinteni. Az érdemi rész az elsőfokú bíróság előtt megindított eljárással indult. Az ítéletet Korbely megfellebbezte, a jogerős ítéletet pedig a Legfelsőbb Bíróság felülvizsgálati eljárás során hatályon kívül helyezte. Ezt követően az ügy ismét az elsőfokú bíróság elé került, amelynek ítéletét a Legfelsőbb Bíróság a Bf. I. 975/2001. számú ítéletével megváltoztatta.

Korbely János a „kérelmező” az Emberi Jogok Európai Bíróságához 2002. január 20.-án terjesztett elő kérelmet arra hivatkozással, hogy olyan cselekmény miatt ítélték el, amely elkövetése idején nem minősült bűncselekménynek. Meglehetősen általánosan fogalmazva azt is előterjesztette, hogy az eljárás egyrészt nem volt tisztességes, másrészt pedig ésszerűtlenül hosszú ideig tartott.

A kérelmező az Egyezmény 6. és 7. cikkére hivatkozott. (Ez utóbbi az ügy centrális magva, mert a súlyosabb elbírálást lehetővé tevő „jog” visszaható hatályának a tilalmára hivatkozik). Az ügyet először a Bíróság Második Szekciójára osztották. A szekció hatáskörét átadta a Nagykamarának. A tárgyalásra 2005. április 7.-én került sor.

A tények. Az ügy körülményei az LFB említett jogerős ítélete alapján. (Bf. I. 975/2001. sz. ítélet megállapításai)

Korbely János 1956 októberében a Tatán állomásozó Dózsa Páncélos és Lövésztiszti Iskola gépkocsizó szakán szolgált tanfolyam parancsnok beosztásban; feladata hivatásos tisztek átképzése volt. 1956. október 23.-án délután Budapesten, a fennálló rendszerrel szemben tüntetés kezdődött, ami estére tömegmegmozdulássá vált.

¹⁷⁸ Az Emberi Jogok Európai Bírósága Nagykamarájának ítélete. 2008. szeptember 19.

Az 1956. október 23.-án történeteket az akkori politikai és katonai vezetés ellenforradalmi tevékenységnek minősítette. A rádióban 1956. október 24. napján

-8 óra 45 perckor beolvasták a rögtönítélő bírászkodás bevezetéséről szóló *rendeletet*, amely szerint a „Népköztársaság megdöntésére irányuló lázadás, lázadásra való felbujtás, felhívás, gyilkosság, emberölés, gyújtogatás, robbanószerkezetek tartása, vagy ezek felhasználásával elkövetett bűncselekmény, a közveszélyű bűncselekmények, a hatóság elleni erőszak, az engedély nélküli fegyvertartás ... *bűncselekményeket halállal kell büntetni*”; majd

- alig 4 óra múlva elhangzott Nagy Imre Miniszterelnök szózata, amely szerint mentesülnek a statáriális eljárás alól, akik 14 óráig a harcot beszüntetik és leteszik fegyverüket;

-14 óra 8 perckor pedig elhangzott, hogy a határidőt 18 órára módosították.

1956. október 26. napján hajnalban Bata István honvédelmi miniszter táviratban parancsot küldött a csapatokhoz, mely szerint „Akadályozzanak meg minden rendbontást a helyőrségekben, védjék meg a fontosabb objektumokat”. ... 1956. október 27.-én először Bata István, majd a helyébe lépő Janza Károly honvédelmi miniszter parancsában már arra adott utasítást a csapatoknak, hogy „a fegyveres ellenállókát meg kell semmisíteni”.

Korbely János tudott a statárium bevezetéséről. 1956. október 25.-én este Tatán támadás érte az iskola lőterét, október 26.-án pedig az iskolát. A támadásokat Korbelyék visszaverték. 1956. október 26.-án délután többen –köztük Kaszás Tamás sértett- a tatai rendőrkapitánysághoz mentek azért, hogy azt elfoglalják és fegyvert szerezzenek. A kapitányság épülete előtt lövöldözés történt; teherautóval betörték a bejárati kaput, felszólították – a már ellenállást nem tanúsító - rendőröket és katonákat fegyvereik átadására; akik ennek önként eleget tettek. Kaszás Tamás és egy társa a kapitányság vezetőjét ki akarta végezni; társaiknak azonban sikerült erről őket lebeszélni. A tiszti iskola parancsnoka parancsot adott Korbely Jánosnak arra, hogy néhány tiszttel vonuljon a rendőrség épületéhez és ott a helyzetnek megfelelő, fegyverhasználat lehetőségére is figyelemmel, belátása szerint cselekedjen, szüntesse meg a rendbontást, állítsa helyre a rendet.

Ezt követően a terhelt tanfolyamának hallgatóiból – akik mindegyikének szakmai előjárója volt - kb. 15 főből álló tiszti csoportot szervezett; részükre eligazítást tartott, amely szerint a feladat „rendőrségi” feladat, a cél pedig a rend helyreállítása. Ezt követően teherautón a helyszínre indultak. A hallgatói csoport tagjai géppisztollyal, pisztollyal és a hozzávaló lőszerrel voltak felszerelve. Ezen kívül a csoport magával vitt két db golyószórót lőszerrel, valamint 25 db kézigránátot. A terhelt parancsára a kapitányságtól távolabb leszálltak a teherautóról, két rajra oszlottak, és gyalog haladtak tovább. Az egyik raj parancsnoka a terhelt, a másik raj parancsnoka a terhelt helyettese, egy százados volt.

Időközben a kapitányság épületét már elhagyták a felfegyverzett civilek, a támadáskor ott tartózkodó katonák, és eltávozott a lefegyverzett rendőrök jelentős része is. A kapitányság épületében, illetve udvarán 4-5 fegyvertelen rendőr, továbbá Balázs István, Rónavölgyi Béla, Kaszás Tamás, Senkár János és Fasing Sándor volt. A két raj 17-18 óra körül ért a

kapitánysághoz. A kisebb raj az épületen kívül maradt; a másik raj pedig Korbely János irányításával bement az épületbe.

Ezután Korbely János a kapitányság folyosóján beosztottjainak azt az utasítást adta, hogy szét kell választani a rendőröktől a civileket; majd a tisztekkel kiment a 12 méter széles belső udvarra, és annak baloldalán, félkörívben helyezkedtek el. Velük szemben Balázs István sértett, Kaszás Tamás sértett és Rónavölgyi Béla sértett állt. Fasing Sándor sértett az irodaépület ajtajának közelében, Senkár János sértett pedig az irodaépület falánál tartózkodott. A sértettek mögött –az irodaépület ajtajánál- állt néhány fegyvertelen rendőr. Balázs István sértett közölte a katonákkal, hogy náluk nincs fegyver; mire a mögötte álló rendőr közbeszólt, hogy Kaszás Tamásnál pisztoly van.

Korbely János Kaszás Tamás sértettet felszólította a nála lévő pisztoly átadására. Korbely János hallotta, hogy Balázs Tamás sértett fegyverének átadására szólította fel Kaszás Tamást. Ezt követően szóvita alakult ki Korbely János és Kaszás Tamás között, majd Kaszás belső zsebéből kivette a pisztolyt és át akarta adni Korbelynek. Korbely János mégis alárendeltjei részére tűzparancsot adott ki. A vezényszó elhangzásával egyidőben Korbely János géppisztolyával egy rövid sorozatot adott le a vele szemben lévő Kaszás Tamás sértettre, aki a helyszínen meghalt.

Az eddig név szerint felsoroltak közül a leadott lövések következtében meghalt Senkár János sértett majd a többiek súlyos testi sérülést szenvedtek. Akik rémületükben az udvarról a kapun át kiszaladtak az utcára, még rosszabbul jártak. Az épület kívül maradt raj már hason fekvő tisztjei tüzet nyitottak rájuk. A felsoroltak közül Rónavölgyi Béla sértett a helyszínen meghalt, Balázs István pedig súlyos testi sérülést szenvedett.

A kérelem (panasz)

Az Emberi Jogok Európai Bírósága a Magyar Köztársaság ellen benyújtott 9174/02 számú kérelem tárgyában 2008. július 19. napján hozott és szeptember 19. napján kihirdetett ítéletében megállapította, hogy a Korbely János ellen Magyarországon hozott jogerős ítélet sérti az Egyezmény 7. cikkét. Korbely János panaszával kapcsolatban az alapvető kérdés, hogy a kérelmében jellemzett cselekmény hogyan viszonylik az 1949. augusztus 12. napján Genfben kötött „a háború áldozatainak védelméről szóló” – ezen belül „a polgári lakosság háború idején való védelmére” vonatkozó egyezményhez.

Ugyanakkor ennek az egyezménynek (azonos tartalmú) 2. és 3. cikke nem hagy kétséget afelől, hogy az egyezményekkel védett személyi kör tekintetében fennálló elvárás nem csupán háború, hanem „minden más fegyveres összeütközés” esetében illetőleg idejében is alkalmazandó.

„Mindен más fegyveres összeütközés” fogalma alá esik, a nem nemzetközi jellegű fegyveres összeütközés is, a mindenkor és mindenütt tilalmazott magatartásokat illetően.

A negyedik Genfi Egyezmény (közös) 3. cikke alapján:

Valamely Magas Szerződő Fél területén keletkező nem nemzetközi jellegű fegyveres összeütközés esetén mindegyik összeütköző Fél köteles legalább az alábbi rendelkezéseket alkalmazni:

Azokat a személyeket, akik az ellenségeskedésben nem vesznek közvetlenül részt, ideértve a fegyveres erőket azokat a tagjait, akik letették e fegyvert és azokat a személyeket, akik betegség, sebesülés, elfogatás miatt, vagy más ok következtében harcképtelenné váltak, minden körülmények között, fajon, színen, valláson, hiten, nemen, születésen, vagy vagyonon, valamint más hasonló ismérven alapuló bármely hátrányos megkülönböztetés nélkül emberséges bánásmódban kell részesíteni.

Ebből a célból mindenkor és mindenütt tilos a fent említett személyek tekintetében:

a.) Az élet és a testi épség elleni merénylet, emberölés, megcsonkítások, a kegyetlen bánásmód, a kínzás és a kínvallatás.

Ezen feltétel rendszer konjunktív elemei a következők:

- Tárgyi feltétel a nem nemzetközi jellegű fegyveres összeütközés; tehát amelyben az egymással összeütközők nem két vagy több állam, hanem, csupán az egyik összeütköző állam (amelynek területén a konfliktus van), a másik vele összeütköző fél nem állam.

- Alanyi feltétel az elkövető oldalán, hogy ilyen fegyveres konfliktusban az egyik összeütköző, az állam részéről vegyen részt.

- Alanyi feltétel a sértett oldalán, hogy az ilyen fegyveres konfliktusban közvetlenül ne, illetve már ne vegyen részt, illetve adott helyzeténél fogva már kívül essen az összeütközők körén. Korbely János ebben az összeütközésben az állam oldalán vett részt.

Korbely János tekintetében az a kérdés, hogy tudott-e a Negyedik Genfi Egyezmény (közös) 3. cikkéről, illetőleg az azzal összefüggő jogértelmezésről.

a.) A magyar jogban a Genfi Egyezményt az 1954. évi 32. sz. tvr. tartalmazza. (Ennek érdekessége, hogy a Magyar Közlöny nem tartalmazza. Egyébként ilyen tvr. sorszám alatt a Magyar Nemzeti Bankra vonatkozó jogszabályt hirdettek ki). Ugyanakkor tény, hogy a törvény teljes szövege könyv alakban megjelent.

b.) A Miniszteri Rendelettel kiadott korabeli egyetemi tankönyv részletesen foglalkozik a Genfi megállapodásokkal, ezen belül a „nem nemzetközi jellegű fegyveres összeütközésekkel” is. (A tankönyv megjelölése: Nemzetközi Jog, szerk.: Hajdú Gyula, Tankönyvkiadó, Budapest, 1954. 391-392. oldalak.)

c.) 1956 nyarán a Honvédelmi Minisztérium megküldte a tiszti iskolák számára a Genfi Egyezmény szövegét. Erről Korbely János is tudott.

d.) A 4. Genfi Egyezmény közös 3. cikkét önmagában vizsgálva megállapítható, hogy annak tartalma alapján, az államon belüli (nem nemzetközi jellegű) fegyveres összeütközés nem feltétlenül polgárháború, lehet elszigetelt lázadás, zendülés, kisebb csoportok napokon keresztül tartó felkelése is. Következésképpen a központi (fővárosi) harcokhoz – a jelen ügyben időben is szorosan - kapcsolódó, de az ország más helységében, tizenöt főnyi katonatiszt általi, és a tilalmazott magatartást kifejtő fegyveres fellépés alkalmas-e az emberiség elleni bűncselekmény megvalósítására.

Korbely Jánosnak azt kellett felismernie, hogy magatartása idején az országban, s annak részeként Tatán is nem nemzetközi jellegű összeesküvés zajlik. Ennek ismeretében azzal

kellett tisztában lennie, hogy magatartásával állami politikát hajt végre; s aki ellen ekként fellép, az nem, illetve már nem részese a fegyveres konfliktusnak. Egyébként Korbely János ismerte a rádióban október 24.-én elhangzott híreket a statáriális eljárást illetően, illetőleg ismerte a honvédelmi miniszter október 26.-i parancsát a „lázadás” fegyveres leveréséről.

Az Emberi Jogok Európai Bírósága a Magyar Köztársaság ellen benyújtott 9174/02 számú kérelme tárgyában azt a kérdést vizsgálta, hogy ilyen körülmények között Korbely Jánosnak a Legfelsőbb Bíróság általi elítélése megsértette-e az Egyezmény 7. cikkének a visszaható hatály tilalmára; továbbá a 6. Cikk 1. bekezdésének egyrészt a tisztességes eljárásra, másrészt az ésszerű időn belüli tárgyalásra vonatkozó szabályát.

A Bíróság ítélete

A Bíróság megjegyzi, hogy a panasz nem nyilvánvalóan alaptalan az Egyezmény 35. cikkének (3) bekezdése szerinti értelemben. Továbbá megjegyzi, hogy semmilyen más alapon nem elfogadhatatlan. Ezért elfogadhatóvá kell nyilvánítani.

A Bíróság arra mutat rá, hogy „jogról” beszélve a 7. cikk ugyanarra a fogalomra utal, amelyre az Egyezmény másutt is hivatkozik, amikor ezt a kifejezést használja: olyan fogalomra, amely magában foglalja mind az írott, mind a nem írott jogot, és minőségi követelményeket is támaszt nevezetesen a hozzáférhetőség és az előreláthatóság követelményét. Az ítélet 74. pontjában megállapítja, hogy a kérelmező több emberen elkövetett emberölés miatt ítélték el, amely bűncselekmény a magyar bíróságok szerint „a genfi Egyezmény 3. cikkének (1) bekezdése alapján büntetendő emberiség elleni bűncselekményt valósított meg”. Ebből az következik, hogy a kérelmező elítélése kizárólag a nemzetközi jogon alapult. Ezért a Bíróság feladata először az volt, hogy meggyőződjön arról, hogy a Genfi Egyezmények hozzáférhetőek voltak-e a kérelmező számára. Ahogy azt már korábban ismertettem, az Egyezményt Magyarországon az 1954. évi 32. sz. tvr-ben kihirdették és ezt a szöveget 1956 szeptemberében egyrészt a Honvédelmi Közlönyben közzétették, másrészt a szöveg összefoglalását (szinapszis) a tiszti iskoláknak megküldték.

A hozzáférhetőségre adott válasz tehát: igen, hozzáférhető volt. Ezt követően az előreláthatóság kérdésére kell válaszolni.

Az elkövetés időpontjában sem az 53/1993. sz. AB Határozat nem volt előre látható, - sem pedig az elévülés kizárásáról szóló 1968. évi Egyezmény. Egyebekben annak a fegyveres harcban résztvevő személynek, aki a fegyveres harcot be kívánja fejezni, megadási szándékát közölnie kell és mindkét kezét fel kell emelnie. Ezzel nyeri csak el a fegyveres harcban részt nem vevő személynek a jogállását, vagyis a Genfi Egyezmény védelmét. Kaszás Tamás ezt elmulasztotta.

A Bíróság ugyanakkor észrevételezi, hogy a hazai bíróságok nem foglalkoztak különösebben a kérelmező bűnösségének kérdésével a másik haláleset Senkár János vonatkozásában; ehelyett Kaszás Tamással való konfliktusára összpontosították figyelmüket. (Ítélet 93. pontja). Balázs Istvánnak és Fasing Sándornak okozott sérüléseket sem tekintették a

bűncselekmény alkotóelemének, e sérüléseket csupán súlyosító körülménynek minősítették. Ilyen módon a Kormány azon érve, hogy a kérelmező elítélése elsődlegesen nem a Kaszás Tamás kézifegyverének elővételére alapult, hanem azon hogy polgári személyek csoportjára lőtt, illetőleg lövetett, nem támasztható alá.

Véggkövetkeztetés: Kaszás Tamás nem esett a 3. cikk alapján védett nem kombatáns felek egyik kategóriájába sem.

Következtetés: az összes körülmény fényében a Bíróság arra a következtetésre jut: nem került bizonyításra, hogy előrelátható volt, hogy a kérelmező cselekményei a nemzetközi jog alapján emberiség elleni bűncselekményt valósítanak meg. A kérelmező általánosságban azt is panaszolta, hogy elítélése politikai motivációjú, s mint ilyen tisztességtelen volt, megsértve ezzel a 6. cikk (1) bekezdésének a vonatkozó szabályát.

A Bíróság úgy ítéli meg, hogy ez a panasz is elfogadható. Végül a kérelmező panaszolta, hogy a büntető eljárás *ésszerűtlenül hosszú ideig* tartott. A Bíróság kimondta, hogy a panasz ebben a részében *alaptalan*, mert (már általam említetten is) számos eljárást kellett az ügy kezdetétől lefolytatni.

Ezen indokok alapján a Bíróság a 7. cikk és 6. cikk 1. bekezdése (az eljárás tisztességes volta) alapján előterjesztett panaszt egyhangúlag elfogadhatóvá nyilvánította.³⁵

*Az ügy utóélete. Felülvizsgálati indítvány és az LFB ítélete.*¹⁷⁹

2001. november 8. napján a Legfelsőbb Bíróság, mint másodfokú bíróság jogerős ítéletet hozott (Bf. I.975/2001/5.), amely ellen a terhelt védője terjesztett elő felülvizsgálati indítványt a terhelt felmentése és (elévülés okából) megszüntetés érdekében. A védő álláspontja gyakorlatilag az Emberi Jogok Európai Bíróságának érvelését követi. Ezt követően a Katonai Főügyészség – hivatalból – a terhelt javára szintén felülvizsgálati indítványt nyújtott be. Ebben indítványozta a terhelt – emberiség elleni büntetés miatt emelt vád alóli - felmentését, valamint a vele szemben több emberen elkövetett szándékos emberölés büntette miatt indult eljárás elévülés okából való megszüntetését.

A Legfelsőbb Bíróság, mint felülvizsgálati bíróság, 2009. február 09. napján Bfv. X.1.055/2008/5. szám alatt hozott ítéletével hozott a Be. 427 § (3) bekezdésének zárófordulata alapján a megtámadott határozatot az Emberi Jogok Európai Egyezmény 7. cikkének megfelelő tartalommal megváltoztatta és a terhelt emberiség elleni bűncselekmény miatt megállapított bűnössége köréből a Kaszás Tamás sérelmére elkövetett cselekményt kirekesztette.

A terhelt Kaszás Tamás sérelmére elkövetett cselekményét szándékos emberölés büntetének minősítette és az emiatt indult büntetőeljárást elévülés okából megszüntette. Egyben megállapította, hogy a terhelt Senkár János, Fasing Sándor, Rónavölgyi Béla és

¹⁷⁹ Bfv.X.1.055/2008.

Balázs István sértettek sérelmére elkövetett cselekménye több emberen elkövetett emberölés büntetének kísérletével megvalósított emberiség elleni bűncselekménynek minősül.

A kiszabott öt évi börtönbüntetést helyben hagyta. Megállapította továbbá, hogy az 1990. évi XXXIX. tv. 8. § (3) bekezdése alapján a terhelt szabadságvesztésének tartama egy nyolcadával csökken. (A börtönre megállapított negyed kedvezménnyel együtt ténylegesen mintegy 38 hónap kerül végrehajtásra.) Korbely János 2010. évben 81. éves.

Nem elképzelhetetlen, hogy ez ellen az ítélet ellen Korbely János újból panasszal fordulni az Emberi Jogok Európai Bíróságához.¹⁸⁰

¹⁸⁰ 2008. szeptember 19.

VII. ZÁRSZÓ

Az értekezés gondolati rendszere három újszerű megközelítést tartalmaz. Az egyiknek az az oka, hogy az elkészítés utolsó időszakában lépett hatályba a Lisszaboni Szerződés, amely lényeges módon átalakította az Unió korábbi intézményrendszerét és döntéshozatali mechanizmusát. Az ezt megelőző nagy gondolati ívű monográfiák (a szerzők elsősorban Karsai Krisztina és Ligeti Katalin) illetőleg mélyreható tanulmányok és cikkek, végül pedig széleskörben bemutatott jogesetek valamennyien a Lisszaboni Szerződést megelőző esztendőkből íródtak. A szerző tehát abban a helyzetben volt, hogy a Lisszaboni Szerződést követően elsőként szólaljon meg.

A „második pillér” az a tézis, hogy az Európai Közösségek joga (a Római Szerződés) és az Emberi Jogok Európai Egyezménye (Római Egyezmény) végső soron ugyanarról a töről fakad és mindketten ugyanannak az Európának a jogi alapintézményei. Ezért az értekezés csaknem egyharmad részében az Emberi Jogok Európai Egyezményével, pontosabban az Emberi Jogok Európai Bíróságának (korábban a Bizottságnak is) a működésével és ítélezésével foglalkozik. Az ítékezés kapcsán az Egyezménynek csak néhány cikkét tárgyalja, azokat amelyek büntetőjogilag jelentősek. Ezek: a joghatóságról szóló első cikk, az élethez való jogról szóló második cikk, a kínzás tilalmáról szóló harmadik cikk, a szabadsághoz és biztonsághoz való jogról szóló ötödik cikk, a tisztességes tárgyaláshoz való jogról szóló hatodik cikk és a büntetés kiszabásának tilalma törvényi rendelkezés nélkül címet viselő hetedik cikk. (Ez utóbbi zárja magában a súlyosabb büntetőjogi rendelkezés visszaható hatályának a tilalmát.) Az említett cikkekkel összefüggő határozatok a büntetőjogi tárgyú ítékezésnek a legfontosabb pillérei, olyanok amelyek az adott eseten túl általános érvényüként is megjelennek. Figyelemmel arra, hogy a Strasbourg-i jog esetjog, a pillérben szereplő határozatok mintegy „precedensként” is érvényesülnek. Egyben arra törekedtem, hogy olyan határozatok is ismertessek, amelyek hatottak, illetőleg hatnak a magyar büntetőpolitikára is.

Az értekezés újszerűségének harmadik pillére a történelmi szemléleti mód. Ez azt jelenti, hogy az értekezésben tárgyalt intézményeket nem csak egy pillanatfelvétellel ragadja meg, hanem a történelmi fejlődés olyan dimenziójában helyezi el őket, amelyben a jelen – mint a múlt és a jövő intervalluma jelenik meg. Ebben az összefüggésben az európai jogfejlődés az európai történelem és ezen belül kultúrtörténet folyamatának a része. Ez a folyamat témánk szempontjából a római jog időszakában kezdődött, majd a kánonjogon, a reneszánsz és a humanizmus korszakán át a reformációig tovább folytatódott, - majd tovább gördült a felvilágosodás és a nagy francia forradalom korszakába. E folyamat utóbb említett szakaszaiban születnek meg a nemzetállamok, a nemzeti jogok és a parlamentarizmus kialakulásának korszakában a nemzeti jogok keretein belül születnek meg a jogállami garanciák. Az első világháborút megelőző időszakban, majd a két világháború között alakulnak azok a nemzetközi tudományos büntetőjogi társaságok, amelyek a nemzeti jogok közötti összefüggéseket keresik és újból egy univerzális jogi világkép felé mutatnak. A második világháború ezt a közeledést „szétbombázza”.

Ilyen előzmények után mintegy a második világháborúból levont következtetések végső logikájaként születik meg az emberi jogok eszméje, az eszmék gondozására megszületnek az intézmények. Ez az intézmény Európában az Emberi Jogok Európai Egyezménye, illetőleg az általa létrehozott „Bizottság”, illetőleg „Bíróság”. A Bíróság kompetenciája immár negyvenhét államra terjed ki.

Az Emberi Jogok intézményrendszerével időbelileg párhuzamosan jön létre a Schuman elvben megszületett ESZAK, EURATOM, és a „Hatok” Európája (EGK). Ebből a rendszerből születik majd meg évtizedek fejlődése során az Európai Unió. Az Európai Közösségek keretein belül megalakuló Európai Közösségek Bírósága biztosítja az alapot arra, hogy 2009. december 01. napjától immár a teljes uniós jog vonatkozásában hatáskörrel rendelkező Európai Unió Bírósága működjön.

Megjegyzendő, az Unió huszonhét tagállama egyszersmind az Emberi Jogok Európai Bírósága tagjaként is működik. A két intézményrendszer végső soron összekapcsolódik.

Az Európai Unió és az Európa Tanács intézményei földrajzilag egy érdekes körívben helyezkednek el: Brüsszel, Luxemburg, Strasbourg. Az Unió Bírósága Luxemburgban működik, az Európa Tanács Bírósága: az Emberi Jogok Európai Bírósága pedig Strasbourgban. Érdekes módon az elméleti közelséget a fizikai közelség is kifejezi, hiszen az Európai Unió Parlamentjének épülete Strasbourgban van, mindössze párszáz méterre az Emberi Jogok Európai Bíróságának épületétől és valamivel messzebb az Európa Tanács épületétől, ahol az Európa Tanács parlamenti közgyűlése ülészik. A földrajzi közelségen túl az Unió alapokmánya kifejezésre juttatja, hogy az Emberi Jogok Európai Egyezményét alapintézmények tekinti. Végül: mindkét nagy európai intézményrendszer szimbólumai a tizenkét csillagos zászló és az Örömhóda, mint himnusz...

Értekezésemben többször visszatértem az a gondolat, hogy nehéz meghatározni az európai büntetőjog fogalmát és jelentős feladatot ró a téma iránt érdeklődőre az is, hogy a realitásokhoz leginkább közelítő képet alkosson az európai büntetőjog jövőjéről. Úgy gondolom, hogy értekezésem célját és eredményét akként lehet összefoglalni, hogy megpróbáltam feltárni az Európai Unió felépítéséből és működési rendszeréből eredő szükségszerűségek által determinált pályát, amely merítkezik a közösségi jog szerves fejlődéséből, az emberi jogok bírói gyakorlatából és halad a nemzetek feletti büntetőhatalom irányába. Értekezésem befejezésekor sem kívánok jóslásokba bocsátkozni, hiszen az inkább lenne hatásvadász megoldás, mintsem tudományos értékű következtetés. Ezzel szemben ha sikerült a tendenciákat feltárnom, és ezeknek jövőbe mutató kimutatnom, akkor a magam számára kitűzött célt talán elérhettem, bár ennek megítélése nem az én tisztem.

A magyar jogirodalomban számos tanulmány jelent meg szakfolyóiratokban az európai büntetőjogi együttműködéssel és büntetőjoggal kapcsolatban, illetve ismert néhány összegző mű, mint például Karsai Krisztina monográfiája, Ligeti Katalin és Kondorosi Ferenc által szerkesztett kézikönyv, Farkas Ákos által szerkesztett tanulmánykötet, vagy éppen Holé

Katalin Europolról írt monográfiája. A Strasbourgi joggyakorlattal kapcsolatban Bárd Károly és Grád András neve fémjelzi a tudományos szakirodalmat. Mindezek ismeretében értekezésem során nem törekedtem arra, hogy az európai büntetőjog és az Emberi Jogok Európai Bíróságának gyakorlatát illetően a tudományos teljességre törekedjek, hiszen azt nagy tiszteletnek örvendő elismert tudósok már magas színvonalon megtették. Értekezésemmel sokkal inkább e tudományos megállapítások és álláspontok szintetizálásával olyan sajátos válogatású összegzést kívántam nyújtani, amelynek vizsgálata választ ad arra, hogy a magyar büntetőjog – legyen az az anyagi vagy eljárásjog világa – milyen kihívások elé néz a jövőben, és milyen értéktöbbletet kapott és kaphat a jövőben az Európai Bíróság és az Emberi Jogok Európai Bírósága joggyakorlatának ismeretében.

Meggyőződésem, hogy a büntetőpolitika nem létezhet önmagában, olyan vezérlőelvként, amely nincsen tekintettel a bírói gyakorlatra. A büntetőpolitika lényege éppen abban fogható meg, hogy a múlt tapasztalásán alapuló jogszabályalkotás milyen hatást gyakorol a jelen jogalkalmazásában, és e kettő kölcsönhatása folytán mit üzen a jogalkotónak, mint a büntetőpolitika atyjának. Helyes volt a büntetőjog világában megvalósított módosítás, módszertani változtatás, vagy éppen a jövőben a társadalmi folyamatok ismeretében további feladatokat kell teljesítenie a büntetőpolitika által vezérelt jogalkotásnak. Tekintettel azonban arra a tényre, hogy a Magyar Köztársaság és annak igazságszolgáltatása új dimenziókba lépett az Európa Tanácshoz, majd az Európai Unióhoz való csatlakozása révén, a büntetőpolitikát már csak e kiegészült dimenzióban lehet értelmezni. Ezért fontos tehát ismerni az Európai Bíróság, az Emberi Jogok Európai Bírósága büntetőjogi vonatkozású gyakorlatát és az Európai Unió jelen téma szempontjából releváns intézményrendszerét.

Az európai büntetőjog és a nemzeti büntetőjog, büntető igazságszolgáltatás rendszerében bizonyos jövőben bekövetkező kölcsönhatások felismerése már most is lehetséges. Úgy gondolom, hogy a legmarkánsabb változást az Európai Ügyészség tényleges megalapítása fogja jelenteni, új szereplőt hozva a vádhatósági munkába. Természetesen egy ilyen változás rendkívül sok alaki és tartalmi jellegű kérdést vet fel, az együttműködés formájától kezdve a hatásköri és illetékességi szabályokon át a nyomozási, nyomoztatási és vádképviselési feladatok mindennapos munkájának ellátásáig. Az ügyészségnek erre a változásra fel kell készülnie, hiszen az már nem kérdés, hogy e szupranacionális vádhatóság létrejön-e, és egyre inkább nem kérdés már létrejöttének időpontja sem.

Nyilvánvaló, hogy az Europol fejlődése előbb-utóbb a nyomozati szerveknél is komoly hatásköri és illetékességi kérdéseket fog felvetni. A nyomozati jogkörök ütközésének feloldása új szemléletmódot is igényel a nemzeti hatóságoktól, amelynek vezérmotívumának az együttműködésre kell épülnie. A nemzeti bűnügyi hatóságoknak nem szabad az Unió intézményekben sem konkurenciát, sem pedig a hatáskört elvonó idegen képét látnia, hanem egy olyan együttműködési partnert kell észlelnie, amelyikkel hatékonyabb, és a modern bűnözésre jobban reagáló nyomozati munka teljesíthető. Persze mindez igényli a felkészült és idegen nyelveket beszélő apparátus kinevelését, és az intézmények közötti együttműködésre nyitott, az európai büntetőjog intézményeivel megbarátkozott vezetés hatékony irányítását. Nyilvánvalóan a jelenlegi bűnügyi együttműködési keretek kitágítása

újabb és újabb kihívásokat teremt, amelyeket a joggyakorlatnak meg kell válaszolnia. Gondolhatunk itt az európai elfogatóparanccsal kapcsolatos jogállami büntetőjogi felvetésekre, a ne bis in idem elvének helyes alkalmazására, az emberi jogi garanciák szélesedő katalógusának effektív biztosítására, és a sor hosszan lenne folytatható.

Az itt említés szintjén érintett feladatok és nehézségek megoldása és leküzdése csak akkor lehetséges, ha tisztában vagyunk az uniós jog tartalmával, jogforrásaival és a kialakult joggyakorlattal. Kellemetlen meglepetés érheti azt a nemzeti jogalkalmazót, aki a végsőig kitart a nemzeti büntetőjog elefántcsonttoronyának érinthetlensége mellett. Napjainkban a büntetőbíró egyidejűleg az Európai Unió bírója is; az ügyész a vádirat szerkesztés során nem tekinthet el a közösségi joganyagtól; az ügyvéd nem nyújthat hatékony védelmet az Európai Bíróság és az Emberi Jogok Európai Bírósága ítélezési gyakorlatának ismerete nélkül. Ebből a szempontból értekezésem talán a szükséges minimumnak tekinthető, hiszen kitér a jogfejlődés okaira és történetiségére, az alapító szerződések releváns tartalmára, az intézményfejlődésre és nem utolsó sorban a bírói gyakorlatra.

A jogalkalmazóban tudatosítani kell, hogy amennyiben ismeri a magyar jogot, úgy tudása még a legnagyobb elhivatottság esetén is hiányos lesz. Mindinkább igazgá válik, hogy az uniós jog ismerete nélkül – amely, ha belegondolunk akkor lényegében a nemzeti jogszabályainkkal együtt élő koherens egésznek alkot – nem lehet biztonsággal egy ügyben sem tanácsot adni, sem pedig dönteni, mert a már megszerzett rutin értéke az uniós jog előretörésével exponenciálisan errodálódik.

A Lisszaboni Szerződéssel eldőrdült a rajtpisztoly és csak az a kérdés, hogy az elkövetkezendő néhány évben az uniós jogalkotó mekkora figyelmet szentel az európai büntetőjog területének. Az, ami a Római Szerződés aláírásakor még elképzelhetetlen volt, az ma már a szükséges kategóriájába tartozik. Ha elfogadom axiómaként, hogy egy állam szuverenitásának egyik eleme a büntetőjogban rejlik, akkor a büntetőjog világába az uniós jog beengedése e szuverenitás valamilyen mértékű feladását is jelenti. Nézőpont kérdése, hogy a „valamennyit” nagyon picinek, vagy nagyon soknak látjuk. Amikor az Európai Közösségek tagállamai csak közös piacra vágytak, akkor fel sem merült az ehhez tartozó büntetőjogi rendelkezések közösségiesítése. Látni kell azonban, hogy az európai közös piac és gazdaság fejlődése kikényszerítette magának a mindteljesebb jogi szabályozást és az ehhez tartozó intézményrendszert. A tendencia világos volt: egy olyan entitás kezd kialakulni, amelynek van parlamentje (Európai Parlament), van kormánya (Európai Bizottság), van bankja (Európai Központi Bank), vannak szakpolitikáért felelős intézményei (Európai Tanács) s az évek során lett saját pénze is. 2009. december 1-je óta deklaráltan van saját lakossága is. Ha a nemzetközi közjog fogalomrendszerében a terület és határ tartalmát is meghatároznánk, igen közel állnánk az állam fogalmához, egy európai egyesült államok megszületéséhez. Korábban már említést tettem arról, hogy egy jogrendszer nem létezhet büntetőjog nélkül, hiszen a jogszabályok és társadalmi viszonyok megszegése következmények nélkül maradna. Ha ez utóbbi fejtegetést elfogadjuk, akkor kérdéses, hogy miért kell csodálkozni az Európai Uniónak a büntetőjog irányában érzett igényével kapcsolatban. Nem létezhet sem állam, sem jogrendszer a megfelelő büntetőjog és az ezt alkalmazó intézményrendszer nélkül. Így az elmúlt évtizedek fejlődése eleve arra

determinálta az Európai Uniót, hogy saját büntetőjogi jellegű rendelkezéseket és ehhez kapcsolódó intézményeket alkosson. Mindez szükségessé és elengedhetlenné vált, nem törődve azzal, hogy ez a féltve őrzött szuverenitást hogyan fogja érinteni.

Tudomásul kell venni azokat a változásokat, hogy egy bírósági tárgyalásra nem lesz elegendő egy büntető törvénykönyvet vinni, vagy nem lesz elegendő csak a magyar bírósági határozatokat áttekinteni. A magyar jogalkalmazónak fel kell arra is készülnie, hogy az uniós jog sok tekintetben nem hasonlít a germán joghatások által befolyásolt nemzeti jogunkra. Az uniós jog és az Európai Bíróság viszonyát talán a láthatatlan alkotmány sokat vitatott fogalmával tudnám leginkább jellemezni. Az Európai Bíróság az egyetlen hivatott szerv, amely autentikus módon értelmezheti az uniós jogot. A Bíróság döntései az értelmezéssel minden alkalommal értéktöbbletet adnak az ítéletben vizsgált rendelkezésekhez, ezáltal alakítva az uniós jog tényleges tartalmát. Ismerni kell tehát a precedens jellegű ítéleteket, és meg kell tanulni a jogalkalmazónak, hogy hol, hogyan és milyen formában ismerheti meg az uniós jogot és a Bíróság döntéseit.

Értekezésem elején a nyitott és modern dogmatikus megközelítés fontosságát hangsúlyoztam, amely álláspontom szerint értekezésem végére talán még hangsúlyosabbá vált. A magyar büntető anyagi- és eljárásjog és a mindenkor magyar kormányok által időről időre alakított büntetőpolitika elképzelhetetlen az uniós jog behatásai nélkül. A feladat tehát adott: ismerd meg az uniós jogot, szinonizáld a nemzeti joggal és igyekezz helyesen alkalmazni, függetlenül attól, hogy bíró, ügyész, ügyvéd vagy nyomozó vagy. Az európai büntetőjog sikere rajtad is múlik, mert nem csupán magyar jogász vagy, hanem az Európai Unió területén élő és dolgozó magyar nemzetiségű jogász.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. Ábrahám Márta: Az Europol működésének dilemmái, in: Belügyi Szemle, 2001/11. 107-122 p.
2. Albrecht, Hans-Jörg: A büntetőjog európaizálása és a belső biztonság Európában, Belügyi Szemle, 2000/3., 17-41 p.
3. Albrecht, Peter-Alexis és Braum, Stefan: Deficiencies in the development of European criminal law, in: European Law Journal, 1999/3, 293-310 p.
4. Albrecht, Peter-Alexis; Braum, Stefan: Az európai büntetőjog fejlődésének hiányosságai, EU hatása a büntetőjogra, 2004. 121-146 p.
5. Angyal Pál : A Magyar Büntetőjog tankönyve, Athenaeum Irodalmi és Nyomdai R.T., Budapest, 1909
6. Baka András: Az Emberi Jogok Európai Egyezménye és a kisebbségek nemzetközi jogi védelme, Acta Humana, 1992/8., 3-15 p.
7. Balla Lajos, Kardos Sándor: A tisztességes eljárásról a strasbourgi bíróság gyakorlatában. 1. rész, Bírák Lapja. A Magyar Bírói Egyesület folyóirata, 2005. no. 1. 34-53 p.
8. Bán Tamás: A kínzás, az embertelen, megalázó bánásmód vagy büntetés tilalma. (Az Emberi Jogok Európai Egyezményének 3. cikke.), in: Acta Humana, 1992/6-7., 26-33 p.
9. Bán Tamás: Az Európa Tanács ötven éve: tagságunk hatásai a magyar jogfejlődésre, in: Acta Humana, 1999/35-36. 8-28 p.
10. Bánáti János: A védői és a terhelti jogok a strasbourgi joggyakorlat tükrében, Békés Imre-jubileum, 2000. 17-32 p.
11. Bárd Károly: A pártatlan bírósághoz való jog az Európai Emberi Jogi Egyezményben és a büntető igazságszolgáltatás rendszere, in: Szabó András-jubileum, 1998. 34-41 p.
12. Bárd Károly: Az Európai Emberi Jogi Egyezmény szerepe az „Európai” büntetőjog kialakításában, in: Büntetőjogi Kodifikáció, 2003. no. 3. 3-12 p.
13. Bárd Károly: Bírói függetlenség az Európai Unió társult országaiban. Hol állunk mi, magyarok?, in: Fundamentum, 2002/1. 5-15 p.

14. Bárd Károly: Emberi jogok és büntető igazságszolgáltatás Európában. A tisztességes eljárás büntetőügyekben - emberijog-dogmatikai értekezés, Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Budapest, 2007., 315 p.
15. Bárd Károly: Igazság, igazságosság és tisztességes eljárás, in: Fundamentum, 2004/1. 44-50 p.
16. Bárd Károly: Kit illet a tisztességes eljárás?, in: Györgyi Kálmán-jubileum, 2004. 31-51 p.
17. Bárd Petra: A kölcsönös bizalom elvével szembeni alkotmányos aggályok az európai elfogatóparancs példáján keresztül, in: Kriminológiai tanulmányok. 45. kötet, 2008. 175-192 p.
18. Bárd Petra: Egy jogintézmény hányatott sorsa: az európai elfogatóparancs, in: Rendészeti Szemle, 2008/12. 3-26 p.
19. Bárd Petra: Európai Unió: a szabadság, a biztonság vagy a jog érvényesülésének a térsége?, in: Kriminológiai tanulmányok. 46. kötet, 2009. 95-114 p.
20. Berger, Vincent: Az Emberi Jogok Európai Bíróságának Joggyakorlata, Hvg-Orac, Budapest, 1999., 801. p.
21. Békés Ádám: Az európai jog történelmi és kulturális alapjai a múltban és a jelenben, in: Ügyészek Lapja, 2009/5. 45-56 p.
22. Békés Ádám: Az Európai Ügyészség alapításának problémái és lehetőségei, in: Európai Jog, 2003/6., 25-32 p.
23. Békés Imre: A gondatlanság a büntetőjogban, KJK Budapest, 1974.
24. Békés Imre: A jogállami büntetőjog bűncselekménytani alakjai, in.: Nyugat-európai hatások a magyar jogrendszer fejlődésében, ELTE ÁJK Budapest 1994.
25. Belovics Ervin: A büntetendőséget kizáró okok, Hvg-Orac Könykiadó, Budapest, 2009., 213 p.
26. Belovics Ervin: A büntető törvénykönyvben nem szabályozott büntetendőséget kizáró okok. 2. rész, in: Ügyészek Lapja, 2007/4. 5-12 p.
27. Belovics Ervin: A büntető törvénykönyvben nem szabályozott büntetendőséget kizáró okok. 1. rész, in: Ügyészek Lapja, 2007/3. 5-14 p.
28. Belovics Ervin: A jogellenesség és a társadalomra veszélyesség konfliktusa, in: Iustum - Aequum - Salutare, 2007/3. 31-43 p.
29. Belovics Ervin: A jogrend egységének elve a büntetendőséget kizáró okok körében, in: "A Köztársaság nevében!" Pálinkás György emlékkönyv, 2007. 77-83 p.

30. Blaskó Béla: Mozzanatok az európai büntetőjog fejlődésének történetéből a feudalizmus virágzó és felbomló szakaszában, *Collectio iuridica*. 6. köt., 2006. 51-75 p.
31. Blutman László, Chronowski Nóra: Az Alkotmánybíróság és a közösségi jog: alkotmányjogi paradoxon csapdájában (I.), in: *Európai Jog*, 2007/2., 3-16. p.
32. Blutman László, Chronowski Nóra: Az Alkotmánybíróság és a közösségi jog: alkotmányjogi paradoxon csapdájában (II.), in: *Európai Jog*, 2007/4., 14-28. p.
33. Bokorné Szegő Hanna: Emberi Jogok a nemzetközi jogban, MTA Állami és Jogtudományi Intézete, Budapest, 1994.
34. Busch Béla: A jogi személy büntetőjogi felelőssége, in: *Békés Imre-jubileum*, 2000. 97-114 p.
35. Chronowski Nóra, Zeller Judit: Luxemburg - Strasbourg – alapjogvédelem, in: *Európai Jog*, 2006/5. 14-23 p.
36. Czine Ágnes, Szabó Sándor, Villányi József, Strasbourgi ítéletek a magyar büntetőeljárásban, Hvg-Orac Lap- és Könyvkiadó, Budapest. 2008. 546. p.
37. Csonka Péter: Az európai büntetőjog jövője, *Lectiones Honoris Causa*, 2008. 149-154 p.
38. Deres Petronella: Új kiadványok az Európai Unión belüli bűnügyi együttműködésről, in: *Magyar Jog*, 2006/3., 181-188. p.
39. Domokos Andrea: A büntetőpolitikai koncepcióról, in: *Rendészeti Szemle*, 2007/7-8. 88-104 p.
40. Domokos Andrea: Az európai uniós csatlakozás tapasztalatai a büntetőjog területén, in: *Nyári egyetem*, 2006. 31-33 p.
41. Farkas Ákos: Büntetőeljárások Európában, in: *Magyar Jog*, 2009/6., 381-384. p.
42. Farkas Ákos: Büntetőjogi együttműködés az Európai Unióban, in: *Belügyi Szemle*, 2003/4., 127-137. p.
43. Farkas Ákos: Egy lehetséges európai uniós büntetőjog fejlődésének állomásai, in: *Kratochwill Ferenc-émlékkönyv*, 2003. 101-121 p.
44. Farkas Ákos: Európai büntetőjog Amszterdam és Nizza után, in: *Európai Jog*, 2001/2., 12-17. p.
45. Farkas Ákos: Büntetőjogi együttműködés az Európai Unióban, *OSIRIS*, Budapest, 2001. 121 p.
46. Fejes Péter: Az Európai Unió, mint büntető joghatóság?, in: *Európai Jog*, 2005/2., 3-9. p.

47. Fejes Péter: Vigyázó szemetek Luxembourgra vessétek, in: Magyar Jog, 2009/1., 1-11. p.
48. Finszter Géza: Az Európai Unió Alkotmánya a rendőrségek integrációjáról, in: Györgyi Kálmán-jubileum, 2004. 205-225 p.
49. Frech Ágnes: A bírák szerepe a nemzetközi emberi jogi egyezmények hazai eljárásban történő alkalmazásáról, in: Bírák Lapja, 1996/1-2. 89-96 p.
50. Gammeltoft-Hansen, Hans: Trends leading to the establishment of a European Ombudsman, in: The European Ombudsman, Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg, 2005., 13-27. p.
51. Gellér Balázs József: A terrorizmus elleni harc egyes kérdései az anyagi büntetőjog szemszögéből, in: Györgyi Kálmán-jubileum, 2004. 241-263 p.
52. Gellér Balázs: A "büntetés" fogalma az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló Egyezmény 7. cikkének 1. bekezdésében, in: Magyar Jog, 1997/2., 105-107 p.
53. Grád András: Kézikönyv a strasbourgi emberi jogi ítélkezésről, HVG Orac Budapest, 1998.
54. Grád András: A strasbourgi emberi jogi bírászkodás kézikönyve, Budapest, 2005., 686. p.
55. Gyeney Laura: Újabb kihívások az uniós emberi jogi bírászkodás területén, in: Iustum - Aequum - Salutare, 2006/3-4., 85-99 p.
56. Gyimesi Zita Katalin: Bűnügyi együttműködés az Európai Unióban, különös tekintettel az Europol rendőrségi együttműködésben betöltött szerepére, in: Studia iuvenum iurisperitorum, 4. kötet, 2008. 127-147 p.
57. Halász Zsolt: A költségvetés végrehajtásának parlamenti ellenőrzése az Európai Unióban és Magyarországon, in: Doktoranduszok fóruma, 2006. 87-92 p.
58. Halász Zsolt: Az Európai Unió pénzügyi ellenőrzési rendszere, in: Collega 2006./2-3., 199-204 p.
59. Halmai Gábor: Római egyezmény kontra magyar alkotmány, in: Fundamentum, 1999/3. 101-106 p.
60. Hecker, Bernd: Eurpoäisches Strafrecht, Springer-Verlag, Berlin-Heidelberg, 2005, 552. p.
61. Hegyaljai Mátyás: Europol - irány Kelet-Európa, in: Belügyi Szemle, 2004/5. 63-74 p.
62. Hegyaljai Mátyás: Nebek (Nemzetközi Bűnügyi Együttműködési Központ) - új távlatok a nemzetközi bűnüldözésben, in: Belügyi Szemle, 2000/9. 113-121 p.

63. Herlin-Karnell, Ester: Recent developments in the area of European criminal law in: *Maastricht Journal of European Comparative Law*, 2007/1, 15-37 p.
64. Holé Katalin: A "szervezett bűnözés" elleni harc és a biztonság ára, in: *Studia in honorem Bócz Endre*, 2007. 63-73 p.
65. Holé Katalin: Bűnügyi együttműködés Európában, in: *Kriminológiai tanulmányok*, 36. kötet, 1999., 273-283 p.
66. Holé Katalin: Europol és jogállam. Biztonságunk ára, *Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó*, Budapest, 2008. 232 p.
67. Holé Katalin: Gondolatok az Európai Ügyészségről, in: *Györgyi Kálmán-jubileum*, 2004. 303-319 p.
68. Horváth Katalin: A Falcone-program és az európai bűnügyi nyilvántartás, in: *Magyar Jog*, 2005/8., 470-478.
69. Hudák Anita: Az Európai Ügyész szerepe a közösség pénzügyi érdekeinek védelmében 3. rész, *Ügyészek Lapja*, 2008/4. 101-114 p.
70. Hudák Anita: Az Európai Ügyész szerepe a közösség pénzügyi érdekeinek védelmében. 2. rész, in: *Ügyészek Lapja*, 2008/3., 83-88 p.
71. Hudák Anita: Az Európai Ügyész szerepe a közösség pénzügyi érdekeinek védelmében., 1 rész, in: *Ügyészek Lapja*, 2008/1. 73-74 p.
72. Jakab András: A szuverenitás fogalmához kapcsolódó kompromisszumos stratégiák, különös tekintettel az európai integrációra, in: *Európai Jog*, 2006/2., 3-14. p.
73. Jeney Petra, Kende Tamás, Lövenberg Viktória: *Európai Közösségi jog*, Novissima Kiadó, Budapest, 2005., 385. p.
74. Jimeno-Bulnes, Mar: European judicial cooperation in criminal matters, in: *European Law Journal*, 2003/5, 614-630 p.
75. Kajtár Gábor: Az EUSZ 47. cikke valamint a közösségi és a kül- és biztonságpolitikai pillér közötti viszony – a Bizottság új „nagykaliberű” fegyvere?, in: *Európai Jog*, 2009/4. 11-19. p.
76. Karsai Dániel: Magyar ügyek Strasbourgban 2000-2004, in: *Acta Humana* 2005. évi 3. szám 25-59. p.
77. Karsai Dániel: Magyar ügyek Strasbourgban 2005-2008, in: *Acta Humana* 2009. évi 1-2. szám 66-104. p.
78. Karsai Krisztina, Ligeti Katalin: Magyar alkotmányosság a bűnügyi jogsegély útvesztőiben, in: *Magyar Jog*, 2008/6., 399-408. p.

79. Karsai Krisztina, Nagy Ferenc: Gondolatok az európai büntetőjogról egy könyvismertetés nyomán, in: Magyar Jog, 2008/2., 92-95. p.
80. Karsai Krisztina: A kétszeres eljárás alapelvei tilalmának európai érvényessége, in: Ad futuram memoriam, 2007., 85-101 p.
81. Karsai Krisztina: Az „asszimiláció szabályozás” jellegzetességei a közösségi jogban, in: Állam- és Jogtudomány, XLV. évfolyam 2004, 273-292. p.
82. Karsai Krisztina: Az érinthetelenség illúziója, avagy gondolatok az európai közösségi jog és a nemzeti büntetőjog közötti kapcsolatáról, in: Európai Jog 2004/4. szám, 13-22. p.
83. Karsai Krisztina: Az európai büntetőjog röögös útján, in: Magyar Jog, 2006/1., 1-10. p.
84. Karsai Krisztina: Az európai büntetőjogi integráció egyik újdonsága, avagy gondolatok a kerethatározatról, in: Európai Jog, 2001/1., 11-14. p.
85. Karsai Krisztina: Az európai büntetőjogi integráció alapkérdései, KJK-Kerszöv, Budapest. 2004. 263.p.
86. Kecskés László: EU-Jog és jogharmonizáció, HVG-Orac, Budapest, (3. kiadás) 2009, 1042. p.
87. Kis Norbert - Nagy Marianna: Európai közigazgatási büntetőjog, HVG-ORAC 2007., 300 p.
88. Kiss Anna: Eurojustból Európai Ügyész?, in: Kriminológiai tanulmányok, 46. kötet, 2009. 115-131 p.
89. Kiss Anna: Corpus Juris. A büntetőeljárás egységes szabályai az Európai Unió pénzügyi érdekeit sértő bűncselekmények esetén, in: Kriminológiai tanulmányok. 35. köt., 1998., 297-315 p.
90. Klebercz Nóra: A ne bis in idem elve és a versenyjogi eljárások, in: Európai Tükör, 2006/11., 85-96 p.
91. Koltay András: Az önkényuralmi jelképek korlátozhatóságának kérdése. A Vajnai kontra Magyarország ügy apropóján, in: Magyar Jog, 2008/12. 803-807 p.
92. Komanovics Adrienne: Az emberi jogok európai védelmi mechanizmusának reformja, in: Jura, 1998/1. 15-20 p.
93. Kondorosi Ferenc, Ligeti Katalin (szerkesztők): Az európai büntetőjog kézikönyve, Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2008. 884. p.
94. Kovács Péter, A közösségi jogrendszer és az alapjogvédelem, in: Acta Humana, 2001/44-45. 83-96 p.

95. Kovács Péter: A közösségi jogrendszer és az alapjogvédelem, in: Acta Humana, 2001. 44-45., 83-96. p.
96. Kovács Péter: Az egyén felelőssége az emberi jogok európai felfogásának rendszerében, in: Acta Humana, 15. évfolyam 2004/2., 61-76. p.
97. Kovács Péter: Az egyén felelőssége az emberi jogok európai felfogásának rendszerében, in: Acta Humana, 2004/2., 60-76 p.
98. Kovács Péter: Az EUIN-megállapodás és az alkotmányosság, in: Magyar Jog, 2008/6., 409-413. p.
99. Köpf Eszter Mária: Az Európai Emberi Jogi Egyezmény 6. cikke, az akkuzatórius és az inkvizitórius eljárásjogi rendszerek, in: Jogtudományi Közlöny, 2001/7-8. 295-305 p.
100. Kussbach Erich: Nemzetközi és európai büntetőjog, Szent István Társulat, Budapest 2005.
101. Lékó Zoltán: Emberi jogok az Európai Alkotmányban, in: Európai Tükör, 2005/4., 8-34 p.
102. Lévai Ilona: Corpus Juris Europae. Európai büntetőjog és ügyészség az EU pénzügyi érdekei védelmére?, Európai Tükör, 1998/4. 65-91 p.
103. Ligeti Katalin: A közösségi jog és a büntetőjog kapcsolata, in: Magyar Jog 2005/5, 280-284. p.
104. Ligeti Katalin: Az európai büntetőjog legitimitációja, Györgyi Kálmán-jubileum, 2004. 373-387 p.
105. Ligeti Katalin: Az Európai Unió büntetőpolitikája, in: Állam- és Jogtudomány, XLIII. évfolyam 2002. 73-97. p.
106. Ligeti Katalin, Büntetőjog és bűnügyi együttműködés az Európai Unióban, KJK-Kerszöv, 2004. 274 p.
107. M. Nyitrai Péter: Nemzetközi és európai büntetőjog, Osiris Kiadó, Budapest, 2006. 592 p.
108. Mitsilegas, Valsamis: Defining organised crime in the European Union: the limits of European criminal law in an area of "freedom, security and justice.", in: European Law Review, 2001/6, 565-581 p.
109. Mohácsi Barbara: Bűnüldözési érdek contra emberi jogok – az online házkutatás alkotmányossági megítélése Németországban, néhány tanulsággal, in: Magyar Jog, 2008/12., 827-832. p.

110. Nagy Ferenc: Az európai büntetőjog fejlődési irányairól és jogállami alapjairól, in: Európai Jog, 2002/4., 3-8. p.
111. Nagy Ferenc: Az európai büntetőjog fejlődési irányairól és jogállami alapjairól, in: Nagy Károly-émlékkönyv, 2002. 307-320 p.
112. Nagy Ferenc: Az európai büntetőjog fogalmáról, in: Európai Jog, 2001/1., 5-7. p.
113. Nagy Marianna: A közigazgatási jogi szankciórendszer, Doktori mester munkák sorozat Osiris Kiadó, Budapest, 2000. 223 p.
114. Osztovits András: Az Emberi Jogok Európai Egyezménye 6. cikk (1) bekezdésének gyakorlata. Különös tekintettel a törvényes bíróhoz való jogra, in: Jogtudományi Közlöny, 2004/9. 293-304 p
115. Pápai Tarr Ágnes: A ne bis in idem elv az Európai Bíróság gyakorlatában, Miskolci Jogi Szemle, 2007. no. 2. 100-118 p.
116. Pápai-Tarr Ágnes: PenalNet, avagy a jövő zenéje, in: Ügyvédek Lapja, 2009/2. 38-39 p.
117. Pitto, Emanuele és Weyembergh, Anne: Enlargement and the European penal area, Beyond homogeneity, 2006. 93-108 p.
118. Polgári Eszter: The European Convention on Human Rights and the case-law of the European Court of Human Rights in Hungarian judicial practice, in: Fundamentum, 2008/5., 73-81 p.
119. Raffai Katalin: Az emberi jogok szerepe a közrend konkretizálásában, in: Magyar Jog, 2007/3., 142-151 p.
120. Rétházi György: Közösségi büntetőjog? - avagy az Európai Közösségek Bíróságának aktivizmusa a büntető igazságügyi együttműködés vonatkozásában, in: Európai Tükör, 2006/9., 62-73 p.
121. Ryngaert, Cedric: Universal jurisdiction in an ICC era: A role to play for EU member states with the support of the European Union, in: European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice, 2006/1, 46-80 p.
122. Schanda Balázs: A német alkotmányjogi panasz és az Európai Emberi Jogi Egyezmény alapján kezdeményezett panasz összefüggései, (Curt Freiherr von Stackelberg és ifj. Curt Freiherr von Stackelberg cikkének ismertetése.), in: Acta Humana, 1993/11. 75-82 p.
123. Sieber, Ulrich: European unification and European criminal law, in: European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice, 1994/2, 86-104 p.

124. Storbeck, Jürgen: A szabadság, biztonság és igazságosság övezete, in: Belügyi Szemle, 2000/3. 3-16 p.
125. Storbeck, Jürgen: Az Europol és az Európai Unió küszöbön álló bővítésére tett előkészületi intézkedések, in: Belügyi Szemle, 2004/5. 52-57 p.
126. Suominen, Annika: The past, present and the future of Eurojust, in: Maastricht Journal of European and Comparative Law, 2008/2, 217-234 p.
127. Tóth Mihály: A magyar büntetőeljárás az Alkotmánybíróság és az európai emberi jogi ítélkezés tükrében, KJK Kerszöv, Budapest, 2001. 275. p.
128. Tózsér Norbert: Az európai rendőrségi hivatal (Europol) és a magyar védelmi igazgatás együttműködése és feladatai, in: Új Magyar Közigazgatás, 2009/6-7. 30-38 p.
129. Varga Zs. András: Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának hatása jogszemléletünkre. (Az emberi jogok helyzete ma. Hatvanéves az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata. Konferencia, Bp. PPKE JÁK, 2008. dec. 10), Iustum - Aequum - Salutare, 2009/2. 103-126 p.
130. Varga Zs. András: Az Európai Unióhoz való csatlakozás alkotmányos összefüggései, in: Jogi beszélgetések, 2004. 138-145 p.
131. Varga Zs. András: Az ügyészség integrációs kritériumai Magyarországnak az Európai Unióhoz csatlakozásával összefüggésben, in: Európai Jog, 2001/2. 23-27 p.
132. Vókó György: A büntetések végrehajtásának átadása-átvétele Európában, Losonczy István-émlékkönyv, 2005. 337-346 p.
133. Vókó György: A fogva tartások külön ellenőrzési mechanizmusa Európában, a CPT. Elméleti és dogmatikai alapvetés, in: Földvári József-jubileum, 2006., 359-378 p.
134. Vókó György: Az Európa Tanács magyar hatóságoknak szóló, a fogvatartással kapcsolatos ajánlásairól, in: Belügyi Szemle, 2005/2. 100-102 p.
135. Vókó György: Bűnözés és büntetése napjainkban, in: "A Köztársaság nevében!" Pálinkás György emlékkönyv, 2007. 185-201 p.
136. Vókó György: Strasbourgi elvek. Emberi jogi egyezmény - jogalkalmazói feladatok, in: Börtönügyi Szemle, 1993/3. 49-52 p.
137. Vókó György: Európai büntetés-végrehajtási jog, Budapest-Pécs, Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs 2006., 392 p.
138. Weller Mónika: Az Emberi Jogok Európai Egyezményének hatása a hazai jogalkotásra és jogalkalmazásra, in: Összehasonlító alkotmányjog, 2006. 377-409 p.

139. Weller Mónika: Az európai emberi jogi rendszer reformja: egy új elfogadhatósági kritérium. Ami a tizennegyedik jegyzőkönyv magyarázó jelentéséből kimaradt, in: Acta Humana, 2004/4., 78-88 p.
140. Weller Mónika - Teplán Attila: Magyar ügyek Strasbourgban, in: Acta Humana 2000. 41-42 szám, 95-121 p.
141. Wiener A. Imre: A büntető joghatóság és gyakorlása, kivált az Európai Unióban, in: Állam- és Jogtudomány, 2002/3-4., 177-221 p.
142. Wiener A. Imre: A ne bis in idem elv érvényesítéséről, in: Büntetőjogi Kodifikáció, 2003/1-2., 62-68 p.
143. Wiener A. Imre: A ne bis in idem elve a nemzetközi büntetőjogban, in: Jogtudományi Közlöny, 1990/7-8., 272-275 p.
144. Wiener A. Imre: Az emberi jogok érvényesülése a bűnügyi jogsegélyben, in: Acta Humana. Emberi jogi közlemények, 1993/11. 3-14 p.
145. Wiener A. Imre: Büntetendőség büntethetőség, in: Jog és Jogtudomány 13., KJK. 1999., 332. p.
146. Woratsch, Günter: Gondolatok az Európai Ügyészség létrehozásának tervezetéhez, in: Ügyészek Lapja, 1998/6. 71-73 p.

TARTALOMJEGYZÉK

I.	EURÓPA JOGA, AZ EURÓPAI JOG	2
I.1.	Az európai jog történelmi és kulturális alapjai a múltban és a jelenben	2
I.1.1.	A történelmi múlt, mint az európai jogrendszerek létrejöttének alapja	4
I.1.2.	A nemzetállami határokon túlterjedő büntetőjog-tudomány.....	9
I.1.3.	A büntetőjog-tudomány módszertana.....	11
I.2.	Az Emberi Jogok Európai Egyezménye, mint a nemzetállamok joga fölé emelkedő egységes Európa-jog alapja	13
II.	AZ EURÓPAI BÜNTETŐJOG FOGALMA.....	18
II.1.	Az európai büntetőjog meghatározása.....	18
II.2.	Az európai büntetőjog elméleti megalapozottsága.....	19
II.3.	Optimizmus kontra pesszimizmus az európai büntetőjoggal kapcsolatban.....	22
II.2.	Az uniós jog alapelvei	25
II.4.	A nemzetközi, az uniós és a nemzeti jog egymáshoz való viszonya.....	30
III.	AZ EURÓPAI UNIÓ BÜNTETŐPOLITIKÁJÁNAK FEJLŐDÉSE	36
III.1.	Rómától az út Nizzába	36
III.2.	Corpus Juris.....	42
III.3.	Tampere és Hága	44
III.4.	Lisszaboni Szerződés.....	46
III.5.	Stockholmi Program.....	49
III.6.	Alapjogi Charta	56
IV.	A BŰNÜGYI EGYÜTTMŰKÖDÉS RELEVÁNS INTÉZMÉNYEI.....	59
IV.1.	Europol.....	59
IV.2.	Olaf	61
IV.3.	Eurojust	63
IV.4.	Penlanet	66
V.	AZ EURÓPAI BÍRÓSÁG JOGFEJLESZTŐ MUNKÁJA.....	69
V.1.	Az Európai Unió Bírósága működése 2009. december 1. után.....	69
V.2.	Az Európai Bíróság jogfejlesztő munkája, egyes jogintézmények tekintetében.....	71

V.2.1. A 'ne bis in idem' elv.....	71
1. Hüseyin Gözütok, Klaus Brügge.....	72
2. Filomeno Mario Miraglia	72
3. Giuseppe Francesco Gasparini.....	73
4. Leopold Henri Van Esbroeck.....	74
5. Jean Leon Van Straaten.....	75
6. Jürgen Kretzinger	76
7. Norma Kraaijenbrink	77
V.2.2. Az európai elfogatóparancsról szóló kerethatározat Európai Bíróság általi értelmezése.....	78
1. Advocaten Voor De Wereld VZW.....	80
2. Szymon Kozłowski.....	82
V.2.3. Az európai közigazgatási büntetőjog.....	83
1. Mannesmannröhren-Werke AG	88
2. Dallmine SPA kontra Bizottság.....	91
3. AC-Treuhand AG.....	92
VI. EMBERI JOGOK EURÓPAI BÍRÓSÁGA.....	94
VI.1. Visszapillantás, a feldolgozás célja és a magyar nyelvű irodalom.....	94
VI.2. Áttekintés a jogalkalmazás szerveiről és működésükről.....	95
VI.3. Az ítékezés nyelve. Az esetjog jellege. Jogelvek és értelmezésük.....	99
VI.4. A kérelmek elfogadhatóságának feltételei, a Bíróság előtti elbírálás általános szabályai.....	102
VI.5. Az egyezményben biztosított egyes jogok megsértése	105
VI.5.1. 1. Cikk - Joghatóság.....	105
1. Bankovic és társai Belgium valamint további 16 állam elleni ügye.....	106
2. Saddam Hussein Albánia és további 21 állam elleni ügye	107
3. McGinley és Egan Egyesült Királyság elleni ügye.....	108
4. McCann és társai Egyesült Királyság elleni ügye.....	109
5. Ciprus Törökország elleni ügye.....	109
VI.5.2. 2. Cikk. - Az Élethez való jog.....	110
1. McCann és társai Egyesült Királyság elleni ügye.....	111
2. Andronicou és Constantinou Ciprus elleni ügye.....	112
3. Osman Egyesült Királyság elleni ügye	113

4.	Öcalan Törökország elleni ügye	114
VI.5.3.	3. Cikk. - A kínzás tilalma	116
1.	Írország Egyesült Királyság elleni ügye.....	118
2.	Ahmed Ausztria elleni ügye	120
3.	M. P. Magyarország elleni ügye	121
4.	Aksoy Törökország elleni ügye.....	121
5.	Soering Egyesült Királyság elleni ügye.....	122
6.	Tyrer Egyesült Királyság elleni ügye	123
7.	Costello-Roberts Egyesült Királyság elleni ügye	123
8.	Öcalan Törökország elleni ügye	124
9.	Kmetty és Balogh Magyarország elleni ügye.	124
VI.5.4.	5. Cikk – A szabadsághoz és biztonságához való jog	125
1.	Contrada Olaszország elleni ügye	126
2.	Lukanov Bulgária elleni ügye	127
3.	Iribarne Pérez Franciaország elleni ügye	128
4.	Schiesser Svájc elleni ügye	129
5.	Huber Svájc elleni ügye.....	129
VI.5.5.	6. Cikk. - Tisztességes tárgyaláshoz való jog.....	130
1.	John Murray Egyesült Királyság elleni ügye	133
2.	Saunders Egyesült Királyság elleni ügye	135
3.	Tánczos Gábor Magyarország elleni ügye	136
4.	Tompson és Weneble Egyesült Királyság elleni ügye	137
5.	Dallos Magyarország elleni ügye	138
VI.5.6.	7. Cikk. - Büntetés kiszabásának tilalma törvényi rendelkezés nélkül.....	139
1.	S. W. és C. R. Egyesült Királyság elleni ügye	139
2.	Streletz, Kessler és Krenz ügye a Német Szövetségi Köztársaság elleni ügye	140
3.	Korbely Magyarország elleni ügye.....	145
VII.	ZÁRSZÓ.....	152